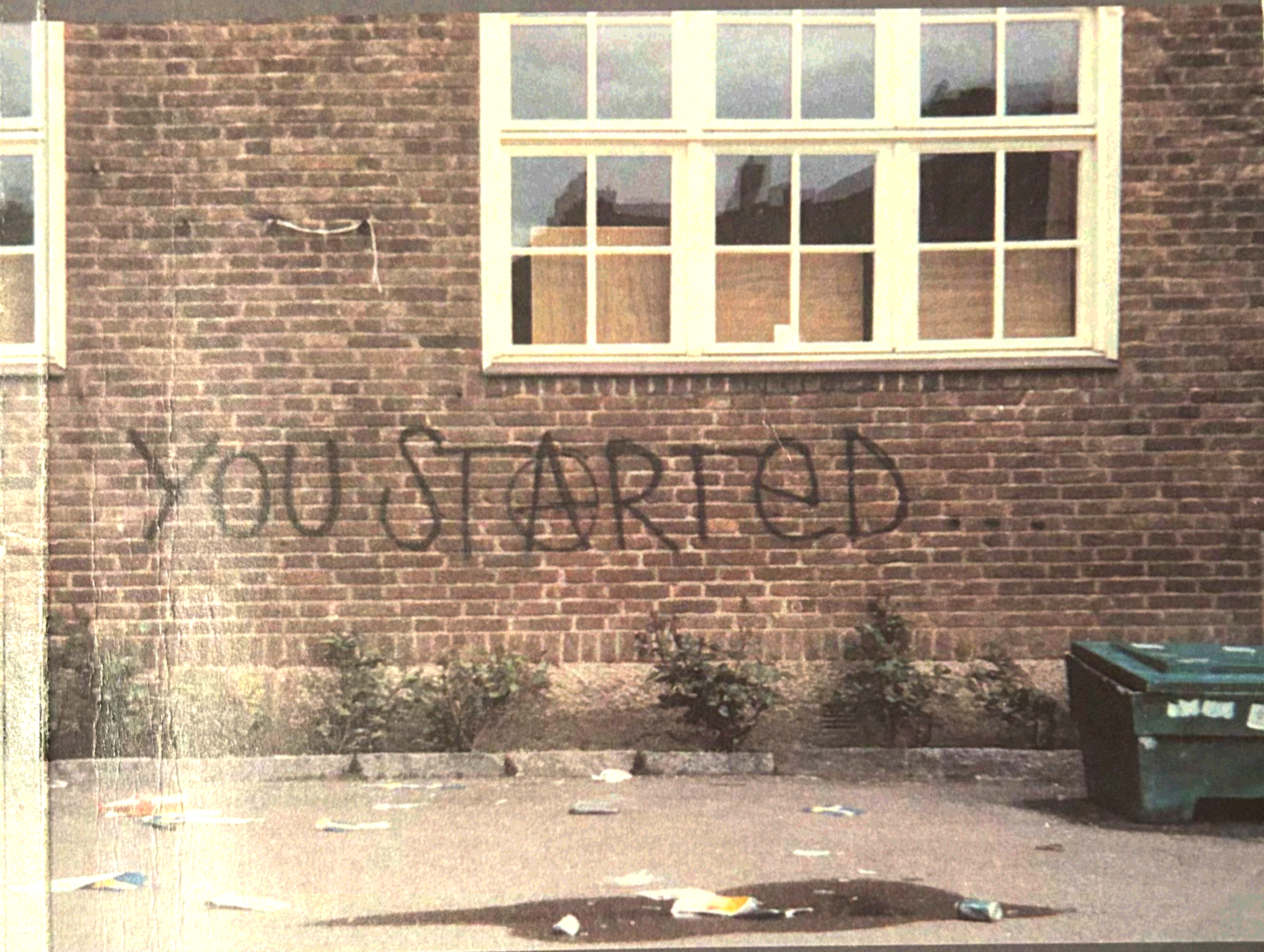

Gatans politik

Göteborgsdemonstrationerna juni 2001

Ur mediernas, polisernas
och demonstranternas perspektiv

Marianne Liliequist
och Jörgen Lundälv, red.

MEYERS

Händelserna i samband med EU-toppmötet i Göteborg i juni 2001 väckte en mängd frågor om synen på demokrati och Sverige som rättsstat.

Denna tvärvetenskapliga antologi problematiserar skeendet utifrån olika forskningsperspektiv med skilda källmaterial, metoder och teoretiska utgångspunkter. Attityder och värderingar hos några av de inblandade huvudaktörerna granskas.

De olika bilderna ställs mot varandra; aktivisternas mot polisernas, alternativpressens mot riks- och lokaltidningarnas o.s.v. Syftet är att öka förståelsen för huvudaktörernas agerande och fördjupa kunskapen om drivkrafterna bakom händelseförloppet. På så sätt vill vi bidra till den fortsatta diskussionen om demokratisyn, proteströrelser och rättssamhälle.

Marianne Liliequist och Jörgen Lundälv
redaktörer

Gatans politik

Göteborgsdemonstrationerna juni 2001

**Ur mediernas, polisernas
och demonstranternas perspektiv**

Marianne Liliequist och Jörgen Lundälv, red.

MEYERS

© Författarna och Meyer Information & Förlag AB 2002
Kopiering ej tillåten utan förlagets medgivande
Layout och omslag: Margareta Johansson
Fotografer: Joel Lindfors (omslaget, s.50 och 56). Anna Burén (s. 33 och 38)
Tryck: DocuSys 2002
ISBN: 91-7111-128-X

Innehåll

- 4 Göteborgshändelserna dag för dag
- 5 Förord
- 8 Författarna
- 9 *Olle Findahl*
Våldsfiltret. Om mediernas rapportering av demonstrationer från Vietnam till WTO och EU
- 27 *Marianne Liliequist*
Gatans politiska teater. Unga aktivisters erfarenhetsberättelser
- 46 *Joel Lindfors*
Take the power back. Belägringen av Hvitfeldtska gymnasiet utifrån aktivisternas perspektiv
- 59 *Janne Flyghed*
När det exceptionella blir normalt. Konsekvenser av det politiska våldet i Göteborg juni 2001
- 75 *Veronica Abnersson*
Att vara på fel plats vid fel tillfälle. Tre polisers berättelser om EU-kommenderingen i Göteborg
- 89 *Jörgen Lundälv*
Kravallpoliser i medierna. Föreställningsvärldar hos framtidens moderna poliser
- 106 *Jesper Enbom*
”Vår stad har våldtagits”. Konstruktionen av ”folket” i tre dagstidningar i samband med Göteborgshändelserna
- 117 *Patrik Häggqvist*
Farhågor och förhoppningar. Göteborgs-Postens bild av protesterna mot EU-mötet sommaren 2001
- 128 *Jenny Gunnarsson*
Svartluvor, poliser och fredliga demonstranter. Berättelser om våld i två alternativa nyhetsmedier

Göteborgshändelserna dag för dag

Torsdag 14 juni

10.55 Kravallpolis omringar Hvitfeldtska gymnasiet där 500 demonstranter bor och där "Göteborgsaktionen" har sitt informationscentrum.

14.30 Upplopp i Vasaparken. Demonstranter som protesterar mot belägringen av Hvitfeldtska kastar sten mot polisen, en person trampas ner av en polishäst.

16.00 På Drottningtorget sker en "moonning" mot George W Bush.

17.30 Demonstrationen "Bush not welcome" samlar ungefär 15 000 deltagare. En stor grupp demonstranter beger sig till Hvitfeldtska gymnasiet för att delta i ett fritagningsförsök.

21.30 På Hvitfeldtska pågår medlingsförsök. I Vasaparken fortsätter spridda oroligheter.

Fredag 15 juni

09.00 På Götaplatsen inleds Göteborgsaktionens tillståndsgivna möte.

10.30 Mötet avslutas och den icke tillståndsgivna, men i förväg utannonserade "Antikapitalistmarschen" inleds. Ca 2 000 personer marscherar i långsam takt mot polisavspärningarna för att ta sig närmare platsen för toppmötet. Ridande polis med hundar går in i mitten av tåget och driver den andra halvan av tåget upp mot Götaplatsen. Polisen försöker där skingra folkmassan.

Vissa demonstranter kastar gatsten mot polisen, andra drar sig undan. Kravaller bryter ut och pågår under flera timmar. Stenkastande demonstranter drivs ner för Avenyn, många butiker slås sönder och en barrikad bygges av brinnande bajamajor.

13.15 Polisen omhändertar 70 personer som står omringade på en bro.

18.00 Demonstrationen "Sverige ut ur EU", arrangerad av nätverket "Göte-

borg 2001", samlar ca 15 000 personer.

19.00 Nazister beväpnade med hammare anfaller demonstranter på Järntorget. De angriper senare även deltagare vid gatufesten.

20.00 "Reclaim the City's" gatufest inleds i Vasaparken och folk dansar till musik som spelas från lastbilsflak.

21.00 Poliser försöker omringa gatufesten och några demonstranter börjar kasta sten på poliserna.

21.12 Polisen avlossar flera skott och tre demonstranter träffas, varav en 19-åring i magen.

22.00 Kravaller pågår kring Vasaparken och ett antal polisbilar plundras. Skadade förs till sjukhus. En grupp ungdomar fortsätter att dansa till "Reclaim the City's" musik, omringade av containrar och kravallpolis.

Lördag 16 juni

9.30 I Slottsskogen samlas ca 20 000 för en demonstration arrangerad av "Göteborgsaktionen".

11.20 Demonstrationen börjar tåga. Talen inleds 13.30. Polisen visiterar under eftermiddagen så många som möjligt, men griper endast några få.

19.00 På Järntorget inleds en spontan protestdemonstration mot polisens skottlossning.

19.30 När demonstrationen håller på att upplösas, omringar polisen folkmassan på jakt efter en tysk terrorist.

21.15 De inringade visiteras, videofilmas och får legitimera sig. Ett antal omhändertaras, resten kvarhålls ett par timmar.

22.00 Schillerska gymnasiet, där en grupp demonstranter bor, stormas av Nationella insatsstyrkan.

23.35 Polisen lämnar Järntorget.

Söndag 17 juni

4.00 Schillerska gymnasiet öppnas åter.

Förord

Händelserna i samband med EU-toppmötet i Göteborg i juni 2001 väckte en mängd frågor rörande synen på demokrati och Sverige som rättsstat. Denna tvärvetenskapliga antologi, som är skriven av fyra medieforskare, fyra etnologer och en kriminolog, syftar inte till att fastställa exakt vad som egentligen hände i Göteborg under dessa junidagar, snarare att problematisera skeendet utifrån ett antal olika forskningsperspektiv. Målsättningen har varit att genom att formulera ett antal frågeställningar delta i den samhällsaktuella diskussionen. Vår förhoppning är dessutom att bidra till den forskning som i kölvattnet på Göteborgshändelserna alltmer har börjat växa fram, en vetenskaplig diskussion som behandlar demokratisyn, proteströrelser och rättssamhälle. I vår bok vill vi granska attityder och värderingar hos några av de viktigaste inblandade huvudaktörerna, främst aktivister, polis och media. Varje artikel fokuserar en speciell aktör, vilket innebär att bilderna ställs mot varandra; aktivisternas mot polisernas, alternativpressens mot riks- och lokaltidningarnas o.s.v. Syftet är att uppnå en slags förståelse för den inre logiken i huvudaktörernas agerande. Om man får en fördjupad kunskap om mekanismerna bakom händelseförloppet kan man föra en mer konstruktiv diskussion om konsekvenserna av händelserna i ett längre perspektiv.

Det tvärvetenskapliga perspektivet betyder att problemställningarna studeras från ett flertal olika forskningsperspektiv, med skilda källmaterial, metoder och teorier. Antologins källmaterial består bl.a. av djupintervjuer, enkäter, deltagande observation, riksdagstryck och nyhetsrapportering i såväl lokalpress, de stora dagstidningarna som i alternativpressen. De metoder och de teoretiska perspektiv som vi använder oss av, är avhängigt det material som analyseras. Som exempel kan nämnas att i studierna av polisernas och aktivisternas bilder av händelserna har inifrånperspektivet fått styra och intervjuerna har tolkats med hjälp av den folkloristiska narrativa metoden, medan analysen av de tryckta texterna i flera fall är inspirerade av kritisk diskursanalys.

Antologin börjar med en historik av medieforskaren *Olle Findahl*, där resultaten av en lång rad undersökningar av mediernas kluvna och mångtydiga rapportering av proteströrelser från femtiotalet fram till Göteborgskravallerna sammanfattas. Förhållandet mellan medierna och olika demonstranter och proteströrelser har alltid varit spänningsfyllt. Samtidigt som de som demonstrerar mot det etablerade är beroende av medierna för att synas och nå ut med sina protester är man oftast missnöjd med mediernas rapportering. Vem står för våldet? Vem är offer? Vad är egentligen innehållet i protesten?

I etnolog *Marianne Liliequists* artikel får vi möta några unga aktivister som berättar utifrån sina erfarenheter och perspektiv om den gatans politiska teater som utspelades under junidagarna i Göteborg. För dessa ung-

domar har erfarenheterna inneburit en omvälvning som på somliga punkter stärkt deras tidigare politiska ställningstaganden, men i viss mån inneburit omvärderingar, nya perspektiv och en förändrad syn på världen. Vad har de lärt sig och vad betyder detta för deras framtida agerande?

I likhet med föregående kapitel utgår etnologen *Joel Lindfors* i sin studie från aktivisternas perspektiv. Källmaterialet utgörs här av både intervjuer och deltagande observation. Artikeln är skriven med ett personligt tilltal och läsaren förs genom en tät etnografisk beskrivning rakt in i händelsernas centrum vid Hvitfeldtska gymnasiet. Hur upplevde aktivisterna skeendet och hur förklarade de den våldsamma upplösningen av belägringen?

Händelserna i Göteborg sommaren 2001 har satt fokus på polisens våldsanvändning och kriminologen *Janne Flyghed* ställer frågan om det verkligen finns behov av en expansion av tvångsmedelsarsenalen. Vilka processer är det som ligger bakom att tillämpningen av dessa tvångsmedel tenderar att utvidgas? Denna artikel behandlar problematiken kring en effektiv brottsbekämpning kontra personlig integritet utgående från exemplet Göteborgskravallerna och den analyserar bl.a. tvångsmedelslagstiftningen och dess förarbeten.

Etnologen *Veronica Abner*ssons artikel ger några polisers perspektiv på händelserna. Den bygger på djupintervjuer med polismän som tjänstgjorde i Göteborg under den aktuella tiden. Centralt i berättelserna är de maktförhållanden som rådde mellan poliser och polisledning liksom mellan polisen och demonstranterna.

I medieforskaren *Jörgen Lundälv*s artikel är det blivande polisers syn på Göteborgshändelserna som vi får ta del av. Studien bygger bl.a. på en enkätundersökning bland polisstuderande vid Polishögskolan i Umeå. Hur ser de på mediebevakningen av händelserna? Vilka attityder har de till den begäran om husrannsakan vid medieföretag som polismyndigheterna lagt fram? I artikeln problematiseras också polisens behov av bildokumentation i samband med särskilda händelser.

Medieforskaren *Patrik Häggqvist* analyserar Göteborgs-Postens (GP) bild av händelserna. Fokus ligger på hur aktörer skapas utifrån beskrivningar av skeenden, hur de olika förväntningarna på vad som ska hända byggs upp och hur fredliga protester, kravaller och polisens arbete begrippliggörs och sätts in i sammanhang. Reproducerar GP den dominerande mediediskursen kring demonstrationer, där mycket uppmärksamhet ägnas åt våldskildringar?

I samband med rapporteringen om Göteborgshändelserna i juni 2001 valde Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten och Göteborgs Tidning att införa läsarinlägg på nyhetssidorna. Detta ovanliga upplägg reser ett antal intressanta frågor, som medieforskaren *Jesper Enbom* formulerar i sin artikel. Varför valde redaktionen detta upplägg? Vilken bild av folkets åsikter ger detta upplägg? Vilken bild ger det av demonstranterna? Vilken relation finns det mellan innehållet i insändarna och nyhetsrapporteringen i övrigt, kontrasterar den eller harmoniserar den?

Etnolog *Jenny Gunnarsson* skriver om hur Offer och Förövare representeras i alternativpressen, närmare bestämt i ”Stockholms Fria” och ”Motkrafts” nyhetsbrev. Hur skapas olika kategorier av människor i berättelserna om våldsamheterna? På vilket sätt skiljer sig deras verklighetsbeskrivningar från den hegemoniska pressens? Artikeln fokuserar på hur dessa alternativa nyhetsförmedlare använder sig av och definierar demokratibegreppet i samband med händelserna i Göteborg.

Ett tack riktas till följande instanser som ekonomiskt stött arbetet med utgivningen av antologin:

Göteborgs Stad, projektet Levande Historia i Göteborg

Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet

Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Polishögskolan, Umeå universitet

Polisförbundet, Stockholm

Rådet Tryggare Mänskligare Göteborg

Umeå i maj 2002

Marianne Liliequist och Jörgen Lundälv

Författarna

Abnersson, Veronica, universitetsadjunkt och doktorand i etnologi, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Hon arbetar för närvarande med en avhandling inom projektet "Veganism som ny social rörelse. Om ungdomars livsstilar, värderingar och symboliska uttrycksformer."

Enbom, Jesper, universitetsadjunkt och doktorand i medie- och kommunikationsvetenskap, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Findahl, Olle, professor i medie- och kommunikationsvetenskap, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Olle Findahl är ursprungligen kognitiv psykolog som bl.a. arbetat med begriplighetsforskning och utvecklat en teori för nyhetsreception. Han är en internationellt erkänd nyhetsforskare som publicerat böcker och artiklar inom många områden som televisionen som kunskapsförmedlare, medierapportering av krig och risker och demokratiseringens problem i Östeuropa, särskilt i Serbien. Han har återkommande skrivit om medieutvecklingen och är nu sysselsatt med ett projekt om Internets utveckling och användning.

Flyghed, Janne, docent, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Disputerade på avhandlingen "Rättsstat i kris. Spioneri och sabotage i Sverige under andra världskriget" (Federativs 1992). Har därefter bl.a. gett ut "Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet. Kriminologiska perspektiv på polismetoder och personlig integritet" (Studentlitteratur 2000) samt tillsammans med Felipe Estrada redigerat "Den svenska ungdomsbrottsligheten" (Studentlitteratur 2001).

Gunnarsson, Jenny, doktorand i etnologi, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Jenny Gunnarsson är filosofie magister i etnologi och arbetar just nu med sin

doktorsavhandling om feministiska fanziner och skrivande som politisk praktik. Vidare undervisar Jenny Gunnarsson inom ämnena populärkultur, etnologi och Lesbian and Gay Studies vid Umeå universitet.

Häggqvist, Patrik, lärare i medie- och kommunikationsvetenskap, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Det huvudsakliga forskningsintresset ligger på framställningssätten av nya sociala rörelser i medier.

Liliequist, Marianne, (redaktör), docent, universitetslektor i etnologi, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Hennes doktorsavhandling heter "Nybygggarbarn. Barnuppfostran bland nybyggare i Frostvikens, Vilhelmina och Tärna socknar 1850-1920". (Carlssons Bokförlag 1994). Har därefter bland annat publicerat "I skuggan av 'Inte utan min dotter'. Exiliraniers identitetsarbete" (Carlssons Bokförlag 1996) och "Våp, bitchor och moderliga män. Kvinnligt och manligt i såpopperornas värld" (Boréa Bokförlag 2000).

Lindfors, Joel, D-studerande i etnologi, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Lundälv, Jörgen, (redaktör), universitetslektor och studierektor i medie- och kommunikationsvetenskap, Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.

Jörgen Lundälv är journalist, politices doktor och socionom. Hans doktorsavhandling i socialpolitik har titeln; "Förmåga till välfärd. Trafikskadades upplevelser och liv – ett drama om bemästring" (Fischer & Co 1998). Har därefter bland annat gett ut "Det talande offret. Journalistik vid olyckor och katastrofer" (Meyers, 1999 och 2001) samt "Talesmannen. Mediapraktika för hjälpare" (Meyers, 2000). Jörgen Lundälv undervisar även i flera kurser vid Polishögskolan vid Umeå universitet.

Våldsfiltret

Om mediernas rapportering av demonstrationer från Vietnam till WTO och EU

Det ömsesidiga beroendet mellan proteströrelserna och medierna medför en komplicerad balansgång. Syftet med protesten är att den skall uppmärksammas och därmed bekräftas, men innebär denna strävan att anpassa sig till medielogiken att proteströrelsen därmed också avvärjas och att man blir mediernas fångar?

Medierna har en skyldighet att uppmuntra till åsiktsutbyte och låta olika röster och åsikter komma till tals i samhällsdebatten. Att medierna fullgör denna skyldighet är en förutsättning för en levande demokrati. Man har också till uppgift att vara kritiskt granskande särskilt av makthavare och det etablerade samhället. Därmed faller det sig naturligt att medierna har till uppgift att på ett så rättvisande sätt som möjligt rapportera om demonstrationer och protester och ge utrymme åt argument och åsikter från människor och grupper som står utanför makten och den etablerade eliten.

Men rapporteringen kompliceras av att medierna samtidigt är en del av detta etablerade samhälle och beroende av de härskande eliternas välvilja och att rapporteringen vanligen sker via ett nyhetsfilter som formats av kommersiella överlevnadskrav. Förhållandet mellan medierna och olika demonstranter och proteströrelser har också alltid varit spänningsfyllt. Samtidigt som de som

demonstrerar mot det etablerade är beroende av medierna för att synas och nå ut med sina protester måste man anpassa sig efter mediernas villkor för att uppmärksammas och man är oftast missnöjd med mediernas rapportering. Om protesterna överhuvudtaget anses nyhetsvärda uppmärksammas sällan varför man demonstrerar och man når därmed inte ut med sina åsikter och argument. I medierapporteringen, i synnerhet televisionens, dramatiseras händelseförloppet och man fokuserar gärna på det spektakulära. Men är detta frågan om enstaka misslyckanden från mediernas sida eller finns det ett genomgående mönster? I detta kapitel skall jag göra några nedslag i historien om mediernas kluvna och mångtydiga rapportering av proteströrelser från sextiotalet fram till demonstrationerna i Göteborg i juni 2001.

Jag tänkte börja med demonstrationerna i Seattle i månadsskiftet november/december 1999, då 50 000 människor

demonstrerade mot det sätt som världshandeln styrdes bakom lyckta dörrar inom Världshandelsorganisationen, WTO¹. Medierapporteringen från dessa händelser har kritiserats för att den gav en snedvriden bild av vad som hände, lyfte fram våldet från några extrema aktivistgrupper och lät det symbolisera demonstranterna i allmänhet, teg om polisens brutalitet och istället hyllade deras insatser och slutligen misslyckades att förklara varför 50 000 människor protesterade. Frågan jag då ställer är om denna snedvridna våldsfiltreerade rapportering utgör ett undantag eller om det

finns ett mönster i hur medierna brukar rapportera om demonstrationer riktade mot den etablerade maktens åsikter.

Jag går därför tillbaka till Vietnamdemonstrationerna på 60-talet, då runt om i världen människor demonstrerade mot USA:s krig och bombningar i Vietnam, i protest också mot de egna länderna som stödde USA:s bombningar. Återfanns våldsfiltret redan här? Avslutningsvis behandlar jag protesterna mot EU och toppmötet i Göteborg för att se huruvida medierapporteringen av dessa demonstrationerna passar in i detta mönster av våldsvinkling.

En världshandel utan regler möter sina kritiker i Seattle

Televisionsnyheterna i USA i månads-skiftet november/december 1999 dominerades av två händelser. Det var dels att julhandeln inleddes med att granen i Rockefeller Center tändes och att ekonomerna spådde att denna december skulle bli genombrottet för Internet som kanal för julinköpen. Den andra händelsen som också kom att bli ett återkommande tema under många dagar var gatuoroligheterna i Seattle under världshandelsorganisationen, WTO:s, toppmöte. Julgranarna och jultomtarna i nyhetsstudiorna blandades med direktreportage från de regnvåta gatorna i Seattle. Hundratals journalister och kamerateam, som aldrig brukade bevaka världshandelns globala frågor, fanns plötsligt på plats för att rapportera direkt via satellitlänk om den senaste våldsutvecklingen. *"Vi skall nu gå direkt till Seattle och den senaste händelseutvecklingen"*, upprepade studioreportarna varje timme i nyhetsprogrammen. *"Vad är det som händer just nu?"*, löd frågan till den utsände reportern som stod uppställd på en gata i Seattle. *"Just nu är det lugnt, men vi väntar vålds-*

*ma upplopp. Polisen har samlat in stora extrastyrkor som finns i beredskap"*².

Plötsligt hade Seattle hamnat i mediernas fokus. Gatorna i Seattle fanns på tidningarnas förstasidor och de toppade nyhetsprogrammen i televisionen. Toppolitiker från världens ledande industriländer hade ostörda kunnat driva kraven på en allt mer ökande frihandel och här hade i skymundan representanter från de stora multinationella företagen kunnat bedriva sitt lobbyarbete. I Seattle betalade t. ex. Microsoft 250 000 dollar för möjligheten att dela måltider och därmed kunna prata med delegaterna.

En ökande frihandel, ett borttagande av alla gränser, tullmurar och nationellt hindrande lagar, var det långsiktiga målet. Frihandel var liktydigt med ökat välstånd och det gällde, sa man, inte bara för industriländerna utan var även förutsättningen för ekonomisk utveckling i tredje världen.

Även om denna åsikt etablerats som en sanning i medierna finns det många som pekat på problemen och komplikationerna med en totalt fri handel. Man måste

¹ WTO är en förkortning av World Trade Organisation, bildades 1995 och har idag över hundra länder som medlemmar.

² Egna observationer. Förf befann sig i USA vid denna tidpunkt.

kunna ställa krav – både moraliska, etiska, miljö-, hälso-, mänskliga, kulturella och rättvisekrav – som reglerar handeln, anser dessa kritiker. Det kan inte endast vara de multinationella företagens vinster som styr. WTO:s möte i Seattle den 29 november 1999 var en möjlighet för dessa grupper att föra fram sin kritik och protestera mot frihandelsdiskussionerna som de dittills hade förts.

Nu är det inte bara olika protesterörelser som är kritiska mot WTO. Även inom WTO, t.ex. mellan USA och EU, är man inte överens. Ett sådant exempel rör det hormonbehandlade köttet som USA exporterar världen över men som EU inte vill importera. En sådan vägran utgör ett handelshinder och strider mot WTO-avtalet och USA fick därmed rätt att beskatta europeiska matvaror och man valde bl. a. roquefortost från Frankrike och skinka från Danmark³. Ett annat exempel är banankriget mellan EU och det multinationella bananbolaget Chiquita som via USA protesterade mot att det fanns ett handelsavtal mellan EU och en del gamla europeiska kolonier som garanterade bl.a. avsättningen av bananer från småbrukare i Västindien. Också detta visade sig strida mot WTO-avtalet och Chiquita kunde därmed oförhindrat exportera sin storskaliga produktion med underbetald arbetskraft och stora mängder av bekämpningsmedel, medan småbönderna slogs ut.

WTO är en ung organisation, som tillkom 1995, och som föddes ur GATT⁴, det allmänna tull- och handelsavtalet, som sedan andra världskriget förhandlat ner tullavgifterna världen över. Till skillnad från GATT är inte WTO kopplat till FN och behöver därmed inte ta hänsyn till stadgar om t. ex. kulturella och mänskliga rättigheter. Till skillnad från GATT som endast befattade sig med varor har WTO ambitionen att täcka in alla områden även tjänster som social-

vård, skola, sjukvård, kultur etc. Statliga stöd och regleringar av dessa verksamheter utgör, enligt WTO, ett hinder för den fria handeln och ”marknaden”. Över 500 tjänstemän arbetar inom WTO och minst vartannat år skall ministerkonferensen, som är det högsta beslutande organet, träffas. Det var ett sådant möte som ägde rum i Seattle sent på hösten 1999. Här skulle dagordningen för de fortsatta förhandlingarna bestämmas.

Inför mötet hade kontakterna varit intensiva inom och mellan olika intresse- och medborgargrupper. Det var första gången som Internet och e-post användes i stor skala och många journalister nåddes också av detta. Uppladdningen var därmed omfattande och förutom de globala miljö- och rättvisefrågorna fanns en lokal fråga som gällde den amerikanska ”lagen om tonfisk och delfiner”, som innebar importstopp av tonfisk som fiskats med speciella nät som dödar ett mycket stort antal delfiner varje år. Ett annat importstopp gällde de räkor som fiskats med båtar som också dödade de utrotningshotade havssköldpaddorna. Enligt WTO innebar dessa importstopp otillåtna handelshinder som inte kunde accepteras.

Samlade i Seattle för att föra fram sina argument och protestera mot WTO kom därmed att finnas en blandning av upprörda individer, organisationer och intressegrupper. Där fanns arbetare och fackföreningsfolk som protesterade mot att välmående företag lades ner och verksamhet flyttades ut till länder med billigare underbetald arbetskraft, ibland i form av barnarbete. Där fanns miljöaktivister som pekade på att miljöförstörelsen inte kunde fortsätta utan måste vara en faktor som räknades in i handelskalkylerna. Där fanns de som protesterade mot att de multinationella företagen sålde genmanipulerad mat på den globala marknaden. Och där fanns de som

³ Detta ledde till att en MacDonald restaurang i Frankrike monterades ned av bönder som brukade leverera mjölk till osttillverkningen.

⁴ General Agreement on Tariffs and Trade A vid denna tidpunkt.

var upprörda över de orättvisor mellan rika och fattiga länder som inte bara bestod utan hela tiden ökade med en handel som var fri för de rika och starka länderna medan de fattiga inte fick försvara sig som de rika länderna en gång gjort när de byggde upp sin egen industri och fortfarande gör, t.ex. när det gäller stål- och textilimport. Det förekommer också tullar och importrestriktioner i handeln mellan de rika länderna och här står NAFTA (med USA i spetsen) mot EU (med Frankrike i spetsen) och Asien (med Japan i spetsen). Till WTO:s möte i Seattle hade nu även länder från tredje världen (med Kina i spetsen) bjudits in.

Demonstrationen i Seattle

Tisdagen den 29 november hade stora människomassor samlats i Seattle. Överallt pågick diskussioner och föreläsningar om läget i världen. 25 000 människor samlades i den stora demonstrationen med deltagande från hela världen, från utvecklingsländer och utrotningshotade folkgrupper, från miljögrupper och politiska partier. Ungefär hälften bestod av arbetare och fackföreningsfolk. Dagens slogan, med krav på en reglerad världshandel, riktad mot WTO var: "Fix it or nix it". Demonstrationen eskorterades av polisen. Bland kraven fanns:

- 1) Stopp för allt hemlighetsmakeri. Öppna alla möten för pressen så att människor får veta vad som händer.
- 2) Släpp inte in storföretagen om inte folkliga organisationer, som fackliga, miljö- eller jordbruksorganisationer, släpps in.
- 3) Ta bort regler som överflyglar nationella lagar som skyddar arbete, jordbruk, miljö m.m.

Det mäktiga demonstrationståget var en välorganiserad folkfest med dansande sköldpaddor som avslutades med tal av

både fackföreningsledare, miljökampar och mexikanska indianer.

Samtidigt samlades nästan lika många andra protesterande människor på gatorna runt det handels- och konferenscenter där WTO-mötet skulle äga rum. Detta konferensområde hade formen av en triangel med en motorväg på ena sidan, vilket underlättade försöken att blockera tillfartsvägarna. Många tillhörde DAN, Direct Action Network, som hade till mål att försöka stoppa WTO-mötet med icke-vålds metoder. Deras slogan var: "Shut it down". Man "svärmade in" i mindre grupper och blockerade, med ett djup av flera kvarter, de gatukorsningar som ledde till konferensområdet. När man beordrades att ge sig därifrån, satte man sig ned. Det var då polisen började ge sig på demonstranterna, med tårgas, stålbatonger och pepparsprej. Polisens aktioner var till en början systematiska och kontrollerade när man bröt upp blockeringarna. Det var först senare som man började jaga människor från ena gatan till den andra och förfölja dem in i ett angränsande affärs- och bostadsområde, Capitol Hill. Då hade de flesta av demonstranterna redan gått hem och kvar var ungdomar, många från Seattle och Capitol Hill, som inte var så intresserade av att protestera mot WTO som att slåss med polisen.

Under eftermiddagen hade en grupp svartklädda anarkister, medlemmar av det "Svarta blocket" angräpat skyltfönster och fasader tillhörande banker och multinationella företag nere i staden. Efter dessa "symboliska handlingar" följde lokala grupper av plundrare. Men polisen syntes inte till. Civilt undantagstillstånd infördes.

På onsdagen när demonstranterna återkom, började polisen attackera mer aggressivt och man arresterade hundratals människor och förutom tårgas och granater sköt man mot demonstranterna med gummikulor. Ett förbud att bära gasmask infördes.

Våldsfiltret

Ett ögonvittne, Malt Guyer, rapporterade:⁵

”Jag såg hur polisen (vid 8:e avenyn och Seneca) som hade stått bakom en blockadkedja, började röra sig, steg för steg mot kedjan av sittande människor medan de svängde med sina batonger i luften och när de nådde fram till linjen började de slå de sittande icke-vålds demonstranterna i ryggen. De slet av dem deras gasmasker och sprejade från nära håll pepparsprej upprepade gånger i deras ansikten. Sedan gnuggade de protestanternas ögon och tryckte fingrarna mot deras munnar för att förstärka effekten. Och efter allt detta började de slå dem igen med batongerna. Polisen kunde sedan bryta upp kedjan av människor och protestanterna drog sig tillbaka till trappan till en närliggande kyrka där de fick medicinsk hjälp av sjukvårdsutbildade kamrater.”

I CNN intervjuades polisens talesman som berömde polisen för deras professionalism och återhållsamhet. *”Tack för att du ville vara med oss”,* sa studioreportern i CNN, *”och lycka till”*.

En av de demonstranter som fängslades skriver:

”Under tisdagen höll vår grupp en blockad linje i den enda sektionen som förblev fredlig och vid gott mod hela dagen. Vi nåddes av tårgasmoln som blåste in från andra håll, men vi blev aldrig attackerade av polisen. Runt hörnet var det emellertid en krigszon, där grupper av demonstranter höll sina blockadlinjer mot hästar medan de blev slagna, tårgasade och pepparsprejade.

Jag blev aldrig själv skadad eller slagen eller uppdragen. Men jag blev inlåst, under fem dagar, i en isoleringscell med cementväggar och järngaller och ljuset var alltid tänt även när man sov. Vilken kriminell handling hade jag begått för att få denna behandling? Jag gick med i en fredlig demonstration i enlighet med min författingsenliga rätt att uttrycka min

åsikt och förvägrades denna rättighet. När jag beordrades att ge mig av, satte jag mig ner.

Medierna arbetar hårt för att ge en bild av protesterna som ett våldsamt upplopp. Tro dem inte. I verkligheten var det tusentals och åter tusentals av fredliga protestanter i Seattle och en liten handfull människor som slog sönder fönster. Polisen förföljde inte fönsterkrossarna - i själva verket, när en av dem var omringad och kvarhållen av en grupp icke-vålds demonstranter vägrade polisen att arresteras honom. Medan polisen beklagar sig över att "de inte var beredda på våldet", så i verkligheten tolererade de och möjligen uppmuntrade till den vandalism som skedde, och det över-skuggas av det utbredda våldet från polisens sida, som använde tårgas mot fredliga protestanter, sprejade peppar på handfängslade kvinnor i deras celler, sköt gummikulor mot nunnor, slog sittande demonstranter med stålbatonger, löpte amok och terroriserade de omgivande kvarteren”.⁶

Men där fanns även rapporter från polisen. Här är ett utdrag från ett brev från föräldrarna till en ung polis:

”Jag skall säga dig helt öppet att vår tjugotreåriga son som är förstaårs polisofficer i Seattle har kämpat sig genom detta. Han vet mycket väl protestanternas rättigheter och målet och principerna för civil olydnad. Men han känner också till lagen och de skyldigheter han har gentemot samhället och delegaterna som är på besök. Han har arbetat hårt, för att som han säger, göra det som måste göras. Han är bara frustrerad över att försöken att gradvis avvärja situationen inte fungerar, och att han tvingas ta till handlingar som lätt kan drabba oskyldiga åskådare som fortfarande står kvar efter sex tillsäkringar att ge sig iväg. Emellertid rapporterar han om att han möts av tacksamhet och stöd från medborgare - han har aldrig skakat hand med så många som han gjort under dessa dagar.”

⁵ Internet den 29 november

⁶ Internet, Starhawk. En mängd berättelser, bilder

och vittnesmål finns tillgängliga på nätet liksom på officiella hemsidor som t ex polisen i Seattle.

På onsdagen kom också Clinton på besök och han välkomnade i sitt tal demonstranterna. Ingen räknade längre med att WTO skulle kunna komma fram till ett konsensusbeslut. Under de följande dagarna genomfördes nya stora demonstrationer av t.ex. stålarbetarnas fackförbund och stuveriarbetarna. Icke-vålds demonstranterna som blockerade området runt konferensbyggnaden lyckades hålla kvar sin blockering och WTO-mötet avslutades utan att något beslut hade fattats.

Under fredagen fördes förhandlingar för att frisläppa de fängslade demonstranterna. Senare i januari ogillades åtalet mot nästan alla demonstranterna och deras rätt att demonstrera slogs fast av domstolen. Flera av plundrarna dömdes och även några poliser, vars handlingar hade filmats. T.ex. hade en av de boende kring Capitol Hill kommit ut på gatan en kväll och sagt åt polisen att ge sig av därifrån och lämna människorna i fred. Polisen hade svarat att mannen skulle försvinna med händerna över huvudet. När mannen drog sig tillbaka med uppsträckta händer sprang polisen efter och sparkade mannen i skrevet. När mannen sjönk ihop riktade polisen sitt vapen mot hans huvud och blindavfyra ett flertal gånger. Eftersom händelsen filmades kunde polisen dömas. Vid ett annat tillfälle hade en bil stoppats och polisen hade gjort tecken att de i bilen skulle veva ner sidorutan, och när det var gjort sprejade polisen in pepparsprej rakt in i ansiktena på de som satt i bilen. Händelsen videofilmades inifrån bilen.

Efteråt avgick flera av de ledande polisbefälarna och det kunde inte döljas att det inom polisen fanns en konflikt mellan de som ville rensa upp i den korruperade poliskåren och förstärka samarbetet med medborgarna, och en grupp poliser som var mot "daltandet" och inte hade något emot att polischefen fick svara på eventuell kritik. Enligt den omfattande rapporten från föreningen för amerikanska medborgarliga rättigheter,

ACLU(2000), var demonstranterna i Seattle övervägande fredliga, men inte polisens agerande.⁷

Medierapporteringen

En utvärdering av medierapporteringen, som "Fairness & Accuracy In Reporting" (1999) gjorde gav vid handen att medierna behandlade demonstranternas protester med likgiltighet och ofta förakt. Denna fientlighet ledde till en vinklad rapportering både av demonstrationerna och polisens reaktioner.

Handelsmotståndare, kom att bli den vanliga missvisande beteckningen på de som protesterade. Få försök gjordes att försöka förklara demonstrationernas mål och argument. En av de få som fick uttala sig var Pat Buchanan, en högernationalist, tidigare programledare i CNN. Han framstod felaktigt som en ledande person för demonstranterna. Men han representerade endast en mycket liten bråkdel av dessa.

Det genomgående temat i rapporteringen var att polisens aktioner med tårgas och "hjärnskaknings-granater" var ett passande svar mot de våldsamma aktivisterna. Man demoniserade aktivisterna och blundade för polisbrutaliteten vilket kunde ge polisen uppfattningen att de kunde agera som de ville eller åtminstone utan rädsla för någon kritisk granskning från pressen. Och polisen använde pepparsprej mot sittande ickevålds demonstranter långt innan aktivister på ett helt annat ställe i staden slog sönder fönster hos multinationella företag.

Utmärkande för rapporteringen var således avsaknaden av någon som helst kritik mot polisens agerande mot ickevålds demonstranterna. En av de få redogörelserna för polisbrutalitet var när den lokale journalisten i Seattle Post-Intelligencer (12/2/99) rapporterade att han hade kastats ner på trottoaren av tre

⁷ American Civil Liberties Union, 2000

poliser, fått handklovar och släpats in i en skåpbil. Anklagelsen var att han inte hade försvunnit därifrån trots att han visade upp sitt journalisttillstånd och hela tiden sa att han bara var där för att rapportera.

Vad som växer fram ur denna rapportering är en bild av aktivisterna som en paramilitär mob som förbereder sig att ta över gatorna och diskreditera polisen. TV-kanalerna misslyckades att förmedla protestanternas kritik av WTO-mötet.

ABC's Peter Jennings kommenterade exempelvis demonstranterna som om "det verkar som varje grupp från varje hörn av världen som har något att klaga på finns i Seattle under denna vecka...". Och efter konferensen fortsatte han: "Nu kommer tusentals demonstranter bege

sig hem eller till något annat möte där de kommer att försöka skapa uppmärksamhet i någon fråga som de känner för."

Vad hade då alla dessa demonstrationer för betydelse? Lyckades man påverka världshandeln? Ja, man lyckades få WTO-mötet avslutat i förtid. Men det kanske en del länder, bl. a. USA, bara var glada för. Man lyckades föra upp det undanskymda WTO på dagordningen, även om kritiken bara nådde fram till de redan intresserade. Däremot kom klyftan mellan rika och fattiga länder att uppmärksammas och WTO blev mån om att åtminstone tänka på det i framtida skrivelser. I den senaste ministerkonferensen i Qatar (år 2001) nämns U-länder 93 gånger.⁸

Ett krig i Vietnam möter sina kritiker

Uppslutningen, bland de västallierade men även hos neutrala länder som Sverige, kring USA:s krig i Vietnam var länge total i skuggan av det kalla kriget. Visserligen skulle det temporärt delade Vietnam, enligt Genèveöverenskommelsen 1954, återförenas efter en folkomröstning, men en sådan omröstning skulle det amerikastödda Sydvietnam med stor sannolikhet förlora. Därför sände USA först militära rådgivare och när kriget fortsatte att gå dåligt även trupper, förutom flyg och flotta.

Inbördeskriget mot den USA-tillsatta marionettregimen i Saigon sågs som ett försök till kommunistisk infiltration från Kina och Sovjetunionen. När USA 1965 började sitt bombkrig mot Nordvietnam stod Storbritannien liksom Sverige bakom USA. B52 planen släppte sina bombaster över städer och byar. Skulle Vietnam falla för den kommunistiska

aggressionen skulle de andra länderna i Sydostasien falla som dominobrickor, det var motiveringen. Att civilbefolkningen i hundratusentals dödades och att landet lades i ruiner kom att bli en bisak även i mediernas rapportering. Under perioden 1965 till 1968 dödades årligen uppskattningsvis en miljon vietnameser. (McNamara, 1999).⁹ Ett folkmord höll på att genomföras med stöd från den etablerade politiska makten i många USA-allierade länder, och utan kritisk granskning från de flesta dominerande medier. Det var den amerikanska synen som genomsyrade även svenska medier (Andén-Papadopoulos, 2000; Westerståhl, 1972).¹⁰

Samtidigt började en proteströrelse växa fram mot kriget. Man såg inbördeskriget i Vietnam som ett befrielsekrig där ett förtryckt folk reste sig mot en kolonisatör och ockupationsmakt. I många

⁸ Dagens Eko.

⁹ Enligt McNamara (1999), försvarsminister under Vietnamkriget. Vid den här tiden hade USA 500 000 soldater i Vietnam.

¹⁰ Olof Palme var en av de första svenskar på hög politisk nivå som protesterade mot kriget. I februari 1968 gick han som minister med i ett demonstrationståg och julen 1972, när han var statsminister, likställde han USA:s bombningar med illdåd begångna av fascister och kommunister.

länder, i USA, i Sverige och i Storbritannien demonstrerade man mot kriget. En sådan Vietnamdemonstration ägde rum i London den 27 oktober 1968. Den skall vi se närmare på eftersom det är en av de händelser som studerats mest noggrant av medieforskare. (Halloran, McQuail & Murdock, 1970). Vad ville demonstranterna? Vad var det som egentligen hände? Hur såg medierapporteringen ut? Vilka överväganden gjorde journalisterna? Hur uppfattades rapporteringen av publiken?

Även om tidigare samma år, 1968, medieuppmärksammade demonstrationer hade utspelat sig i Paris och Chicago, så var Vietnamdemonstrationen i London inte ett led i studentrevolten utan en fortsättning på en motstånd rörelse som växte sig allt starkare i sin kritik av regeringen och den härskande synen på Vietnamkriget.

Medieforskarnas plan var att studera både produktionen, innehållet och effekterna av nyhetsrapporteringen. Dessutom hade man placerat ut studenter efter hela demonstrationsvägen och utanför amerikanska ambassaden för att observera och notera vad som hände. Man följde samtidigt hur journalisterna arbetade på tidnings- och TV-redaktioner. Hur de fick in material och hur de resonerade när de valde ut vad som skulle uppmärksammas. Sedan analyserade man innehållet i medierapporteringen och man intervjuade olika grupper i nyhetspubliken hur de uppfattade demonstrationen som de läst om i tidningen och sett på TV.

Vietnamdemonstration på väg mot Hyde Park

Söndagen den 27 oktober 1968 samlades 60 000 människor vid Charing Cross för att protestera mot USA:s krig i Vietnam.¹¹ Dagens tre slogans var: *"End the Labour Government Complicity in the*

War", *"Victory to the NLF and the Vietnamese Revolution"* och *"Defeat US Aggression"*. Enligt demonstrationsledningens plan skulle man gå förbi den amerikanska ambassaden på flera kvarters avstånd och fortsätta efter Park Lane till Hyde Park. En mindre grupp argumenterade för att demonstrationen skulle sluta vid den amerikanska ambassaden.

Klockan 2 började demonstrationståget sätta sig i rörelse vid Hungerford Bridge. Man gick i armkrok, tio och tio i bredd, skanderande *"Victory to the NLF"* och *"Ho, Ho, Ho Chi Minh"* vilket kom att bestämma marschrytmen. Först förbi Waterloo Bridge och sedan tillbaka efter Fleet Street, Strand, till Trafalgar Square. Här uppmanade demonstrationsledningen åter alla att fortsätta marschen som planerat. Huvudorganisatorerna ville inte ha några konfrontationer med polisen och här var man enig med en av de mest erfarna protestgrupperna i England som också deltog i demonstrationen, nämligen CND, the Campaign for Nuclear Disarmament, som ansåg att "våld i samband med demonstrationer drar bort uppmärksamheten från själva huvudfrågan. Argumentet kommer då att röra polisen, staten och våldet i Storbritannien, vilket är irrelevant i jämförelse med det större våldet i Vietnam."¹²

En grupp bröt sig ut för att fortsätta direkt mot Grosvenor Square där den amerikanska ambassaden låg. Denna grupp bestod av 2000 personer och följdes av polis, men stoppades inte. Det stora demonstrationståget fortsatte lugnt och fredligt enligt den uppgjorda färdvägen till Hyde Park, där demonstrationen avslutades och olika tal hölls, bl.a. av dokumentärfilmare som varit i Nordvietnam och filmat förstörelsen efter de amerikanska bombningarna. Det hela avslutades kvart över sex. Förutom olika motdemonstranter som försökte störa demonstrationen och som efter demon-

¹¹Denna uppskattning byggde på en räkning av antalet 10-led när demonstrationen startade och skiljer sig från den officiella polis-

statistiken som uppgav antalet till 30.000. Halloran m fl (sid 38)

¹²Dick Nettleton, 13/10 1968. Halloran m fl sid 71

strationen attackerade grupper av demonstranter, förlöpte allt lugnt.

Utanför amerikanska ambassaden

Först utanför amerikanska ambassaden vid Grosvenor Square var en proamerikansk grupp som skrek *"All the way with LBJ"* medan polisen bildade led runt torget framför ambassaden. Strax efter fyra kom utbrytargruppen från demonstrationståget fram till torget. De stannade en bit från poliserna och skanderade sina slagord inom hörhåll från ambassaden. Efter tjugo minuter upplöstes utbrytargruppen och ledningen uppmanade deltagarna att gå till Hyde Park dit den stora demonstrationen var på väg.

Ett tjugotal personer började vid denna tidpunkt pressa sig fram mot leden av poliser. Klockan fem dök två andra grupper upp, en med anarkistflaggor, och började kasta käppar, pennies och enskilda smällare på polisen. Som mest var det ett femtiotal demonstranter som försökte ta sig fram genom leden av poliser mot ambassaden. Bakom demonstranterna i första ledet tryckte ytterligare några hundra på bakifrån. Runt torget stod nu omkring tre tusen personer som åskådare och observatörer utan att delta i våldsamheterna. Där fanns också fotografer och journalister. En grupp på hundrafemtio ungdomar från södra London dök också upp skrikande *"All the way with LBJ"* och *"Down with the students"*. De kastade käppar och pennies på demonstranterna.

Klockan 8 började leden tunnas ut och polisen uppmanade såsmåningom alla att lämna området. En grupp på tvåhundra demonstranter som påbörjat en ordnad politisk diskussion tilläts stanna kvar. Klockan halv nio hade de flesta lämnat torget och de kvarvarande poliserna och demonstranterna markerade slutet på dagen med att sjunga *"Auld Lang Syne"*.

Totalt arresterades fyrtiotre personer under de tre dagarna 25-27 oktober och

elva personer under själva marschen. 26 poliser skadades på något sätt och 22 demonstranter. Det var huvudsakligen mindre blesyrer som uppstod vid konfrontationerna vid Grosvenor Square .

Enligt en närmare granskning av de som deltog i våldsamheterna och en analys av de som arresterades för våldsam uppträdande, visade det sig att dessa ungdomar huvudsakligen var icke-studenter som dragits till demonstrationståget för att delta i konfrontationer och inte för att framföra en politisk ståndpunkt.¹³

Polisens agerande var återhållsamt. Man försökte inte hämnas attackerande demonstranter utan höll tillbaka kollegor som gav sig ut på privata turer. Visserligen kastade en del poliser tillbaka käppar och smällare och man sparkade tillbaka när man kom åt, men man använde inte batonger och försökte ta det långsamt när man rensade torget för att inte skapa panik. Undantaget var i början då polisen gjorde en chock och tryckte tillbaka en grupp demonstranter som hamnade i panik då de fångades i en återvändsgränd när en våg av andra demonstranter kom emot dem. I det kaos som uppstod ramlade några av demonstranterna och kom under trampande fötter. Här uppstod en del av de skador som tvingade ett tjugotal av demonstranterna att uppsöka sjukhus. Annars var stämningen i huvudsak avspänd mellan poliserna och de demonstranter som samlats framför ambassaden. Och ser man till alla de 60 000 som deltog i demonstrationen var det en bråkdel, 50 stycken, som aktivt deltog i konfrontationen med polisen.

Medierapporteringen

Den allvarligaste anmärkningen, som medieforskarna Halloran, Elliot och Murdock riktar, mot mediernas rapportering av den mycket omfattande manifestationen mot USA:s Vietnamkrig, var

¹³ Halloran m fl sid 49

att medierna fullständigt ignorerade demonstrationens politiska innehåll. Deltagarna i demonstrationen beskrevs antingen som ungdomar som var ute efter att ha lite roligt eller som huliganer. Det gällde rapporteringen både i tidningarna och i televisionen.

Som man kunde förvänta sig upptogs mediernas rapportering till stor del av sammandrabbningarna mellan demonstranter och polis på Grosvenor Square framför den amerikanska ambassaden. I detta avseende liknade den rapporteringen av studentdemonstrationerna i Paris den 3 maj 1968, och i Chicago den 28 augusti. Det kunde därmed framstå som om konfrontation och våld var proteströrelsens nya linje. Men då glömmar man att både demonstrationerna i Paris och Chicago började som fredliga demonstrationer och att ursprunget till konfrontationerna var polisens "överreaktioner" när de använde batonger och tårgas för att skingra demonstranterna.

Inför den 27 oktober hade dock Londonpolisen, vis av tidigare misstag, valt en mer avvaktande linje för att inte provocera fram våldsamer. Trots det spekulerade medierna i våld. Man skrev om kommande attacker från utländska demonstranter, om lager av Molotov cocktails o.s.v. Nyhetsvinklingen var redan klar veckor innan demonstrationen ägde rum. En annan vinkel som också hör till det typiska demonstrationsinslaget är att visa fram negativa aspekter som oenighet bland demonstranterna och tecken på dålig organisation. Så visade man t. ex. en bild på två män som drog i samma plakat och nämnde att demonstrationen kom igång åtta minuter efter den uppgivna starttiden.

När sedan dagen för demonstrationen inträffade och de 60 000 demonstranterna fredligt marscherade genom London, passade detta inte in i journalisternas förväntningar. Man valde istället att hålla kvar sin våldsvinkel och välja ut de ögonblick som passade in i denna bild.

I tidningarna kom det därmed att stå förhållandevis lite om den fredliga demonstrationen, om dess syfte och dess kritik mot USA:s krig i Vietnam.¹⁴ Desto mer stod det om demonstranternas sammandrabbningar med polisen. Detta våld kompletterades med andra negativa aspekter knutna till demonstrationen. Mot detta onda stod det goda som var polisens exemplariska uppträdande. Man gav plats åt inrikesministerns uppskattande ord och detta fick till och med plats på Sun's förstasida: "*Well done, Callaghan tells the police*".

I artiklarna förekom också den personliga vinklingen som här utgjordes av porträtt av ledaren för den stora demonstrationen och av en polis som blev sparkad utanför den amerikanska ambassaden. Bilden av den sparkade polisen blir till den bild som återkommer på förstasidorna dagen efter och som kommer att symbolisera händelsen som nyhet.

På BBC var man väl medveten om att man skulle kunna komma att kritiseras om man valde ut incidenter och våldsamma bilder. Man hade flera kamera-team ute som täckte demonstrationen och efteråt hade man en mängd bilder av den fredliga demonstrationen, men där fanns också bilder på våldsamt uppträdande av både poliser och demonstranter. Nyhetsredaktören som via bilderna från kamerateamen var imponerad av den stora välordnade och lugna demonstrationen ville under eftermiddagens planering av kvällens nyhetssändningar att detta också skulle framgå i nyhetsprogrammet. Men ju längre kvällen led desto mer tydligt blev nyheten organiserad och illustrerad utifrån en våldsvinkel. Enligt medieforskarna som observerade vad som hände på redaktionen,

¹⁴ Bland de undersökta tidningarna Times, Express, Sun, Mirror, Sketch utgjorde the Guardian och the Star undantag genom att de gav stort utrymme åt den fredliga demonstrationen.

var detta inte ett resultat av någon medveten partiskhet utan omstruktureringen gjordes för dramatiken och bildernas skull.

Nyhetsinslagen inleddes med dramatiska bilder från Grosvenor Square. Det var anslaget vilket kom att följas av två delar, dels den stora fredliga demonstrationen och dels våldsamheterna framför den amerikanska ambassaden. Den första delen inleddes med att man placerade in demonstrationen i sitt nyhetssammanhang: *"Det förekom inga försök att ta över regeringsbyggnader som man hade befarat och dagens antal arresterade och skadade understeg de siffror som förekom i mars."* (BBC 1) Till dessa ord visades bilder av plakat och demonstranter som skanderade slagord. Man fick se demonstrationståget passera förbi välkända regeringsbyggnader (som var välbehållna). Inklippt var detaljer och små incidenter som en brinnande flagga. Dessa incidentbilder blev allt fler i senare sändningar.

Den andra delen som växte i storlek under kvällen handlade om Grosvenor Square och händelserna framför ambassaden. Här valde man ut ögonblick av våld, konfrontation och konflikt. Inslaget var uppbyggt av korta avsnitt som var tagna från ett antal olika filmsekvenser med tillhörande ljud. Till dessa hopredigerade bilder från gatan lade man också på några svärord för att ge intryck av en okontrollerbar våldsam situation.

I de senare nyhetssändningarna hade man tillgång till ett omfattande filmmaterial och kunde därmed bygga upp nyhetsberättelsen på ett ännu mer konsekvent sätt. Man kunde återskapa berättelsen som nyhet. Det var inte i form av ett reportage av demonstrationen som en händelse: Hur den började och utvecklade sig. Inte heller tog reportaget upp kriget i Vietnam som demonstrationen handlade om. Istället handlade demonstrationen som nyhet om det förväntade våldet, även om den stora demonstrationen var välorganiserad och fredlig. Hur man än hade gjort hade demonstranterna,

utifrån våldsvinklingen, hamnat i en ofördelaktig position.

Problemet med denna förenkling och nyhetstolkning är, som medieforskarna framhåller, att demonstrationer som en form av politisk kommunikation i ett samhälle inte är möjlig i en mediestyrd värld där den professionella nyhetsvinklingen är allenarådande.

Hur uppfattas då denna nyhetsrapportering av publiken? Vilka tankar väcks hos läsarna och TV-tittarna? Medieforskarna vände sig till poliser, en neutral allmänhet och till studenter. Någon regelrätt receptionsstudie var det inte frågan om utan man ställde några allmänna frågor i en enkät om TV-nyheternas rapportering av demonstrationen och bjöd in till diskussion i smågrupper.

Publikens reaktioner

Poliserna var mycket nöjda med TV-rapporteringen. 80% tyckte att den var rättvis och opartisk. 74% hade ingen kritik att rikta mot TV-nyheterna. Även de neutrala (70%) tyckte att nyheterna var opartiska och 60% hade ingen kritik. Övriga klagade på att där förekom alltför många incidenter i rapporteringen. Studenterna var något mer kritiska. 40% kritiserade antalet incidenter, men 60% tyckte att TV-nyheterna var opartiska och rättvisa.¹⁵

Detta tyder på att de flesta kommit att överta den journalistiska nyhetsvärderingen och vad som är bra television. Man har lärt sig att se världen i stereotypa förenklade berättelser. Denna okritiska inställning gör det svårt för publiken att genomskåda medierapporteringen som en redigerad konstruktion och man dras lätt med i det emotionella fördomandet som våldsvinklingen skapar. Detta framgår också med stor tydlighet av ett svenskt exempel som handlar om fotbollshuliganer som jag själv har undersökt.

¹⁵ Halloran m fl sid 238f.

På spaning efter publikens kritiska tankar

Frågar man människor om de tror att det är sant allt det som de läser i tidningarna, lyssnar på i radio eller ser på TV, svarar de flesta att de inte tror att allt är sant. Många ger också exempel på direkta felaktigheter, allt ifrån felaktig placering av namn under bilder i den egna morgontidningen till rapportering om händelser eller intervjuer som de själva deltagit i eller känner till på annat sätt.

Men just när de ser ett nyhetsinslag i TV, eller lyssnar på Dagens Eko eller läser sin morgontidning finns i de flesta fall inte denna skepsis och kritiska distans. Vi dras in i händelserna genom rapporteringen och berättelserna från verkligheten. Vi kan i de flesta fall inte avgöra vad som egentligen hänt eller vad som saknas och inte finns med. Vi kan inte avgöra när berättelserna är påhittade, konstruerade eller dramatiserade. Vi har inte heller någon kritisk medvetenhet om att detta sker dagligen. Däremot väcks en hel del kritiska tankar om nyhetsurval och journalisternas sätt att tala och vara under det att vi tar del av nyheterna via medierna (Findahl, 1995).

Låt oss se närmare på ett nyhetsinslag om fotbollshuliganer.¹⁶ Först kommer en något förkortad beskrivning av inslaget (Aktuellt 21, 27/4 1992)

*

I löpet visas en bild av unga män med rakade huvuden som står bakom tagtråd med bara överkroppar och hytter med nävarna.

Ljud: Efter läktarbråket igår: Hur skall den svenska polisen klara fotbolls-EM?.

¹⁶ 23 personer från Stockholm och Gävle, slumpvist inbjudna, fördelade på fyra grupper (5-7 st) fick först se gårdagens Aktuellt 21 sedan svara på ett frågeformulär och därefter medverka i en gruppintervju. Bland de intervjuade våren 1992 fanns människor i alla åldrar med olika utbildningar med någon övervikt för kvinnor.

Inslaget inleds med en fotbollsmatch. Kameran befinner sig bakom målet och vi ser bollen rulla in vid stolpen./

Ljud: 44 dagar kvar till EM i fotboll. Kan polisen klara av fotbollshuliganerna? De misslyckades igår vilket visade sig i gårdagens läktarbråk.

En hög brädor från sönderslagna läktare. /Skrikande personer på läktaren. /

Ljud: När Göteborg slår in 3-0 är tålamodet slut hos Djurgårdsfansen. De river läktarna./

Poliser framför några sönderslagna bänkar./

Ljud: Berusade personer hade redan tidigare kastat in burkar och stenar på Göteborgarna. Sen är bråket i gång.

Serie av svartvita stillbilder i snabb följd med nytt kameraklick före varje bild: Halvna nakna ungdomar hytter med nävarna/Poliser brottar ner några personer som ligger på marken (nattbild)/ Poliser med schäferhundar som rycker i kopplen/ Ridande poliser i folkmassa/ Poliser i aggressiv folkmassa (låg kameravinkel) Missbruk, skadegörelse och fylleri följer.

Poliser i natten framför stora samlingar av uppretade ungdomar ("arkiv" står det ovanpå de första filmbilderna.)

*

Den inbjudna publiken som såg detta nyhetsprogram upprördes av bilderna på fotbollshuliganerna.

– *Det är hemskt att de får härja på detta sätt.*

– *Samma elände varje dag. Inte roligt alls.*

– *När de pratade om fotbollshuliganer, det är hemskt.*

Några tyckte det var fel av TV att visa upp dessa bråkstakar i nyheterna: Det var ju just uppmärksamhet och skrivelser som de ville ha. Tig ihjäl dem istället var deras råd.

Våldsfiltret

– *Det trappas upp för mycket. Dom jublar ju huliganerna, när de ser när de får se det där på TV.*

– *Det är onödigt att dra fram dom i ljuset.*

– *Det blåses upp av att det bevakas så väldigt. Det ställs väldigt negativa förväntningar att blir det EM, då måste det bli bråk.*

Några tyckte dock att det skulle visas.

– *Jag tycker det är bra att det visas.*

– *Det är ju verklighet. Dom gör det ju.*

– *Det är bra att folk ser hur det är.*

Förutom denna upprördhet, som bygger på att man accepterat och dragits med i TV-nyheternas dramatisering av händelsen, fanns det få tankar hos publiken om hur televisionens skildring av denna händelse gått till. Skildrade man det som hade hänt på ett rättvisande sätt? Hade TV dramatiserat det hela och överdrivit våldsamheten i händelseförloppet? Var skildringen övertygande? Passade inte upploppet och skildringen av fotbollshuliganerna alltför väl in i det långdragna nyhetstemat om polisens vanmakt inför fotbollshuliganernas anstormning i det kommande europamästerskapet? Detta var frågor jag ställde till publiken efter programmet (Findahl, 1992).

Trots de ledande frågorna var det ingen som nappade på det utlagda betet. Skildringen var övertygande. De kunde själva se vad som hänt. Det fanns ingen misstänksamhet inför televisionens manipulativa möjligheter, trots serien av dramatiska svartvita stillbilder som dramatiserades ytterligare med hjälp av kamera-klick ljuden, och trots användandet av arkivbilder.

En dam i publiken hade emellertid tillgång till direktinformation från fotbollsmatchen. Hennes son som studerade i Göteborg hade sett IFK Göteborg och Djurgården spela.

”...Jag har en grabb som bor nere i Göteborg och då ringde jag till honom

efter matchen. Han är 28 år. Han hade varit på matchen. Och då sa jag det, lever du?”

Upprörd och ängslig hade hon kvällen före, efter det hon sett nyhetsinslaget om fotbollshuliganerna, ringt till sin son och undrat om han klarat sig från bråket eller om han blivit nedslagen? Var han skadad? Vadå, hade han svarat. Vad är det frågan om? Han kände inte till något upplopp och hade inte sett några fotbollshuliganer. Det var lugnt under matchen förutom lite bråk i ena hörnet. Han hade sett det hela från avspark till slutsignal.

Men mamman hade ju sett de skrikande ungdomarna och polisens skällande schäferhundar. Var det hela en konstruktion, en höna som nyhetsredaktionen satt samman av en liten fjäder? Ja, nyhetstemat inför fotbolls-EM var fotbollshuliganer. Journalister och fotografer väntade på ett tillfälle att berätta denna historia utifrån en våldsvinkel. Djurgårdens fans var kända för att kunna vara bråkiga. Journalisterna väntade. Men det var lugnt under matchen. När matchen var slut fick Djurgårdsfansen stanna kvar medan göteborgarna lämnade arenan, och det var då djurgårdarna började skrika. Och där fanns fotograferna. Men bilderna var inte tillräckligt dramatiska så man fick dramatisera och tillgripa arkivbilder för att göra det till en ”riktig” historia.

Allt detta följer mediernas egen logik när det gäller skildring av upplopp, demonstrationer, strejker, oroligheter, krig. Hur skall någon kunna genomskåda detta? Har vi inte några egna kunskaper och erfarenheter att sätta mot har vi svårt bedöma sanningshalten i mediernas skildringar.

– *Det är ju verklighet. Dom gör det ju.*

– *Det är bra att folk ser hur det är.*

Förtroendet för televisionens nyheter är stort.

– *Men nog tycker jag att man litar på det dom säger på TV:n.*

– *Men dom tar ju aldrig upp saker som dom kan hitta på. Som kvällstidningarna tar upp, det är ju skandaler.*

– *Jag har nog mer förtroende för TV än för tidningarna.*

– *Jaa (många instämmer), när man både ser och hör.*

– *Man kan ju bilda sig en egen uppfattning tycker jag när jag ser bilderna.*

En enstaka skeptisk röst finns också:

– *Jag menar, men ibland kan man ju fundera när man...de här länderna så ser man bilder som man sett för länge sen. Där kan man bli lite lurad. Ibland. Så man får inte tro allt ändå. Jag är lite skeptisk ibland, på bilder...*

Någon misstänksamhet och kritisk beredskap mot själva innehållet fanns

emellertid inte hos Aktuellts publik. Man godtog det man såg och lät sig övertygas av bilderna. Däremot väcktes en hel del andra kritiska tankar hos publiken under nyhetsinslaget, synpunkter på nyhetsurval:

– *Man tycker det är så märkligt att även man då i Aktuellts och Rapport är väldigt våldsfixerad.*

– *Det var lite för mycket om det här med fotbollen. Tokigt att det kommer i början så där. De får stor uppmärksamhet.*

Och synpunkter på hur det presenterades:

– *Jag tänkte på hur reportern, hur de frågade och på vilket sätt frågorna och man hajar till ibland. Dom ville få fram en viss grej, då var det och köra hårt.*

Mediernas manipulativa möjligheter

De kritiska tankarna gäller således i huvudsak formen och presentationen medan det är mycket svårt att inte ta till sig innehållet i skildringen, själva händelsen och händelseförloppet. Det är också detta förhållande som ligger bakom nyheternas manipulativa möjligheter och dess förmåga att få oss att se världen på ett förenklat svart-vitt sätt. Det gäller nu inte inom alla områden, utan framförallt sådant som vi inte redan är bekanta med eller där vi inte redan har bestämda uppfattningar och åsikter (Findahl, 2001).

Det finns exempel inom medieforskningen från en sopåkarstrejk i Glasgow och kolgruvestrejken i norra England 1984/85 där TV-nyheternas dramatiska bilder av strejkvakternas ”aggressiva och våldsamma beteende” påverkade och fick en bred acceptans av majoriteten som hade TV-nyheterna som sin huvudinformationskälla (Philo, 1990, 1999). De som hade egna kunskaper och erfarenheter om vad som hade hänt kunde

dock motargumentera och förhålla sig kritiska mot nyhetsrapporteringen. Men ofta saknar de flesta sådana kunskaper och erfarenheter och vi dras med i nyhetsberättandet även när det är förenklat och ibland även förfalskat (Miller, 1994).

Och vad vet vi om vad som händer när världens mäktiga träffas, t.ex. vid G-8 mötet i Genua eller vid EU-toppmötet i Göteborg. Där förekommer demonstrationer och våldsamheter och nu, efter att ha studerat medierapporteringen från Seattle 1999 och London 1968, kan vi känna igen våldsfiltret i medierna. Men vad hände egentligen och vilken kritik och vilka argument förde demonstranterna fram?

Under G-8 mötet i Genua i juli 2001, en månad efter Göteborg, när 70 000 människor demonstrerade, gick ett trettiotal regissörer med bl.a. Ettore Scola ut på gatorna och dokumenterade med DV-kameror vad som hände. 320 timmar film klipptes ihop till filmen ”Un altro

mondo È possible” (En annan värld är möjlig). Den visar på en helt annan verklighet än den som nyheternas våldsvinkling skapade.¹⁷

Och hur är det med våldsfiltret i svenska medier? Ligger den som en bakomliggande tolkningsram för medierapporteringen? Hur var det med de stora demonstrationerna i Göteborg i juni 2001?

EU:s ministrar möter sina kritiker

Vi minns alla gatstenarna men minns någon vilka argument och vilken kritik som framfördes? Gjordes det någon åtskillnad mellan olika demonstranter? Hur var det med våldsamheterna och hur agerade polisen? Vilka var mediernas källorna? Påverkade medierapporteringen domstolens senare bedömningar?¹⁸ Svar finns i några andra kapitel i denna bok.

Det var bl. a. två kritiska händelser som utspelade sig under Göteborgsdemonstrationerna. Det var i inledningen polisens oväntade och aggressiva aktion mot Hvitfeldska gymnasiet den 14 juni, där många av demonstranterna var inhysta och blev kvarhållna. Det var polisens användande av skarp ammunition och nedskjutningen av en av de stenkastande demonstranterna dagen efter den 15 juni.

I televisionens nyheter lät det på detta sätt: *”Elva personer greps under ett våldsamt upplopp vid Hvitfeldska gymnasiet, där flera EU-kritiska demonstranter inhysts. Polisen hade beslutat om husrannsakan av två orsaker. Dels hade en polisbuss angripits av maskerade personer med tillhyggen i händerna, dels hade poliserna sett hur gatsten,*

basebollträn och plankor burits in i skolan”. 455 personer greps. Några vapen eller misstänkta personer fann man inte, men våldsvinklingen förstärktes.

Och så här lät det i SVT:s direktsändningar. Först studioreportern och sedan den utsände reportern på plats: *”Det råder alltså stor turbulens på Götaplatsen i Göteborg där SVT:s reporter xxx befinner sig. Vad är det som händer xxx?”* Reporter: *”Just nu är det förhållandevis lugnt. Då skall man veta att klockan bara är tolv och att det här bara är början av dagen. Demonstranterna har dragit sig längre ner åt staden...”*. Några timmar senare i Rapport. Först studioreportern: *”xxx finns nu med oss direkt från Göteborg. Det är dramatiska bilder vi fått se. Hur är stämningen just nu ikväll?”* Reporter: *”Ja, xxx, just nu är det ganska lugnt här på Götaplatsen.... Även om det går lugnt till just nu innebär det inte att det inte kan hända någonting vid mötet....”* Våldsfiltret som vi känner igen från Seattle 1999 och även London 1968 ligger fast.¹⁹

Avslutningsvis skulle jag vilja nyansera kritiken av medierna. Den har framförallt gällt den direkta nyhetsrapporteringen. Men medierna har också ett kritiskt granskande uppdrag som ofta fullgörs av alternativa medier men också av granskande journalister i t.ex. televisionen. För ett public service företag är denna kritiska uppgift en av de viktiga gaste.

Under demonstrationerna i Göteborg var en av de kritiska händelserna nedskjutningen av en av de stenkastande demonstranterna. Han fördes till sjukhus och svävade mellan liv och död men klarade sig. TT var först med nyheten och hade en intervju med polisen som sa att

¹⁷ En demonstrant dödades och polisen gick bl.a. in i en skola förstörde datorer och filmer och slog brutalt ner och arresterade sovande demonstranter. Till skillnad från de svenska mediernas okritiska förhållningssätt till polisen förekom det mediekritik mot polisens agerande i bl.a. La Republica.

¹⁸ Se t ex artiklar av Alcalá, 2002; Axberger, 2002; Töllborg, 2002.

¹⁹ Totalt arresterades 539 personer, 96 anhölls och 8 häktades. 78 personer skadades, av dem var 16 poliser och 60 demonstranter. svt.se/nyheter, 16/6 2001.

de ställdes inför en svår situation då en kollega utsattes för ett dödligt hot. Skottet avlossades i nödvärn.²⁰ Samma beskrivning av händelseförloppet upprepades i Aktuellt, SVT 24 och i TV4:s Nyheterna. Polisen sköt i självförsvar. I de våldsamma kravallerna hade fem poliser omringats av stenkastare. Efter det att en av poliserna skadats av en sten sköt man i en nödvärnssituation. Morgontidningarna på lördagsmorgonen upprepade samma version. Aftonbladet bättrade på våldshistorien med att lägga in en bild tagen vid ett annat tillfälle. Det var fel bild, men vem kunde se det? Det viktiga var att nu stämde bilderna bättre med polisens version av vad som hänt. I nyhetsprogrammen i TV på kvällen ändrades ej historien trots att de bilder man nu hade tillgång till visade att stenkastaren var ensam och knappast utgjorde något dödligt hot mot poliserna som var många och väl samlade. I söndagens Expressen blundade man också för detta och förstärkte istället polisens berättelse ytterligare genom att skriva falska bildtexter till en bildserie om stenkastaren.²¹

Det intressanta med dessa avslöjanden, som bl.a. journalisterna Dan Josefsson och Jan Josefsson arbetat fram, är att den redigerade konstruktionen, via våldsfiltret, av händelsen som nyhet plötsligt avslöjar sig i all tydlighet som just en konstruktion och vad värre är tycks denna byggas helt på uppgifter från polisen som själva är en part i målet genom att de skjuter ner en av stenkastarna. I polisens bildmaterial förekommer också redigeringar och ljud pålagt i efterhand. Det är nu en uppgift för Statens krimi-

naltekniska laboratorium att granska eventuella manipulationer i detta bildmaterial som tidigare använts som underlag i rättegångar.²² Om de granskande journalisterna inte grävt sig ner i detta bildmaterial hade mediernas manipulationer och falska konstruktion av händelseförloppet aldrig upptäckts.

Vad det här är frågan om är en process där medierna via våldsfiltret skapar en mytbildning omkring demonstrationerna.²³ Man fokuserar först på vissa våldsamma händelser som kan vara sanna eller falska. De är svåra att kontrollera och bygger huvudsakligen på polisens källor. Man lyfter ut dem ur sitt sammanhang och förstör upp dem. Sedan följer utvidningen varigenom de aspekter som förstörats upp generaliseras till händelsen som helhet. Denna utvidgning är ofta dold. Den är underförstådd. Den kan sedan övergå till en systemskildring där fokuseringen fås att gälla en företeelse, ett helt system. Så skapar nyheterna ett slags sammansatta våldsimpregnerade myter om verkligheten som befinner sig långt ifrån den fördjupning av en levande demokrati som en demonstration också kan vara ett bevis på.

Publikens reaktioner

Men i ett fall som detta står inte hela publiken försvarslös. Det är inte Seattle eller Genua. Det är Göteborg. Många känner ungdomar som deltog i demonstrationerna och demonstrationer som form för att föra fram sina åsikter är inte något okänt i Sverige med arbetarrörelsens långa tradition som lever kvar kring

²⁰ svt.se/nyheter. 16 juni 2001 och Dan Josefsson i SVT:s Mediemagasin

²¹ Granskande program som visat på felaktigheter i medierapporteringen och även i det bildmaterial som polisen använt som hjälp till åklagarna förekom under hösten 2001 i SVT:s "Uppdrag granskning" och i "Mediemagasinet" liksom i TV4 Göteborg. Dokumentation och bildmaterial finns tillgängligt under resp program på SVT:s

hemsida se svt.se se också svt.se/nyheter/2001/011128.

²² DN, 24/2 2002.

²³ För en diskussion om dessa mekanismer se t.ex. Lang & Lang, *The inferential Structure of Political Communication. A study in Unwitting Bias* (1955) och Mathiesen, *Tittarsamhället* (1985).

första maj. Moståndet mot EU har också en stark förankring bland svenska folket, vilket tillsammans i det här fallet borde leda fram till en hos många kritisk skepsis mot mediernas våldsrapportering. Det visar sig också i en opinionsundersökning (Bennulf, 2001) som genomfördes i september, nästan tre månader senare, att endast ungefär hälften av de tillfrågade instämde helt eller ganska mycket i att ”polisen hanterade oroligheterna på ett kompetent och professionellt sätt” och att något fler instämde helt eller ganska mycket i att ”de flesta av demonstranterna skötte sig, bara ett fåtal medförde problem”. Ser vi lite närmare på svaren finner vi att den största skepsisen mot polisens agerande återfinns hos socialdemokratiska (44%) och socialistiska partisympatisörer. Genomgående, med undantag för pensionärerna, är det betydligt fler, totalt 37%, som instämmer helt i att ”de flesta av demonstranterna skötte sig, bara ett fåtal medförde problem” jämfört med de 24% som helt instämmer i att ”polisen hanterade oroligheterna på

ett kompetent och professionellt sätt”. Skillnaden är som störst i åldrarna 40-49 år, i föräldragenerationen till många av de ungdomar som demonstrerade i Göteborg.

Slutord

Det ömsesidiga beroendet mellan proteströrelserna och medierna medför en komplicerad balansgång. Syftet med protesten är att den skall uppmärksammas och därmed bekräftas, men innebär denna strävan att anpassa sig till medielogiken att proteströrelsen därmed också avväpnas och att man blir mediernas fångar? För medierna själva är det viktigt att kunna se sin egen roll. I vilken mån är man medagerande och provocerar fram och konstruerar ett våldsamt händelseförlopp? I vilken mån utgör man ett forum för en fördjupad debatt? I vilken mån är man kritiskt granskande? I vilken mån är man den etablerade maktens språkrör?

Referenser

- ACLU (American Civil Liberties Union), 2000. *Out of Control: Seattle's Flawed Response to Protests Against the World Trade Organization*.
- Alcala, Jesus (2002) *Kravallerna och rättvisan*. *Ordfront* nr 1-2, 2002.
- Axberger, Hans Gunnar (2002) *Rättsväsendet ger igen*. *DN*, 27/2 2002.
- Andén-Papadopoulos, Kari (2000) *Kameran i krig. Den fotografiska iscensättningen av Vietnamkriget i svensk press*. Stockholm: JMK, Stockholms universitet
- Bennulf, Martin (2001) *Opinion 2001*. Stockholm: Psykologiskt försvar. Tabellbilaga
- Fairness & Accuracy In Reporting 1999*. Media Advisory: WTO Coverage: Prattle in Seattle. December 7, 1999.
- Findahl, Olle (2001) *News in our minds*. In K Renckstorf, D McQuail & N Jankowski (eds.), *Television News Research: Recent European Approaches and Findings*. Berlin: Quintessence. Communications, monograph, Vol 2.
- Findahl, Olle (1995) *På spaning efter publikens kritiska tankar*. Working paper till den 12:e Nordiska konferensen för masskommunikationsforskning i Helsingör, 14-16 augusti 1995
- Findahl, Olle (1992) *Vad tycker publiken om Aktuellt 21 våren 1992*. Stockholm: Sveriges Radios publik och programforskningsavdelning, PM. våren 1992.
- Halloran, James.D, Elliot, Philip & Murdock, Graham (1970) *Demonstrations and Communication: A Case Study*. London: Penguin

Gatans politik

- Josefsson, Dan (2001) i SVT:s *Mediemagasinet*. Se svt.se/mediemagasinet.
- Josefsson, Jan (2001) i SVT:s *Uppdrag granskning*. Se [svt.se/uppdrag granskning](http://svt.se/uppdrag-granskning).
- Lang, Kurt & Lang, Gladys (1955) The inferential Structure of Political Communication. A study in Unwitting Bias. *Public Opinion Quarterly*, Summer 1955.
- Mathiesen, Thomas (1985) *Tittarsamhället*. Lund: Korpen
- McNamara, R.S, Blight, J.G, & Brigham, R.K. (1999) *Argument Without and End. In Search of Answers to the Vietnam Tragedy*. New York: Public Affairs
- Miller, David (1994) *Don't mention the war. Northern Ireland, Propaganda and the War*. London: Pluto Press.
- Philo, Greg (1990) *Seeing & Believing. The Influence of Television*. London: Routledge.
- Philo, Greg (red.) (1999) *Message Received*. London: Longman.
- Seattle Post-Intelligencer* (12/2/99)
svt.se/nyheter/2001/011128
svt.se/nyheter/2001/010616
svt.se/mediemagasinet
[svt.se/uppdrag granskning](http://svt.se/uppdrag-granskning)
- Töllborg, Dennis (2002) Lika brott olika straff. *Ordfront* nr 1-2, 2002.
- Westerståhl, Jörgen (1972) Vietnam 1968; En månads nyheter i Sveriges Radio och storstadstidningarna. I *Objektiv nyhetsförmedling*. Göteborg: Läromedelsförlagen.

Marianne Liliequist

Gatans politiska teater

Unga aktivisters erfarenhetsberättelser

*”För det första tycker jag, som när jag stod där vid mässan till exempel, att dom som kastade stenarna, alltså, jag vet inte, man måste vara så fruktansvärt avtrubbad för att kunna göra nåt sånt. Och det gäller ju samma sak med polisen. Dom slår ju med **batonger i ansiktet!** Det är, ja...jag vet inte riktigt...Jag fick bara en total avsmak för våld över huvud taget, det var ju det jag kände, det var verkligen det som sätter spår i en, som sitter i...Det kändes som verkligen meningslöst.” (Anton, 20 år)*

På den scen som utgjordes av aktionerna vid EU-toppmötet i Göteborg i juni 2001, utspelades ett politiskt drama med många aktörer inblandade. Händelserna innebar för de inblandade aktivisterna ett slags gatans pedagogik, där man fick se samhället utspela sig i ett tydligt maktspel, med politiker, aktivister, poliser, rättsväsende, media och allmänhet som de viktigaste medverkande. I efterdyningarna av skeendet har kampen gällt rätten att definiera vad som egentligen hände. Denna artikel analyserar händelserna utifrån några aktivisters perspektiv, den bygger på tre ungdomars erfarenhetsberättelser från dagarna. För dessa unga människor har händelserna i samband med EU-toppmötet inneburit en omvälvning som på somliga punkter stärkt deras tidigare ställningstaganden, men i viss mån inneburit omvärderingar, nya perspektiv och en förändrad världsbild. Göteborgshändelserna har fungerat som en socialisationsprocess, som en del i identitetsarbetet, där man fått lärdomar

som antingen bekräftat eller förändrat ens syn på världen. Det har förändrat dem både på ett politiskt och på ett mer personligt, existentiellt plan. Samhället har gett en respons på deras politiska engagemang, de har med egna ögon och med sina kroppar fått erfara vad som kan hända om man aktivt tar ställning mot den rådande världsordningen. De har också fått en omskakande upplevelse av hur våldet från ”det svarta blocket” fungerar. Hur formulerar de sina erfarenheter? Vad har de lärt sig och vad betyder detta för deras framtida agerande?

Min analytiska metod innebär att jag lyfter fram teman i de intervjuades erfarenhetsberättelser ur ett inifrånperspektiv (emic-perspektiv), det vill säga ur informanternas egna synvinklar såsom de framträder i deras formuleringar och gärna med deras egna ord. Det fenomenologiskt inspirerade *inifrånperspektivet* innebär inte att forskaren avstår från att säga något mer och ibland något annat än informanterna. Men det innebär att

det som forskaren plockar fram såsom bärande analytiska teman alltid måste kännas igen av informanterna som en del av deras erfarenheter och formuleringar (Gerholm 1985). Detta till skillnad från analyser utförda från ett utifrånperspektiv (etic-perspektiv), där forskaren i sin analys kan vända upp och ner på informanternas egna tolkningar av sina erfarenheter och framföra en tolkning som står helt i motsatsställning till de intervjuades utsagor (Liliequist 1994:38-42). Enligt min mening innebär inifrånperspektivet att forskaren måste låta informanterna läsa och kommentera den skrivna texten och ta hänsyn till deras synpunkter. Den färdiga texten blir delvis ett gemensamt projekt mellan forskaren och de människor hon/han skriver om. Fördelen med ett inifrånperspektiv är att man undviker att behandla dem man studerar som passiva objekt, man kommer ifrån den monologiska forskarrösten och forskningen blir mer demokratisk. Man kan säga att forskaren delegerar en del av makten till informanterna (Clifford 1988). Man får på så sätt en större förståelse för aktivisternas handlande och därmed lägges ytterligare en bit till det pussel som vi i denna antologi försöker lägga kring händelserna i samband med Göteborgsaktionen.

Med *djupintervjun* som redskap kan man få en förståelse för den inre process som en omstrukturering av världsbilden innebär. De tre ungdomarnas *erfarenhetsberättelser* tar sin början i känslor, som till exempel glädje och förväntan på ditresan, ångest, skräck och frustration under de kaotiska skeendena, eufori under de lyckade manifestationerna och seminarierna, nedslagenhet och känslor av hopplöshet på hemresan. Dessa känsloloförknippade erfarenheter har vartefter strukturerats med hjälp av samtal med kamrater och anhöriga, av det man i efterhand har funnit i media och på politiska möten som försökt utvärdera aktionerna. De flesta medverkande organisationerna har slutit leden gentemot AFA¹.

¹ AFA = Antifascistisk aktion.

aktivisterna, som i sin tur slutit sig mot omvärlden. Genom erfarenhetsberättelsen får man inte fullständig åtkomst till den ursprungliga, ”autentiska” känslan, det som man upplevde i dåtid. Det handlar mer om en konstruktion än en fullständig rekonstruktion och intervjun är en del av detta konstruktionsarbete. Erfarenhetsberättelsen utgör en ingrediens i *identitetsarbetet*. Det går i själva verket inte att riktigt skilja berättelsen från erfarenheten, erfarenhetsberättelsen är en del av upplevelsen, eller blir en del, kanske inte helt och hållet den ursprungliga, men den som lever kvar i minnet och som ingår i identitetsutvecklingen (Lindqvist 1991). Det märks hos informanterna att man bearbetat händelserna om och om igen, de har varit traumatiska och avgörande på många plan. De har berättat sin historia många gånger, detta för att försöka få ordning på sina tankar. Anton säger att han medvetet berättat för så många som möjligt, ”för att bli less på hela historien”, vilket är ett sätt att distansera minnet från de ursprungliga svåra känslorna av skräck, att bearbeta de chockartade upplevelsorna. Ungdomarna var mycket frustrerade över den bild som dominerat i media och som de upplevde inte stämde med deras egna erfarenheter. De hade ett stort behov av att få vittna om det oerhörda de varit med om och de kände sig lättade över att det fanns någon som ville föra ut deras upplevelser.

Den narrativa strukturen bildar utgångspunkt för min analys. Den byggs upp både av de *verbala* formuleringarna och av det *icke-verbala* i berättelsen; tonfallet och kroppsspråket. Berättarens egen strukturering och uppläggning av historien bildar utgångspunkt för min tematisering (Arvidsson 1998). Jag har därför, i möjligaste mån, försökt behålla den ursprungliga sammanhängande berättelsen som den är formulerad av informanten och jag använder mig ofta av citat. Kontextualiseringen av händelserna sker genom en noggrann etnografisk beskrivning, där analysen finns inflyttad i de detaljrika beskrivningarna (Ehn/Löf-

gren 2001:15-45). På så sätt förmedlas kunskaper om sammanhang och stämningar som svårligen låter sig uttryckas genom ett traditionellt, mer formellt vetenskapligt språkbruk (Ersson 1992:16). Det finns centrala passager i intervjuerna, teman som informanterna upprepar om och om igen, och det är dessa teman jag har lyft fram. Det uppstår då och då ett känslomässigt centrum i berättelsen, ett *nyckelscenario*, kring vilken historien i övrigt byggs upp. Där kan man i viss mån tala om "autentiska" minnen som dyker upp till medvetandenivån, minnesbilder som är inlagrade i kroppen som fysiska minnen, starkt förknippade med de känsloreaktioner som man en gång erfor. Det sker ett återupplevande av den dåvarande situationen och hur det kändes. Man märker det i intervjuerna på rösten som blir intensiv, kanske lite darrig, osäker, ögonen som mörknar, dramatik i berättelsen som stegras (Arbaeus 1992:50).

De tre aktivisternas erfarenhetsberättelser är utformade som en slags rite-de passage, *övergångsrit*, med tre stadier: normalitet, icke-normalitet, ny normalitet (Klein 1995). När de förväntansfulla reser till Göteborg råder normalordning, de har med sig i bagaget en viss syn på "det normala", en viss världsbild. Under de tre dagar aktionerna varar upplever de flera tillstånd av kaos, icke-normalitet, liminalitet, av att allt svävar fritt från det normala, från vardagsverkligheten och de ställs hela tiden inför olika handlingsalternativ; stanna eller fly, kasta sten eller låta sig misshandlas av polisen, gå undan eller försvara en som misshandlas, kanske försöka övertala stenkastande aktivister att sluta, för att nämna några av alternativen. Det handlar då om omedelbara, praktiska lösningar på de konflikter de ställs inför. Därefter följer det tankemässiga efterarbetet, då en känsla av ny normalitet skapas, resulterande i en förändrad syn på världen.

Macho-attityd - gemensamt för de maskerade och kravallpolisen

Daniel² är tjuogoett år och han studerar på samhällsvetenskapliga programmet vid universitet. Han är, i likhet med de andra två ungdomarna som jag har intervjuat, politiskt aktiv men inte organiserad i någon förening. Alla tre informanterna är från Umeå och de sympatiserar med Attac, syndikalismen och djurrättsrörelsen. De känner också många ungdomar som är organiserade inom olika vänsterpolitiska rörelser. Daniel talar lugnt och eftertänksamt och han ger ett intryck av att vara mycket kunnig vad gäller frågor om globalisering och världsekonomi.

Han bestämde sig för att delta i Göteborgsaktionen inspirerad av händelserna vid WTO-mötet i Seattle. För första gången tvingades toppolitikerna ta hänsyn till vanliga människors krav och det var

inte bara representanter för politiska organisationer som var aktiva utan även privatpersoner. Anti-elitism är det som framför allt karaktäriserar Daniels grundläggande värderingar.

Den första manifestationen han deltog i var Göteborgsaktionens möte på Götaplatsen med cirka 4 000 deltagare. I berättelsen förbyts förväntan till en hotfull stämning som stegras alltmer: Mötet höll på att upplösas, de flesta hade börjat gå ner mot avspärningarna och Daniel tänkte att han skulle gå till Fritt Forum där en representant för zapatist-rörelsen skulle hålla föredrag.

Jag var på väg därifrån när jag såg ridande polis var på väg in i folkmassan och det var då stenkastningen började. Jag vet inte vad som hände, om polisens agerande föregicks av stenkastning, jag har hört olika grejer om det. Jag såg inget ... jag var ungefär mitt i när jag såg polisen bryta sig in och jag förstod...man

² Informanterna har fingerade namn.

blev ju så jävla förvånad att se... varför gör de så här? Det var verkligen konstigt - som att försöka spränga sönder demonstrationståget! Jag förstod inte taktiken. Varför väntade de bara inte ut, för det såg ju ut att vara under kontroll innan? Varför är de tvungna att ge sig på och rida in mot folkmassan? Men hur som helst, det var ganska otäck stämning då, folk börja springa därifrån, det blir ju så när tusen människor börjar springa åt ett håll. Jag minns särskilt en mamma med två små barn som var där... Och sen då var det många maskerade som hade kastat sten mot poliser och polishästar och det kändes också så fel alltihop och kändes så absurt, därför att de som kasta sten och flaskor var ju på rätt så långt håll från poliserna så att polisen börja liksom slå på och polishundarna... de slår ju på de som var närmast vilket absolut inte var de som kastade sten. Så liksom våldsverkarna stod där på tryggt avstånd.

Det som hade hänt var att en långsam marsch mot polisavspärningarna, den i förväg annonserade men icke tillståndsgivna Antikapitalismarschen på väg mot mässområdet, resulterade i att ridande polis försökte skingra demonstranterna. Poliser med hundar attackerade mitten av demonstrationen från en sidogata och skilde därmed det "svarta blocket", d.v.s. anarkisterna, från resten av demonstranterna. Man gick upp mot "de svartklädda", som bildat armkrokskedjor, bröt upp kedjorna med hjälp av batongslag och detta var inledningen till kravallerna på Kungsporsavenyn. Daniel tyckte att det kändes så otäckt och meningslöst alltihop att han bestämde sig för att lämna platsen. På väg därifrån försökte han säga till en kille som kastade sten: "Vad gör du? Sluta med det där!", men fick till svar: "Det är självförsvar!"

På kvällen deltog Daniel i en anti-EU-demonstration med runt 15 000 deltagare, där allt gick lugnt tillväga. Därefter gick han tillsammans med några kompisar till Reclaim the city:s gatufest i Vasaparken, där de spelade musik från lastbilsflak och dansade. Daniel uppger att polisen släppte igenom högerextremister

så att de kunde komma in och slå festdeltagarna, därefter lät polisen dem lämna platsen. När de kom fram hade polisen redan omringat festområdet, vilket utlöste stenkastning från vissa av deltagarna. "Det tycker jag är så absurt att spärra in människor och inte släppa ut dom därifrån." Först rusade människomassorna åt ett håll i vild panik med ridande kravallpolis efter sig, därefter bar det iväg åt andra hållet. Det gick inte att komma därifrån. Daniel kritiserar polisens nolltoleransstrategi:

Det är som ständigt det där att man ska omringa alla ställen där folk har samlats, så att man inte ska kunna ta sig därifrån. Det är nåt hopplöst dumt också i nolltoleransgrejen. Den där festen som ordnades var olaglig för att den inte hade något tillstånd, men att man inte kan släppa det då utan man måste gå in och slå dom med vapen, trycka in dom på ett så brutalt sätt. Man kan bara släppa dom, jag tror inte det skulle komma någon skada av det!

Han försökte återigen tala med några maskerade aktivister:

...vid ett par tillfällen försökte jag säga till dem att: "Lägg av nu! Skärp dig! Vad håller ni på med?!" Men det var verkligen... liksom omöjligt... De bemötte mig bara med machoattityd, det var bara... som jag hade snackat med en krogvakt eller något, det var som den typen, samma stil.

Marianne: Vad sa dom?

Daniel: Alltså först och främst "Håll käften!" och "Dra åt helvete! Det är inget och snacka om!" och sen nånting om att ungefär som att "Det här är krig! Det är bara att..." Argument funkade egentligen inte...

Daniel säger att hans syn på "de maskerade" har förändrats efter händelserna i Göteborg. Från att till exempel ha sett AFA som, visserligen lite väl "militaristiska" och "macho", så ändå en slags garant för att inte nazisterna ska återintagorna i Sverige, så har han fått en mycket negativ syn på deras verksamhet. I själva verket, säger Daniel, så finns det vissa saker som förenar stenkastarna

med kravallpolisen och det är machoattityden och den totala bristen på hänsyn gentemot ”vanliga människor”.

Daniel hamnade mitt i skottlossningen och fick ta hand om en av de skadade:

*Jag förstod aldrig hur nära jag var skottlossningen. Jag hörde skottet, men jag koppla aldrig till, jag tänkte aldrig att de sköt utan antog att det var nånting annat och sen förstod jag aldrig att jag var så nära, faktiskt. Sen var det en kille som föll till marken. Han hade ett sår i benet, det pulserade ut blod. Han hade fått ett skott i benet. Vi bar undan honom och band, det var en tjej som hade en strumpa (strumpbyxa) som vi band runt hans sår. Vi försökte kalla dit nån sjukvårdare eller en ambulans. Men även då, när jag såg den där killen som hade blivit träffad i benet, så sa jag...det kom journalister dit när han låg där och då sa jag att han blivit träffad av gummikulor. **Jag tänkte aldrig att de kunnat skjuta på riktigt!** Men jag tänkte att det måste vara...men han var ganska lugn, han kanske var chockad, han var tyst.*

Allt kändes så överkligt, säger Daniel. Han och hans kompisar gick för sig själva till en park för att lugna ner sig. På hemvägen stoppades de flera gånger av poliser och visiterades. ”Det var en otrevlig, sorglig stämning på nåt sätt. En del poliser ursäktade sig och sa att de inte heller gillade det här.”

På lördag förmiddag gick Daniel med i Göteborgsaktionens demonstration med 20 000 deltagare, ”enormt mäktigt” och utan polisgripanden eller stenkastande. Han gick också på en rad föreläsningar och seminarier.

”...som en enda lång makt-demonstration”

Skildringen av hur Daniel är med och tar hand om den skottskadade samt de livfulla beskrivningarna av polisbrutalitet och stenkastande aktivister utgör viktiga hållpunkter i Daniels berättelse. Men den dramatiska höjdpunkten utgörs dock av hans skildring av polisens agerande på lördagen vid Järntorget, vid den manifestation för den allvarligt skottskadade

Hannes som anordnats av en grupp bestående bland annat av hans anhöriga och vänner, då polisen slog en ring runt hela området. Trots att han inte bevittnade något direkt våld från vare sig polisens eller aktivisternas sida, så verkar denna händelse ha etsat sig starkast in i minnet. Han upplevde polisens agerande som en enda lång maktuppvisning, som demonstranter och övriga människor på platsen apatiskt tvingades åse. Daniels intensiva tonfall och noggranna beskrivning av situationen målar upp en känsla av överklighet. Är detta verkligen det demokratiska, fredliga Sverige eller en polisstat? Det hotfulla i att detta massiva polisuppbud sätts in mot ett möte med endast ett hundratal deltagare medförde en tanke som var svår att mota bort: Föröker polisen provocera fram något?

Daniel hade bara tänkt stanna en liten stund på mötet för att få en kort information om tillståndet för den skottskadade Hannes. Mötet skulle övergå i en manifestation mot polisens övervåld. Daniel och hans vänner hade börjat gå mot Fritt Forum, då de blev omringade av kravallpolis:

*...det var **enormt** mycket (poliser)...det så man blev...enormt många...Jag menar att det var kanske ett hundratal ungdomar och gamla människor (han menar medelålders), dom och de som satt på serveringen, som blev inspärrade på Järntorget. De föste ihop alla mot mitten av Järntorget. Där tvingades man sitta ner över två timmar. Själva lyckades vi slinka in på en ute-servering. Men även dit kom, man posterade ut kravallpoliser runt hela serveringen. Man fick sitta där med händerna på bordet och fick inte resa oss från stolarna, liksom inte en enda rörelse. Hur gör man, man är ganska skraj. Det var så **överkligt**, det var så lång tid också. Man blev som alldeles lam, sådär apatisk av att se så många kravallpoliser. Man visste ju att det här var ju ingenting, det här gjorde de bara för att ...Jag tänkte: kanske gör de det här bara för att de vill ha bråk, för att få incidenter för att kunna gripa fler. Man såg ju att de plockade folk från gatorna och slängde in i mitten. **De gick ut och tog***

*in folk och föste in dem i folkhopen! Det var som en lång uppvisning i vilken makt de hade. För att vi kunde inte...Makt inte bara fysiskt att de kunde slå oss utan även ...alltså, om du blev kissnödig så kunde du inte gå på toaletten. Man var helt och hållet...Det var verkligen **maktdemonstration**...Jag tror det var vanliga människor, vänner till den där killen som blivit skjuten som anordnat, anhöriga till honom som var tvungen att utstå det här också.*

Daniel ser det som en stor seger att det trots polisens provocerande uppträdande inte uppstod en enda incident från aktivisternas sida.

*Jag tyckte det var ganska fantastiskt då att det inte blev en enda människa som gjorde våldsamt motstånd. Det var ju en så tydlig provokation av poliserna att...Inte en enda av de här människorna spåra ur, börja slåss eller nånting. Det var ju verkligen **imponerande**. Så jag tänkte att det är ju ändå en så stor seger att vi lyckades undvika bråk när det kändes så tydligt att det var det polisen var ute efter.*

Daniel såg att det fanns journalister och fotografer med vid Järntorget, som filmade och fotograferade och han tyckte det kändes bra. Han tog för givet att detta skulle kablas ut över hela världen som ett exempel på skandalöst agerande från polisens sida: ”Det är fullständigt absurt, **det här är en polisstat**, det känns överkligt!” Men hans upplevelse av situationen kom aldrig fram i media. Han blev mycket bestört när han på löpsedlarna dagen efter läste ’Polisen gjorde allting rätt’, ”... Det var verkligen underligt.” Daniel menar att detta med

”tyska terrorister”, som hela tiden anfördes som anledning till polisens olika aktioner och som media fullständigt accepterade, har blivit till en symbol för allt som samhället och alla goda medborgare vill bekämpa. ”Den tyska terroristen” har antagit mytiska dimensioner och är bra att ta till som förevändning för polismanifestationer som i själva verket handlar om maktdemonstrationer, som företas som hämnd, provokation och hot. Det är en så stark symbolbild att alla invändningar tystas och den kritiska granskningen av polisens agerande självdör. Vem kan tänkas vilja förhindra polisen i ”jakten på den tyske terroristen”?

*Man fick se det på nyheterna dagligen: ”Här letar polisen efter tyska terrorister” Det låter liksom som ett så perfekt begrepp: ”tyska terrorister”. Då behöver man inte **tänka** mer. Det var ungefär som man skulle kunna säga ryska kommunister under kalla kriget. (ironisk fnysning) **Tyska terrorister, OK!***

Berättelsen avslutas med en episod på väg till tågstationen som visar hur stämningen i stan var den att man som demonstrant kände sig som en parias, en icke önskvärd, utstött, och hur lättad man blev vid minsta sympatyttring från göteborgarnas sida.

Jag minns när vi var på väg till tågstationen gick vi förbi några som satt på en bänk och så sa dom: ”Hej då!” Man uppskatta det så mycket, det var någon som sa hej då till mig! Dom förstod att jag var demonstrant på väg hem. För att annars, det var så spånt därnere. Man blev så lättad och glad...Det var sådär mänskligt!

Foto: Anna Burén

”– Ändå där för att demonstrera...” En manifestation med förhinder

När Maria, 17-årig gymnasiestuderande, åkte till Göteborg för att delta i manifestationerna, var det i en glatt förväntansfull stämning. Hon reste med tåg i sällskap med två jämnåriga flickor. Stämningen i tågkupén ner till Göteborg var uppspelt, ”hälften av passagerarna var ungdomar som skulle till Hultfredsfestivalen, resten bestod av norrbottenskommunister... Vi var jätteglada, alla var jättepeppade!” Det blev dock inte som de hade tänkt sig. Maria och hennes kompisar kom aldrig så långt som att delta i någon manifestation. De blev fast på Hvitfeldtska gymnasiet vid polisens avspärrningar och därefter häktade. Resten av tiden gick åt till att leta upp försvunna kompisar och försöka sova och hämta igen sig efter det som hade hänt för att orka med att resa hem igen.

Maria beskriver händelserna vid Hvitfeldtska som en enda ångestfylld, kaotisk följd av ogripbara skeenden, provokationer och meningslös brutalitet från polisens sida, hotande masspsykos från demonstranternas sida och paranoid revolutionsromantik eller naiv ”flower power”-

attityd hos some av aktivisterna. Hon berättar uttrycksfullt om det skräckfyllda dygnet, berättelsen löper snabbt i ett enda flöde och berättartekniken illustrerar det kaotiska i händelseförloppet, där allt hände alltför snabbt, alltför obegripligt, där beslut måste fattas av de deltagande på ett ögonblick och där some greps av panik och gjorde saker som de normalt inte hade gjort. Den underliggande ångesten anas i rösten och ansiktsuttrycket. Samtidigt är hennes historia full av ironiska slängar som riktas åt alla håll, slagfärdiga uttryck och träffsäkra beskrivningar. Ironin utgör ett distansskapande medel som hon använder när hon kritiskt granskar alla sidor, alla aktörer i dramat, och försöker hitta en balanserad hållning som är hennes egen. Jag använder i hög grad hennes egna formuleringar, eftersom hon använder sig av en mycket uttrycksfull berättarteknik.

Det började bra på onsdagen, de gick omkring i stan, det var massor av folk ute, öltälten höll på att resas, Mikael Wiehe uppträdde på kvällen, det rådde en vänlig, avslappnad festivalstämning.

De inkvarterade sig på Hvitfeldtska gymnasiet och man satt rätt mycket och diskuterade huruvida det var rätt eller ej för aktivister att maskera sig och använda våld. ”Hela den diskussionen kändes ganska patetisk sen när det hade hänt alltihop, då man hade mer erfarenhet av grejen.” Maria upplevde det som att det handlade om en hypotetisk diskussion om våld som kampmedel, ett resonemang som befann sig på ett rent teoretiskt plan.

Belägringen av Hvitfeldtska – kaos, förvirring och desperation

På torsdagmorgon bröt kaoset ut. Maria vaknade av att någon skrek att polisen var utanför. Man skyndade sig att gömma listan med namn på de som bodde på skolan, så att polisen i händelse av husrannsakan inte skulle få tag på namnen och registrera dem. Maria och hennes kompisar ville komma ut ur skolan för att gå på demonstrationen mot Bush, så de gick och frågade polisen vad det var frågan om. Det var medan poliserna höll på att sätta upp containrarna (som de avspärrade skolgården med). Maria och de andra tjejerna förstod inte riktigt allvaret i det hela och noterade inte riktigt vad poliserna höll på med, ”det var väl nån rutingrej”. De kunde inte tänka sig annat än att de skulle få komma ut. Polisen skrek åt dem och när de sa att de ville gå och demonstrera sa de bara att de skulle gå därifrån. Maria:

Det var rätt fånigt också för sen fick vi veta att om man hade kommit dit en och en och gått ut och legitimerat sig så hade man fått gå ut, så om han (polisen) hade sagt det då så hade vi kommit ut därifrån.

Resten av dagen tillbringade de inkvarterade ungdomarna på skolgården. Några poliser var på skolgården, resten stod bakom en mur längre ner. Maria beskriver stämningen på skolgården:

...det var jättemycket folk och så konstig stämning...det var så sjukt för att...det var

så olika människor där, det var en del som var maskerade och gick omkring med järnrör så det var så obehaglig stämning ...Och så satt det några såna här brudar som var rätt unga med typ hjärtballonger om kärlek och så och skämta med poliserna och det var också lite fånigt...

Maria har en inbyggd seismograf som automatiskt reagerar mot det som hon upplever som överdrifter av olika slag, vare sig det gäller hjärtballonger eller järnrör. Hennes politiska förhållningssätt kan närmast beskrivas som en slags jordnära, praktisk solidaritet och detta medför att hon ryggar tillbaka inför allt som hon upplever som våldsromantik eller världsfrämmande ”flower-power”-attityd.

Timmarna gick, folk blev hungriga, det var varmt, alla ”sprang omkring” och försökte komma underfund om vad som hände och ta reda på vad polisen hade för avsikter. Man försökte gång på gång komma fram till någon slags gemensam lösning av situationen, men eftersom det var så många grupper samlade och dessutom många som inte tillhörde någon organisation, så var det svårt att ena sig om något. Vissa ville ta på sig rollen som ledare, men då blev det irriterad stämning. Vid 16-tiden hade ungdomarna fått klart för sig att de fick komma ut om de gick med på att bli visiterade. Maria och de flesta med henne tyckte inte att poliserna hade rätt att visitera dem och de ville inte bli föremål för registrering, de trodde fortfarande på att de nog skulle få gå ut ändå, de hade ju inte gjort något ont.

Det var så konstigt då för att när vi satt där och försökte komma fram till en lösning började det cirkulera helikoptrar jättelågt ner. Jag fick för mig att det var uttänkt, typ, för att man inte skulle kunna prata. Nu ser du att jag blivit så här... konspirationstankar (skrattar till), men det var verkligen jättesvårt att prata.

En medlargrupp kom in som hade kontakt med både polis och aktivister, ”tre gubbar, nån från Attac och en ickevåldsprofessor eller nåt sånt”. Man be-

slöt sig för att gå ut från skolgården och Ya Basta! skulle gå först. "...det var skitsvårt, skrikigt och blåsigt och helikoptrarna och så skulle man prata engelska...så det var rätt svårt att få grepp om vad man skulle göra och så." Maria fattade det som att de skulle få gå ut i grupp utan att behöva visa legitimation eller visiteras. "Och så var det nånting dom pratade om... att vi inte skulle ha några vapen (skratt) med oss, och det tyckte jag ju är ganska självklart." Det var dock några aktivister som bar med sig järnrör, men när Maria och hennes kompisar uppmanade dem att lägga ifrån sig dessa, fick de svaret att man kan inte lita på att polisen inte ger sig på oss och vi måste ha något att försvara oss med. För Maria kändes detta väldigt klucket; å ena sidan kände hon sig också rädd för att bli slagen av polisen, å andra sidan tyckte hon att det var lite naivt att inte inse hur provocerande det var att ha med sig järnrören.

På grund av rädsla för att bli miss-handlad av polisen beslöt de sig för att inte gå ut en och en. De började gå ut i armkrok med varandra och de måste därvid passera en smal gång med stenmursväggar. Eftersom Maria är mycket rädd för hundar så fick hon gå mellan två personer. "Jag var ruskigt skraj. Jag är inte van vid såna grejer. Det är en jobbig stämning när man kommer i såna här situationer...det känns som att man måste ta ställning till saker så himla fort, så här, det blir masspsykosstämning." De fick information om att de inte skulle få komma ut, det blev trängsel och en person blev skadad. Man skickade fram vatten till den skadade. De bestämde sig för att gå tillbaka och försöka komma på vad man skulle göra härnäst, eftersom man tydligen inte fick komma ut.

Och då när vi gick tillbaka så trängde dom på med hästar och hundar. Det kom en häst galopperande mot mig så att jag och min kompis höll i varandra ihoptryckta mot väggen. Så började det också vina stentar ovanifrån från demonstranterna...Och då så sliter sig en av våra kompisar iväg

för hon fick panik och springer ifrån oss och skriker. Min andra kompis fick foten intryckt och stukade den när hästen kom och det var jätteläskigt...Så kuta vi in och min kompis fick ett ryck och skrek: "Jag ska kasta sten! Det här är sjukt!" och börja greppa en sten. Det var värsta krigsstämningen. Alla bara sprang in i skolan, alla på en gång och börja organisera och göra barrikader för alla dörrarna och allting.

Maria gick omkring i detta kaos och åsåg maktlös allt, bland annat reagerade hon mycket starkt på att man lyfte upp datorer mot fönstren i avsikt att slänga ner på poliserna. När de tittade ut genom fönstren, fick de se att några ungdomar hade börjat gå ut och "och då vart det ...det är så jättefegt!" Det uppstod ett gruppträck bland ungdomarna, om man gick ut så var man osolidarisk:

...och det blev det sån prestigestämning också, att: jaha, nu får man inte gå ut om man tycker det här är läskigt, för då är man en svikare, alltså sån stämning, och så hinner man ju inte tänka klart. Och så var det nån som sa att man måste ha gasmask, våthandduk, om de börjar kasta in gas också, jaha, det ska man också tänka på!

Det sista säger Maria i ironisk ton och kommenterar därmed den överkliga absurditeten i det hela; dels den extraordinära situationen att man ska behöva förbereda sig på gasanfall nu också, dels det absurda i somliga aktivisters ytterst praktiska beredskap inför en sådan extraordinär situation. De följde dock rådet och rev av några tygbitar som de blötte med vatten. Hon och hennes kompisar kände sig över huvud taget mycket oerfarna i jämförelse med många av de andra aktivisterna, ovana vid konfrontationer och polisvåld som de var.

Man kände sig också så naiv, dumma bruden, det är en massa folk som hade vanan inne. Jag tror ändå att i andra städer har det varit såna här demonstrationer med polisvåld som det inte vart i Umeå nån gång. I Malmö och Linköping, så att...folk bara: "Bilda kedjor!", så man känner sig

bara att (självironiskt med barnslig stämning): ...Jaah, men ojdå!

”Jag tror vi var där **jättelänge**, jag var bara sådär helt (kraftlös röst) ´ahh, va är det som händer´, sån stämning.” Folk gick omkring och kedjerökte, det låg skräp överallt och Maria började tänka på vad som skulle hända om det började brinna då, när alla utgångarna var barrikerade.

Och så började folk säga såhär: ”Nu går alla ut, nu kommer dom att tro att det är de värsta som är kvar, då kommer dom att släppa hundarna lösa på oss...” Och då sa jag till min kompis att jag kände för att gå och ange mig för att jag inte pallade, jag var helt skakig.

Maria och hennes kompis kom ner på en bakgård, där det stod två poliser som sa att de skulle vänta där på de polisbilar som skulle hämta dem. En flicka låg på marken och bad polisen ringa efter ambulans, eftersom hon trodde att hon brutit armen. En polis sa att det inte gick att komma in med en ambulans eftersom vägen var blockerad av alla polisbilar, så hon fick ligga där hon låg. De satte sig på skolgården, klockan började bli sex på kvällen, de frös och var hungriga. Först klockan elva kom polisbussarna, de blev visiterade och skulle föras till häktet.

Maria reagerade starkt mot den fientliga attityd som en kvinnlig polis hade vid visiteringen. Hon kände sig förödmjukad och illa behandlad.

Då skulle vi bli visiterade av nån polis som var sådär jätteotrevlig eller...poängen med att man har en kvinnlig polis som visiterar en...jag vet inte...jag tyckte hon var så otrevlig, hon bara slet upp min tröja inför en massa manliga poliser som stod där. Så fråga hon mej om jag hade vassa föremål och så fråga jag bara: Vad menar du? För jag vet inte om hon menade att jag hade typ nycklar och såna grejer. Jag har ju saker, man kan typ sticka i halsen med om jag anstränger mej. Och då var det som bara (med tillgjord röst): ”Är du helt jävla dum i huvudet, är du inkompe-

tent? En kanyl eller kniv.” Vadå kanyl? Är jag knarkare nu också?! Ja, sån stämning. Jag vet inte...det kanske bara är en sån där grej dom alltid frågar, om man har en kanyl eller kniv på sig, ja...Det var bara konstigt på nåt sätt.

Det var ett stort antal bussar som körde ungdomarna till häktet, men eftersom det var fullt där, så fick de sitta kvar i bussarna under natten. Maria är mycket ironisk när hon beskriver revolutionsroman-tiken som förekom bland ungdomarna i bussen: ”Och så var det lite fånig stämning sådär att: ´Åh, va coola vi är som blir häktade.´ Det blir alltid sådär, folk tycker att dom är mäktiga. Alla satt och vinkade till varandra och så.”

Maria och två ungdomar till var under 18 år, så de blev utsläppta först av alla, eftersom 24 timmar hade gått sedan de greps: ”Jag är under 18 så egentligen skulle de inte hålla mig sådär länge heller.” De släpptes ut vid 6-7-tiden på morgonen och vid det laget var de mycket hungriga. Maria tilltalades av den praktiska solidaritet som några aktivister uppvisade som mötte dem med en matvagn och dessutom stod med en lista och prickade av folk som släpptes för att kunna lugna anhöriga och andra som var oroliga: ”Det blev jag jätteimpad av!”

Macho och mjäk. ”Man blev som uppdelad i två läger...”

Resten av Marias berättelse går i ett lugnare tempo, men med en allt tydligare ton av uppgivenhet i rösten. Det handlar fortfarande om en demonstration med förhinder och det verkar som om allt sammangaddar sig mot de tre flickorna. Folk på gatan skäller ut dem, poliser försöker skrämma dem från stan, de känner sig kritiska mot vissa attityder hos aktivisterna. Resten av dagarna gick åt till att försöka återhämta sig från strapatserna, leta efter försvunna kompisar och orientera sig om vad som hänt under tiden de varit borta från världen, att få grepp om tillvaron igen. De letade efter

sin kompis ett tag, därefter gick de till ett magasin som fungerade som informationslokal där de somnade på ett par filtar på golvet medan folk gick runt omkring dem. De vaknade vid 14-tiden, gick till en park och fick höra att det varit kravaller vid Avenyn. Maria reagerade mot stämningen bland vissa av de demonstranter de mötte, ”grabbiga människor”, som stoltserade med att de blivit slagna av polisen och att de slagit tillbaka. Hon ryggade också tillbaka inför att hon själv i deras ögon hade hög status på grund av det som de varit med om på Hvitfeldtska.

De ringde sina föräldrar och fick telefonkontakt med en kompis som chockad berättade att vänner till henne blivit misshandlade av polis på grund av att de försökt säga ifrån när polismannen slog en flicka som förtvivlad försökte ta sig ifrån platsen.

*Bara för att han var punkare hade han blivit nerlagen av polisen...Inne på kravalerna hade de sett en tjej som skulle ge sig därifrån och då så hade polisen kommit och slagit henne. Och då hade de frågat polisen: ”Va fan håller ni på med?” Och då hade polisen kallat min kompis ”**Jävla hora!**” Och så slog polisen till den här punkarkillen.*

På kvällen skulle det bli fest hade de hört, Reclaim the city-festen, så de slog sig ner vid en uteservering i närheten: ”ungefär där han (Hannes) blev skjuten” och kände att, äntligen, har det lugnat ner sig. Plötsligt kom folk springande i full fart förbi uteserveringen. Serveringen stängde och Maria och hennes kompis gick runt lite. Människorna på platsen var uppskrämda och en massa rykten gick: ”Det är snack om en massa nazister där. Att polisen är på nazisternas sida och har stått som en barrikad och släppt igenom nazisterna, men inte dem.” Några sa att det var inte nazister, utan fotbollshuliganer som hade gett sig på deltagarna på festen och blivit utsläppta av polisen. Maria och hennes vänner gav sig därifrån: ”**Orkar** inte bli häktad en gång till!”

*...sen började rykesspridningen att en polis blivit skjuten av en polis, en demonstrant har blivit skjuten av en polis, en polis är skjuten, en demonstrant...(hysteri i rösten samtidigt med en gnutta ironisk distans) **Vem har blivit skjuten och alla är döda!***

De gick omkring och frågade folk om någon visste vad som hade skett och försökte ta det hela lugnt och inte förstora upp något. De hittade inte i stan ”nån hade blivit skjuten och så visste vi inte var vi skulle bo.”

Deras packning var kvar på Hvitfeldtska, så de hade bara det som de stod och gick i. Kvinnohögskolan upplät sina lokaler för kvinnliga aktivister, så de begav sig dit. Där hade man ett möte för att man skulle bearbeta vad som hänt. Maria tyckte i och för sig att det var positivt, men som alltid reagerar hon med ironisk distans på allt som hon upplever som överdrivet, som falskt tonfall, vare sig det gäller machotendenser eller sentimentala känslsamhet. ”Det var bra på ett sätt, de var ruskigt pedagogiska: ’Nu ska alla få bearbeta vad som har hänt!’ Men det blev som att...jag blev så ruskigt irriterad... det satt en massa...såhär syjuntaklubb, så mjäktigt på nåt sätt och vi ville bara sova!”

Maria och hennes kompis orkade inte gå med i det stora demonstrationståget, de ville bara fara hem. De kände sig så slitna, så uppgivna, ”helt opeppade”. Allt, de praktiska omständigheterna, polisen, attityden från folk på stan, allt samverkade åt ett håll – res hem! Poliser som de träffade på hotade med häktning om de inte reste hem:

*–”Ja, ingenting emot er klädsel, men ni ska fara hem, va!” –”Ja, vi tror det!”.
–” Ja, jävligt bra, annars kommer vi att häkta er. Nu häktar vi alla, läget har hårdnat!” Ruskigt mycket skrämselfpropaganda för att få hem folk! Men sen gjorde de ju det också, de häktade folk bara **helt** utan anledning!*

När de hade hämtat sin packning, fick de kommentarer på stan från göteborgare som sa: -”Va skönt att ni ska åka hem,

erat slöder! Ni har förstört vår stad!”

De återfick kontakten med tjejkompisen som varit försvunnen. Hon hade suttit häktad mycket längre än dem. Hon hade inte sprungit tillbaka den där första gången som de i samlad trupp försökte komma ut från Hvitfeldtska. Anledningen till att hon fick sitta häktad så länge var att hon hade försökt förklara sin syn på situationen för polisen. De andra, mer rutinerade aktivisterna, hade bara sagt ”Ingen kommentar” som svar på alla frågor och därför hade polisen varit tvungen att släppa dem. Hon hade fått klä av sig i ett rum, folk hade gråtit och ”det hade varit jättejobbigt”.

På lördagen reste de hem. Maria summerar sina dagar i Göteborg som förflöt utan att de hade deltagit i en enda demonstration: ”Det är ganska bittert för vi var ändå där för att demonstrera, trodde det skulle vara bra stämning. Man har en bild av att det kan vara fint också och inte bara ilska.” Den enda ljuspunkten för dem var att få höra talas om den stora demonstrationen på lördag. ”Det var flera tusen syndikalister, jättelångt tåg med såhär röd-svarta fanor”, säger Maria med något längtansfullt i tonfallet.

Hon summerar också sina intryck av de deltagande aktivisterna och det är återigen hennes distans gentemot alla

former av det som hon upplever som överdrivet uppträdande som kommer till uttryck, hon ironiserar över såväl machosom ”flower-power”-attityd.

Man blev uppdelad i två läger: såna här jättehårda människor som: (hårt tonfall) ”Va faan, alla poliser är dumma i huvudet – kravaller, o.s.v., är enda sättet.” Jag är absolut inte övertygad om att det är det bästa sättet att få nånting att förändras, med att slå ihjäl varandra. Men sen finns det alltid de som: (späd stämma) ”Kärlek, vi sitter och sjunger fredsvisor!” och så där, som jag inte heller vill ansluta mig till.

På tågresan hem upplevde Maria medpassagerarna i kupén som levande illustrationer av de olika typer av människor och attityder de hade stött på i Göteborg; de två kvinnorna som medverkat under EU-mötet och som var mycket trevliga i början, men efter att ha hört att de var aktivister blev mycket negativa och inte gick att resonera med, de två revolutionsromantiska killarna från Luleå och den ”hippiebrud” som förespråkade fred och försoning. ”Början på alltihop (resan till Göteborg) var det en sådan peppad stämning på tåget, nu var allt idioter som prata en massa skit!”

”**Jaa**, och så slutade min resa...!” avslutar Maria sin berättelse, i en ironisk travesti på reseberättargenren.

Glad aktivist trots motgångar!

Foto: Anna Burén

”Många som fick stryk var folk som inte ens hade gjort något”

Anton, 20 år, varvar universitetsstudier med arbete. Anton hade länge sett fram emot och planerat inför Göteborgsresan och det han framför allt bespetsade sig på var seminarierna och föreläsningarna, att få lära sig något nytt om globaliseringsfrågorna. Men den fråga han kom att lära sig mest om var frågan om våldet – han lärde sig under dessa dagar att avsky våld i alla dess former, polisens, stenkastarnas och nynazisternas.

Det hans berättelse koncentrerar sig kring är den första chockartade upplevelsen av att hamna som ”kanonmat” mittemellan polisernas batonger och aktivisternas stenkastande och detta hände på fredagens torgmötet vid Götaplatsen. Plötsligt var det någon som började ropa ut något i megafonen.

Det var förvirrat alltihop. Jag har för mig att det var Offensiv, de fick inget tillstånd, de skulle gå ner till mässan, till avspärrningarna. Och så var det några som börja ropa att vi skulle gå mot polishuset, så det var rätt förvirrat. Jag kommer inte ihåg.

Anton och hans vänner beslöt sig i alla fall för att gå med ner till mässan; ”Annars märker de (politikerna) ju inte ens att vi är här!...Fast det var ju i fredlig avsikt, som jag förstod det”

Väl framme vid mässområdet stod Anton, hans kompis samt kompisens pappa och sjuttonårige lillebror nästan längst fram i demonstrationsledet. De stod där ett tag och man ropade slagord:

Men så bakom oss kom det en massa maskerade ur det så kallade svarta blocket. Då märkte man att det blev lite orolig stämning. Men vi beslöt oss stå kvar där, för längst fram där var det bara icke-maskerade. Då började det bli oroligt, jag vet inte vad som började. Jag kom ihåg att jag såg en människa skjuta upp en sån hära fyrverkeripjäs upp i luften mot en balkong där det stod...jag vet inte, kommer inte ihåg riktigt hur det var. Det var väldigt kaotiskt över huvud taget. Polisen börja bli orolig, dom hade hundar och det var rik-

*tigt otrevlig stämning faktiskt. Då var det nån som uppmanade oss att man skulle hålla ihop, liksom hålla armkrok, om polisen skulle skingra oss, och det gjorde vi. Det blev orolig stämning och folk börja bryta upp sten. Jag vet inte om det var före polisen började gå in mot gruppen eller inte, jag vet faktiskt inte. Jag uppfattade över huvud taget inte vem som började. Helt klart var att polisen hade som uppgift att skingra, de gick ut med hundar och slog folk med batonger och de maskerade började kasta sten liksom över våra huvuden. De stod bakom och kastade liksom över oss mot poliserna och det blev ju rätt otäckt, det flög ju över huvudena på oss. Det kändes som att man var kanonmat, vi stod emellan och fick ta allt skit. Vi hamna ju, folk fick **panik** när hundarna börja bita folk och polisen **slog** folk med **batonger**, så att folk försökte i panik ta sig därifrån och det gick inte för folk stod och tryckte på, så det var helt omöjligt. Och blev hela tiden uppmanade: (ironiskt) ”Stå kvar! Låt dom inte skrämma er! Ni måste stå kvar! Håll emot!” Till slut blev det så att vi hamna i andra ledet ungefär, längst fram nästan, men hundarna bet och hoppa på dem framför oss och de **slog med batonger så djävulskt...fruktansvärt otäckt...Vi stod kvar ett tag, men så blev det otäckt, jag tappa bort de andra och försökte ta mig därifrån.***

Anton sprang upp vid sidan och lyckades ta sig igenom folkmassan längs kanten på gatan. Han gick och ställde sig på en parkering bredvid, där folk stod och skanderade ”Icke-våld!” ”Det var väldigt panikartat i demonstrationen.” Polisen hade börjat spärra av hela området. Anton såg att det även stod ett stort led poliser som omringade parkeringen.

Det kändes verkligen som att man var instängd och jag såg hur de tog folk som försökte ta sig därifrån. Så jag tänkte: ”Men jag försöker, jag går lugnt och sansat” och det gick bra. Jag kunde ta mig igenom, jag vet inte, de hade väl annat att göra. Jag gick upp på Avenyn vid...då såg jag hela det hära upploppet...Jag kom ju

mitt i det, liksom...Ja, det var helt galet, alltså. Folk bröt upp stenar och kasta, polisen slog folk till höger och vänster och folk föll ihop och det var totalt (djup suck)...

Det var med blandade känslor Anton gick omkring i detta kaos. Han kände sig hela tiden livrädd för att någon skulle bli allvarligt skadad; demonstranterna fick batongslag rakt i ansiktet, polishundarna bet, en polisman fick en sten rakt i huvudet.

Det var fruktansvärt...Det kändes så ambivalent, det var svårt att finna sin egen plats i det hela. När man såg en maskerad greppa en sten för att kasta kändes det: "Nej, för helvete, vad gör du!" Samtidigt, när de maskerade fick stryk av polisen kändes det som att man ville försvara dem. Man tyckte synd om de poliser som blev träffade av stenar, samtidigt så fick man en väldig avsmak för dem när man såg dem misshandla folk så brutalt.

Anton letade efter sitt sällskap och han kände sig särskilt orolig för sin kompis lillebror. Han gick från Avenyn till en park i närheten, där han träffade på bekanta. "Det var ganska besviken stämning, vi var ruskigt skärrade (suck)..." De satt där och försökte lugna ner sig. Därefter begav de sig till Fritt Forum.

När man kom in där var det så skönt, en så djävulsk kontrast till detta inferno (på Avenyn). Där var allt ordnat, man kom undan. Det var debatter. Det var ju det vi kom dit för. Självklart. Ambitionen var ju att lära mig saker.

Det var föredrag om de jordlösa böndernas kamp i Bangladesh och Brasilien. "Det kändes som ett slöseri med tid. Istället för att vara där och lära oss av intressanta föredrag, så hade vi varit i slagsmål med polisen, även om vi inte hade slagits, men..."

De fredliga demonstranterna fick utgöra kanonmat, säger Anton. De hamnade mitt emellan polisen och det svarta blocket. Icke-våldsanhängarna stod längst fram och när polisen skulle splittas tåget var det de som fick ta emot

batongslagen, blev bitna av polishundarna och som polisen red sina hästar mot. "De gjorde ju ingenting förutom att stå i armkrok och vägra gå därifrån, det var deras brott, liksom!" Han menar också att de maskerade på ett respektlöst sätt utnyttjade de övriga demonstranterna som en levande försvarsmur bakom vilken de kunde ta skydd.

Anton känner sig mycket kritisk gentemot det svarta blocket efter Göteborgshändelserna.

Det kändes verkligen respektlöst, deras (de maskerade) uppmaningar: (tillgjort "tuff" röst) "Stå kvar!" Va fan snackar dom om?! Om en jävla hund håller på och biter en och man får slag på sig, det är klart som fan att man försöker ta sig därifrån, det är ren självbevaringsdrift. Och de bara öser stenar över ens huvud, liksom. ...Jaha, öh, då har man fått skit från alla kanter då, från om man ska säga, men det kan man ju inte säga, det egna hållet, från polisen och från högerextremister! Jag förstår att de inte lägger av vid tillsägelse: "OK, då får polisen gripa mig då!" ...Men det är verkligen så djävulskt cyniskt, liksom, verkligen, att utnyttja folkmassan framför, att dra dom med i skiten, att gömma sig, ha oss som mur. Jag tycker det är fruktansvärt. Totalt respektlöst. Och grejen är att dom aktivisterna, dom är oftast, dom har gjort sånt här förr, dom vet hur dom ska röra sig.

Förut har han alltid hyst respekt inför de autonoma gruppernas mod och det kompromisslösa allvaret i deras engagemang. AFA-aktivisterna, t.ex., som är de som han känner bäst till, upplevde han som personer med stort civilkurage som egentligen är de enda som vågar gå emot nynazisterna, som försvarar invandrare från att få stryk när allmänhet och polis viker undan eller inte bryr sig. Han säger att han på ett sätt förstår hur upptrappningen av våldet mot polisen har gått till. Ute i Europa, men även på hemmaplan har polisen i samband med anti-rasistdemonstrationer gett sig på anti-rasisterna och låtit nynazisterna slippa undan, menar han. Detta har medfört att de mas-

kerade har tappat perspektivet och polisen blir alltmer huvudfiende. Ju mer stryk de har fått av polisen, desto mer våldsbenägna har de själva blivit. Detta i sin tur triggar igång polisvåldet och så har vi en våldsspiral. Anton menar att både stenkastarna och polisen måste vara avtrubbade för att vara kapabla till ett sådant våld. ”Den här respektlösheten för andra människors liv, som både polisen och de maskerade aktivisterna...Det är kanske det jag menar...”

Lärdomar vid resans slut

Daniel, Maria och Anton har företagit en resa och de har sett några av samhällets och det politiska livets aktörer passera revy. Denna resa har påverkat deras syn på samhället och politisk aktivism och även om de har upplevt lite olika saker så går deras sammanfattande kommentarer i samma riktning. De började färden i en förväntansfull stämning och reste hem med en känsla av att vara betraktade som parias. Dagarna däremellan var fyllda av kaos, förvirring och våld, men för Daniels och Antons del även med mäktiga, fridfulla demonstrationer och intressanta seminarier. Vad har de lärt sig av den gatans teater som utspelats mitt framför deras ögon? Har deras syn på huvudaktörerna – politiker, polis, rättsväsende, media, aktivister och den allmänna opinionen – förändrats? Hur försöker de förstå och förklara skeendet?

De tre ungdomarna hade med sig en samhällskritisk inställning i bagaget – medvetenheten om och viljan att protestera mot att det är den starke som överlever i samhället och att politiker, media, polis och rättsväsende upprätthåller maktförhållandena – och ändå blev det konkreta mötet med detta scenarium en chock för dem. Oron för sammanstötningar mellan polisen och ”de maskerade” låg visserligen som ett orosmoln över hela tillställningen redan från början, men samtidigt hade man företagit så

Dessutom, menar han, även om de flesta i det svarta blocket är mycket ideologiskt medvetna och pålästa, så drar de till sig en svans som mest är ute efter att härja och slåss och inte är så politiskt insatta. Genom närkontakten med våldet både från polisens och de maskerades håll har han kommit fram till en avsky för våld över huvud taget och en stark övertygelse om att våldsspiralen poliser - stenkastare måste brytas.

mycket förberedelser för att förhindra detta att det ändå inte riktigt syntes möjligt. Kontaktgruppen med representanter för aktivister och polisen hade planerat i månader, många hade i grupp tränat på icke-våldsbeteende – att bemöta polisvåld med passivt motstånd – till och med inom AFA började man från svenskt håll framföra synpunkter till aktivister i andra länder om att man nog fastnat i de eviga gatustriderna mot polisen och att det ur opinionssynpunkt kanske vore bättre med lite mer icke-våldstaktik, mer lekfulla, humoristiska aktioner som visar på maktens ansikte på ett kreativt, mindre destruktivt sätt än stenkastandet. Förutsättningarna för en framgångsrik manifestation syntes vara de bästa. Media skrev på ett positivt sätt om de olika förberedelserna och företrädare för Attac och andra kritiska röster fick utrymme i samhällsdebatten.

Det talades om en speciell ”Göteborgs-anda”, med hjälp av ”dialogmodellen” skulle sagan om den framgångsrika svenska modellen för att lösa problem skrivas. Till skillnad från händelserna i Seattle och Prag skulle problemen bortplaneras, i samarbete med alla berörda parter skulle det hela lösas förnuftigt, på ett fredligt sätt. I Sverige, där statens våldsapparat och vänsteraktivister samarbetar i bästa samförstånd, alla parter

är inbjudna, allt våld kan planeras bort i den fredliga samlevnadens namn. I Sverige, där till och med AFA-aktivister försöker komma bort från våldets väg. I Sverige, där Göteborgs stad som en vänlig gest bjuder in ungdomar att bo på två gymnasieskolor och låter organisationerna inrätta sina högkvarter där, en inbjudan som även innefattar de autonoma grupperna. I Sverige där Göran Persson inbjuder till dialog med globaliseringskritikerna, i Sverige, medelvägens land...

Nolltoleransen – en misslyckad strategi

Trots de positiva förutsättningarna blev det på många sätt ett katastrofalt resultat för Göteborgsaktionen 2001 och i sina försök att förklara varför detta inträffade definierar informanterna polisen, de maskerade aktivisterna, pressen och politikerna som huvudaktörer. Daniel, Maria och Anton menar att både polisen och ”det svarta blocket” har misslyckats med sina uttalade, mer långsiktiga målsättningar – för polisen handlar dessa om att upprätthålla lagen och för ”de maskerade” att väcka den allmänna opinionen mot förtryckarsamhällets orättvisor – på grund av den machoattityd båda parter intar.

Det arbete som nedlagts och de goda relationer som skapats av de sex poliserna i kontaktgruppen förstördes i och med att gruppen blev överkörd av polisledningen. De enskilda poliser som försökte behandla aktivisterna med respekt kom helt i skymundan för polisledningens redan på förhand fasta vilja att sätta hårt mot hårt och visa nolltolerans. Polisens taktik var att inte på några villkor tolerera icke tillståndsgivna manifestationer eller fester, istället skulle, i nolltoleransens namn, aktivisterna omringas och anhållas. På så sätt trängdes människor vid upprepade tillfällen in i hörn, panik uppstod när hundar släpptes lös i folkhopen, polisen red in i folkmassan och slog med batonger samt när högerextre-

ma grupper anföll instängda människor. Ingen kunde komma därifrån och i detta kaos utlöstes stenkastandet. Eftersom polisledningen avbröt kommunikationen med representanterna för aktivisterna, blev förvirringen maximal, vilket man t.ex. tydligt kan se i Marias berättelse från Hvitfeldtska gymnasiet.

Den kravallpolis som avsatts för att ta hand om belägringen av Hvitfeldtska, benämnde ungdomarna där som terrorist 1 och terrorist 2 etc., de fanns inte där som enskilda individer, och om någon gjorde något misstänkt hade de order att skjuta (se Abnerissons artikel). I relief till Marias berättelse om den inträngda, skrämde och panikslagna skara som hon berättar om, blir denna inställning mycket skrämmande. Man tränger in sexhundra ungdomar i ett hörn, vägrar kommunicera med dem, än mindre förhandla, rider in med hästar mot dem och slår dem med batonger och när de svarar med stenkastning så är allt tillåtet. Informanterna är medvetna om att det finns undantag, men de tycker ändå att det inom polisen verkar finnas en utbredd negativ syn på vänsterdemonstranter. Polisen ser på alla aktivister som presumtiva våldsvärkare och terrorister. Detta förekommer särskilt bland den polis som är utbildad för att ta hand om kravaller och terrorism. Denna negativa attityd verkar ganska urskillningslöst och eftersom det ofta är icke-våldsaktivisterna som det går att få tag på – stenkastarna är över huvud taget mer ”stridsvana” – så är det många gånger de som får ta emot slagen. Man ska skrämma demonstranterna till lugn och helst jaga dem från stan. En bra demonstrant är en som inte demonstrerar. Nolltoleranslinjen innebar att demonstranterna upplevde polisen som hotfull, som att de var ute efter att hämnas och att de försökte provocera fram bråk. Som exempel på hur bra det går när inte kravallpolisen blandar sig i och provocerar, nämner informanterna de tre stora demonstrationerna med ungefär 8 000 deltagare

som gick lugnt tillväga trots att ”det svarta blocket” deltog. Maria, Daniel och Anton menar att polisens aggressiva attityd och nolltoleranstaktik bidrar till och i vissa fall förorsakar våldskonfrontationerna. Dessutom, menar de, är polisens samröre med nynazisterna något som borde utredas. Trots att det var gäng med nynazister som skrek slagord och mishandlade folk helt öppet, såväl på Fritt Forum som på andra ställen, så blev inte en enda nazist gripen under dessa dagar.

I ljuset av vad som faktiskt hände under dessa dagar i Göteborg kan den framgångsrika svenska modellen för problemlösning faktiskt te sig riktigt skrämmande. Under skenet av en vilja till samarbete och dialog fanns hela tiden polisledningens fastslagna linje om att slå till hårt och få total kontroll. Att polisledningen skapade en kontaktgrupp skedde kanske inte på grund av någon egentlig vilja från ledningens sida att föra en dialog, utan på grund av en strävan efter att erhålla så mycket information som möjligt för att kunna slå till på effektivast möjliga sätt. Man hade aldrig från polisledningens sida tänkt sig att samarbeta utan redan från början slagit fast sin linje om nolltolerans och att sätta hårt mot hårt. När sedan denna linje inte fungerar utan endast provocerar fram mer våld från demonstranterna, så återstår endast panikreaktioner, som t.ex. att skjuta med skarpa skott mot flyende demonstranter. Att den hårda linjen var fastställd långt i förväg, tyder avspärrningen av trafiken runt Hvitfeldtska på, som skedde redan innan bunkrarna placerades ut. Polisledningen motiverar belägringen med att järnrör, gatusten och byggnadsmaterial släpats in i skolan. Är det en slump att utplaceringen av containrarna som inledde belägringen, gjordes samtidigt som president Bush anlände till Sverige? Det enorma polisuppbådet vid det amerikanska presidentbesöket medverkade säkert till att man tog det säkra för det osäkra och inringade skolan, och trodde sig på så sätt

kunna få tag på en stor del av de autonoma aktivisterna. Men vad uppnåddes med denna operation egentligen, annat än att provocera? Sedan kom stenkastningen och förstörelsen på Avenyn som en välkommen bekräftelse på nödvändigheten av deras hårda linje.

Våldsspiralens orsaker och symbiosen mellan polis, stenkastare och media

Daniel, Maria och Anton är mycket upprörda över medias och politikernas kritiklösa accepterande av polisledningens framställning av vad det var som hände under dessa dagar. Deras syn på media som en instans som, trots sina brister, ändå mångsidigt försöker granska samhällsföreteelser, har i grunden förändrats. De uttrycker en stor frustration över av att se hur medias framställning många gånger gick stick i stäv med vad de själva upplevde, framför allt upprörs de över att man nästan inte alls rapporterade om polisens våld mot demonstranterna. Nynazisternas våld och provoceringar mot aktivister saknades helt i rapporteringen. Dessutom blev de stora, fredliga manifestationerna samt seminarierna nästan helt osynliggjorda. Nyhetsrapporteringen dominerades av ”svartlurvornas” framfart, med en mediedramaturgi som demoniserade dem så mycket som möjligt. De framställdes som ondskan och våldet personifierade. Informanterna menar att upploppet på Avenyn var utslagsgivande för medias omsvängning. I och med denna händelse vändes media och därmed opinionen emot Göteborgs-aktionen, vilket medförde att övergreppen från polisens sida kunde försiggå utan någon större kritik från medias och allmänhetens sida. Om inte detta hade hänt hade reaktionen mot polisbrutaliteten varit stor. Daniel:

*Därför att det var så oerhört destruktivt, det var ren galenskap. **En polis sköt i huvudhöjd på flyende demonstranter!** Vad som hände var att de sköt den där killen,*

som man sett på TV efteråt, på så kraftigt avstånd att det inte alls tycks vara en hotad situation.

Han är i likhet med de andra två också upprörd över bristen på reaktion hos regering och riksdag inför polisskotten:

*De kan inte komma med några uttalanden, de kan inte säga **nånting** om att polisen har **skjutit skarpt mot en folkmassa**, man kan inte kommentera nånting, utan man ska tillsätta en oberoende kommission som ska utreda huruvida det var **fel!***

Informanternas syn på ”de maskerade” har också förändrats i och med händelserna i Göteborg. AFA, som är den organisation inom det svarta blocket som de mest har erfarenhet av, har tidigare upplevts såsom tillhörande de egna leden och även om man känt sig skeptisk gentemot den militanta framtoningen så har man samtidigt beundrat civilkuraget hos dess medlemmar för att de inte går undan för nynazisterna. Ingen av dem har tidigare upplevt konfrontationer mellan maskerade och poliser och det blev en chockartad upplevelse. ”Aldrig skulle man ha kunnat tänkt sig att **de** skulle förstöra för oss!”, säger Daniel. Informanterna menar att de stenkastande aktivisterna spelade polisen och de styrande i händerna. Även om de kan förstå att man i vissa lägen kan bli trängd och panikslagen så måste man som politisk aktivist ha en klar, rationell linje grundad på att man aldrig kan vinna något på att slåss mot polisen, den kampen kan aldrig vinnas. Som Daniel uttrycker det:

Visst, jag tror ju att poliskåren är ganska genomruten...polisen gör ju ingen skillnad. Jag kan känna mig skymfad...Men jag gör faktiskt skillnad på sakfrågor. Jag kan inte ge mig på polisen, inte på det sättet...Vi har inte råd, vi klarar inte att slåss mot polisen. Det finns de som menar att det finns principer, att man ska skydda, man ska inte kunna slå ner ett demonstrationståg, som en del menar att man gjorde i Göteborg. Den där razzian de gjorde i de två gymnasieskolorna, hur de arresterade folk i flera dagar utan anledning att...det

är...Man kan säga att polisens beteende är vedervärdigt, att det bryter mot vissa principer, att vi måste försvara oss. När de gör så, så har vi rätt att angripa, t.ex. fritagande av vänner eller nånting. Jag tror inte på det. Då kan man tala om ett teoretiskt resonemang, det håller inte. Man måste se situationen som den är. Vi kan inte slåss mot polisen, vi har inte råd... Polisen bankar alltid på de civila och vi kan inte slå tillbaka för vi är inte...

Känslan av att de som icke-våldsanhängare har fått utgöra kanonmat i och med att de ständigt har hamnat mitt emellan polis och stenkastare, har stärkt deras avsky för våld. De menar att, i likhet med poliskåren, så finns det även hos till exempel AFA-aktivisterna ett cyniskt förhållningssätt. Polisen slår de närmast stående, oavsett om de har gjort något eller ej, stenkastarna utsätter övriga demonstranter för livsfara utan att ha tillfrågat dem. AFA intar en elitistisk hållning, menar Daniel och berättar från ett samtal som han hade på tåget hem med några AFA-aktivister:

(De har) ingen som helst förståelse för att 20 000 människor bestämt sig för att resa till Göteborg, liksom resa genom hela Sverige och andra håll i Europa för att protestera, eller visa var dom står, vad dom tycker och försöker pressa politiker. Liksom att fullständigt betrakta dom som ett slags marionetter och betrakta sig själva som en mera radikal grupp, som en slags revolutionär förtrupp, det är bara så uppblåst och löjligt! Flertalet av demonstranterna kommer ju i kläm.

Våld gör något med människor, det gjorde något med vissa poliser som ”vrålade och skrek och var helt galna”, som Anton uttrycker det, och det har också gjort något med ”det svarta blocket”. Ju mer stryk de får av polisen, ju mer övertygade blir de om riktigheten i sina metoder och ju mer trappar polisen upp sitt våld. De maskerade har blivit fartblinda, menar informanterna, den ursprungliga politiska målsättningen kommer alltmer i skymundan och kampen mot polisen fokuseras i en slags revolutionsromantisk

anda. Media står så att säga bredvid och hejar på. Våldsspiralen bildas i symbios mellan de maskerade, polisen och media. Alla tre aktörerna är beroende av varandra. Media får sensationellt nyhetsstoff, polisen kan argumentera för mera resurser och det "svarta blocket" får möjlighet att avslöja det skendemokratiska samhällets rätta ansikte. Toppolitikerna kan också känna sig nöjda, säger Daniel:

Säkerhetsuppbådet fick ju beröm av politikerna, Bush tog några av de ansvariga i

*hand och tackade och de styrande var mycket nöjda med arrangemanget...**Det handlar om fullständig säkerhet för eliten.** De skulle inte behöva möta någon demonstrant, inte behöva höra några rop, det skulle vara helt avskilt...Det är ju säkert tacksamt för många styrande, regeringen, högt uppsatta, att ha det så att deras möten går lugnt till och utanför, en bra bit utanför möteslokalen så är det rena slagfältet, därför att då kan ju inga argument lyftas fram, det är ju bara polis mot våldsvarkare.*

Litteratur

Arbaeus, Kerstin (1992) "Att berätta sin barndom" i Arvidsson, Alf (red) *Muntligt berättande. Verklighetskonstruktion och samhällspegel*. Umeå: Ume-etnologi. Meddelanden från Etnologiska institutionen vid Umeå universitet Nr 22.

Arvidsson, Alf (1998) *Livet som berättelse. Studier i levnadshistoriska intervjuer*. Stockholm: Studentlitteratur.

Clifford, James (1988) *The Predicament of Culture. Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Ehn, Billy, Löfgren, Orvar (2001) *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerups.

Ersson, Eva (1992) "Att sätta snurr på livet. En ung pojke berättar sin värld" i Arvidsson, Alf (red) *Muntligt berättande. Verklighetskonstruktion och samhällspegel*. Umeå: Ume-etnologi. Meddelanden från Etnologiska institutionen vid Umeå universitet Nr 22.

Gerholm, Lena (1985) "Revitaliseringens fenomenologi", *Nordnytt* 25.

Liliequist, Marianne (1994) *Nybygggarbarn. Barnuppfostran bland nybyggare i Frostvikens Tärna och Vilhelmina socknar 1850-1920*. Stockholm: Carlssons.

Lindqvist, Beatriz (1991) *Drömmar och vardag i exil: om chilenska flyktingars kulturella strategier*. Stockholm: Carlssons.

Joel Lindfors

Take the power back

Belägringen av Hvitfeldtska gymnasiet utifrån aktivisternas perspektiv

Klockan ringde vid niotiden. Dags att vakna. Det var en del som skulle fixas innan mötet klockan halv tolv, inköp av diverse prylar. En dusch och lite frukost så var dagen startad. Luften var lite småkyllig, men det såg ut att bli strålande solsken inom ett par timmar. Väl på mötet kom nyheten, Hvitfeldtska gymnasiet har blivit omringat. Alla som bor där bör gå dit och få reda på vad som händer. Tankarna virvlade snabbt omkring. Nu har det börjat. Nu har polisen lagt ribban för resten av dagarna. Packningen?!

Det som hände vid Hvitfeldtska gymnasiet beskrivs av många som startskottet för vad som senare kom att utspela sig i Göteborg. Hos många började frustration och aggression byggas upp under de timmar som tillbringades antingen inne på Hvitfeldtska eller utanför. Vad var det då som egentligen skedde under detta första polisgripande i Göteborg? Polisens version var och är att anledningen till ingripandet var att de hade uppgifter på att det fanns vapen inne på skolan. Dessa vapen skulle bestå av gatstenar, baseballträn, slangbomber med mera (jfr GP 15/6-01:35). En oro spreds också från polishåll att personerna inne på Hvitfeldtska skulle ha brutit sig in i kemisalen och där fått tillgång till material som kunde blandas ihop till bomber och dylikt.

Syftet med denna artikel är att beskriva händelserna vid Hvitfeldtska utifrån några aktivisters perspektiv och de huvudsakliga källorna utgörs av tre olika

slags material: deltagande observation, djupintervjuer och vittnesmål insamlade genom upprop via mailinglistor på Internet. Jag har också använt mig av en persons dagboksanteckningar samt Attac Göteborgs polisanmälan. Fokus ligger på aktivisternas känsloladdade erfarenheter av händelseförloppet. Jag har därför valt att lyfta fram empirin genom en tät etnografisk beskrivning av händelserna där analysen ligger inbäddad i själva framställningen.

Material och metod

Jag har främst använt mig av fyra av de vittnesmål som jag fick in efter att ha skickat ut ett upprop via mailinglistor. Variationerna mellan de vittnesmål jag fick mig tillsända är stora. Några är mycket kortfattade och inte så detaljerade, medan andra är upp till tjugo sidor långa och detaljrika. En del vittnesmål innehåller en analys av vissa skeenden

och vad som kan ha orsakat dem. Vittnesmålen är betydligt mer tillrättalagda än vad materialet från mina två intervjuer är. I en intervjusituation ges inte tillfälle att fundera på formuleringar och resonemangen är ofta hackiga. Informanternas berättelser är därmed mer motsägelsefulla och disparata än vittnesmålen. Materialen kompletterar varandra. Det är förstås mycket svårare att kontrollera trovärdigheten vad gäller vittnesmålen än intervjuerna. Jag vet inte vilka som skickat in svaren eller syftet bakom dem. Om vittnesmålen och intervjusvaren hade skilt sig åt drastiskt, skulle jag ha varit tvungen att fundera över orsaken. Nu är inte skillnaderna större än att det går att förklara med att personerna befunnit sig på olika platser under händelsernas gång.

I texten finns det stycken som är avskiljda från den övriga texten med linjer. Dessa stycken är mina upplevelser och de ger en bild av vad jag gjorde under tiden som händelseförloppet inne på Hvitfeldtska ägde rum.

I de stycken som ser ut på detta sätt är det jag – Joel Lindfors – som berättar om mina egna tankar och upplevelser under de skeenden som beskrivs. Med dessa stycken vill jag ge ytterligare ett upplevelseperspektiv. Jag och många andra ställdes i Göteborg inför situationer som vi aldrig tidigare varit i. Att visa några av dessa reaktioner och funderingar hoppas jag kan ge en insyn och en känsla av hur det var att vara i Göteborg under dagarna EU-toppmötet hölls.

För att kunna förmedla de känslor och sinnesintryck som människorna på platsen upplevde, har jag låtit mig inspireras av den vetenskapstradition inom etnologin och antropologin som använder sig av vissa skönlitterära uttrycksmedel. De tre materialsorterna kompletterar varandra, de utgör delar i ett pussel. Källmaterialet visade sig dessutom vara mycket samstämmigt vad gäller de känslor som informanterna erfor och det var därför lämpat för att skapa en s.k. hyperberättelse där ett inslag av fiction ingår.

”Hyperberättelsen är alltså en berättelse som är *alltför* verklig, över- men inte överklig, som vill vara något annat än en direkt beskrivning av faktiska händelseförlopp”, skriver etnologen Karin Salomonsson (Salomonsson 1996:99). I skildringen av själva händelseförloppet finns inga fiktiva drag, det framställs såsom det framkommit utifrån deltagande observation, intervjupersonernas utsagor och mailinglistornas vittnesmål. Det är för att få fram känslor och sinnesintryck som människorna på Hvitfeldtska erfor, som jag tillskapat två fiktiva karaktärer, Fredrik och Micke. Dessa två personer får uttrycka känslor som kommit fram i alla tre källmaterialsorterna. Alla andra namn i texten är pseudonymer på verkliga individer. De fiktiva personerna har alltså blivit förmedlare av mångas känslor och erfarenheter, de driver berättelsen framåt och gör framställningen mer levande. För att använda John van Maanens beteckning har en impressionistisk berättelse skrivits (Arnstberg 1997:56 ff). Denna berättelseform – att blanda fakta med fiction – benämns *faction* av den amerikanske antropologen Clifford Geertz. Han hävdar att mycket av den antropologiska vetenskapliga framställningen bygger på detta skrivsätt. *Faction* används för att ge liv åt berättelsen, så att det inte blir en ”...sheer this-is-a-hawk-that-is-a-hand-saw writing”, skriver Geertz (Geertz 1988:140 f).

Nyckeln till oroligheterna

Redan på onsdag den 13 juni fattade åklagare beslut om att en husrannsakan skulle genomföras på Hvitfeldtska gymnasiet. Varken Göteborgsaktionen 2001, Nätverket Göteborg 2001 eller Attac – som stod som värdar för Hvitfeldtska gymnasiet – hade fått veta anledningen till detta beslut. Ordern utfördes inte samma kväll utan genomfördes morgonen därpå, torsdagen den 14 juni. Varför ordern inte utfördes samma kväll vet jag

inte, det har varit tyst från polishåll om anledningen till detta. Under onsdagkvällen, den 13 juni, hölls en stor fest på parkeringen där flera hundra människor deltog. De uppgifter som jag har tagit del av pekar på att området kring Hvitfeldtska hade förklarats som polisfri zon, där det inte skulle finnas några poliser överhuvudtaget under de dagar skolan hyrdes. På kvällen den 13 juni kom en piketbuss körande mot infarten till skolan. Denna blockerades snabbt av demonstranter. Piketen tvingades vända och köra därifrån. Händelsen sågs förmodligen som provocerande från båda sidor. Polisen blev provocerad av att en samling människor ställde sig framför deras fordon och hindrade dem i deras yrkesutövning och demonstranterna på grund av att de blivit lovade att skolområdet skulle vara en polisfri zon. Misstron mot polisen kanske kan te sig underlig, men den är en realitet i en del demonstrantkretsar, vilket kommer att visas längre fram i artikeln.

Innan klockan 11.00 den 14 juni slår polisen till. Kravallpolis stormar in på området kring Hvitfeldtska och vägen mellan de två byggnaderna blir avskuren av polisleden som upprättas. Fredrik vaknar av att det är någon som skriker ”police is coming, police is coming”. Han hoppar ut ur sovsäcken och klär snabbt på sig. Runt omkring honom vim-sar människor omkring, förvirrade och nyvakna. Han tittar ut genom ett av fönstren och ser att där ute sitter folk och äter frukost samtidigt som polisen ställer upp sig på ett led. Medan han står där ser han några tjejer som har varit och duschat närma sig polisleden. Det verkar som att de bor i den andra byggnaden, och vägen dit är nu avspärrad. Fredrik springer ner för trapporna och går ut. När han kommer ut genom dörren hör han hur tjejerna står och sjunger ”Die Mauer” för poliserna. Texten är dock inte densamma. De verkar göra om den medan de står där och sjunger. Några försök görs för att övertala poliserna att

släppa igenom dem, men de misslyckas. De släpps inte igenom utan får finna sig i att stanna på ”fel” sida.

Redan tidigt på dagen skapas en känsla av tvång och övervakning. Människor tillåts inte att gå tillbaka till sina rum efter morgonduschen. Miriam berättar:

Jag och två andra vänner till mig hade varit i andra byggnaden å duschat. Sen så skulle vi tillbaka till den byggnaden vi sov i, men då var det en massa kravallpoliser som stod och delade av gårdarna, eller byggnaderna. Där stod vi och fick inte gå över till andra sidan. Överallt var det bara en massa kravallpoliser. De står och delar av oss från våra vänner på andra sidan. Det kändes det kändes så absurt, verkligen. Vi ställde oss och sjöng en omgjord version av ”Die mauer”. För det var verkligen den känslan över alltihopa.

Jag känner inte Miriam. Ändå förstår jag direkt vad hon vill säga med denna sång. De erfarenheter och upplevelser vi har gjort under dagarna i Göteborg verkar stämma överens. Även om jag själv inte var inne på Hvitfeldtska förstår jag genom denna liknelse vilken känsla de båda som sjöng måste ha haft inombords. Berlinmuren – som låtens ursprungliga text handlar om – som fenomen, väcker en rad associationer och känslor. Alla har vi på något sätt en bild av och känslor inför den rivna muren. För många står den som en symbol för förtryck, övervakning och kontroll. Framför människorna inne på Hvitfeldtska står nu en mur av poliser som beskrivs med liknande känslor.

När polisleden väl är upprättade händer inte mycket. Några går fram till polisen och frågar vad som är på gång, andra tar det lugnt och avvaktar. Ett litet antal maskerar sig. Ulrik:

Så fort polisen dök upp maskerade vi oss. Vi bildade så fort vi kunde kedjor vid infarten till södra byggnaden, för att förhindra en eventuell stormning.

Allt är lugnt, polisen bara står i sina uppställda led och avvaktar. Fredrik går

omkring bland de instängda och frågar om det är någon som vet vad som händer. Ingen vet någonting säkert. En kille kommer fram och berättar att det finns en möjlighet att lämna skolan. Han säger att för att komma ut måste du låta snuten visitera, identifiera dig och genomsöka din packning. Tydligt är det några som har nappat på erbjudandet men han låter väldigt skeptisk. Fredrik pratar med några andra om trovärdigheten i detta rykte. De flesta har inte hört det och vet ingenting om det. Eftersom osäkerheten är stor ignoreras detta som ett löst rykte. Den samling människor som Fredrik befinner sig i börjar diskutera tvånget att tvingas bli visiterad och identifierad, när det enda de har gjort är att ha befunnit sig på en skola som kommunen har upplåtit. Många inne på Hvitfeldtska ser det mer eller mindre som en skymf mot deras lagstadgade rättighet att demonstrera och att uttrycka sina politiska åsikter. Under dessa diskussioner kommer det fram några personer och frågar om Fredrik och de andra har hört om tjejen som ska ha blivit halvt ihjälslagen av polisen när hon gick ut. Alla blir chockade. Kan polisen verkligen göra så? Efter detta blir gruppen som Fredrik ingick i allt mer misstänksam mot polisen och deras agerande. Ytterligare rykten om personer som har blivit misshandlade av polisen när de gått ut är också i svang.

Instängningen, visiteringstvånget, rykten om polisbrutalitet – det är i den kontexten som de boendes agerande blir förstaeligt. Först spärrar de in människor och sedan misshandlar de dem när de ska få gå ut! I detta läge väljer de flesta att stanna kvar inne på området. Många inne på Hvitfeldtska är stressade. Man vågar inte lita på att polisen kommer att låta dem gå därifrån utan repressalier.

Under hela aktionen mot Hvitfeldtska är polisen mycket förtegen. Fredrik och en ur gruppen går fram och frågar polisen varför de är här. Inget svar ges och de vill inte berätta om när de tänker dra

sig tillbaka. De återvänder till gruppen och slår sig ned på marken. De funderar på att dra sig tillbaka, in i skolan. Det är lättare att prata där inne. Helikoptern som cirkulerat ovanför dem sedan morgonen stör inte lika mycket. Positionerna som polisen tagit hålls mellan en till två timmar. Miriam:

Så vi blev helt enkelt fast på fel sida. Där fick vi vara i en kanske två timmar, nånting sånt. Under hela tiden frågade jag flera poliser om varför dom var där. Dom svar jag fick varierade. Några sa att jag vet inte vad vi gör här, jag lyder bara order. Eller också var det jag gör bara mitt och, typ, så bara vände dom sig om. Det sista och mest hoppningivande svaret var: "Nej, jag vet inte varför jag är här. Jag är övertygad om att vi kommer att få reda på det snart å självklart har ni också rätt att veta varför vi är här." Tyvärr fick vi aldrig reda på varför dom var där. Själv undrar jag ifall poliserna fick veta det heller.

Stämningen hos de numera ockuperade – ett ord som ofta förekommer hos aktivister i beskrivningar om det som hände vid Hvitfeldtska gymnasiet – varierade. En del var avslappnade och lugna, medan andra kände nervositeten sprida sig i kroppen. Att vara lugn i detta läge var inte så lätt. Osäkerhet och nervositet smög sig sakta men säkert på de som var kvar inne på Hvitfeldtska gymnasiet. En bidragande orsak till den stämning av osäkerhet som spred sig var den rika flora av rykten som förekom. Detta fenomen kom även att prägla resten av dagarna i Göteborg. Ryktesspridningen var omfattande. Att hålla isär och ta reda på alla rykten som spreds var en omöjlighet. För att minska känslan av osäkerhet försökte de instängda hela tiden stötta och ge varandra trygghet och säkerhet. Genom att samtala och skapa en mer trygg och lugn stämning försökte de kvarvarande att trycka undan den tunga stämningen. En liten del av de som var inne på Hvitfeldtska hade redan från morgonen valt en annan taktik än de övriga. Stella:

Gatans politik

Sen var det faktiskt så att det fanns en fraktion av människor såg ut att rusta sig för krig. De byggde barrikader och såg jävligt målmedvetna ut. Det kändes som bäst att lämna dom ifred och låta dom göra sitt. Visst fanns det några som gick fram och pratade med dem. Fast ingen försökte hindra dem eller så.

Krig. Vad innebär det? I Sverige har vi haft fred i snart tvåhundra år. Vilka associationer har vi till ordet krig? Har vi samma känslor och inställning till ordet som människor vars vardag mer eller mindre präglas av krig? Det är inte kontroversiellt att påstå att svenskens krigsuppfattning härstammar från TV-n. Genom de bilder TV förmedlar har vi bildat oss en uppfattning av vad krig är. I många fall – åtminstone när det gäller film – ligger det ett heroiskt skimmer över krigssituationen. Det innebär inte att Sveriges befolkning tror att krig är positivt. Vad är det då för känslor och uttryck som förknippas med krigskontexten? Våld är nog det som de allra flesta skulle nämna först. Våldet är givetvis en nyckelfaktor i mänsklig krigföring. När så människor upplever att en del inne på Hvitfeldtska förbereder sig för krig måste förväntningen på våld ha ökat. När maskerna åkte på och gatstenar bröts upp trissades stämningen upp bland dem som inte ville ha en våldsam lösning. Förväntan på våld skapar en nervositet och osäkerhet som för många är svår att

hantera. En klok och vis person uttalade en gång dessa ord:

*Anger leads to fear, fear leads to violence
and violence leads to hate*

Yoda i Star Wars

Nu kanske inte alla anser att Yoda har så mycket att komma med. Själv anser jag att det ligger mycket i detta citat. En del av de personer som senare under dagen var med och kastade gatsten mot polisen, tror jag hade genomgått denna process under de timmar de spenderade instängda på Hvitfeldtska. Jag ska inte gå händelserna i förväg utan återkommer till resonemanget senare.

Kring klockan ett annonserar polisen plötsligt ett tillbakadragande. Kravallpolisen drar sig tillbaka. Jublet stiger bland personerna inne på Hvitfeldtska gymnasiet. Vänner som varit åtskilda från varandra återförenas. Jublet och glädjen blir dock kortvarig. Istället för en mänsklig kedja muras de nu in av cirka hundra stycken containrar (Attac Göteborgs polisanmälan).

Innan polisen drar sig tillbaka har kommenderingschef Håkan Jaldung uttalat sig. Han har gått ut i en presskonferens vid tolvtiden och hävdar att alla, eller nästan alla inne på Hvitfeldtska gymnasiet är misstänkta för förberedelse till brott så som skadegörelse och grov misshandel (GP 15/7-01:35).

*Containermuren kring
Hvitfeldtska gymnasiet.*

Foto: Joel Lindfors

Take the power back

Just innan jag lämnar Världshuset hör jag Håkan Jaldungs uttalande på nyheterna. Det hela känns så absurt så det finns inte. Kan de på allvar mena att alla inne på Hvitfeldtska är misstänkta?! Motkonferensen hålls ju där och det är ju människor där som inte ens bor på skolan. Skrattet kommer bubblande och poppar fram som en kork ur en champagneflaska. Hur ska det här sluta? Dags att börja gå. Spårvagnarna har slutat gå till och från centrum. Ingen normal trafik under EU-toppmötet och Bushbesöket. Väl ute börjar ett ljud höras som jag skulle höra många gånger igen, en smattrande helikopter. Den stod just ovanför Hvitfeldtska och spanade. Helt stilla stod den ovanför skolan och bevakade området. Takten ökade, stegen var riktade mot Hvitfeldtska.

När polisen har lämnat området och ställt sig utanför containeravspärningen börjar diskussionerna inne på skolplanen ta fart. Nu då? Vad ska göras? Ett stormöte organiseras där olika lösningar och förslag presenteras. Vem som än känner för att dela med sig av sina tankar är välkommen att framföra dessa. Antalet talare är begränsat. Mötet är ordnat efter konsensusprincipen¹. Sedan röstade mötet helt enkelt om vilket alternativ som det tyckte var bäst. En ung man tilldelas rollen som mötesunderlättare². Denna roll axlar han utmärkt. Genom sitt lugn stillar han många oroliga själar. Under hela tiden mötet pågår står en helikopter ovanför och bevakar vad de håller på med. Det är väldigt störande. Talarna dränks av oljudet och han har många gånger svårt att höra vad de säger. Människor omkring honom upplever samma sak. En viss förvirring kring vad som just har bestämts infinner sig. Miriam:

¹ Konsensusprincipen innebär att varje mötesdeltagare har möjlighet att blockera ett beslut. Alla deltagare i mötet ska vara överens när beslutet tas (se t.ex. Hergren 1999:182-188ff)

² En person som ska se till att ordet fördelas rättvist, att inte personangrepp förekommer och så vidare. Se Hergren 1999:185 för en vidare diskussion kring mötesunderlättare.

Han lugnade ner allihop på ett väldigt bra sätt. Stämningen var nervös och det var svårt att höra vad som sades. Så det var väldigt skönt att han var så klar å tydlig. Han försökte som inte uppmana till våld på nåt sätt. Det var väl liksom väldigt betryggande att ha honom där, helt enkelt. Han gav en trygghet och lugn.

Det var en rad olika förslag som presenterades. Tre inriktningar som utkristalliserades. Jens:

Valet kom att stå mellan tre förslag. Det första var att vi skulle stanna kvar och försvara skolan från den attack vi alla visste skulle komma. Det var bara en tidsfråga. Eller så kunde vi invänta anti-Bush-demon. Tanken där var att de skulle hjälpa oss att fly på så vis att polisen skulle få svårt att hålla två sidor på samma gång. Både vårt utbrytningsförsök samt demons påtryckningar. Det sista förslaget var att vi skulle försöka lämna skolan icke konfrontativt och sen kunna försätta med de politiska aktiviteter vi faktiskt kommit hit för.

Vilket av alternativen som skulle följas var inte helt självklart. Diskussionens vågor går fram och tillbaka på skolgården. Talarna i megafonen avlöser varandra. Det är ett fåtal som vill stanna och försvara skolan. Dessa är i numerärt underläge och det är rätt många som anser att alternativet är fånigt och dumt. Att vänta på Bush-demonstrationens anländande kommer att bli en chansning. Ingen vet när den ska komma och om det tänkta scenariot kommer att kunna utspela sig. Det blir det tredje och sista alternativet som röstas igenom. Stella:

För en del hade skolan blivit en symbol som vi måste försvara. De var verkligen allvarliga i sina försök att få oss andra att inse skolans betydelse. Hvitfeldtska hade blivit ett tecken, en symbol som ansågs vara viktig i den pågående maktkampen. Det var en man som pratade engelska som jag personligen inte tyckte hade allt för mycket innanför pannbenet. Han var väldigt benägen om att vi skulle stanna och försvara skolan. Det sätt han pratade på var ganska så uppfordrande på nåt sätt.

Här har den antagonistiska (Jørgensen & Phillips 2000:55) kampen på allvar påbörjats. Polisen använder sig av en rad maktuttryck för att få övertaget. De håller de instängda på plats med hjälp av sina egna kroppar (polismännen/kvinnorna), containrar, hundar, hästar och helikoptrar. Maktspelet, som har pågått ända sen morgonen, förs inte bara på marken. Även luftrummet ingår i denna kamp. Bevakningen från luften kom dock inte att spela lika stor roll vid Hvitfeldtska som under de senare skeendena under EU-toppdagarna i Göteborg. Polisen har försökt upprätta en kontroll över de instängda. Regler upprättas. Ingen får komma in eller ut utan polisens medgivande. Enskilda individer inne på Hvitfeldtska trotsar dock de regler polisen upprättat. Rymningsförsök genomförs några gånger, och ett antal personer slinker genom polisavspärningarna. Utbrytarna möts av jubel ifrån den stöddemonstration som slutit upp utanför Hvitfeldtska gymnasiet.

Medan de satt på stormötet och diskuterade dök några personer upp. Tydligt var de där som medlare. De hade släppts in av polisen för att en lösning skulle förhandlas fram. Medlaregruppen bestod av Anders Svensson (Göteborgsaktionen 2001), Hans Abrahamsson (Attac), Tord Björk (Miljöförbundet Jordens Vänner) och Göran Nordenstam (Polisen). Innan de gick in fick de reda på att det inte var någon brådska med att få fram en lösning. Detta vidarebefordrades sen till stormötet. När medlaregruppen kom in och började diskutera med stormötet började kohandeln. Medlarna lade fram polisens lösning som till en början var att en och en skulle gå ut och bli visiterad och identifierad. Under stormötet hade just denna lösning inte accepterats och det gjorde man inte nu heller. Medlarna som helt plötsligt dök upp uppfattades inte helt positivt av de inne på Hvitfeldtska gymnasiet. Precis som de flesta inne på Hvitfeldtska var medlarna nervösa för hur utvecklingen skulle

bli om situationen inte löstes fredligt. Stella:

Jag tror att de som var med på stormötet på nåt vis lyssnade mindre på medlarna eftersom det märktes att de var så nervösa. De fick nog inte den respons de kanske hade hoppats på. Tyvärr tror jag mycket satt i den nervositet och osäkerhet de utstrålade.

Medlarnas position var svår. De var där för att uttrycka ett förslag till lösning som de kanske inte ens stödde själva. Det var de som fick ta kritiken för polisens förslag. Efter mycket om och men lyckades ändå en lösning förhandlas fram. Alla skulle lämna området men visitering skulle kunna ske i grupp och avskilt om så önskades. Den lösningen var båda parter med på (Attac's polisanmälan, Anders Svenssons dagbok). Det hela såg ut att gå mot en fredlig och lugn upplösning. Under tiden som förhandlingen pågick försökte Fredrik och de andra på stormötet att sprida den information som gavs till dem via medlarna. Vid det laget var alla där inne medvetna om att det var svårt att göra sig hörd på grund av helikoptern. Alla ombads att skicka informationen vidare. När sen det var dags för att börja bege sig från Hvitfeldtska gymnasiet upptäckte medlarna att polisens förhandlare var borta. Under tiden har stormötet upplösts och folk går för att hämta sin packning och gör sig i ordning för att gå därifrån. Återsamling sker på parkeringen. Anders Svensson, Hans Abrahamsson och Tord Björk letar febrilt efter Göran Nordenstam (polisens förhandlare) och får till slut tag på honom. Nordenstam berättar att han inte längre har något förhandlingsmandat. Det nya budet är att alla inne på skolan ska gripas. Detta medelas vidare till det återsamlade stormötet. Fredrik har lite svårigheter med att hitta all sin packning. Men efter en stund lyckas han. På väg ut springer han på en kompis. Ett snabbt samtal utspelas. Det kollar med varandra att allt är okej och att ingenting obehagligt har inträffat. När

de anländer till stormötet verkar det vara lite förvirring om vad som skall ske. En kvinna menar att de inte längre tillåts att gå ut som det tidigare sagts, därför planeras nu ett utbrytningsförsök med hjälp av de vita overallerna³. Ingen verkar riktigt veta vad som ska hända.

Varför plockades Göran Nordenstams mandat bort? En lösning fanns och alla var överens. Hur kan det då komma sig att polisledningen väljer att inte använda sig av detta?

När det var klart att de inte längre skulle få lämna området som överenskommet, ställde de instängda upp sig som på ett demonstrationståg och började gå ner mot avspärrningen. Först gick de vita overallerna iklädda sina hemmagjorda ”rustningar”⁴. Efter de vita overallerna gick en brokig samling människor och sist i tåget gick ”det svarta blocket”⁵. Det som först hade varit tänkt som en utmarsch blev istället till ett utbrytningsförsök. Under detta utbrytningsförsök var det de vita overallernas regler som gällde. Metoden var konfrontativt ickevåld. Inga stenar, inga flaskor, inget våld fick överhuvudtaget förekomma. Dessa regler hölls också så länge som utbrytningsförsöken pågick. Hur många utbrytningsförsök som gjordes är oklart, en siffra som ofta nämns är åtta. Oavsett antalet så misslyckades utbrytningsförsöken. Alla staket lyckades inte forceras. Vita overallerna började bli trötta och ville retirera. Alla stannade

³ Vita overallerna är inte en gruppering utan en aktionsform som används av bl.a. Ya Basta! och Globalisering underifrån. Aktionsformen går ut på att med hemmagjorda skydd tränga sig igenom polisavspärrningar för att komma in till exempelvis EU-toppmötet.

⁴ Dessa består av hockeyskydd, skumgummi, liggunderlag och annat som kan fungera som dämpande mot polisens batongslag.

⁵ Samlingsnamn som används för militanta aktivister som klär sig i svart och ofta maskerar sig under t.ex. en demonstration.

upp och väntade på vad som skulle ske. Efter ett par snabba beslut bestämde de sig för att dra sig tillbaka. Tåget börjar backa längs den gata de kommit nerför. Tanken var att retirera tillbaka till skolgården och där börja fundera på vad som härnäst skulle göras. När tåget backat cirka femtio meter tar polisen bort kravallstaket. In rider nu ett tjugotal poliser på hästar. De styr rakt mot demonstrationståget. Stella:

När vi försökte bryta oss ut med hjälp av Ya Basta!, å det var ju helt sinnessjukt. Jag har aldrig var så rädd i hela mitt liv. Så snabbt har jag aldrig sprungit i hela mitt liv. Jag sprang allt jag kunde. För jag trodde verkligen att jag skulle bli påsprungen av en häst ifall jag inte flydde däriifrån. Fy fan, den känslan vill jag inte uppleva igen.

De första stenarna

Tåget löses upp och folk flyr för sina liv. Fredrik tar den högra sidan tillbaka mot skolan, men han märker snabbt att flyktvägen är blockerad. Adrenalinet pumpar i ådrorna. Va fan ska han göra! Bakom honom ser han hur poliser vevar med sina batonger från hästryggen mot flyende demonstranter. I allt virrvarr börjar tunga dunsar höras. Hastigt vänder han sig om och ser att bakom stenmuren har ett gäng från svarta blocket ställt sig och börjat kasta sten mot polisen. Detta ger Fredrik en möjlighet att fly. När stenarna börjar hagla drar sig polisen temporärt tillbaka. Han är inte ensam om att utnyttja den möjlighet som gavs. När polisen kommer närmare barrikaden på skolgården används plankor och andra tillhyggen för att hindra polisens framfart. Väl framme vid stenmuren lugnar han ner sig lite. Stannar för att ta ett par andetag. Medan andningen åter börjar fungera som vanligt ser Fredrik att en av kompisarna står vid muren och kastar sten. Vad gör Micke där? Han argumenterar ju alltid för att våld inte ska användas, och nu står han och kastar sten mot polisen. När andan har återhämtats ser Fredrik hur

polisen börjar flytta fram sina positioner. Snabbt vänder han sig mot skolan och rusar in mot säkerheten. Inne i skolan barrikaderas dörrar och andra eventuella ingångar med stolar, skåp och annat lämpligt. Han hjälper till att säkra ett par dörrar mot baksidan. På väg att hämta en stol ser han Micke sitta ner och hämta andan. Fredrik frågar Micke vad som hände därute och varför han kastade sten. Micke svarar:

Blev bara så jävla arg. Här sitter vi och gör ingenting och sen ba boom poliser och containrar överallt. Sen när en tjej däckade av en batong då blev allt ba svart.

Fredrik bär ner stolen och letar sedan reda på en lugn plats och lägger sig för att vila lite. Tröttheten börjar kännas efter dagens strapatser. Han hittar en lek-tionssal där det redan ligger några och vilar. Slår sig ner på en luftmadrass och sluter ögonlocken.

Det våld som "svarta blocket" använde sig av för att hindra polisens framfart, ses som en räddning från en del som flydde upp mot skolan. En del ställer sig frågande till om det inte hade blivit värre om det inte hade kastats sten. Stenregnet gjorde att polisen stannade upp tillfälligt och gav demonstranterna ett tillfälle att fly upp mot skolan. Miriam:

Jag vet inte vad som skulle ha hänt ifall dom inte hade kastat sten ärligt talat. Då hade säkert flera stycken blivit väldigt skadade, de hade blivit nedridna.

Hur kan det komma sig att övertygade ickevåldsförespråkare både deltog aktivt i stenkastningen och även tackade våldsanvändarna för att de givit dem en chans att fly? Motsägelsen är uppenbar. Jag tror att många fick sina övertygelser naggade i kanten under denna dag i Göteborg. Vi var många som hade förberett oss på att avstyra och förhindra våldsamheter innan resan mot Göteborg påbörjades. Själv var jag med i en grupp som ordnade en träff med en polis som var i Malmö under EKOFIN-mötet och kanske skulle till Göteborg. Vår ambi-

tion var att bygga broar och öka förståelsen för varandras handlingar. Den förståelse som jag kände att vi hade byggt upp raserades totalt under denna dag, den 14 juni 2001. Att jag inte var den enda som kände på det här sättet, vet jag. Många jag har samtalat med har uttryckt liknande känslor. Innan jag åkte till Göteborg var min förståelse för våldsanvändning inte stor. Mycket av vad det "svarta blocket" företog sig såg jag som dumt och naivt. Efter ett par intensiva dagar i mitten av juni hade min världsbild förändrats. Jag försvarade mycket av det som det svarta blocket hade gjort i Göteborg. Inte för att jag tyckte det var produktivt att slå sönder Avenyn, men för att det kändes angeläget att visa på de faktorer som hade föranlett förstörelsen. Jag befann mig dock aldrig i hetluften. Mina upplevelser har gjorts just kring händelsecentra eller på andra platser i Göteborg. Trots att jag själv inte har sett de värsta övertrampen (från båda sidorna) var jag oerhört frustrerad. Här vill jag återknyta till Yoda's visdomsord. Den process som Yoda beskriver tror jag många gick igenom inne på Hvitfeldtska. Först byggs en rädsla upp, sen kommer ilskan som resulterar i våld och slutar i hat. Det sista steget tror jag inte så många tog under den dagen. Innan ett verkligt hat breder ut sig ska mycket ha hänt. Däremot har en ökad misstänksamhet och misstro mot polisen fått större spridning. Det är många efter Göteborg som har mått dåligt bara av att se en polisbil, tulltjänsteman eller en vanlig lokal trafikbuss (som användes för att köra bort människor från bland annat Hvitfeldtska). Att vara övertygad ickevåldsanhängare eller våldsanhängare behöver inte betyda så mycket innan övertygelsen sätts på prov. Det är lätt att sitta hemma och filosofera huruvida det är rätt eller inte att kasta sten. Men när det sedan handlar om att kasta eller inte är inte beslutet självklart. Att "agera Ghandi" är inte så lätt som det kanske verkar. Att inte svara med våld när du

möts med våld är svårt. För många, inklusive mig själv, var dagarna i Göteborg de hitintills största i protestsammanhang. I Göteborg och speciellt inne på Hvitfeldtska gavs de instängda en chans att testa sin ickevåldsövertygelse. I det skeende som utspelades skapades ideologi. När stenen plockades upp och kastades av ickevåldsförespråkaren skapades en ny plattform där han/hon nu måste stå.

Lugnet före stormningen

Väl inne i skolan blev det lite lugnare. Polisen gjorde inget försök att storma skolan. I ett skåp inne i lektionssalen fann Fredrik och de andra lite mat som de delade på. Det kändes skönt att få nåt i magen. Tiden tickade på och inget hände. Nån information från polishåll kom inte. Ett par kompisar till Fredrik som var på utsidan ringde in och berättade vad de visste, vilket inte var mycket. Det verkade vara mycket rykten som gick precis som det var där inne. TV:n som hade hittats förut verkade inte vara helt ok. Den fungerade till och från. Ett par nyhetssändningar lyckades man dock se. Allt eftersom tiden gick var det folk som gav upp och gick ut till polisen. Vad som då hände var att de visiterades och sattes på marken. Där fick de sitta tills bussarna som skulle användas för borttransporten anlant, vilket skulle dröja upp till cirka fyra timmar. De som var kvar inne på skolan såg hur polisen behandlade de som gick ut, och många tyckte det var lika bra att sitta kvar inne på skolan tills polisen antingen stormade byggnaden eller drog sig tillbaka. Efter att Fredrik vilat lite gick han omkring inne på skolan. Det rädde ett allvar och ett lugn över alla som var därinne. Efter en stund hittade han Micke igen. De ställer sig vid ett fönster på tredje våningen och tittar ut mot parkeringen. Den syn som möter dem kommer inte att glömmas i första taget. Poliserna slår systematiskt sönder rutorna på de bilar

och bussar som står parkerade utanför skolan. De står där och skakar på huvudet när det plötsligt hoppar ut några personer ur en svart van. Poliserna upptäcker dem inte till en början. Det ser ut som om de ropar för att påkalla polisens uppmärksamhet. Till slut lägger poliserna märke till dem. Efter visitering får de göra sällskap med de andra på gården. Närmaste sällskap var dock den vägg de fick sitta och stirra på tills de blev upplockade och ivägskickade. När så bussarna var klara ledsagades de gripna till bussarna och polisen gjorde sig beredd att ta sig an de som var kvar inne på skolan. Det blev dock en lugn affär. Till slut kördes alla iväg mot en kylig och hungrig natt.

Hela dagen hade gått åt att irra omkring och försöka få klarhet i när jag skulle kunna få tillgång till mina saker. Linsvätska, glasögon, luftmadrass och sånt vore trevligt att få. Ingen framgång. Inte en enda polis verkar veta vad det är som gäller. Blir hänvisad till polishuset på Skånegatan, där vet de ingenting. Får ett anfall och skäller ut receptionskvinnan. Går där ifrån ännu mer förbannad än tidigare. Vid 22.00 får jag äntligen prata med någon som vet. Tidigast i morgon är budet. Va fan. Står uppe vid Hvitfeldtska och tjafsar ännu mer. Klockan är nu cirka elva på kvällen. Jaha, vart ska vi sova? Bara att gå till lagerhuset och få en ny sovplats. Innan stegen styrs neröver åker de sista bussarna från Hvitfeldtska mot polishuset. Vi är några som ropar och vinkar åt de som sitter därinne. Vi gör några tappra försök att uppmuntra dem. Det kunde lika gärna ha varit jag själv som satt i en av bussarna. Dags att ordna nånstans att sova.

Avslutande funderingar

I denna studie har en speciell plats varit utgångspunkten. Det som funnits att läsa i denna text är några demonstranternas upplevelser vid denna plats. För mig som skrivit artikeln och arbetat med materialet är det slående hur likartade de erfarenheter jag delgivits är. Inga större variationer förekommer vad gäller hän-

Gatans politik

Hvitfeldtska gymnasiet söndag morgon. Skräpet ligger fortfarande kvar sedan torsdag förmiddag. Förutom skräpet finns det tydliga tecken på att någonting för stället ovanligt förekommit. De instängda har lämnat kvar sin syn på vad som hände och vad som komma skall. Vem som skrev och hur "vi" kommer att vinna framgår inte av texten.

Foto: Joel Lindfors

delseförlopp eller tankar kring dem. Detaljer och speciellt tidsangivelser varierar. Men de stora skeendena och förloppen beskrivs väldigt lika.

Vid den plats jag valt att titta närmare på har en konfrontation mellan polis och demonstranter förekommit. Informanterna uttrycker det som att polisen ringar in en folkmassa och försöker kontrollera situationen med maktuttryck. De berättelser jag har tagit del av och mina egna funderingar hamnar ofta vid en viss punkt. Varför valde polisen att – när andra möjligheter fanns – trappa upp situationen och göra den än mer instabil? Varför användes inte den lösning som

faktiskt förhandlats fram vid Hvitfeldtska? Vad är orsaken till att detta förslag av polisledningen inte ansågs vara ett bra beslut? Det finns hos mig många frågetecken som ännu inte fått svar. Jag väntar tacksamt på den dagen de svar jag väntar på kommer, så jag kan få lite frid i min hjärna. Det är med oro jag har följt den efterföljande debatten och det som juridiskt har skett. Det handlar om snabba processer för demonstranter där straffpåföljderna blivit långt hårdare än vad som tidigare har varit rättspraxis (jfr Ordfront magasin 1-2/02). Den film som användes i rätten mot Hannes Westberg har beskyllts för att vara redigerad

på ett felaktigt sätt. Ljud som inte hör situationen till ska ha lagts på och händelseförlopp klippts ihop så att en mer stressad och aggressiv stämning upplevs. Dessa uppgifter har ännu inte utretts, men jag vill ändå nämna dem.

För att börja runda av tänkte jag formulera ytterligare några frågor att fundera över. På plats i Göteborg fanns det individer som besitter ett mycket stort hat gentemot polisen. Denna myndighet ses hos en del som deras fiende nummer ett. Varför väljer då polisen att på ett tydligt sätt provocera dessa individer genom att till synes utan anledning attackera deras tillfälliga hem? Hur kan det komma sig att polisen väljer den konfrontativa vägen? Ju mer tankearbete som jag lägger ner på att fundera desto dystrare blir jag. Var ska det här sluta? De informanter jag intervjuat vill alla ha ett mer demokratiskt och rättvist samhälle, där alla ska ha större möjlighet än idag att påverka sin vardag. De beslut som påverkar dig ska du aktivt kunna vara med och påverka. Vad de alla strävar efter är direkt demokrati. Den utveckling som har följt efter Göteborg är långt ifrån dessa visioner. Sett ur deras ögon ökar det demokratiska underskottet för var dag som går. Om denna trend

håller i sig, vad blir då nästa steg för globaliseringsrörelsen? Efter den 11 september har nya terroristlagar och kontrollfunktioner tagits i bruk som ytterligare inskränker de personliga rättigheter vi förknippar med demokrati. De som är för en ökad militarisering och nedrustning av sociala systemet har vind i ryggen. Noam Chomsky menar att dessa förändringar kommer att mötas med motstånd och att motståndet kommer att lyckas (Chomsky 2001b).

Det värsta scenariot vore om det blev en ökad våldsanvändning från båda sidor i den här kampen. Tyvärr tror jag att ickevåldsförespråkarna kommer att få färre anhängare om situationen blir värre – sett ur ett demonstrantperspektiv. Fler kommer att få problem med att tygla sin ilska och rädsla, på det sätt som t.ex. skedde inne på Hvitfeldtska. När tabut mot att använda våld mot polisen försvinner befinner vi oss i en farlig situation. Men situationen är kanske ännu allvarligare när tabut mot kollektiv bestraffning försvinner och attityden att det är rätt att slå demonstranter som uttrycker sin åsikt förankras och legitimeras i den offentliga debatten i Sverige.

Källförteckning

Otryckta källor

Intervjuer

Miriam 23/10-2001

Stella 19/10-2001

Vittnesmål

Jens

Jim

Oscar 20/9-2001

Ulrik

Övrigt

Anders Svenssons dagbok

Attac Göteborgs polisanmälan 20/9-2001

Tryckta källor

Arnstberg, Karl-Olov (1997) *Fältetnologi*. Stockholm: Carlssons.

Brown, Lester R m.fl. (2000) *Tillståndet i världen 2000*. Sollentuna: Gröna Råd AB.

Gatans politik

Chomsky, Noam (2001a) *Skurkstater*.
Stockholm: Ordfront.

Chomsky, Noam (2001b) *Noam Chomsky*.
Stockholm: Ordfront nr 11.

Ehn, Billy & Klein, Barbro (1994) *Från
erfarenhet till text – Om kulturvetenskaplig
reflexivitet*. Stockholm: Carlssons.

Ergon, Jens m.fl. (red) (2001) *En annan
värld är möjlig*. Viborg: Manifest.

Geertz, Clifford (1988) *Works and lives*.
Cambridge: Polity Press.

Lundin, Susanne & Åkesson, Lynn m.fl.
(red) (1996) *Kroppens tid*. Stockholm:
Natur och Kultur

Klein, Naomi (2001) *No Logo*. Stockholm:
Ordfront.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips,
Lousie (2000) *Diskursanalys som teori och
metod*. Stockholm: Studentlitteratur.

Tidningar och tidskrifter

”Därför slog polisen till”. Artikelförfattare:
Arne Larsson. I *Göteborgsposten* 010615.

”Minnen från Göteborg”. I *Ordfront magasin*
nr 11 2001.

”Kravallerna och rättvisan”: I *Ordfront
magasin* nr 1-2 2002.

Janne Flyghed

När det exceptionella blir normalt

Konsekvenser av det politiska våldet i Göteborg juni 2001

Nya tvångsmedel inrättas först för att användas mot grov och mycket ovanlig brottslighet, ofta vid exceptionella situationer. När de väl introducerats glider ofta tillämpningen mot allt lindrigare brottslighet. En normalisering av det exceptionella sker.

Händelserna i Göteborg har starkt bidragit till en normalisering av exceptionella kontrollmetoder. Gränsen mellan brottsliga handlingar och politiska protester riskerar att luckras upp. Rättsstatliga grundprinciper kommer på glid.

Våld med politiska förtecken kom i extrem blyxtbelysning under EU-toppmötet i Göteborg sommaren 2001. Under en knapp vecka kunde vi bevittna hur såväl demonstranter som poliser utförde en rad för svenska förhållanden exceptionella politiska våldshandlingar. Att det handlade om just *politiskt* våld när det gäller demonstranterna torde ingen förneka. Men även det statliga våld som polisens våldsanvändning är uttryck för, är politiskt då det syftar till att upprätthålla ett visst givet maktförhållandes ordning och säkerhet.

I det här kapitlet ska det främst handla om dessa dagars konsekvenser för den klassiska konflikten mellan effektiv brottsbekämpning och personlig integritet. D.v.s. hur stora integritetskränkningar ska accepteras för att hålla brottsliga ordningsstörningar på en acceptabel nivå? Och vad kommer händelserna i Göteborg att innebära för polisens framtida våldsanvändning?

I direktiven till den utredning som ska analysera vad som hände i Göteborg ingår bland annat att undersöka behovet av nya hjälpmedel i polisens arbete att "bekämpa allvarliga ordningsstörningar" (Dir.2001:60,2). Men är det verkligen en expansion av tvångsmedelsarsenalen som är lösningen? Vilka bakomliggande processer gör att användningen av tvångsmedel¹ ständigt tycks expandera?

Det har alltid funnits en spänning mellan effektivitet och integritet när det gäller brottsbekämpning. Vad som ska prioriteras råder det högst delade meningar om; såväl mellan olika aktörer som från tid till annan. De vi kan kalla effektivitetsförespråkarna, menar att brottsbekämpningen blir ineffektiv om integriteten beaktas i alltför stor utsträckning. Förra SÄPO-chefen, Anders Eriks-

¹ Med tvångsmedel syftas i denna framställning på straffprocessuella tvångsmedel. Se vidare Bylund 1993, 47f.

son, beskrev det på följande vis i säkerhetspolisens verksamhetsberättelse 1999.

Det är emellertid nödvändigt att inse att begränsningar av SÄPO:s arbetsmetoder som görs med hänsyn till behovet av skydd för den personliga integriteten samtidigt medför en minskning av SÄPO:s möjligheter att effektivt bedriva kampen mot den säkerhetshotande brottsligheten. Om man väljer att låta den personliga integriteten gå före, väljer man alltså samtidigt att försvaga kampen mot den grova brottsligheten. Detta måste sägas rakt ut! (SÄPO 1999,6).

Om integriteten prioriteras i alltför stor utsträckning, försvårar det polisens arbete och därmed gynnas brottsligheten.

De mest extrema effektivitetsförespråkarna resonerar i rena krigstermer, de har förklarat krig mot brottsligheten; från att inledningsvis ha gällt ett krig mot terrorism och narkotika handlar det nu om ett generellt "war against crime".² Problemet är att detta är ett krig som aldrig tar slut. Det pågår hela tiden, mitt ibland oss, och ständigt dyker det upp nya fiender som måste nedkämpas. För när sker det avgörande "slaget"? När kapitulerar "fienden"? Enligt Vidar Halvorsen ger denna retorik en bild av att vi är "på väg mot ett undantagstillstånd, där våra normala moraliska föreställningar om rätt

och fel, gott och ont, sätts åt sidan till förmån för en slags undantagsmoral, en krigets etik" (Halvorsen 1998,344). Effektiva polismetoder och kännbara straff får utgöra "civilisationens försvarsvärk mot kaos och socialt sammanbrott" (ibid.). Den personliga integriteten får i dessa krigssammanhang ofta en högst perifer roll. De extrema motåtgärder som vidtagits – såväl av USA som inom EU – mot "terrorismen" efter den 11 september 2001, utgör ett tragiskt exempel på detta. Utan rättslig prövning grips och fängslas personer på tveksamma grunder, vissa personers ekonomiska tillgångar spärras utan att de ens är misstänkta för brott. EU:s rambeslut om bekämpande av terrorism respektive om en europeisk arresteringsorder är bara två uttryck för detta (Europeiska Unionens råd 14845/1/01 respektive 14867/2/01). Det är värt att observera att flera av EU:s åtgärder återfinns på den lista över lämpliga åtgärder mot "terrorism" som president Bush skickade till EU:s president Romano Prodi i oktober 2001 (Statewatch News online 2001-10-26). Vid ett flertal tillfällen har det utlovats att dessa åtgärder inte ska drabba politiska protester. Vi får anledning att återkomma till dessa garantier i slutet av detta kapitel.

Kontrollskador eller: Hur reagera "lagom"?

Konflikten mellan polisiär effektivitet och medborgerlig integritet blir av särskilt intresse i statsskick som definierar sig som rättsstater och demokratier. I sådana statsskick går det inte att tillgripa

vilka medel och metoder som helst för att kontrollera oönskade beteenden eftersom dessa statsskicks principiella grundval är att medborgarna garanteras vissa fri- och rättigheter. En betydelsefull

² För hundra år sedan utgjorde fienden i detta krig anarkister (se t.ex. Secret Protocol for the International War on Anarchism 1904). Från 1917 och fram till kalla krigets slut (med undantag för andra världskriget) var kommunismen fiende nummer ett. Under 1960- och 70-talet utvidgades fiendeskaran med narkotikan och "terrorism". Efter Sovjetimperiets sammanbrott har det främst

handlat om "organiserad brottslighet". Sedan den 11 september 2001 är "terrorismen" fiende nr. 1. Det har således skett en dramatisk expansion av den potentiella fiendens numerär. "Fienden" finns överallt. Hotet är ständigt närvarande och det är möjligen mer relevant att tala om att vi lever i ett hot-samhälle än i ett risksamhälle.

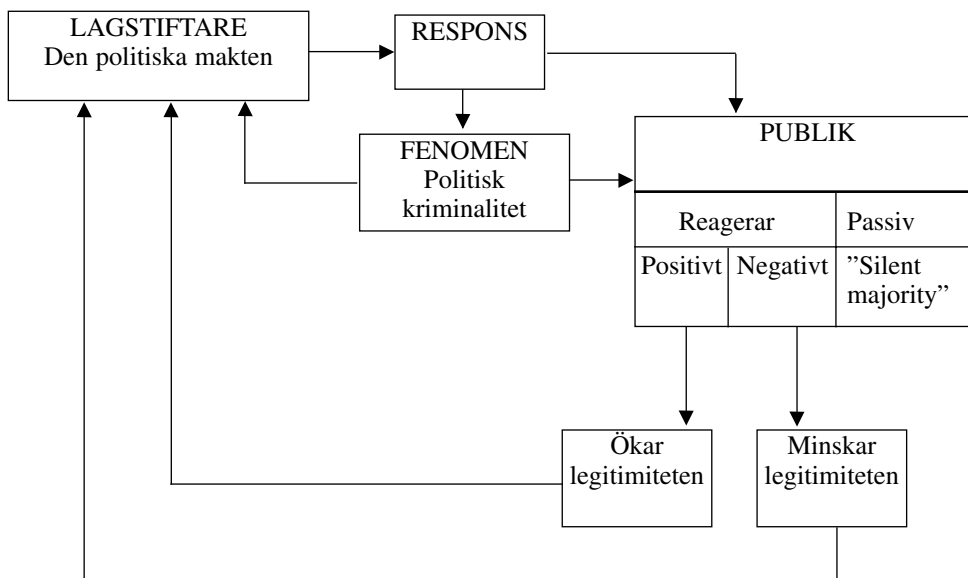
När det exceptionella blir normalt

fråga är därför om motmedlen står i proportion till hoten. Statsmakten står inför dilemmat att varken underreagera eller överreagera. Inte för mycket kontroll, men inte heller för lite kontroll. I båda fallen kan det leda till vad som brukar benämnas kontrollskador. Sådana skador påverkar allmänhetens förtroende för makthavarna. Det folkliga stödet, det stöd som är avgörande för om styreskicket har legitimitet eller ej, försvagas.

En underreaktion leder till bristande kontroll av brottsligheten, något som i förlängningen kan bli systemhotande. Brottsligheten ökar, eller bekämpas åtminstone inte i den utsträckning som allmänheten önskar. Statsmakten brister då i sitt skydd av medborgarna, alternativt tar inte medborgarnas rädsla på allvar. Det behöver således inte handla om en reell fara. Det räcker med att medborgarna upplever att det föreligger ett skyddsunderskott för att statsmaktens legitimitet ska riskera att undergrävas. Blir reaktionen alltför stark kan det leda till att det som ska bekämpas får ökat stöd i form av fler sympatisörer. Såväl vid överreaktion som underreaktion ris-

kerar makthavarna att lida legitimitetsförluster. Det gäller därför att hålla relationen mellan nödvändiga motmedel och allmänhetens acceptans på en lämplig nivå. Eftersom vidtagna åtgärder påverkar såväl dem som de riktas mot som den betraktande allmänheten (publiken), innebär detta i sin tur att det finns ett tydligt kommunikativt inslag i tvångsmedelsprocessen. En viktig förmedlare mellan sändare och mottagare är massmedia. Vad som skrivs i tidningar respektive sägs i radio och TV har stor betydelse för hur såväl hotbilder som vidtagna motmedel och deras effektivitet uppfattas. Ett faktum som blivit ytterst påtagligt i samband med händelserna i Göteborg. Nedanstående figur kan illustrera förloppen. I varje enskild pil i figuren ligger media med som förstärkare och förmedlare.

Den del av allmänheten som inte reagerar kan vara passiv av huvudsakligen två skäl. Vissa kan helt enkelt vara likgiltiga. Andra har en uppfattning och är därmed inte likgiltiga, men manifesterar av en eller annan anledning inte sin åsikt.

Figur 1. Idealiserad framställning av responsproblematiken.

En negativ reaktion kan således bero på att publiken antingen uppfattar responsen som en överreaktion eller som en underreaktion. I båda fallen minskar beslutsfattarnas legitimitet. Vid en överreaktion anses statsmakten ha gått alltför hårt fram. Det kan till exempel gälla fall där polisen har använt övervåld vid demonstrationer, eller där ett tvångsmedel innebär en alltför stor integritetskränkning i förhållande till det brott som ska beivras. Vid en underreaktion har statsmakten i och med en alltför svag reaktion brustit i sitt skydd av medborgarna. Detta kan leda till att medborgarna antingen söker sin trygghet vid sidan av staten, till exempel i form av medborgargården eller att de vänder sig till etablerade kriminella organisationer (Gambetta 1993). Det finns ett flertal historiska exempel på detta (Friedman 1993; Johnston 1999).

Reagerar omgivningen däremot positivt på motåtgärderna, stärker det makt-havarnas legitimitet. Åtgärderna uppfattas som balanserade, ordningsstörningarna kontrolleras på ett tillfredsställande sätt utan oskäliga integritetskränkningar. Men en positiv reaktion behöver inte betyda att de presenterade hotbilderna är riktiga eller att motmedlen verkligen är de mest lämpade. Det kan finnas aktörer som har intresse av att manipulera med uppfattningen av såväl hotbilder som motmedel. Vad det gäller hotbilderna så kan styrkan i hotet överdrivas alternativt döljas, och beträffande motmedlen kan deras omfattning och konsekvenser tonas

ner alternativt blåsas upp. En möjlighet att rättfärdiga utvidgade motmedel är som redan nämnts att överdriva hotbilderna, exempelvis genom att dramatiska hot målas upp utan tillstymmelse till empiriska belägg. I en sådan situation skapas ett krismedvetande som går ut på att befintliga maktmedel är otillräckliga. Ett annat sätt att få igenom en expansion av kontrollmöjligheterna är att tona ned de föreslagna motmedlens styrka och omfattning.

Vid en överreaktion har statsmakten flyttat fram gränsen för kontrollen alltför långt på bekostnad av medborgarnas integritet. Motåtgärderna står inte i proportion till de hot som ska avvärjas.³ Går statsmakten för bryskt fram, riskerar såväl rättsstat som demokrati att urholkas. De flesta anser nog att det är i sin ordning att utsätta personer som begått brottsliga handlingar, eller åtminstone är misstänkta för brott, för någon form av ingrepp. Men hur är det med sådan preventiv polisverksamhet som huvudsakligen handlar om kontroll och övervakning av personer som inte är misstänkta för brott? Detta är en fråga av central betydelse i sammanhanget. Finns det en tendens till expansion mot att övervaka och kontrollera inte enbart konkret misstänkta brottslingar utan även folk i allmänhet?⁴ I sin förlängning gäller frågan om det är acceptabelt att vi alla övervakas för att ett fåtal ska förhindras begå brott.

³ Detta förutsätter att individuell handlingsfrihet betraktas som ett positivt värde. Det är som bekant inte alltid fallet, t.ex. inom statsskick där religionen utgör overrideologin eller i andra typer av totalitärt styre där individen underordnas statsnyttan.

⁴ Ett exempel på generell befolkningskontroll är lagen om allmän kameraövervakning som trädde i kraft den 1 juli 1998 (SFS 1998:150).

Normalisering av det exceptionella

Den tyske juristen Thilo Weichert menar att det finns stora brister i forskningen om orsaker, bakgrund och lämpliga motmedel kring säkerhetsrisker. Därför har det uppstått ett stort utrymme för ”populister och praktiker” (Weichert 1995, 301). Genom att inte utreda hotbildernas relevans och motmedlens effektivitet, har fältet till stor del lämnats fritt för den exekutiva makten, främst polisen, och den politiska makten att definiera hotbilderna och sätta dagordningen. Detta riskerar att leda till vad jag benämnt normalisering av det exceptionella (Flyghed 1998a; Flyghed 2000). Med detta avses att såväl tvångsmedelsarsenalen som tillämpningen av redan befintliga tvångsmedel tenderar att utvidgas. De inrättas först för att användas mot grov och mycket ovanlig brottslighet; ofta vid exceptionella situationer. När de väl introducerats glider de sedan längs ett sluttande plan för tillämpning mot allt lindrigare brottslighet. Den grävsta brottsligheten blir på så vis trendsättande när det gäller nya tvångsmedel. Det går sällan åt andra hållet, det vill säga att ett tvångsmedel tas ur bruk därför att den ursprungliga hotbilden försvunnit. Ett undantag är när krig tar slut eller när hela system – ofta totalitära – faller samman, t.ex. Nazitysklands eller Sovjetunionens sammanbrott. Istället riktas uppmärksamheten mot nya mer eller mindre påtagliga faror som kan rättfärdiga fortsatt användning av det specifika spänningsmedlet.

Det är viktigt att observera att jag här inte syftar på en generell expansion av den samlade samhällsliga repressionen, utan endast syftar på den straffprocessuella tvångsmedelsutvecklingen. Till exempel talar avskaffandet av dödsstraff, stympning, lösdriverilagstiftning, tvångsvård samt avkriminalisering av homosexualitet mot att repressionen ständigt expanderat. Men straffens verkställighet och polisens efterforskningsmetoder har

inte utvecklats simultant. Även om det skett en humanisering beträffande verkställigheten av straff, är det tveksamt om de straffprocessuella tvångsmedlen förändrats på samma sätt. Gary Marx har hävdat att denna expansionsbenägenhet är särskilt påtaglig när det gäller så kallade okonventionella metoder (Marx 1982,190). Till dessa metoder räknas bland annat utnyttjandet av dolda mikrofoner och övervakningskameror, brottsprovokation och användandet av infiltratörer. Dessa typer av företrädesvis dold övervakning har i allt större utsträckning, främst sedan andra världskriget, kommit att komplettera och i vissa fall ersätta den öppna övervakningen (Marx 1995 samt McMullan 1998,100f.). Enligt Stanley Cohen har det formella sociala kontrollsystemet expanderat sedan början av 1970-talet. ”Fler områden av det sociala livet blir föremål för organiserade former av kontroll, prevention, övervakning och formella kategoriseringar; fler former av konflikt och avvikelse hamnar i ’nätet’; en allt större del av befolkningen hamnar under dessa instansers tillsyn/kontroll” (Cohen 1994,71). Det är expansionen av den del av kontrollnätet som gäller de formella, lagreglerade, tvångsmedlen som står i fokus här.

Normaliseringen av det exceptionella kan delas in i två huvudtyper: *hotbildsnormalisering* och *medelnormalisering*. Den sistnämnda, som syftar på metoderna i polisarbetet, kan i sin tur ske på två sätt. Tillämpningen av ett inrättat medel kan på lagstiftarnas initiativ expandera utöver de ursprungliga intentionerna. Den andra varianten är att polisen i sin praktik tänjer på gränserna för det tillåtna. I det sistnämnda fallet riskerar lagstiftningen att komma på efterkälken, vilket i sin tur kan leda till legalisering i efterhand, d.v.s. en rättslig anpassning till en praktik som etablerats i den gränzon som polisens tvångsmedelsanvänd-

ning stundtals bedrivs i, särskilt när det gäller okonventionella spaningsmetoder.

Normalisering av det exceptionella är ofta en ad hoc-process. Expansionen betraktas som en tillfällig nödlösning motiverad av "stundens allvar", för att i efterhand framstå som en nödvändig åtgärd som bör bli permanent. Detta ad hoc-förfarande är en länk mellan exceptionellitet och normalitet, som gör att det extrema och icke representativa blir normalt. De extrema händelserna fungerar i denna process som utlösande faktor, d.v.s. som händelser som förstärker hotbildsnormaliseringen. I vissa fall kan det bli den händelse som blir den uttalade anledningen till att åtgärder vidtas, t.ex. i form av utvidgade befogenheter för polisen. Händelserna i Göteborg sommaren 2001 utgör exempel på en sådan nyckelhändelse. Vad slutresultatet blir beträffande tvångsmedelsutvecklingen återstår att se.

Hotbildsnormalisering

Den första typen av normalisering av det exceptionella har sin grund i ovanliga och spektakulära händelser. Sådana händelser har stort sensationsvärde och får därmed stor massmedial belysning. Den så kallade vardagsbrottsligheten, den absolut vanligast förekommande brottsligheten, blir i det enskilda fallet sällan intressant ur mediasynpunkt. Den grova brottsligheten, i synnerhet våldsbrottslighet med extrema inslag, har däremot en dramatik som passar utmärkt för löpsedelsformatets korthuggna formuleringar och mittuppslagens fotografiska estetik. Politiska terrordåd utgör ett annat exempel på spektakulära händelser som ofta exploateras i diskussioner om hotbilder⁵, vilket framkommit med all önskvärd tydlighet efter händelserna i

USA den 11 september 2001. De spektakulära händelserna kopplas samman med ospecificerade och diffusa hotbilder. Även de objekt som hoten skulle rikta sig mot är ofta av svårdefinierad art. Till dessa hotobjekt hör "rikets säkerhet", "nationell säkerhet" eller "allmän ordning och säkerhet"; begrepp vars innebörd och räckvidd kan variera beroende på den politiska situationen. I synnerhet "allmän ordning" är problematiskt då det är föränderligt och elastiskt. Erik Sjöholm skriver i sin klassiska bok *När och hur får polisen ingripa* att begreppet är det betingat av "rådande sociala, etiska, sedliga och moraliska uppfattningar, värderingar och konventioner, som påverkas inte bara av dem allmänna samhällsutvecklingen i gemen utan också av gängse tänkesätt och förhållanden på olika orter och t.o.m. inom samma ort och under olika tid" (Sjöholm 1978,24).

Med såväl oklara hot som oklara hotobjekt skapas förutsättningar för att genom ständiga upprepningar av dessa spektakulära händelser skapa ett hotmedvetande. För betraktaren konstrueras på så vis en bild som förespeglar en självklarhetens logik. Att på bristfälligt underlag framställa hotnivån som ständigt hög, leder till den första typen av normalisering av det exceptionella, *hotbildsnormaliseringen*. Det etableras en uppfattning om ett skyddsunderskott som slutligen leder till acceptans av utökade kontrollmöjligheter. Lagförslag om "fler poliser", "längre straff", "nya polismetoder" är därtill enkla och lättförmedlade budskap. Sådan lagstiftning utgör ofta ett tecken på överreaktion, vilket lätt blir konsekvensen när den politiska makten exploaterar lagstiftningens symbolvärde för handlingskraft. Internationellt har brottsligheten – i synnerhet "organiserad internationell brottslighet" – vuxit fram

⁵ Företrädesvis är det politisk terrorism riktad mot staten som skildras. Politisk terrorism av staten förekommer inte lika ofta, trots att det är den som står för den absoluta majoriteten av våldsdåd med politiska

förtecken (se Chomsky 1988 och George (red.) 1991). Varför statsstödd terrorism så sällan blir nyheter har analyserats av bl.a. Edward Herman och Noam Chomsky i *Manufacturing Consent* (1994).

som främsta arvtagare till det kalla krigets hotbilder (Anderson et al. 1995, 179). Lag och ordningsfrågor har blivit en av de viktigaste politiska arenorna när det gäller att profilera sig som parti eller enskild politiker. Det finns i detta sammanhang en uppenbar risk för att politiker och andra aktörer som önskar få maximal exponering av sitt budskap, anpassar sig till medias logik. För att lyckas måste de förpacka sina budskap i ett mediavänligt format. I den växelverkan som uppstår mellan media och övriga aktörer lär de sistnämnda sig att de måste förenkla och dramatisera. Risker för en självförstärkande spiral som leder till allt större förflockning och förenkling är uppenbar.

Medelnormaliseringen

Normaliseringen av exceptionella medel kan ske på två närbesläktade sätt. Dels när tvångsmedel införs mot en mycket ovanlig och grov typ av brottslighet för att sedan utvidgas till att omfatta även lindrigare former, dels när polisen tänjer på gränserna för det tillåtna och detta i efterhand legaliseras. I det första fallet är lagstiftaren den starkaste aktören och i det andra fallet är det polisen som går i bräschen.

Den första typen av medelnormalisering kan äga rum när nya tvångsmedel har införts mot ett specifikt, väl avgränsat, hot. Trots att det ursprungliga hotet många gånger fallit bort, fastnar det nya tvångsmedlet emellertid ofta efter hand i medelarsenalen och permanentas. Tillämpningen sprider sig till andra områden och beteenden. Därefter är det snarare regel än undantag att det successivt används mot lindrigare brottslighet, och därmed mot allt fler personer. Som internationellt exempel kan nämnas de oftast tidsbegränsade speciallagar av undantagskaraktär som inrättades i Italien och Tyskland under 1970-talet mot den politiska terrorismen. Flertalet av dessa har såväl utvidgats i sin tillämpning som förlängts i giltighet och vissa

har blivit permanenta⁶ (se t.ex. Furlong 1981,81f; Kolinsky 1988,82ff; Della Porta 1993 och Groenewold 1993). Den tyska lagstiftningen om bestraffning för bildande av och medlemskap i kriminell förening utgör ett gott exempel på detta (§129 i tyska strafflagen). Från början riktade den sig mot 1970-talets politiska terrorister (Cobler 1976,109f). Men den utmönstrades aldrig ur lagstiftningen och används idag främst mot kriminellt belastade MC-gäng. Nästa steg i expansionen är att den står modell för de diskuterade förslagen till EU-lagstiftning på området. EU:s justitieministrar har enats om att göra det straffbart att delta i kriminella organisationer (JHA Council, Doc 13174/97).

Även den brittiska terroristlagstiftningen, *Prevention of Terrorism Act*, utgör ett internationellt exempel på medelnormalisering. Den var tidsbegränsad när den infördes 1974 men har sedermera såväl blivit permanent som förändrats till sitt innehåll så att den nu ger polisen i princip "unfettered power to cordon off areas and carry out blanket searches of houses and people" (Statewatch, no.2 1996,17). Redan 1983 påtalade Joe Sim och Philip Thomas att denna lagstiftning "sänker tröskeln för repressionen genom att normalisera det extraordinära" (Sim & Thomas 1983,72. Se även Walker 1992, 293). Risker för expansion finns även vid vad de flesta troligen betraktar som mer positiva exempel, t.ex. inskränkningar i tryckfriheten för att komma åt barnpornografi. När väl en sådan inskränkning brutit igenom, blir det lättare att straffbelägga publicering även av andra framställningar.

Ett svenskt idealtypiskt fall utgörs av lagen om särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottsmål från 1952 (SFS 1952:98). Syftet med lagen var att "möjliggöra en intensifiering av polis-

⁶ Exempel på sådana lagrum utgör den tyska s.k. kontaktspärllagen och den s.k. terrorismparagrafen, §129a. Den sistnämnda skärptes i sin lydelse 1/1 1987.

verksamheten för hindrande och uppdagande av spioneri m.m.” (Prop. 1952:22,4). Bland de mest betydelsefulla åtgärderna var att vidga möjligheterna till telefonavlyssning och förlänga anhållningstiden. Enligt de dåvarande bestämmelserna fick detta ”företas blott i vissa strängt begränsade fall” (ibid.13). Men i början av 1950-talet krävde det utrikespolitiska läget att dessa begränsningar revs upp. Med tanke på ”den försämring som det världspolitiska läget de senare åren undergått hade man tyvärr att räkna med som en praktisk möjlighet att vårt land kunde komma att bli indraget i krigiska förvecklingar eller att i vart fall landets säkerhet kunde bli hotad” (ibid. 22). Statspolisintendenten hade sommaren 1950 fått i uppdrag av regeringen att utarbeta en promemoria i frågan. Den överlämnades den 1 februari 1951 och kom att ligga till grund för propositionen. Där föreslog han att man snarast införde en lagstiftning som i huvudsak överensstämde med 1940 års tvångsmedelslag. Denna lag, som infördes under stor brådska, medgav mycket stora befogenheter för den allmänna säkerhetstjänsten under andra världskriget. Möjligheterna att post- och telefonkontrollera samt gripa och anhålla personer som på minsta vis kunde misstänkas vara inblandade i varje form av statsfientlig verksamhet utvidgades dramatiskt (se vidare Flyghed 1992,293ff). Departementschefen påtalade också att man vid utformningen av förslaget tagit hänsyn till erfarenheterna från tillämpningen av tvångsmedelslagarna under andra världskriget (prop. 1952:22,43). Advokatsamfundets styrelse var den enda remissinstans som hade anmärkningar beträffande lagstiftningens konsekvenser för den enskildes integritet. Departementschefen menade sig till fullo förstå advokatsamfundets betänkligheter och beklagade att tidsläget krävde inskränkningar i reglerna till skydd för den enskildes intressen, i synnerhet som dessa just upptogs i den nya rättegångsbalken (1948

års). ”Hänsynen till rikets säkerhet väger emellertid så tungt att vissa enskilda intressen nödgas vika därför” (prop. 1952:22,43). Men om ”en väsentlig avspänning i det utrikespolitiska läget skulle inträda, bör dock återgång ske till den för normala förhållanden avsedda regleringen i rättegångsbalken” (prop. 1952:22,44). Då det handlade om en exceptionell åtgärd, skulle lagens giltighet som en rättssäkerhetsgaranti begränsas till att gälla ett år i taget. Riksdagen skulle med andra ord varje år fatta nytt beslut om förlängning. Två mycket spektakulära och uppseendeväckande spionerifall som löpte parallellt med lagarbetet bidrog säkerligen till att lagen infördes.

Sedan införandet 1952 har riksdagen år efter år förlängt lagens giltighetstid. Detta har skett i princip utan debatt. Men någon reell debatt har heller inte varit möjlig då inte ens lagstiftarna ”får tillräcklig information utan hänvisas till att fatta beslut på grundval av för dem hemligstämplat material” (SHMR 2000,63). Trots den ettåriga rättssäkerhetsgarantin har denna tvångsmedelslag varit i kraft i drygt 50 år. Efter den senast gjorda förlängningen gäller den till utgången av år 2004 (Prop. 2001/02:17).

I samband med förslaget att legalisera buggning 1998 gjorde lagstiftarna en grundlig genomgång av 1952 års tvångsmedelslag; bland annat inhämtades Säkerhetspolisens synpunkter. SÄPO konstaterade att trots att det skett en betydande avspänning i Sveriges närområde fanns det ett stort behov av lagen ”vid bekämpningen av brott som rör landets yttre och inre säkerhet” (SOU 1998:46,448-449). Säkerhetspolisen framhöll även ”att 1952 års tvångsmedelslag fyllde ca 80-90 procent av Säkerhetspolisens behov av hemlig teleavlyssning” (SOU 1998:46,285). Därför borde bestämmelserna ges permanent karaktär. Detta blev också vad utredningen föreslog, vilket inte var helt förvånande med tanke på att detta ingick i dess direktiv (SOU 1998:46,13).

När det exceptionella blir normalt

Ett annat svenskt exempel på medelnormalisering är den s.k. terroristlagen (SFS 1991:572) som sedan den infördes 1973 ständigt har expanderat, såväl i tid som omfattning. Inledningsvis var den av rättssäkerhetsskäl 1-årig och gällde enbart de utländska medborgare som på basis av hemlig bevisning kunde presumeras vara "terrorister". Numera är lagen permanent och omfattar inte enbart terroristmisstänkta utlänningar, utan varje utländska medborgare som kan presumeras utgöra ett hot mot "rikets inre säkerhet" (Se vidare Ribbing 2000). Det är att observera att det endast är utländska medborgare som kan vara terrorister enligt svensk lagstiftning.

Elisabeth Abiri har uppmärksammat mig på ett exempel från svensk flyktingpolitik. I början 1990-talet diskuterades i en offentlig utredning massflyktsituationer, d.v.s. exceptionella händelser där det handlar om hundratusentals personer som kommer till Sverige under en kortare begränsad tid (3-6 månader) (SOU 1993:89). Fyra år senare infördes en paragraf i Utlänningslagen (kap 2, §4a) enligt vilken regeringen kunde förordna om tillfälligt uppehållstillstånd för "en viss grupp" av utlänningar. Ordet massflykt finns inte i lagen, men det framgår tydligt av lagens förarbeten att paragrafen är avsedd att användas i sådana situationer. Upphållstillstånd enligt den här paragrafen får ges för högst två år. Detta tidsbegränsade uppehållstillstånd användes sedan i mitten av april 1999 för personer som flytt från Kosovo. Den första tillståndsperioden bestämdes till elva månader. Argumentet var nu att Kosovoalbanerna var ett exempel på massflykt och alltså kunde denna lag användas på en liten grupp om cirka 5000 personer.

Den andra typen av medelnormalisering uppstår företrädesvis i den del av polisens arbete som befinner sig i svårkontrollerade gråzoner. Om det inte klart framgår vad som är tillåten respektive otillåten verksamhet, finns det risk för

att polisen tänjer på gränsen till det tillåtna. Men det kan också handla om ett medvetet gränsöverskridande. I synnerhet torde detta aktualiseras vid proaktivt polisarbete, det vill säga sådan verksamhet som främst säkerhetspolis och under rättelsetjänst sysslar med. Thomas Wittke har beskrivit detta i sin bok om tysk terrorismbekämpning (Wittke 1983). Han menar att det till och med finns risk för att exekutivmakten, i det här fallet polisen, framprovocerar ett kvasi-nödläge för att legitimera exceptionella metoder. En upparbetad olaglig praxis hos exekutivmakten kan i förlängningen resultera i ex-postlegalisering, det vill säga att lagstiftarna godkänner den retroaktivt. Om den politiska kontrollen är bristfällig är det lätt hänt att dessa metoder inte går att bli av med när de väl brutit igenom och etablerats. Den situation som uppstod vid Rote Arme Fraktions kidnappning (och sedermera likvidering) av den tyske arbetsgivarchefen Hans-Martin Schleyer anger Wittke som exempel på en sådan situation. Det tyska anti-terrorpaketet från 1978 är enligt honom till stor del ett resultat av en ex-postlegalisering av den orättfärdiga exekutiva praxis som inträdde under kidnappningen av Schleyer. En sådan acceptans av polisens gränsöverskridande åtgärder leder till den andra typen av normalisering av exceptionella medel. Olagligheterna legaliseras och tvångsmedlens tillämpning expanderar.

Den irländska lagstiftningen mot subversiv verksamhet har genomgått en liknande utveckling. Enligt en undantagsparagraf (section 30) är det möjligt för polisen att kvarhålla en misstänkt utan att tala om varför i 48 timmar. "The police practice of stretching section 30 to the limit by using it as regularly as possible has finally become acceptable" (Walsh 1989,1113-1114). Undantaget har blivit regel.

Enligt Preben Wilhjelms hänsynen till efterforskningen av narkotikakriminalitet i väsentlig grad påverkat den ge-

nerella användningen av tvångsinsgrepp i Danmark. Dessa hänsyn har ”verkat som murbräcka för otraditionella metoder som civilklädda specialpolis, avlyssning, användning av agenter och anonyma vittnen” (Wilhelm 1990,43). Kraska och Kappeler har observerat en sådan medelnormalisering i sina studier av den amerikanska polisens militarisering. På många platser i USA har det inrättats speciella elitstyrkor inom polisen, s.k. PPU:s (Police Paramilitary Unit), ”for patrol, narcotics and gang ’suppression” (Kraska & Kappeler 1997,12). Inom flera polisdistrikt har dessa specialenheter också blivit en arena för att testa, och introducera, ny beväpning och nya metoder. Farliga situationer har t.o.m. konstruerats för att normalisera användningen av extrem beväpning och spektakulära metoder (Ibid.). Konsekvensen, och en av de stora farorna, är att en sådan gränsöverskridande praktik sedermera

sprider sig till den övriga polisverksamheten. Ett svenskt exempel på medelnormalisering är den nationella insatsstyrkan mot terrorism (Flyghed 2000,147-160). Ett internationellt exempel är den europeiska polisorganisationen Europol, vars inrättande till stor del styrdes av den verkställande maktens praktik. Europolchefen Jürgen Storbech uttryckte det på följande vis: ”Det finns en politisk vilja att tona ned det hela för att ge intryck av att Europolsamarbetet föregår på en lägre nivå än det redan gör” (Flyghed 1998,33). Det faktiska polissamarbetet gick i bräsch och lämnade den lagstiftande makten på efterkälken. Norska justitiedepartementets specialrådgivare för europeiskt polissamarbete, Stein Ulrich, har hävdade att polissamarbetet sprang snabbare iväg från det rättsliga samarbetet, än vad kriminaliteten sprang ifrån polissamarbetet (Ulrich 1994,164).

Fyra betydelsefulla aktörer i expansionsprocessen

Det går att urskilja fyra betydelsefulla aktörer i tvångsmedlens expansionsprocess: Polisen, politikerna, kontrollindustrin och media. Det som utmärker samtliga är att de har en faktisk påverkan på brottsbekämpningens utformning. De tre förstnämnda har som uttalat syfte att uppnå en effektivare kontroll av brottsligheten. Massmedia har främst en kommunicerande roll. Men det handlar inte enbart om effektiv brottsbekämpning när nya kontrollmetoder införs. Här finns såväl uttalade (extern rationalitet) som outtalade intressen (intern rationalitet), där det förstnämnda inte alltid sammanfaller med det sistnämnda.

1. Politikernas uttalade syfte med kriminalpolitiken är att bekämpa brott. Målet är att minska brottsligheten och öka människors trygghet (se t.ex. Ds 1996: 59,15f och Prop. 1997/98:1). Men politikerna använder också lagstiftningens symbolfunktion för att visa sina väljare

att de besitter handlingskraft. Kriminalpolitiken är en arena som uppfyller de nödvändiga rekvisiten för sådana manifestationer. Detta har fått ökad aktualitet i samband med välfärdsstatens omdiskuterade legitimitetskris. Ett sätt att minska detta legitimitetsbortfall är att förflytta det offentliga samtalet ”till arenor där legitimitetsvinnande handlingskraft är möjlig att påvisa” (Estrada 1999,133). Ett annat exempel är de brottsbekämpande åtgärderna inom EU som har använts för att göra folk mer positivt inställda till medlemskapet i den Europeiska unionen (se Flyghed 1998 och 2000).

2. Till polisen huvuduppgifter hör att bekämpa brott och upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Detta utgör den externa rationaliteten. Den interna rationaliteten är att de av organisationsegoistiska skäl ständigt ligger på för att expandera verksamheten och få mer resurser. Det uppstår lätt en växelverkan mel-

När det exceptionella blir normalt

Tabell 1: Aktörernas externa och interna rationalitet.

Aktör	Extern rationalitet	Intern rationalitet
Politiker	Bekämpa brott	Lag som symbol för handlingskraft
Polis	Bekämpa brott	Organisationsexpansion, mer resurser
Kontrollindustri	Effektiv kontroll av brott och brottsling	Öka branschens betydelse, profit maximering
Media	Förmedla information	Lösnummerförsäljning, profit maximering

lan åtgärder för att bekämpa brott och bevarande av den organisation som uppstått i denna kamp. För att legitimera organisationens fortlevnad hänvisas till nya hotbilder som kräver mer tvångsmedel (Benyon 1996,370ff). Denna organisationsrationalitet är inget unikt för polisen utan gäller alla byråkratier (Emsley 1997,2). Det ställs också krav från omgivningen på organisationen, för polisens del oftast krav på bättre effektivitet. Detta kan utvecklas till en växelverkan mellan organisation och omgivning, där organisationen kan exploatera omgivningens krav för sin egna syften. Polisen är också en betydelsefull aktör i konstruktionen av brottsligheten samt vilka åtgärder som är bäst lämpade för att bekämpa den (della Porta & Reiter 1998,23). De kan driva sina frågor som experter och sakkunniga i utredningar, författandet av PM m.m. Som specialister i sitt fack – brottsbekämpning - har de ofta tolkningsföreträde vid diskussioner om motåtgärders effektivitet och nödvändighet, vilket gör dem till en tung påtryckningsgrupp. Detta är särskilt tydligt i den allt starkare internationaliseringen av polisarbetet. Polisen deltar i internationella träffar med kollegor och tar från dessa interna diskussioner med sig ny kunskap och nya argument. Därmed får de ett starkt inflytande på vad som ska upp på dagordningen i de nationella diskussionerna. Samma personer återkommer sedan ofta som experter i olika nationella utredningar.

Jerome Skolnick har påtalat att polisorganisationens hierarkiska uppbyggnad samt en stark känsla för lydning påverkar den enskilde polismannens uppfattning av "ordning" i rigid riktning. Polisen har en tendens att se sig själva som "arbetare". Som sådana är de mer intresserade av effektiva verktyg än integritetsfrågor (Skolnick 1994,11). Detta berördes i den svenska Polisrättsutredningens slutbetänkande när man visade att det från polishåll fanns kritik "mot att de nuvarande tvångsmedelsreglerna i tillämpningen i vissa fall fått en alltför restriktiv tolkning, vilket enligt polisen varit till men för en effektiv brottsbekämpning" (SOU 1995:47,75). Kravet på den enskilde polisen att kunna fatta snabba beslut på stället - ingripa eller inte ingripa och i så fall hur - leder dessutom till att det "utvecklas stereotyper om människor och situationer som skapar problem och uppfattas som farliga" (della Porta & Reiter 1998,15). Med åren tenderar de att få en alltmer svart-vit syn på verkligheten, vilket förenklar möjligheterna att dela upp människor i "goda" och "onda".

3. Den privata kontrollindustrins externa rationalitet grundar sig i intresset att effektivt kontrollera brott och brottslingar. Men den har också stort intresse av att maximera sina marknadsandelar samt öka behovet av att allt fler områden i samhället övervakas och kontrolleras. I affärsidén ligger att göra profit även på individens och institutioners rädsla för brott. Dessa interna intressen samman-

faller inte alltid med att uppnå effektiv kontroll av brottsligheten. Kontrollindustrin, i synnerhet övervaknings- och informationsteknologin, har en tendens att fokusera på de olika produkternas tekniska effektivitet. De presenterar produkter som ger polisen, men även politiker, förhoppningar om att den tekniska effektiviteten även ska kunna effektivisera brottsbekämpningen. Enligt Gary Marx har utvecklandet av "highly intrusive and easily hidden surveillance technology encouraged undercover work" (Marx 1982,168). I synnerhet finns det i denna process en växelverkan mellan polis och industri, där det ofta är de sistnämnda som är pådrivande med ständigt nya tekniska möjligheter till kontroll och övervakning (Christie 1993; Colvin 1998.)

4. Medias externa rationalitet ligger i att förmedla information. Men dess intresse att sälja lösnummer (för radio och TV att samla många lyssnare och tittare) och därmed öka intäkterna, leder till en fokusering på dramatiska och exceptionella händelser. Denna selektion av det extrema leder till en skevhet i bilden av brottsligheten. Mellan media och de tre övriga aktörerna finns vidare ett ömsesidigt beroende. Media är i behov av information och de övriga aktörerna behöver nå ut med sina respektive budskap. Media är således såväl aktör som arena.

De fyra aktörernas agerande kan betraktas som bakomliggande orsaker till normaliseringen av det exceptionella. Framst är det aktörernas interna rationalitet som bidrar till detta. Det förekommer också att enstaka exceptionella händelser exploateras och driver tvångsmedelsutvecklingen vidare. Dessa för brottsligheten icke representativa händelser trummas in som sanningar i vårt

medvetande och normaliseras till att bli ständigt överhängande hot. Många gånger sker nästintill en demonisering av hoten, något som inte bara framkommer tydligt i media utan även i kontrollindustrins rika flora av branschtidskrifter. Det mycket onda ("terrorister", "organiserad narkotikabrottslighet" e.d.) legitimerar expansionen av kontrollen. Det brukar framhållas att endast ett mycket litet antal personer kommer att drabbas. "Vi", det stora flertalet, måste skydda oss mot "dem", de fåtaliga men mycket onda brottslingarna. Vidare hävdas att tillämpningen av rättssäkerhetsskäl kommer att vara mycket restriktiv. Men när motmedlen väl är inrättade sker ofta en successiv expansion. Eventuella tidsbegränsningar förlängs och kan i sista hand leda till att det aktuella tvångsmedlet blir permanent samt att tillämpningen utvidgas till att gälla även lindrigare typer av brottslighet. Den som ifrågasätter detta kritiserar utifrån ett effektivitetsperspektiv med starka emotionella inslag. Den som ifrågasätter polisens behov av nya metoder anklagas gärna för att skydda brottslingar och för att i förlängningen sakna empati med brottsoffren - en anklagelse som det kan vara svårt att försvara sig mot.

Det är i sammanhanget viktigt att understryka att ovan beskrivna samband inte kan förklaras med hjälp av konspirationsteorier. Verkligheten är sällan så enkel att det går att hitta lösningen till komplicerade samhällsliga processer i en allomfattande grundkonspiration. De olika aktörerna (främst politiker, polis och kontrollindustri) drar åt samma håll utifrån sina respektive organisationsegistiska utgångspunkter. Det uppstår en växelverkan där de ofta förstärker varandra utan att det för den skull finns någon gemensam bakomliggande plan.

Avslutningsvis

Händelserna vid EU-toppmötet i Göteborg förra sommaren har fått betydande konsekvenser för EU:s kontrollpolitik. Till exempel har det visat sig att den oro många hyst för att politiska protester ska kriminaliseras inte varit helt ogrundad. Den 20 september förra året talades det om att Europas medborgare ”skall ha rätt att fredligt församlas och fritt framföra sina åsikter. Inte minst måste de kunna utöva denna rätt under förhållanden som varken hotar den egna säkerheten eller andras liv och lem och egendom”. Så lyder den tyska delegationens förslag till specialenheter för att trygga säkerheten i samband med Europeiska rådets möten och vid andra jämförbara evenemang. ”Detta kan – vilket händelserna i Göteborg och Genua visat – endast uppnås om EU-staterna vidtar gemensamma och samordnade åtgärder mot kringresande våldsverkare” (Europeiska Unionens Råd 11934/01). Uppenbarligen är det främst vissa av Europas medborgare (t.ex. de som deltar i EU:s toppmöten) som ska ha rätt att fredligt församlas och fritt framföra sina åsikter.

I mitten av februari 2002 kom ett beslut från Europeiska Unionens råd om införandet av ett standardformulär för informationsutbyte om terroristhandlingar. Här förtydligas resonemanget. ”Arbetsgruppen har i sin verksamhet kunnat notera en successiv ökning av våldshandlingar och vandalism vid olika EU-evenemang och toppmöten som utförts av radikala extremistgrupper som skapat klara och tydliga terrorsituationer i samhället” (Europeiska Unionens Råd 5712/02, Rev.1,1). Dessa händelser har ”fått unionen att reagera och att ta med dessa handlingar i artikel 1 i rambeslutet om bekämpande av terrorism, där de rubriceras som brott”. Det råder med andra ord inte minsta tvekan om att händelser av den typ som inträffade i Göteborg framöver kommer att betraktas som en ”klar och tydlig terrorsituation”.

I denna korta, men innehållsrika, skrivelse tar unionen ytterligare ett kliv i sina kontrollambitioner:

Dessa händelser skapas av ”odefinierbara kretsar”, vilka verkar i skydd av olika fasader i samhället. Med ”odefinierbara kretsar” avser vi sådana organisationer som, genom att utnyttja de lagliga rättigheter som de åtnjuter, har en sidoverksamhet som bidrar till att genomföra de mål som är betecknande för terroristorganisationer, som redan erkänts som sådana inom Europeiska unionen. Denna tydliga manipulation utgör ett allvarligt hot redan nu och kan kraftigt förvärras på mycket kort sikt (Ibid.2).

Här misstänkliggörs även legalt verk samma organisationer och grupper när det hävdas att de medvetet använder den legala verksamheten som täckmantel för terrorverksamhet. Det står till och med att den lagliga verksamheten är en förutsättning för den terroristiska sidoverksamheten. Visserligen sägs det uttryckligen att det informationsutbyte det ska gälla inte ska handla om ”information om personer som utövar sina konstitutionella rättigheter att yttra sig och demonstrera vid dessa evenemang”. De personer som åsyftas är sådana ”som bildar perfekt organiserade grupper som styrs av terroristorganisationer med syfte att uppnå sina egna destabiliserande och propagandistiska mål” (ibid.). Med tanke på den mycket otydliga definition av terrorism som återfinns i rådets rambeslut om bekämpande av terrorism känns dessa garantier inte nämnvärt betryggande.

En annan typ av normalisering som händelserna i Göteborg riskerar att leda till gäller de hittills (februari 2002) avkunnade domarna. Det finns nämligen risk för att även en extrem domstolspraxis normaliseras genom de resonemang om kollektivt straffansvar som ligger till grund för flertalet av domarna gällande våldsamt upplopp. Detta har gjort att straffsatserna ligger betydligt högre än i

tidigare domar rörande sådana brott. Jämför man med det rättsliga efterspelet vid liknande politiska våldsamheter i Seattle och Nice, där det utdömdes som mest nio dagars respektive två månader fängelse, blir diskrepansen med de svenska straffsatserna på flera år oro-väckande stor.

Händelserna i Göteborg har med andra ord redan starkt bidragit till en normalisering av exceptionella kontrollmetoder, såväl nationellt som internationellt. Risken för att gränsen mellan brottsliga handlingar och politiska protester kommer att luckras upp är mycket stor. Därmed kommer redan hårt ansatta rättsstatliga grundprinciper ytterligare på glid.

Referenser

- Anderson, M.; M. de Boer; P. Cullen; WC Gilmore; CD Raab & N Walker (1995) *Policing the European Union. Theory, Law and Practice*. Oxford: Clarendon Press. Cit. Anderson et al.
- Benyon, J (1996) "The Politics of Police Cooperation in the European Union", *International Journal of the Sociology of Law*, no.4, vol.24, dec.1996: 353-380.
- Bowring, Bill (1997) Law and order in the "New" Britain i Hall, S; D Massey & M Rubin (red.) *The Next Ten Years. Key issues for Blair's Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buggning och hemlig kameraövervakning. Statliga tvångsinsgrepp i privatlivet* (2000) Stockholm: Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga Rättigheter. Cit. SHMR 2000.
- Bylund, Torleif (1993) *Tvångsmedel I*. Göteborg: Justus Förlag.
- Christie, Nils (1993) *Crime Control as Industry*. London: Routledge.
- Cobler, S (1976) *Law, Order and Politics in West Germany*. London: Penguin.
- Cohen, Stanley (1994) Social Control and the Politics of Reconstruction i Nelken, David (red.) *The Futures of Criminology*. London: Sage.
- Colvin, Madeleine (1998) *Under surveillance. Covert policing and human rights standards*. A JUSTICE report. London: Justice.
- Della Porta & Reiter 1998: "The Policing of Protest in Western Democracies" i della Porta & Reiter (Eds) *Policing Protest*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- della Porta, Donatella (1993) Institutional Responses to Terrorism: The Italian Case i Schmid & Crelinsten (red.) *Western Responses to Terrorism*. Chippenham: Frank Cass.
- Dir 2001:60 Översyn av polisens arbete för att säkra ordningen, värna demonstrationsfriheten och stärka den enskildes rättstrygghet i samband med stora evenemang
- Ds 1996:59 *Allas vårt ansvar. Ett nationellt brottsförebyggande program*.
- Emsley, Clive (1997) Political Police and the European Nation-State in the Nineteenth Century i Mazower, M (red.) *The Policing of Politics in the Twentieth Century. Historical Perspectives*. Oxford: Berghahn.
- Estrada, Felipe (1999) *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem. Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
- Flyghed, J 1992: *Rättstat i kris. Spioneri och sabotage i Sverige under andra världskriget*. Stockholm: Federativs
- Flyghed, Janne (1998) Gränser utan kontroll – eller kontroll utan gräns? I: Hörnqvist (red), *Gränslös kontroll. Schengen, Europol och det europeiska polissamarbetet*, ss.16-60. Stockholm: Federativs.
- Flyghed, Janne (red.) (2000) *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*. Lund: Studentlitteratur.
- Friedman, Lawrence M. (1993) *Crime and Punishment in American History*. New York: Basic Books.

När det exceptionella blir normalt

- Furlong, Paul (1981) Political Terrorism in Italy: Responses, Reactions and Immobilism i Lodge, J. (red.) *Terrorism: A Challenge to the State*. Oxford: Martin Robertson.
- Gambetta, Diego (1993) *The Sicilian Mafia. The Business of Private Protection*. Cambridge, Mass.: Harvard University press.
- Groenewold, Kurt (1993) The German Federal Republic's Response and Civil Liberties i Schmid & Crelinsten (red.) *Western Responses to Terrorism*. Chippenham: Frank Cass.
- Halvorsen, Vidar (1998) Straffeprosess, moral og utradisjonelle etterforskningsmetoder, *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 4 1998: 344-355.
- Hewitt, Christopher (1992) Public's Perspectives i Paletz, David & Alex Schmid (red) *Terrorism and the Media*. Newbury Park: SAGE.
- Johnston, Les (1999) Private Policing: Uniformity and Diversity i Mawby (red.) *Policing Across the World. Issues for the Twenty-first Century*. Padstow: University College London Press.
- Joint Action on making it a criminal offence to participate in a criminal organisation*, draft approved by the JHA Council on 19.3.98, Doc 13174/97 (Annex).
- Kolinsky, Eva (1988) Terrorism in West Germany i Lodge, J. (red.) *The Threat of Terrorism*, ss.57-87. Brighton: Wheatsheaf Books.
- Kraska, Peter & Victor Kappeler (1997) Militarizing American Police: The Rise and Normalization of Paramilitary Units. *Social Problems*, vol.44, no.1: 1-18.
- Lustgarten, Laurence & Ian Leigh (1994) *In from the Cold. National Security and Parliamentary Democracy*. Oxford: Clarendon Press
- Marx, G (1982) Who Really Gets Stung? Some Issues Raised by the New Police Undercover Work, *Crime and Delinquency*, no.4: 165-193.
- Marx, Gary T. (1995) The Engineering of Social Control. In search for the Silver Bullet i Hagan & Peterson (ed.) *Crime and Inequality*. Stanford: Stanford University Press.
- Mathiesen, Thomas (1998) Mot ett integrerat övervakningssystem i Europa? i Hörnqvist (red) *Gränslös kontroll. Schengen, Europol och det europeiska polissamarbetet*. Stockholm: Federativs.
- McMullan, John L. (1998) Social surveillance and the rise of the "police machine". *Theoretical Criminology* vol.2, no.1: 93-118.
- Paletz, David & Alex Schmid (ed) (1992) *Terrorism and the Media*. Newbury Park: SAGE.
- Prop. 1952:22 med förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottsmål.
- Prop. 1997/98:1 Sveriges tillträde till CIS-konventionen och en ny lag om register i Tullverkets brottsbekämpande verksamhet.
- Ribbing, A (2000) Sveriges terroristbestämmelser i Flyghed (red) *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*. Lund: Studentlitteratur.
- RPS 1995 *Community Oriented Policing & Problem Solving*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Scherer, Sebastian (1979) Law Making in a State of Siege: Some regularities in the legislative response to political violence. *Working papers in European criminology* no. 1: 10-23. Hamburg: European Group for the Study of Deviance and Social Control.
- Sheptycki, JWE (1995) Transnational policing and the makings of a postmodern state, *British Journal of Criminology*, vol.35, no.4 1995: 613-635.
- Sim, Joe & Philip Thomas (1983) The Prevention of Terrorism Act: Normalising the Politics of Repression, *Journal of Law and Society*, nr.1, vol.10: 71-84.
- Sjöholm, Erik (1978) *När och hur får polisen ingripa? Polisrättens allmänna grunder*. Stockholm: Norstedts.
- Skolnick, Jerome H. (1994) *Justice Without Trial. Law Enforcement in Democratic Society*. Third edition. New York: Macmillan.

Gatans politik

- SOU 1993:89 *Massflykt till Sverige*
- SOU 1995:47 *Tvångsmedel*
- SOU 1998:46 *Om buggning och andra hemliga tvångsmedel.*
- Statewatch. Monitoring the state and civil liberties in UK and Europe.*
(<http://www.poptel.org.uk/statewatch>)
- Säkerhetspolisens veksamhetsberättelse 1999*
- Ulrich, Stein (1994) Internationalt politisamarbeid, *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab* nr. 2: 161-182.
- Walker, Clive (1992) *The Prevention of Terrorism in British Law.* Glasgow: Manchester University Press.
- Walsh, Dermot (1989) The impact of the antisubversive laws on police powers and practices in Ireland: the silent erosion of individual freedom, *Temple Law Review*, vol.62, no.4: 1099-1129.
- Wardlaw, Grant (1989) *Political Terrorism. Theory, tactics and countermeasures.* Cambridge: Cambridge University press, (2nd ed.).
- Weber, Max (1975, orig. 1922) *Makt og byråkrati.* Oslo: Gyldendal.
- Weichert, Thilo (1995) Eurosicherheit i Gössner R (hg.) *Mythos Sicherheit. Der Hilflöse Schrei Nach dem Starcken Staat.* Baden-Baden: Nomos.
- Wilhelm, Preben (1990) Kontrolpolitikken og retskulturen. *Social Kritik*, nr.6: 40-43.
- Wittke, Thomas (1983) *Terrorimusbekämpfung als rationale politische Entscheidung.* Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Zulaika, Joseba & William Douglass (1996) *Terror and Taboo. The Follies, Fables, and Faces of Terrorism.* New York: Routledge.

Att vara på fel plats vid fel tillfälle

Tre polisers berättelser om EU-kommenderingen i Göteborg

”Vi som jobbade här var väl av den uppfattningen att vi var på fel ställe. Tyvärr så var det väl så att vi upplevde en frustration över att inte få arbeta där det verkligen behövdes. Det har många synpunkter på. Många som var här har ju synpunkter på att de hellre ville arbeta på andra ställen än där man just var.”

Göteborgs innerstad, Hotell Radisson SAS, Landvetters flygplats. Kommissarie Per Lundquist¹ lutar sig fram över fikabordet och låter blicken vila på den bläckpenna han håller i handen. Något senare använder han den för att med yviga och intensiva rörelser skapa ett antal övergripande kartbilder av platser som hans berättelse kretsar kring. Smala och breda gator, kanaler, byggnader, spårvagnar, bilar, båtar, träd och trottoarer framträder på det rutiga kollegieblocket. Han skisserar även schematiska kartor över polisens hierarkiska arbetsorga-

nisation. Yrkesbefattningar staplas på hög i en vertikal relation till varandra. Över- och underordnad personal – beslutsfattare och ”street-cops”.² Efterhand kompletteras bilderna med streck som markerar polisens avspärningar, bevakningspositioner eller folkmassor som rör sig mot och mellan dessa punkter. Polisernas enskilda och gruppvisa placeringar anges med små och något större fyrkanter efter antalet ”gubbar”. Kartbilderna hjälper berättandet framåt. Samtidigt ökar min förståelse av arbetsrutinerna och strukturerna inom polismyndighe-

¹ Efter önskemål har polisernas namn fingerats.

² Polisorganisationen delar upp poliserna i tre tjänstgöringsgrader – polisassistent, inspektör och kommissarie. Vidare kan man säga att den polisiära organisationen består av två skikt – en renodlat polisiär samt en juridisk-akademisk. Ann Kristin Carlström visar i sin avhandling *På spaning i*

Stockholm att dessa båda yrkesgrupper delar ”verksamhetens abstrakta mål” när det gäller brottsbekämpning och upprätthållande av trygghet och ordning, ”men har skilda uppfattningar om med vilka medel målen nås. Poliserna på gatunivå utgår ifrån traditionellt erfarenhetsbaserat och pragmatiskt polisarbete medan cheferna utgår ifrån vetenskapliga teorier om management och administration” (1999:97).

tens verksamhetsområden. Allt beskrivs med ordens och pennans hjälp. Ömsom följer jag handens rörelser med blicken, ömsom tittar jag på Lundquist som, bortsett från några smärre avbrott, låter minnena verbaliseras och flöda ut i rummet. Då och då lyfter han blicken mot mig, som för att kontrollera att jag är kvar. Så intensiv är hans berättelse.

Syfte, material och analytiska utgångspunkter

Den här artikeln handlar om den svenska polisens arbete i samband med den s.k. särskilda händelse³ som utspelade sig under EU-toppmötet i Göteborg den 14 - 16 juni 2001. Men den beskriver och analyserar även poliserna Per Lundquists, Anders Bergströms och Oscar Brobergs personliga reflektioner kring sina upplevelser av kravallerna dessa dagar.⁴ I vanliga fall arbetar de på en ordningsrotel i yttre tjänst. Broberg och Bergström ingår i en insatsstyrka som är specialutbildad för att ingripa i just särskilda händelser – d.v.s. mot farliga personer eller situationer⁵. Bergström har tidigare arbetat vid Stockholmspolisens piketstyrka. Lundquist är deras operative chef. Han har lång yrkeserfarenhet från situationer liknande det konfliktomgärdade scenario som gestaltades i Göteborg.

Som Erik Wijk så riktigt påpekar har mycket sagts i debatten om denna, både

rörelse- och rättshistoriskt sett, spektakulära händelse (Wijk 2001). Starka åsikter både för och emot polisernas arbete har utgjort en klangbotten för den efterföljande mediedebatten. Ett utmärkande drag är att den svenska polisens arbete har kritiserats hårt – både internt och externt. Efter kravallerna har vissa situationer, händelser och platser fått extra stor uppmärksamhet. Det är t.ex. svårt att bortse från skottlossningen mot Hannes Westberg. Han sköts i magen och höll på att mista livet. Handlingen har blivit något av en symbol för den konfliktsituation som rådde mellan de icke-fredliga demonstranterna och polisen. I alternativpressen har skottlossningen beskrivits i termer av förtryck och överstatlig maktutövning mot den lilla människan. Epitet som kapitalistlakejer och fascister har riktats mot polisen från visst aktivisthåll. I medierna har bilder lyfts fram av hur poliserna själva kastade stenar och använde nedlåtande tillmälen mot demonstranterna (se t.ex. *Göteborgs Posten* 1/11 och 15/9 2001). Från ett annat perspektiv försvaras det svenska demokratiska rättssystemet, med polisen som en central instans, när röster höjs till myndighetens fördel. Skottlossningen, men också andra incidenter där polisen använt våld mot såväl icke-fredliga som fredliga demonstranter, anses av vissa vara ”en naturlig mänsklig reaktion” och ett ”försvarligt beteende i en hotfull

³ En särskild händelse är en befarad eller inträffad händelse som innefattar brott eller annan störning av den allmänna ordningen eller säkerheten. Händelsen ska vara så omfattande och allvarlig att polisen måste organisera, leda och använda sina resurser efter en speciell ordning. Exempel på händelser som kräver särskilda insatser är: allvarlig ordningsstörning, sabotage, bombhot, grövre våldsbrott, en större olycka eller risk för sådan (<http://www.police.se/gemensam/rps/fap/doc/fap201-1.doc>).

⁴ Kravaller är ett politiskt laddat begrepp. Därmed bör man problematisera vem eller vad som bestämmer dess innehåll. Här går jag inte djupare in i diskussionen utan nöjer

mig med att konstatera att begreppet är diskursivt och därmed innehåller en mängd möjliga tolkningar och innebörder.

⁵ Med detta menas händelser eller personer som utgör en risk för allmänheten och den enskilda polismannen. Speciellt handlar det om ingripande eller omhändertagande av personer som innehar vapen eller misstänks använda det. Vid ett ingripande mot en s.k. farlig person inhämtas uppgifter om ”personens identitet, personliga förhållanden, psykiskt tillstånd, brottsliga belastning, skjutskicklighet eller ev. tillhörighet i en terroristorganisation” (<http://www.police.se/gemensam/rps/fap/doc/fap208-5.doc>).

situation” (*Göteborgs Posten* 1/11 2001). Diskursen om polisens lagliga rätt att bruka våld i försvar framträder även i Annika Norés artikel i *Göteborgs Posten*. Hon menar att det inte förelåg något brott i samband med att polisen avlossade skotten och refererar i sin diskussion till åklagarens beslutsprotokoll där följande påpekas:

”Polismännen har befunnit sig i ett underläge och i en nödvärnssituation, även i tiden före skottlossningen, men inte brukat sina tjänstevapen förrän en kollega skadats och situationen uppfattades som livsfarlig. Ur ansvarssynpunkt saknar det betydelse vem av de två polismän som skjutit verkanseld som träffat. Frågan om det varit försvarligt av dem att använda vapnen på det sätt som skett måste bedömas utifrån en helhetsbild av den situation de befunnit sig i och med utgångspunkt i hur situationen tedde sig för dem. De har tvingats fatta ett beslut under stor press i en extrem situation” (*Göteborgs Posten* 1/11 2001).

I skrivande stund har ny information kring fallet framkommit och vi har inte sett slutet på rättsprocessen. Det kan dock konstateras att det nedlagda åtalet mot polisen har givit än mer bränsle åt en redan infekterad debatt.

Sammantaget har den här typen av tolkningar, liksom andra som liknar dem, utgjort inspiration och underlag för mitt intresse för polisens arbete på platsen. Och frågorna som jag inledningsvis ställde mig var: Vad har poliserna att säga om den kritik som riktas mot dem? Vad framhåller de som centrala aspekter av händelserna utifrån sin egen medverkan på platsen? Vad erfor och upplevde de?

Stadsrummet kan vanligtvis karakteriseras som en plats där människor lever i fredligt samförstånd. Men ibland bryts det fredliga beteendet vilket bidrar till att gränserna för det tillåtna utmanas. Som Marianne Liliequist och Joel Lindfors påpekar i den här boken utgjorde kravalerna ett politiskt drama bestående av många aktörer. Demonstranter, poliser,

mediefolk, allmänhet och andra som var publik till skådespelet är alla på sitt sätt medverkande till hur händelseförloppet gestaltades och utvecklades. Tillsammans formerade den heterogena skaran deltagare ett politiserat sammanhang där en antagonistisk kamp utspelade sig om rätten till tolkningsföreträde – om hur verkligheten kan förstås men också förändras till det bättre. Det är i denna politiska, ritualiserade och rumsliga kontext som polisernas erfarenhetsberättelser ska uppfattas.

Jag har, liksom de andra författarna i antologin, inte sökt sanningen om kravallerna i Göteborg. En sådan ambition är och kommer även framledes att vara omöjlig eftersom värderingarna kring händelsen alltid kommer att variera (Wijk 2001:10). Polisernas beskrivningar ses därför inte som uttömmande skildringar av omständigheter, situationer eller händelser (jfr Arvidsson 1998). Analysen av berättelserna bygger snarare på en narrativ problematik i syfte att undersöka hur erfarenheter omvandlas till språkliga utsagor och rekonstruktioner av en uppfattad verklighet. Artikulationen⁶ av erfarenheter blir således ett sätt att få liksom att ta kontroll över en besvärlig situation där det egna agerandet stundom har ifrågasatts (jfr Lundberg 2001:19f).

Det är mot bakgrund av ett risktänkande som samtliga informanter påbörjar sin berättelse om inkommenderingen. Tillsammans med omkring två tusen andra poliser skulle de ”tillförsäkra delegaterna från över trettio länder rätten och möjligheten att under tre dagar i Göteborg mötas enskilt och dryfta gemensamma frågor och under samma tid tillförsäkra andra människor rätten att offentligt framföra sina åsikter i över fyrtio olika

⁶ Begreppet artikulation förklaras av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe på följande sätt: ”...we will call articulation any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of articulatory practice” (1985:105).

demonstrationer”.⁷ En mer övergripande arbetsuppdrag syftade till att ”upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänhetens skydd och hjälp”. Genom att ge en inblick i hur diskurserna kring ett föreliggande hot skapas vill jag beskriva hur detta gav upphov till vissa beslut och handlingar i praktiken.

Hotbildsdiskurs och polisiär mobilisering

Kommissarie Lundquist var i tjänst som befäl över en grupp ordningspoliser när han, veckan före EU-mötets öppnande, fick ett påbud ifrån Rikspolisstyrelsen om att skicka så många som möjligt av sina män till Göteborg. I detta läge hade alla tillgängliga polisresurser från Stockholm till Skåne redan tömts. Tisdagen den 12 juni gör polisen ett tillslag mot en lägenhet i Göteborg och fem danskar grips för förberedelser till brott. Vid tillslaget hittades brottsrekvisita i form av slangbomber, smörsyra och nödbloss – föremål som enligt polisen kunde sammankopplas med våldsbenägna aktivister och deras samröre med vissa radikala aktionsgrupper. Tillslaget uppfattades som ett uppenbart hot mot ordningen under EU-toppmötet. Det är i samband med detta tillslag som Lundquist beordras att kommendera in mer personal.

Den första juni 2001 övertar Sverige ordförandeskapet inför EU:s ministermöte. För att utreda om EU-mötet i Göteborg kräver extra polisresurser tillsätts en operativ förberedelsegrupp med polismästare Håkan Jaldung som ordförande. Redovisningen av gruppens arbete sker den 28 februari 2001. I analysrapporteringen påpekas att många möten,

liksom det i Göteborg har ägt rum utan allvarligare störningar. Gruppen anser därför att det inte föreligger några större risker som kan försvåra polisens arbetsuppgifter under ordförandeskapet. I februari 2001 gjorde även Säkerhetspolisen (SÄPO) en generell hotbildsanalys inför EU-mötet. I den riktade man bland annat intresset mot s.k. brottsaktiva grupper. Efter analysen kunde SÄPO informera om planerade möten, aktioner och demonstrationer i Göteborg. Särskilt framhölls den 15 juni som den stora demonstrationsdagen. Rapporten innehöll även indicier om att Antifascistisk aktion (AFA) och Attac skulle komma till staden. Risker för angrepp angavs som en trea på en femgradig skala trots att det var svårt att bedöma antalet deltagare och vilka de kunde vara.⁸ Som ett utslag av detta genomgår åttahundra poliser en polistaktisk utbildning under våren 2001.

För att skaffa kunskap om vilka aktionsgrupper som skulle närvara i Göteborg sökte polisen kontakt med både svenska och danska aktivister brevledes. I brevet påtalade man sitt hopp om att demonstrationerna skulle genomföras utan större störningar. Broberg berättar även om hur en grupp särskilt lämpade poliser – s.k. psyko-taktiskt utbildade personer⁹ – tagit kontakt med representanter ifrån olika intressegrupper veckorna före mötet. De flesta var samtalsbenägna och villiga att prata med poliserna om sina fredliga avsikter. Men det fanns de som höll sig undan. Broberg:

Det var grupper som man hade hört talas om, grupper som hade en radikal anarkistisk synvinkel. De samlades där. Jag kan ju referera till teorier som jag har läst. De ville visa att staten inte kan skydda medborgarna, att man tvingar staten att agera mot staten, alltså mot polisen då. På det

⁷ Utdrag ur länspolismästare Ann Charlotte Norrás tackbrev, Polismyndigheten i Västra Götaland 2001-06-1.

⁸ Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001. (<http://www.police.se/gemensam/nyheter.htm>)s. 29.

⁹ Denna polisgrupp (Kilo 71) inrättades i maj 2001 och bestod av sex poliser som var förhandlingsutbildade.

Att vara på fel plats vid fel tillfälle

sättet ska man tvinga staten att bli mer repressiv, genom hårdare lagstiftning. På så sätt ska man få folket att resa sig, "för de är ju förtryckta", vilket de själva inte förstår. Någonstans så – grovt beskrivet.... Då insåg man ju att det fanns ett litet hopp – ett mycket litet hopp om att kunna föra någon form av dialog.

Broberg kategoriserar gruppernas samarbetsvilja utifrån en tolkning av anarkismens politiska riktningar.¹⁰ Hans utläggning för tankarna till teorier som behandlar anarkistiska aktivisters misstro mot doktriner och läror – dogmer som binder tankeförmågan och måste bekämpas. För en anarkist kan detta resultera i en politisk praktik där handlingens propaganda förordas, t.ex. spontana aktioner mot institutioner eller personer (jfr t.ex. Abnersson under bearbetning, Chomsky 1997, Thörn 1999). Han säger dock inget om heterogeniteten i gruppernas intressen utan utgår ifrån en idé om de icke-fredliga aktivisterna som anarkister och potentiella våldsverkare. Som representant för en statsmakt, en aktör under statligt och juridiskt beskydd, blir Brobergs diskussion ett uttryck för statsmaktens rätt att benämna vad som kan betraktas som tillåtet respektive otillåtet våld (Flyghed 2000:41).

Inför EU-kommenderingen hade den svenska polismyndigheten utarbetat ett polistaktiskt koncept. Utgångspunkten var: "att det i Göteborg skulle råda en öppen atmosfär med vänligt bemötande". Goda förutsättningar skulle finnas då det gällde demonstrationer och framförandet av åsikter. Plats skulle även ges för diskussion och argumentation.¹¹ I taktikkonceptet som kallades Göteborgsmodell-

len eftersträvades en vänlig attityd från stadens och polisens sida. Ambitionen var mindre konfrontation och ett hopp om att bryta den våldsutveckling som framträtt i Seattle 1999 samt i Prag och Nice 2000.¹² Dialog, men också förhandling med arrangörer och ledare blev ett led i det polistaktiska arbetet. Att vissa radikala aktivistgrupper nekade till dialog med polisen tolkar Broberg som konfliktsökande och provokativt.

Genom hotbildsdiskursen konstruerades en intressekonflikt mellan poliserna och de våldsbenägna demonstranterna. Vetskapen om att grupper som t.ex. Ya!Basta och AFA skulle befinna sig i staden ansågs öka risken för uppenbara angrepp. Insikten förändrade hotklassificeringen från en trea till en fyra. I Rikspolisstyrelsens utvärdering av kommenteringen står det: "Det bör här noteras att redan nivå fyra är en unik hotbild och den starkaste som förekommit i Sverige i samband med opinionsmöten."¹³

Med tanke på den uppgraderade hotbilden väcktes frågor som polisledningen behövde besvara. Bland annat handlade de om hur och med vilka medel de skulle kunna förhindra effekterna av det uppkomna hotet. Här handlade det främst om att motverka civila olydnadsaktioner men också vissa misstänkta attentat; aktioner som av polisen kunde tolkas som illegala och illegitima och därmed måste förebyggas, och om möjligt förhindras. Den 14 - 15 juni anländer trehundrafemtio extrainkallade poliser till Göteborg. Bland dem fanns poliserna som medverkar i denna studie.

Att polisen under EU-veckan utsatts för påfrestningar och våld hade de för-

¹⁰ Anarkismen kännetecknas av att den är en mycket heterogen företeelse. En gemensam nämnare är att i anarkistiska propagandaskrifter, s.k. rörelsetexter, uppmuntras brottet mot alla traditioner samt nedrivandet av gamla institutioner. Revolutionsögonblicket baseras på ett absolut nu (jfr t.ex. Thörn 1997:196ff).

¹¹ Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001. (<http://www.police.se/gemensam/nyheter.htm>)s. 20

¹² Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001. (<http://www.police.se/gemensam/nyheter.htm>)s. 20

¹³ Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001. (<http://www.police.se/gemensam/nyheter.htm>)s. 30.

stått. Liksom att många kollegor var trötta efter långa arbetspass. Men när det gäller underrättelsetjänstens förarbete var mycket höljt i dunkel. Broberg och Bergström riktar i sina berättelser skarp kritik mot polisledningen och menar att informationen till poliserna på gräsrotsnivå var bristfällig. Broberg:

Jag visste att det skulle bli trubbel, men jag minns inte att vi fick någon formell information om vad som kunde hända. Utan det var ju vad man fick sig till livs genom medierna. För det var ju en ganska ordentlig bevakning av mötet. Medierna skrev ju reportage och intervjuade folk och så. Men det var först när man kom ner som man fick klart för sig hur man hade jobbat.

I Brobergs kritik framträder ytterligare en aktör som kan sägas vara viktig för hans förståelse av vad som väntade – medierna. Broberg kände sig stundom utelämnad åt att själv skapa sig en uppfattning om händelseförloppet. Både före och under kommenderingen följde han och kollegorna nyhetssändningarna i radio. De läste tidningar för att få en överblick över de icke-fredliga aktivisters politiska verksamhet. Det är inte svårt att påstå att nyhetsmedierna var en viktig del i definitionen och formandet av de sociala problem som tornade upp sig (jfr Flyghed 2000:44).

Att poliserna ville få till stånd en dialog med aktivisterna är för Broberg en självklar arbetsuppgift för ett operativt befäl. På den gröna nivån som markerar första steget i en polismanual under rubriken ”Operativt grundrecept” finns en uppmaning om att den operativa verksamheten ska inriktas på samtal med allmänhet, demonstranter och aktivister. I enlighet med denna uppfattning menar Broberg att dialogen är ett led i en arbetsuppgift som ska präglas av tålmodighet och tolerans, men också en strävan att ge protestgrupperna en chans att påverka utvecklingen mot ett fredligt förfarande.

Att eftersträva en dialog kan här förstås som ett sätt att förhindra konflikt i

syfte att nå de andra. Dialogen blir en metafor för en eftersträvansvärd demokratisk ordning baserad på samtal och meningsutbyte. Men vad är då samtalet i denna kontext? Vad händer när några röster inte vill göra sig hörda på det här sättet? Frågorna är relevanta om man ser den polisiära dialogen som en form av maktutövning. I och med att dialogen som ett polistaktiskt förhandlingsätt finns inskriven i det brottsförebyggande arbetet kan den i viss mån betraktas som ett moment i en maktkamp med syftet att få de svåråtkomliga aktivisterna att ge efter för polisorganisationens ordning (jfr Beronius 1986). För polisen var samtalet ytterst ett sätt att söka kontrollera och förhindra möjliga störningsmoment. När de fortsättningsvis sökte nå kontakt med vissa aktivistgrupper blev det ett sätt att ringa in och i den mån det behövdes begränsa de mer radikala aktivisters politiska handlingsutrymme, förklarar Bergström. Han är övertygad om att kommunikationen, om den kommit till stånd, delvis skulle ha kunnat förhindra de massiva kravaller som ägde rum på Göteborgs gator.

Att dialogen med de mer radikala aktivistgrupperna uteblev skapar en plattform för ett antagonistiskt förhållningsätt mellan parterna (Winther Jørgensen & Phillips 2000:55). Göteborgsmodellen baserades på en föreställning om att människor talar och resonerar på samma sätt – samtalet betraktades alltså inte som kulturspecifikt. Därför blev den uteblivna dialogen ett störningsmoment. För parterna i denna process var olikheten inte en tillgång utan ett hinder (Young 2000: 148ff).

Risktänkandets konkreta handlingsmönster

”Polisen hade under EU-veckan utsatts för stora påfrestningar och mötts av ett intensivt våld. Polisen missbedömde omfattningen och krafterna av det våld som kom att utövas och hade därför inte tillräcklig

Att vara på fel plats vid fel tillfälle

beredskap i form av alternativa strategier för olika tänkbara situationer”¹⁴

Den 14 juni 2001, samma dag som president Bush kommer till Göteborg, påbörjar polismyndigheten i Västra Götaland en intensiv kommunikationsverksamhet mellan koordinatörerna från Gävleborgs län upp till Norrbotten. Bushs närvaro väcker stort intresse hos de mer våldsbenägna aktivisterna, motdemonstrationer planeras och polisledningen anser att ytterligare ett hundratal poliser behövs. Lundquist var en av koordinatörerna och han hade problem. Det var semestertider. Hälften av den personalstyrka som han kontaktade var upptagen på annat håll. Några var föräldralediga och andra hade just gått av en tjänstgöringsperiod på tre dagar och väntade på välbehövlig vila. Ett annat problem var den höga medelåldern inom polisen. Många poliser över femtio år hade läkarintyg på att de inte skulle arbeta kvällar, nätter och helger. Det var alltså svårt att matcha hotbildens krav med tillgängliga personalresurser. Lundquist:

Det fanns alltså inte så många fullvärdigt stridande om man pratar i klartext. Och de flesta (polismyndigheter) sa ju noll. ”Vi har inga att skicka. Vi får det ju inte att gå runt när alla jobbar. Därför får man ju inte heller ihop det när det är semester-tider.”

Argumenten kring personalbristens verkningar kläds i en krigsmetafor som vittnar om hans föreställningar om situationen. I sitt uttalande attackerar han polisledningens plötsliga krav på utökade resurser och försvarar samtidigt sin egen position i det komplexa sammanhanget. Hög medelålder, brist på ekonomiska medel och ett konstaterande om regeringsmaktens avstånd till den lokala polisverksamhetens verklighet blir hans nästa drag i kritiken mot arbetssituationens paradoxala inslag. Lundquist:

¹⁴ Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001. (<http://www.police.se/gemensam/nyheter.htm>)s. 75.

Medelåldern inom polisen är idag femtio år. Här finns alltså en stor brist. Vi har inte heller pengar att anställa mer folk... I Göteborg fanns det ingen personal. Alltså. Svensk polis är inte kapabel för något sånt här. Det måste ju (Göran) Persson och de här inse. Man kan till exempel inte säga att vi ska ha ett nytt möte i Stockholm med Europas riksbankschefer. Man måste först titta på vilka resurser vi har (och) vad vi klarar av med vårt sätt att hantera situationer. Vi har ju inte heller tillgång till vad vi har i Europa med halvmilitära styrkor. Vi har ju ett annat stuk här. Och då måste man inse att det finns ett problem och faktiskt våga säga att: ”Det här klarar vi inte av utan det här måste någon annan ta hand om”. Men det gör man tyvärr inte. Istället sätter man de enskilda befattningshavarna i stora problem.

Lundquists resonemang förankras i erfarenheter av den polisiära vardagen. När inte personalstyrkan räcker till i vanliga fall, hur skulle man då kunna förvänta sig att den skulle räcka i den här, minst sagt, svårhanterliga situationen? Vardagserfarenheter sätts i relation till hotbildens diffusa önskemål vars tydligaste tecken är ökad repressivitet – här genom önskemålet om fler poliser (jfr Flyghed 2000). Orimligheten i de krav som ställdes på honom som samordnare, ger sig tillkänna.

Trots de inledande svårigheterna lyckades han till slut samla ett femtontal poliser som åkte ner till Göteborg på kvällen den 15 juni. Då fanns redan 1150 poliser på plats. Lundquist anser att många av dem som tillhörde hans egen personalstab var de bästa och beskriver dem som stabila, handlingskraftiga och kunniga. Det var främst poliser med utbildning i IMF – ingripande mot folkmassa. Vissa hade militär och/eller psykologisk bakgrund. Andra hade tidigare arbetat vid Stockholms piketstyrka. Med i gruppen fanns också ett antal poliser som tagits ut på frivillig basis. De var poliser i 60-årsåldern som arbetade i trafikjänst vilket gjorde att de saknade formell kompetens att hantera den här

typen av händelser. Flera av dem fick också problem under tjänstgöringen i Göteborg. Några sjukskrev sig, andra lämnade sina uppdrag på grund av bristen på mental beredskap. Lundquist:

De flesta poliser stod ju pall. Åtminstone nittiofem procent. Om man tittar på vad svensk polis har för utbildning så kan man säga att den nya utbildningen är inriktad på beteendevetenskap. Den är så att säga väldigt mycket koncentrerad till universitetsstudier. Men här handlade det inte om det. Här handlade det om att överleva. Det gällde att kunna försvara sig. Så till det behöver man träning, man behöver bättre träning. Om man säger så här: De som kom ifrån Södra lappmarken hade ju aldrig tränat och de hade ingen utrustning. (Vissa) kunde ju inte ens radion. Men det beror inte på dålig utbildning utan på att storstäderna har ett helt annat radiosystem och att riksdag och regering inte har råd att köpa in radioapparater till polisen. Men sen fanns det ju naturligtvis folk som inte klarade uppgiften. Vi hade folk ifrån Västernorrland, vi hade folk ifrån Ö-vik. De var gamla trafikpoliser mellan 58 - 62 år. De hade liksom åkt på E4:an och rapporterat någon som kört över hundratio. De försvann ju ifrån grupperna, för de hade ont i magen. De steg inte upp på morgonen utan sjukskrev sig. En del av dem kunde man hitta på någon spelaffär där de spelade Bingo eller Dagens dubbel. För de ville inte vara här.

Som påtalats ovan ansåg poliserna att de inte var tillräckligt förberedda på vilka situationer de skulle komma att möta. Retrospektivt förstår de att polisledningen gav dem en ganska neutral, och i vissa fall ljusare, bild av den väntande arbetssituationen. Bergström skrattar och säger att allt egentligen var ett enda kaos från början till slut. Konsekvenserna av den knapphändiga informationen blev att många poliser varken var mentalt eller materiellt förberedda på de situationer de hamnade i. Bergström:

I en sådan här situation måste man vara samtränade med andra grupper om man nu skulle utsättas för ett angrepp. Man måste ju klara av situationen. Men det

hann vi i och för sig träna på lite grann där nere då. Men det räckte ju inte. Fast å andra sidan var jag ganska inställd på att jag skulle bli staketvakt där nere. De som inte var samtränade fick ju vakta staket. Vi hade ju inte heller någon ordentlig utrustning... Vi hade ingen direkt utbildning före. Utrustning hade vi inte heller. Vi var väldigt dåligt förberedda på så sätt.

Ansvar för polisernas personliga utrustning ligger idag på de lokala polismyndigheterna. Det innebär en stor variation gällande kraven på innehåll. Trots att Göteborgsmötet skulle vara ett snällt möte (se ovan) rekommenderades alla uniformerade poliser¹⁵ att ha följande utrustning: *Hjälm m 92 eller senare modell, lätt kroppsskyddsväst, skyddshandskar, suspensoar, benskydd, kängor, skyddsgasmask, reflexväst och vit batong. Vidare ska all polispersonal bära tjänstevapen, om inte annat beslutas av kommanderingschefen.*¹⁶ Den polispersonal som inkallades i juni skulle även ta med sig sköldar. Efter en inventering av beordrad utrustning visade det sig att många delar saknades på den lokala polismyndighet där Lundquist, Broberg och Bergström arbetade. I den personliga utrustningen fanns sköldar, uniformer och hjälmar. Däremot saknade man benskydd. De ordnade Bergström genom personliga kontakter. Han ringde till de gamla kollegorna på piketstyrkan i Stockholm och frågade om de hade några att låna ut. Bergström:

Vi fick låna de här benskydden ifrån Arlandapolisen och hämtade upp dem i mellanlandningen. Vi gick in i deras klädkåp, mer eller mindre, för att se om vi kunde få med oss några grejor.

Bergström och de andra i hans arbetsgrupp fick till slut ihop den rekomen-

¹⁵ För spaningspolisen gällde andra rekommendationer. De skulle klä sig för att smälta in bland demonstranterna.

¹⁶ Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001. (<http://www.police.se/gemensam/nyheter.htm>)s. 38.

Att vara på fel plats vid fel tillfälle

derade utrustningen. Förutom benskydden bestod den av suspensoar, bärbara brandsläckare, underställ samt brandskyddshuvor att ha under hjälmarna som skulle skydda dem mot eventuella brandbomber och stänk. Men den rekommenderade klädseln, den så kallade EM-overallen med tillhörande blå nylonskjorta och slips, framstod som apart i sammanhanget. Nylonskjortan ansågs allt för brandfarlig. Likaså vägrade många att ta på sig overallerna eftersom de, med en ironisk distans, benämndes Brandfackla-92. Lundquist, Broberg och Bergström valde istället sina insatsoveraller.

Vissa poliser kom även för sent till utdelningen av den utrustning som fanns tillgänglig i Göteborg. Resultatet blev att de som inte ville bära sina blå nylonskjortor på grund av brandfaran blev utan. Därför fick de, för sina privata pengar, skaffa egna bomullsskjortor. Att innehållet i utrustningen varierade mellan polismyndigheterna vittnar Lundquists erfarenheter om. I hans grupp fanns personal ifrån södra Lappmarken som kom i lågskor.

Oscar Broberg spekulerade under intervjun kring om det möjligtvis var organisationsmissar eller andra administrativa svårigheter som låg bakom det faktum att ett stort antal poliser kom att sakna delar av den ovannämnda materielen. I Rikspolisstyrelsens utvärdering framhålls att vissa poliser saknade information om en komplett skyddsutrustning i kommenderingsordern. En annan anledning sågs vara tidspress.¹⁷

Bevakningen av president Bush

Vad var det för kaosartade situationer poliserna mötte och hur upplevde de dem? För att svara på den frågan vill jag göra nedslag i några situationer som poliserna beskriver i mycket känslolösa termer.

¹⁷ Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001. (<http://www.police.se/gemensam/nyheter.htm>)s. 40.

När poliserna anlät till Göteborg, inkvarterats och informerats om det förestående arbetet åkte de till en militärförläggning för en övning. Det var främst ett hundratal poliser från piketstyrkorna i Stockholm, Malmö och Göteborg som samtränade där. Ett rollspel med en mängd olika demonstrationsscenarier spelades upp. Militärbeväringar agerade demonstranter. Avslutningsvis demonstrerades och samordnades kommunikationsutrustningen. Men radiosystemet uppvisade stora svårigheter. Lundquist:

Polissverige har olika radiosystem. Storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö har ett digitalt system som heter S80 medan alla andra har ett system som heter S71. Det är ett analogt system. Då är det så att om man inte har jobbat i en storstad kan man inte det här systemet. Då kan man bara de här radioapparaterna. I Sverige kan alltså inte poliserna varandras radiosystem. Men vi fick en snabbkurs. Men sen var det ju ändå några som saboterade hela systemet. Det går ju alltid att lyssna på svensk polis...

Kommunikationsproblemen som upptäcktes redan vid samträningen fortsatte. Men det handlade inte enbart om att utrustningen var svår att hantera. Man upplevde även att det fanns brister i ordergivningen liksom i information om vad som hände ute på stan. Det kom att leda till en stegrande frustration.

Förmiddagen den 14 juni anlände president Bush till Göteborg. På Drottninggatan, utanför hotell Radisson SAS, hade ett stort antal demonstranter samlats för att protestera mot presidentens besök. Bland annat var en mooningaktion planerad. För att förhindra aktionen och samtidigt skydda Bush hade två spårvagnar placerats i direkt anslutning till hotellets entré. Lundquist, Broberg och Bergström fanns bland dem som var ålagda bevakningsuppgiften. De hade fått en stationär bevakningsuppgift som omfattade ett våningsplan på hotellet men också omgivningarna runt omkring. Samtidigt skulle de vara en mobil resurs om oroligheter blossade upp.

Det avspärrade våningsplanet klassades som ett amerikanskt territorium. Amerikansk lag rådde. I en trappuppgång stod Lundquist, tillsammans med poliser som kontinuerligt tränat under ett flertal månader för att vara väl förberedda på möjliga kravaller eller andra större bråk. På plats fanns också Bush personliga livvakter. Lundquist:

Området kring hotellet var helt avlyst och framför hotellet hade man ställt upp dubbla spårvagnar. Så de, som skulle visa arslaget när han kom, hade ju hoppat upp på spårvagnarna och dragit ner byxorna. Visst, ser du. Men det var väl egentligen det enda som hände. Sedan var det ju jättemycket folk runt byggnaden. Packat. Den här bevakningsuppgiften hade vi i nitton timmar i ett sträck. Utan paus. Nitton timmar! Vi gjorde tre nittontimmars pass på raken.

Först trodde jag att det var det långa arbetspasset som genererar ilskan i hans röst. Men det visade sig istället vara bevakningsuppgiften i sig som väcker irritationen. Lundquist:

Bush hade med sig nittio, nittio bilar i eskorten! Nittio bilar som skulle köra genom hela Göteborg där det var avspärrat på varenda gata. Till nittio bilar, med polisbilar och motorcyklar framför och poliser i varenda korsning, då blev det inte kvar så många poliser ute på gatorna. När han landade på Landvetter skulle hela flygplatsen vara avlyst. Skulle en enda person finnas innanför avspärningarna skulle Air Force One aldrig landa utan bara flyga iväg.

Lundquist talar om bevakningen av Bush i kritiska ordalag och drar uppmärksamheten till den omöjliga arbetssituation som han menar att poliserna mötte i Göteborg. Det var inte endast presidenten själv som skulle bevakas och skyddas dygnet runt. Även hans privata flygplan och personliga bränsletankar krävde ett omfattande säkerhetspådrag som innebar en stor förlust av personal för den svenska polisen. Personal som istället skulle kunna ha använts vid situationer

där de verkligen behövdes. Det vill säga ute på stan i samband med de stora demonstrationerna mot EU-toppmötet. Lundquist:

Det var där de behövdes. Bush hade ju sina egna vakter med sig. Bevakningsuppdraget krävde egentligen inte poliser med specialkompetens i IMF.

Bergström tycker att man borde ha anlitat vaktpersonal istället för att använda polisresurser. Även Broberg reflekterar i negativa ordalag kring effekterna av bevakningsuppdraget. Broberg:

Från början skulle vi bevaka ett landparti på Landvetter innan Bush skulle komma då. Vi skulle söka av ett terrängavsnitt och bevaka det. Syftet med uppgiften var ju att förhindra att någon attentatsman skulle ligga där med någon robotställning eller raketgevär och skjuta ner planet när det kom in. Vi kände hela tiden att vi skulle bli bortglömda. Därför jobbade vi så att vår avdelningschef frågade om det verkligen var lämpligt att använda insatsavdelningen till den här uppgiften. Det skulle ju egentligen ha varit några bevakningsgubbar till det... Så till slut fick vi order om yttre bevakning av George Bushs hotell. Vi stod vid inpasseringen.

Under intervjuerna återkommer ofta poliserna till denna kritik och menar att presidentens närvaro förhindrande den svenska polisen att göra ett bra arbete. Vad handlar då ett bra polisarbete om i just det här sammanhanget? Då jag ställde frågan diskuterades först arbetssituationen i termer av god kommunikation med dem som hade ledningsansvaret – personer som hade inblick i hur händelseförloppet utvecklade sig. Vidare önskade poliserna överblickbara arbetsuppgifter och noggranna beskrivningar av vad arbetsinsatsen skulle syfta till. Ingen av dessa önskemål ansågs uppfylla till belåtenhet. Poliserna upplevde sig alltid vara på fel plats vid fel tidpunkt oavsett vilka uppgifter de fick. Bergström:

Det var väl det frustrationen handlade om. Att inte känna sig behövd. Att inte få an-

Att vara på fel plats vid fel tillfälle

vändning av sin yrkeskompetens. Vi försökte ju göra det bästa av situationen var vi än befann oss. Men att bara stå och se på när mobben går bärsärkargång, det var frustrerande.

Vi kan återvända till bevakningen av våningsplanet en kort stund för att ytterligare skapa en förståelse för de problem uppdraget genererade.

Lundquist insåg tidigt att det skulle dra ihop sig till fullt krig ute på stan. Inne i trapphuset var det lugnt. Man upplevde att tiden stod stilla. I väntan på nya order försökte bevakningspersonalen följa händelserna utanför via en polisradio. Ibland kunde de höra hur demonstranterna närmade sig hotellet. Poliserna försökte gång på gång fånga bevakningschefernas uppmärksamhet genom att påminna om att de fanns där och kunde ingripa om det skulle bli nödvändigt. Men som svar uppmanades man hålla uppdraget. Därmed bibehölls också avståndet. Polisernas maktlöshet och frustrationen över att inte få delta i de situationer som uppfattades som svårhanterliga för kollegorna växte. Att vänta blev för dem detsamma som att befinna sig i ett outnyttjat tidsammanhang. Väntetiden var meningslös tid (jfr Andersson 1994:36). Men yrkeslojaliteten fick dem att stå kvar. Kanske skulle det komma en möjlighet till förflyttning. Det fanns platser där de kunde ha gjort bättre nytta, berättar Bergström.

Talet om att göra nytta kan även sättas i relation till föreställningarna om en eskalerande risksituation. Situationen som beskrivs ovan karakteriserades i stor utsträckning av ovisshet. Polisernas vilja att hjälpa till omvandlas till känslor av maktlöshet. De uppfattningar poliserna hade av läget överensstämde inte med synen på arbetsuppgiften. Man erbjöd hjälp men den accepterades inte på grund av kommandostrukturen. Ändå stod man kvar. Väntade. Broberg:

Har man en ledningsgrupp som fördelar resurserna på bästa sätt och använder sig av de rätta taktiska metoderna, då litar

man ju på det, även om man känner att "min bild verkar vara en annan". Man litar på att de har mer information att ta ställning till. Det dröjer faktiskt ganska länge innan man på allvar börjar bli irriterad. Men när vi hade stått på ett ställe, det var sent på kvällen, då var man ju bra irriterad. Men jag får ju tro på att våra chefer stötte på uppåt... Det är ju viktigt att vara lojal mot den uppgift man har fått. De som leder måste ju veta var de har sin personal, att de har fått en uppgift och sedan löser den. Men i efterhand har jag irriterat mig på den centralstyrda ledningen. Hade man uppdragstaktiskt delegerat ut besluten till en lägre nivå, hade också flexibiliteten varit större.

Ljud, rörelse och rumslighet

Broberg minns en annan händelse som kan förklara frustrationen av att befinna sig i periferin. Den 15 juni planerar Ya! Basta ett inträngningsförsök på svenska mässan. Samtidigt förbereds en omfattande demonstration som ska löpa utmed Avenyn och avslutas vid Götaplatsen. Där får Broberg en bevakningsuppgift. Broberg:

(Demonstranterna) skulle gå fram till polisavspärningarna och säga "vi ska tränga oss in här". "Nej, det får ni inte." "Nähä tusan också. He he he." Sen skulle de gå därifrån. Det är ju mycket symbolik i det här. Men det som då hände var att det blev en kraftansamling med personal lite längre ner efter gatan där vi stod. Det var ett jäkla liv och vi såg att en liten gäng mellan två hus var helt obehövad. Där skulle man ju kunna ha sprungit in och kommit runt alla avspärningar. Och vi sa till varandra att "faan, vi måste ju gå upp och stänga av här. Men (ledningen) sa nej, "ni har era uppgifter och vi ser till att hålla det där". Det var en jävla irritation vi kände. Det var ett jävla liv, hästar, hundar som skällde. Plötsligt kom två ordentligt skadade poliser från Göteborgspiketen. De hade sprungit på Avenyn, det där har du väl sett på TV. De hade fått rejält med stryk. De var ju helt sönderslagna, de tuppade ju av så vi fick göra ett staket runt dem och kalla på ambulans.

Han lutar sig bakåt och stryker händerna över pannan. Sakta berättar han om hur hemsk han upplevde situationen och hur vanmakten fick adrenalinet att pumpa i kroppen. Broberg:

Adrenalinet för ju upp och ner. Man hade ju fått höra om vad som hände på Hvitfeldtska och man förstod ju att det här hade ingen räknat med... Vi såg med egna ögon hur mycket stryk många poliser fick. Några kom också och bar på en fullständigt massakrerad dörr till en polisbuss. Man förstod ju att det här var en krigsliknande situation. Man hörde ju det hela tiden via polisradion. Man var helt enkelt inte mentalt förberedd och vi var ju heltagade, på helspänn. Hela tiden undrade vi hur det skulle gå. Men samtidigt – det var med någon slags skräckblandad förtjusning som man upplevde allt det här. När man får en sån press på sig, så funkar åtminstone jag så att man bygger upp en slags adrenalinnivå där man gör sig beredd för nån sorts kamp. Och då hade man ett sånt flöde så att, för att få ur sig det här, såg man nästan fram emot att få va med mitt i alltihop. Men så fick vi stå där på tå i en och en halv timme och se hur allting chanserade fullständigt! Hur kollegor fick stryk. Hur de eldade upp Avenyn. Det var oerhört frustrerande att man aldrig fick utlopp för det här! Men så småningom lugnade man ner sig och kunde inta något slags viloläge. Men vi stod ju bara där. I timmar!

Återigen försökte Broberg få information ifrån sina chefer om alternativa arbetsuppgifter. Men det skulle dröja flera timmar innan de fick kontakt. I hans berättelse blir tids- och rumsperspektivet suddigt. Han har svårt att minnas händelserna, när de skedde och var. Han berättar hur hjälmarna immade igen, hur talkörerna skrek och hundarna skällde. Ibland hörde de skott och smällar utan att veta om någon kollega eller demonstrant blivit skadad. Ljuden associerades med våldsamheter (jfr Nilsson 2000:118), krafter som poliserna ville medverka i, bemöta men också försöka stävja. Samsamsuriet av skrik, bråk och grål försvårade återigen radiokontakten. Eftersom

den ofta bröts försökte kollegorna informera varandra så gott det gick. Rykten spreds om hur två poliser blivit skjutna, att demonstranterna uppviglade och att någon kastat en molotovcocktail mot poliserna. När situationen lugnade sig försökte man få information om vad som hänt genom en transistorradio. Eller så tjuvlyssnade man på andra avdelningars kommunikationskanaler. Vad kunde underrättelsen berätta? Broberg har svårt att veta i vilket syfte han utförde vissa bevakningsuppgifter. Broberg:

Om jag fick göra om det här, om jag fick önska så skulle jag ju vilja att man fick en bild över vad som egentligen hände. Vad var problemet på de här olika platserna? Vad hade man egentligen tänkt att vi skulle göra? Vad hade man tänkt att polisen skulle göra? Vilken taktik skulle polisen ha? Vad jag ville ha var tydliga beslut och samtidigt få veta avsikterna med våra bevakningsuppgifter. Men något sånt visste vi aldrig. Vi stod alltid bara där och skulle hålla... varför visste vi inte. Vi fick uppgifter men inget syfte. Det här var ju det allra sämsta tänkbara. Det undergräver ju förtroendet totalt... Man tyckte hela tiden att man hamnade på fel ställe. Man hade byggt upp en så stor frustration att man kände att jag dör på kuppen. Ja, jag kände att jag dör på kuppen. Men nu vill jag för faan hjälpa till. Man hörde om hur poliser var skadade och att ambulanserna inte kunde ta sig fram.

Att inte vara hemma i det invanda polisarbetets rumsliga dimensioner är en annan aspekt av polisernas erfarenheter. Kan man anta att platsen där de befann sig, i en för många en helt främmande stad, har inslag av traumatiska erfarenheter? Ja, det vill jag hävda. En främling har någonstans ett hemma. Polisernas berättelser visar att de hade svårigheter att orientera sig i tid och rum. I samband med att kravallerna pågick var stadsrummet på intet sätt konkret eller överblickbart. Demonstranternas rörelser liksom ljudbilderna av dem följdes med största intresse. Den kakofoniska mobiliteten ökar förståelsen av polisernas upplevel-

ser. Att fråga sig hur poliserna upplevde platsen ger insikt om hur de i efterhand ordnar sina erfarenheter. I samband med det avlägsna, men ändå så påtagliga kaoset, upplevde de en maktlöshet men även en vilja att förändra den. Anledningen var till viss del att yrkeskompetensen inte togs tillvara. De såg vad som hände runtomkring men kunde inget göra. I detta skede blir "de andra" än mer hotfulla. Demonstrationernas intensitet gör att händelsen tolkas på känslomässig basis vilket leder till ambivalens och frustration. Situationen blir komplex och svårhanterlig. I detta sammanhang löses gränserna och villkoren för polisarbetet upp. Man ropar efter större polisiär rörlighet och mer konkreta arbetsuppgifter som kan skapa reda i den förvirrande situationen.

Här förändras också polisens Vi-förståelse. De positiva erfarenheterna av polisernas "vi", förtroendet, tryggheten, lojaliteten och samarbetsviljan ökar samtidigt med känslor av misstänksamhet, motvilja och rädsla för "de andras" handlingar och dess konsekvenser. För att hantera situationen och göra den begriplig måste poliserna förlita sig till att ledningen har kontrollen över läget samt att resurser finns tillgängliga på andra håll. Anpassningsstrategin blir en omedveten rekapitulation av det regelverk och hierarkiska fundament som ramar in yrkesrollen. Det blir den skyddsmur som poliserna i min studie använder för att bearbeta den verklighet de befann sig i. Förståelsen av platsen ställs alltså här i relation till yrkesrollens möjligheter och begränsningar. Vad som är intressant i detta fall är hur polisernas identitetsuppfattning formades i relation till de krav som yrkesrollen ställde på dem i den specifika situationen. Hade de något utrymme att agera efter sin egen tolkning av situationen? Vilket agerande var självvalt och vilket var tvingande? Här skapas ytterligare en vi- och de-problematik. Den äger rum mellan poliserna "på gatan" och polisledningen på central nivå.

Vad berättelser kan berätta

Polisernas erfarenhetsberättelser formar den specifika retorik som framträder genom begrepps användning och yrkesmässiga förklaringar till hur de upplevde händelserna i Göteborg. I analysen har jag sökt efter ord, teman och perspektiv som framstått som relevanta för dem som individer men även för dem som grupp. Bakgrunden till detta har varit att teman som baseras på personliga känslor och upplevelser ofta återspeglar vad som är viktigt för personen som gruppmedlem (Arvidsson 1999:29). Som exempel på denna kulturproduktion kan de maktförhållanden som rådde mellan poliser och polisledning liksom mellan polisen och demonstranter nämnas. Aspekterna är inte alltid explicit uttryckta utan framträder mot bakgrund av kommunikationssvårigheter liksom problem med ordergivning, yrkesroll och utrustning.

Ytterligare teman som diskuterats är tid och rum. I berättelserna framträder dessa perspektiv i relation till lagar och förhållningsregler som tillsammans bildar en regim som motiverar, underbygger och bearbetar det poliserna varit med om. Som artikelns innehåll visar så handlar polisernas berättelse främst om de problem de mötte och erfor. I den här situationen kanske perspektivet ter sig naturligt. Det är svårt att tala om ett okontrollerat händelseförlopp som något positivt. Men problemfokuseringen säger också mycket om deras självbilder och identitet som poliser. Lundquist, Broberg och Bergström åkte till Göteborg med både förhoppningar och förväntningar. Särskilt Broberg och Bergström tyckte att det skulle bli spännande att få vara med om en stor kommendering och se hur arbetet planerades, organiserades och genomfördes. Kommenderingen under EU-toppmötet i Göteborg var, för dem båda, ett tillfälle att skaffa sig viktiga och på flera sätt unika erfarenheter men samtidigt få en möjlighet att använda sina teoretiska och praktiska kunskaper i ett verkligt sammanhang. Men att det

inte blev så framgångsrik av det som sagts ovan. Mycket hade kunnat göras annorlunda. Avslutningsvis vill jag referera till Chandra Talpade Mohanty som menar att ”det är inte centrum som definierar periferin, utan periferin som, i sin gränslöshet, bestämmer vad som är centrum”

(Eriksson m.fl. 1999: 209). Gränsproblematiken kan appliceras på polisernas upplevelser av sin position i Göteborg. Särskilt tydlig blir den i uttalanden om att de alltid upplevde sig vara på fel plats vid fel tidpunkt.

Källor och litteratur

Muntliga källor

Intervjuer i författarens ägo: Per Lundquist 29/10 2001 Anders Bergström 30/10 2001 Oscar Broberg 8/11 2001

Elektroniska källor

Rikspolisstyrelsens utvärderingar av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001 (www.police.se)

Tidningsartiklar

Aftonbladet Skotten i Göteborg – och lögnerna 20/7 2001

Göteborgs Posten Polismännen hade rätt att skjuta 1/11 2001, Våldets dagar 15/9 2001

Litteratur

Agrell, Wilhelm (1999). *Övrig illegal verksamhet. Övervakning av svenska kärnvapenmotståndare 1958-1968*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Andersson, Sten (1994). *Känslornas filosofi*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag.

Arvidsson, Alf (1998) *Livet som berättelse*. Lund: Studentlitteratur.

Arvidsson, Alf (1999) *Folklorens former*. Lund Studentlitteratur.

Carlström, Ann Kristin (1999) *På spaning i Stockholm. En etnologisk studie av polisarbete*. Edsbruk: Akademityck AB.

Chomsky, Noam (1997) *Makt, lögn och motstånd*. Stockholm: Ordfront.

Danermark, Berth (1997) *Att förklara samhället*. Lund: Studentlitteratur.

Flyghed, Janne (2000) *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet. Kriminologiska perspektiv på polismetoder och personlig integritet*. Lund: Studentlitteratur.

Foucault, Michel (1993) *Diskursens ordning*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag.

Laclu, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical democratic Politics*. London:Verso.

Lundberg, Magnus (2001) *Vilja med förhinder. Polisens samtal om kvinnomisshandel*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Melucci, Alberto (1992) *Nomader i nuet. Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.

Mohanty, Chandra Talpade (1999) ”Med västerländska ögon. Feministisk forskning och kolonial diskurs” I: Eriksson m fl *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Nilsson, Fredrik (2000) *I rörelse. Politisk handling under 1800-talets första hälft*. Lund: Nordic Academic Press.

Thörn, Håkan (1997) *Rörelser i det moderna. Politik, modernitet och kollektiv identitet i Europa*. Stockholm: Tiden Athena.

Wijk, Eric (2001). *Göteborgs-kravallerna. Vittnesmål, dokument, kommentarer*. Stockholm: Manifest.

Winter Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Kravallpoliserna i medierna

Föreställningsvärldar hos framtidens moderna poliser

”För att medierna på ett bättre sätt skall kunna förstå polisens situation, och varför poliser agerar som de gör, måste kanske ett närmare samarbete försöka åstadkommas. Hur vet jag inte, och det kan nog bli svårt, eftersom medierna har en förkärlek för sensationsjournalistik med feta rubriker. De har säkert lättare att identifiera sig med gemene man än med poliser och tar därför lättare deras parti.”
(kvinnlig polisstudent, 27 år).

Detta kapitel ska belysa hur en årskull *polisstuderande* upplevt mediebevakningen av kravallerna och vilka föreställningsvärldar som de har av medierapporteringen och medieförtroende. Avsnittet ska också problematisera det hot som uppstått mot källskyddet och de konflikt-situationer som uppstått när en överåklagare ville göra husrannsakan hos medie-företagen. Vidare kommer den så kallade kravallbildaaffären att beskrivas och problematiseras.

Som inom så många yrkesgrupper i samhället formas individens egen yrkesidentitet utifrån en rad olika faktorer. En av de faktorer som kan bidra till en sådan utformning är de förebilder som finns inom den egna yrkesgruppen/yrkeskåren. Hur har då dessa förebilder och professionaliseringen inom polisyrket gestaltats i de olika medierna? Hur har studenterna inom polisutbildningen upplevt det polisiära arbetet som utförts av yrkesverksamma poliser i samband med kravallerna utifrån de skildringar som medierna gjort? Hur har de upplevt

mediebevakningen av det polisiära arbetet under respektive tiden efter kravallerna? Hur har förtroendet för medierna utvecklats? Vilka visioner har de om framtidens relationer mellan polisväsendet och medierna utifrån kravallerna? I kapitlet kommer dessa frågor att diskuteras. Syftet är att försöka åstadkomma en vetenskaplig problematisering av och situationsbeskrivning om de föreställningsvärldar som finns hos ett antal polisstuderande vid Polisutbildningen (Polishögskolan) vid Umeå universitet. I avsnittet sker också en problematisering av ett uttalat behov av bilddokumentation inom det polisiära arbetet, ett behov som är särskilt uttalat när det inträffar särskilda händelser (se not 5 s. 76).

Förebilder inom polisiärt arbete

Även om polisstuderandena inte fysiskt närvarit vid kravallerna, så har de haft möjligheter att kunna ta del av mediebevakningen och bland annat kunna följa den egna yrkesgruppen, det polisiära

arbetet och tankemässigt haft möjlighet att få många reflektioner. År 2000 antogs de första polisstudenterna vid den nya polisutbildningen i Sverige. Idag ges utbildningen vid universiteten i Umeå, Stockholm och Växjö. Inom den tidigare polisutbildningen har de studerande fått genomgå såväl teoretiska som praktiskt färdigtränande moment i ordning och säkerhet, särskilda händelser o.s.v. Sedan tidigt 1970-tal har polishögskolan i Solna använt sig av en form av casemetodik (som idag motsvarar PBL = problembaserat lärande). Rollspel utifrån autentiska kravall- och demonstrationssituationer har därefter använts inom polisutbildningen. Insamlat material och autentiskt beskrivna bilder har också använts inom den polisiära vidareutbildningen bland annat i olika taktikkurser för kommissarier.

Eftersom de polisstudenter som undersökts inte har deltagit i det polisiära arbetet har de naturligtvis inte påverkats i den utsträckning som de yrkesverksamma poliserna gjort.¹ Men detta innebär inte att de är opåverkade. Deras bild av händelseförloppet som de fått av medierna påverkar indirekt deras kunskapssyn, attityder o.s.v. i denna specifika händelse.

De är alla aktiva inom polisutbildningen och är på väg att forma den egna yrkesidentiteten. Denna process sker i olika former. Kontakten med studiekamrater, lärare och yrkesverksamma poliser ökar deras möjligheter att bilda en egen identitet. Polisiärt arbete kan och bör betraktas som en form av socialt arbete. Det polisiära arbetet regleras i Polislagen (Berggren och Munck 1998). Poliserna möter i sitt arbete människor i socialt utsatta situationer till exempel med sociala problem i krissituationer, vid olyckor och i fall där ett antal personer blivit utsatta för brott, s.k. brottsoffer (Lundälv 1998; Lundälv 2001). Modern svensk

polisutbildning innehåller därför moment där socialt arbete ingår. I utbildningen integreras kunskap från flera olika utbildningsområden och blir därmed av tvärvetenskaplig natur. Så kan till exempel ett lärarlag under ett moment bestå av lärarrepresentanter från flera olika ämnen och fakulteter vid ett universitet. I medierna har polisens arbetssituation i samband med kravallerna vid EU-toppmötet uppmärksammats på olika sätt. En ridande polis berättade följande i tidningen Svensk Polis:

"500 personer sjunger We shall overcome, journalister springer runt från alla håll, CNN står och filmar, någon kommer fram till oss med en blomma, någon klär av sig naken och det finns flera barnfamiljer på plats. Jag tänker att jag vill inte fara fram och ge fel bild av svensk polis, samtidigt som vi hör kommandot 'rensa parken NU! De har brutit upp mängder av gatsten!' i radion. Detta scenario med fredliga demonstrationer längst fram och farliga, som förberedde ny stenkastning, längst bak återuppspelades hela tiden. // Avslutningsvis är jag glad över att jag inte trampat på någon demonstrant så att denne skadats illa. Vi har ett våldsamt redskap, men vi är inte avsedda eller tränade för att skada utan för att skydda andra" (s.9f).

Det fanns hos många yrkesverksamma poliser en uppfattning att inte medverka till att ge en felaktig bild av svensk polis. Här finns naturligtvis en stark yrkesstolthet att handla efter regelboken och att skapa trygghet hos allmänheten. Hos många av de poliser som tjänstgjorde under kravallerna finns säkerligen många tankar om det egna yrkesvalet, professionalism o.s.v. Hundratals polisstudenter runt om i landet har haft möjlighet att noga följa händelseutvecklingen. Hur har de påverkats? Och vad anser de om polisens framträdande i medierna?

Samtidigt som enskilda poliser i efterhand berättat om den egna sårbarheten och sina självupplevelser från kravallerna så visar officiella opinionsundersökningar att ordningsmakten (polisen) åtnjuter ett mycket stort förtroende från allmänhetens sida. Detta kommenterade

¹ För olika påverkansprocesser och reflektioner hos yrkesverksamma poliser hänvisas till Veronica AbnerSSons avsnitt i antologin.

Allmänhetens Pressombudsman på följande vis:

”Tilltron till polismakten är som sagt hög, men den enskilde polisen betygsätts ännu högre. I mediavärlden är det tvärtom. Tilltron till medierna är större än tilltron till den enskilde journalisten. // Vilken tevetittare som helst kunde ju se att polisen höll på att tappa kontrollen och även med egna ögon konstatera att polismannen på Vasaplan hade skäl att vara rädd” (Stenholm 2001).

Sårade förebilder

I juni tillsatte Polisförbundet i Stockholm en utredning för att utvärdera vad de tjänstgörande poliserna under kravallerna upplevt (Polisförbundet 2001). Av totalt 1 800 enkäter besvarade drygt 900 poliser frågorna. Utredningen visade på ett inre kaos inom polisorganisationen och mycket kritik kom att handla om ledarskap och intern kommunikation mellan poliser på fältet. Var fjärde polis (23 procent) uppgav att de hade utsatts för någon typ av skada t.ex. fysiska och psykiska skador från händelserna.

De yrkesverksamma polisernas förmåga att hantera hot- och våldssituationer i samband med kravallerna har uppmärksamats av ett stort antal yrkes- och studerandegrupper i landet. En särskild studerandegrupp som är intressant att belysa är naturligtvis studerande inom svensk polisutbildning. Vid landets polishögskolor utbildas idag framtidens moderna poliser.

Den nya reformerade polisutbildningen startade år 2000 vilket innebär att de moderna poliserna påbörjar sin första tjänstgöring som aspiranter sommaren 2002 (Rikspolisstyrelsen 2000).

Moderna poliser träder fram

Vid Umeå universitet fanns under läsåret 2001/2002 totalt 120 polisstudenter inregistrerade. De första studenterna började sin utbildning hösten 2000. Drygt 30 procent av studenterna utgörs av kvinnor. I september månad 2001 genomfördes en enkätundersökning som riktades

till totalt 48 polisstudenter vid polisutbildningen, Umeå universitet. I studien har totalt 32 studenter besvarat och returnerat enkäten vilket motsvarar 67 procent av respondenterna. Sexton respondenter valde att ej medverka i studien. Någon specifik bortfallsanalys har ej gjorts varför det ej finns någon kunskap om orsakerna till varför sexton personer ej medverkat. Syftet med studien var att studera vilka föreställningsvärldar som blivande poliser har utifrån händelserna i samband med kravallerna samt hur de upplevt mediebevakningen av yrkesverksamma poliser under respektive tiden efter kravallerna. Populationen utgörs av totalt 21 män och 11 kvinnor. Medelåldern bland männen var 28 år och hos kvinnorna 26 år. Enkätsvaren har avidentifierats och alla respondenter är således anonyma. Studenterna har även lämnat sitt godkännande till att deras egna berättelser publiceras i avidentifierad form, vilket gör det möjligt att få fram en ökad kunskapssyn över attityder hos framtidens poliser.

Lärandet av det polisiära arbetet sker vid Polishögskolan. Förutom de teoretiska och praktiska momenten inom utbildningen så får studenterna stort utrymme för att utbyta erfarenheter med varandra och diskutera olika händelser och upplevelser. De händelser som inträffar i omvärlden, t.ex. händelserna under kravallerna, påverkar även kunskapssyn och perspektiv på teori och praktik.

I följande avsnitt kommer jag att presentera resultat från enkätstudien med fokus på hur polisstudenterna upplevt medierapporteringen under respektive efter kravallerna. De har även fått besvara en essäfråga om hur de tror att polis-medierelationen kommer att utvecklas i framtiden. I avsnittet diskuteras även överåklagarens begäran om husrannsakan hos medieföretag och hur polisstudenterna ser på denna fråga. Detta kapitel belyser med andra ord såväl mediehistoria som mediesystemet i Sverige och hur det uppfattats av en grupp polisstudenter.

Polisstudenternas uppfattning av medier

Medierna var mer objektiva i sin bevakning under kravallerna. De analyserade de olika parterna i kravallerna, och förkastade och fördömde de våldsamma demonstranterna. Dock hamnade medias fokus på de våldsamma kravallerna på bekostnad av EU bevakning. Detta upplever jag som om att de spelat de våldsamma demonstranterna i händerna. Efter kravallerna har medias bevakning tagit en annan vändning. Nämligen att det var poliserna som begick övervåld och till och med att det var polisen som provocerat fram de våldsamma kravallerna (Polisstuderande, man, 27 år).

För flertalet av de undersökta polisstudenterna innebar händelserna att man aktivt tog del av mediebevakningen inom press, radio och tv. 59 procent av studenterna (n=19) svarade att de följt händelseutvecklingen i medierna då kravallerna skildrats i press, radio och tv. 41 procent (n=13) uppgav att de följt händelseutvecklingen regelbundet i medierna. Det var betydligt vanligare bland de manliga studenterna att regelbundet följa händelseutvecklingen jämfört med kvinnorna i undersökningen. Tolv män uppgav att de regelbundet följt

bevakningen medan endast en kvinnlig student följt utvecklingen regelbundet. Men vilka olika föreställningar finns bland studenterna om medierapporteringen av olika former av polisingripanden?

Översikten nedan redovisar nyckelbegrepp (meningsuttryck) ur polisstudenternas essäsvar om hur de upplevt medierapporteringen i samband med kravallerna.

Vad säger då dessa meningsuttryck som framkom i undersökningen? Låt oss nu betrakta vad dessa meningsuttalanden (nyckelbegrepp) ger uttryck för. Några av polisstudenterna ansåg att medierapporteringen varit mycket intensiv och fokuserad på polisens arbete och arbetsmetoder. De har upplevt att nyhetsartiklar och annan nyhetsrapportering varit alltför vinklad från journalisternas sida. Upplevelsen av att många journalister och fotografer stått på demonstranternas sida för att dokumentera de olika situationerna var påtaglig. En annan viktig aspekt av mediernas rapportering som polisstudenterna uppmärksammat är, att de ansåg att så kallade ”ordinära” polisingripanden visats sparsamt. Istället har

Översikt. Polisstudenternas självupplevelser av medierapporteringen under EU-toppmötet i Göteborg. Nyckelbegrepp.

Kön	Ålder	Meningsuttryck (nyckelbegrepp)
Man	27	intensiv, vinklad, ej objektiv
Kvinna	26	”ordinära” polisingripanden visas ej
Man	27	övervåld från polisen allt för mycket
Man	32	sökande efter sensation i medierna efter polisbrister
Man	32	brottsoffer bortglömda
Man	34	bristande avståndstagande från maskerade demonstranter
Kvinna	23	allmänhetens inställning till polisen
Kvinna	28	bortglömda demonstranter

Kravallpoliser i medierna

det varit fokusering på massingripanden o.s.v. Några av respondenterna ansåg också att bildmaterial i medierna koncentrerats och rubricerats på vad medierna benämnt för "övervåld". Många journalister och fotografer har uppfattats av respondenterna som att de söker efter sensationer då de endast rapporterat om särskilda polisiära insatser. Man har saknat en rapportering av de ordinära insatserna. I undersökningen framkommer också reflektioner på brottsoffskapet. Naturligtvis finns ett stort antal brottsoffer under en kravallsituation. Också yrkesverksamma poliser utsätts för kraftigt våld och är därför att beteckna som brottsoffer. Dessa har glömts bort eller rapporterats om i en mycket liten utsträckning enligt polisstudenterna. Det är här naturligt att förstå att många poliser som tjänstgjort har känt en vanmakt i sin yrkesutövning och kanske också att en del blivit nedstämnda av att medierapporteringen inte belyst deras utsatta situation. Eftersom polisstudenterna söker förebilder när de håller på att forma sin egen yrkesidentitet är det här fullt möjligt för flera att känna en stark empati för dem som blivit skadade och sårade. Mediernas uteblivna eller begränsade rapportering om skadade poliser som det

upplevts av studenterna, kan också förstärka empatin för de yrkesverksamma. Vem uppmärksammar offren bland poliserna?

Det finns också en oro bland en del av polisstudenterna om vilken uppfattning allmänheten har och har fått av svensk polis efter kravallerna. En av polisstudenterna skrev följande:

Alla program (debatt, nyheter o.s.v.) tycker jag har varit vinklade till demonstranternas fördel och polisernas nackdel. Det känns som man får gallra en del, men man vet till slut inte vad man ska tro. Svenska befolkningen bildar sig ju också en uppfattning och dessa är ju inte lika insatta som vi blivande poliser ändå är. Hur är deras inställning till oss då vi i vår yrkesutövning möter dem?

Hur har då attityderna förändrats hos polisstudenterna när det gäller mediernas bevakning av det polisiära arbetet under respektive efter kravallerna? Undersökningen visar här på ett intressant resultat, nämligen att en majoritet av respondenterna (n=20) ansåg att medierna bevakat polisinsatsen på ett dåligt sätt under händelsen. Däremot ansåg studenterna att medierna genomfört bevakningen på ett godtagbart sätt och/eller mycket bra sätt tiden efter kravallerna (n=19).

Diagram 1. Polisstuderandes attityder till mediernas bevakning i samband med kravallerna i Göteborg (absoluta värden).

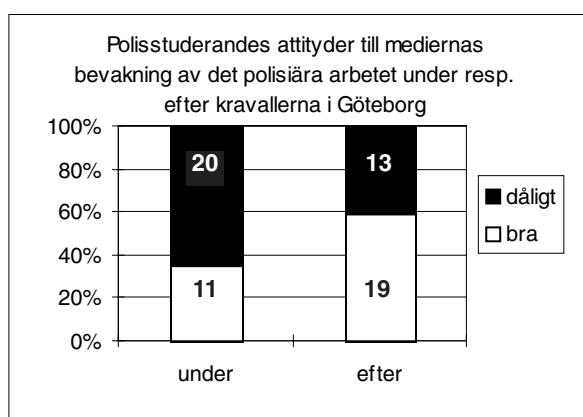
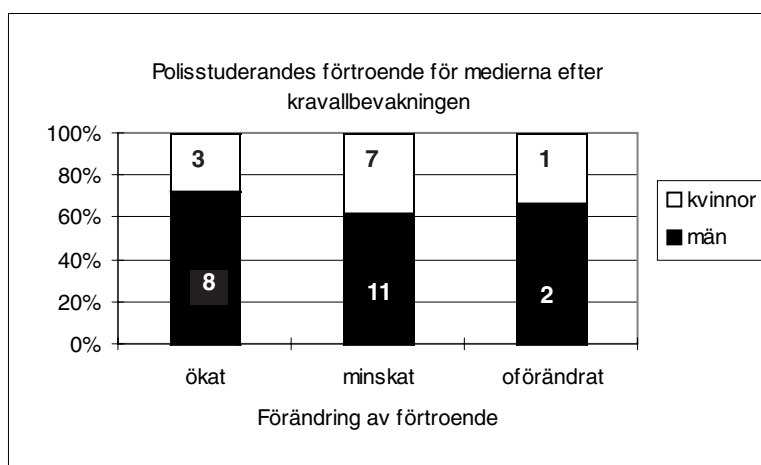

Diagram 2. Polisstuderandes medieförtroende (absoluta värden).

Medieförtroende

Vilket förtroende har då polisstudenterna för medierna efter rapporteringen från kravallerna?

Naturligtvis är undersökningspopulationen alltför begränsad för att det ska kunna vara möjligt att göra några generaliseringar utifrån resultaten. Men detta har inte heller varit syftet med studien. De mer kvalitativa aspekterna består av den delen av undersökningen där polisstudenterna fick möjlighet att ge utförliga essänsvar på några frågor. De essänsfrågor som studenterna fick besvara var följande:

Beskriv med egna ord hur Du upplevt mediebevakningen av kravallerna i Göteborg i juni 2001 samt

Beskriv och reflektera över hur Du tror att relationen mellan polis och massmedia kommer att förändras i framtiden.

I följande avsnitt redovisas i korthet de viktigaste resultaten ur essäerna.

Flera av polisstudenterna gav i sina essänsvar uttryck för vilken betydelsefull och **positiv** roll som medierna har i samhället. En manlig polisstudent (27 år) skrev:

Polisens arbete är intressant för allmänheten. Därför tror jag att massmedia kommer att vinkla åt det håll som är, i massmedias mening, mest uppseendeväckande. En viktig del i rättssäkerheten är att massmedia "undersöker" myndigheternas, i detta fall polis, åklagares och domstolars tillvägagångssätt.

Det var flera studenter som uttryckte sig starkt positiva till mediernas arbete och funktion i samhället. En intensiv granskning av polisiärt arbete borgar för en förhöjd rättssäkerhet och ger även en kvalitetssäkring av arbetets innehåll. Historiskt kan sägas att det varit fråga om tidvis starka polariseringar mellan poliskåren och journalistkåren i hur man uppfattar begreppet allmänintresse o.s.v. Flera av studenterna menade att det är viktigt att bryta polariseringstankar och istället verka för öppenhet. En student uttryckte saken på följande vis:

Tror den bli bättre med ökad öppenhet från bådas sida (man, 34 år).

Men det fanns också en kritisk grupp bland studenterna som ser farhågor i polis-medierelationerna och **negativa** fenomen i framtiden:

Media kommer att fortsätta att visa de värsta bilderna och försöka få det som att polisen gör bort sig (kvinna, 26 år).

Kravallpoliser i medierna

En annan respondent skrev:

Jag tror att massmedia kommer att trycka på/vinkla mycket mera i framtiden för att få sälja så mycket som möjligt. Konkurrensen inom massmedia i världen hårdnar den också (man, 28 år).

I en del enkätsvar fanns även en uttalad misstänksamhet mot medierna.

Relationen kommer att präglas av misstänksamhet. Risken är att polisen drar öronen åt sig p.g.a. att polisen misstror att massmedia har den kunskap om polisens arbete (lagar, regler) som krävs för att kunna rapportera objektivt (man, 27 år).

Andra synpunkter på medierelationerna i framtiden var följande:

Tyvärr vet man aldrig vad som är sant eller inte av det som skrivs och sägs. Ofta/alltid när man varit med om en händelse är många faktauppgifter felaktiga i media (kvinna, 28 år).

Jag tror att media kommer att bevaka polisens insatser mer intensivt i framtiden. Det kommer att ställa högre krav på både polis och journalister så att begreppsförvirring inte uppstår (man, 32 år).

Ett intressant fenomen som förekom hos en majoritet av polisstudenterna var kritik mot att medierna publicerade sakfel och inte upplevdes som objektiva i rapporteringen. Detta har skapat problem med trovärdigheten för det polisiära arbetet och den enskilde polismannens situation. Denna kritik tror polisstudenterna i stor utsträckning har påverkat och i fortsättningen kommer att påverka de yrkesverksamma polisernas attityder till medierna och journalisterna. Bristande objektivitet och sakfel beskrevs på följande vis i studenternas essäer:

Polisen har, av naturliga och professionella skäl, en ganska restriktiv hållning till massmedia. Jag hoppas att det fortsätter vara så. Vill ej se att polisen tvingas exponera sig mer i mediala sammanhang, bara för att skapa trovärdighet (man, 22 år).

Känslan av tvångsexponering är ett intressant resultat. Här upplever polisstu-

denten att medierelationen kan vara baserad på tvång istället för att se möjligheten med kommunikationen oavsett om den är skriftlig eller muntlig. Rädslan och osäkerheten i polis-medierelationer framgår även i nästa essäsvår:

Tyvärr så kommer det att bli en begränsad relation. Det är nog inte så konstigt att polisen blir lite förtegen då de ofta bli felciterade och misstolkade. Det i sin tur är en fara för polisen. De kommer att bli anklagade för att vara hemliga och mörka saker. En Loose-Loose situation och en fara för rättssäkerheten där allmänheten får ett minskat förtroende för polisen (man, 34 år).

Medieträning inom polisutbildningen är något som ökat under senare år. Detta kan ses som något positivt ur flera aspekter bland annat för att framtidens poliser får mer kunskap om mediehistoria, mediasystem och de faktiska möjligheter som medierna innebär. Således kan flera positiva vinster i det polisiära arbetet skönjas. Samarbetstanken är genomgående i essäsvaren:

Ett större samarbete måste komma till stånd så att de (journalisterna) på ett mer objektivt sätt kan återberätta den faktiska situationen som varit (man, 32 år).

Jag tror att den inte kommer att förändras märkvärdigt, men jag tror att enskilda poliser har svårt för massmedia (kvinna, 26 år).

Tror att det kan vara svårt att förändra, jag tror att det är viktigt att vara tillmötesgående från polisens sida, att inte stänga dem ute. Det kommer alltid att finnas "dåliga" journalister som skriver (vinklar) som de vill (kvinna, 33 år).

För att medierna på ett bättre sätt skall kunna förstå polisens situation, och varför poliser agerar som de gör måste kanske ett närmare samarbete försöka åstadkommas. Hur vet jag inte, och det kan nog bli svårt, eftersom medierna har en förkärlek för sensationsjournalistik med feta rubriker. De har säkert lättare att identifiera sig med gemene man än poliser och tar därför lättare deras parti (kvinna, 27 år).

Jag tror inte att relationen kommer att bli bättre, snarare tvärt om, p.g.a. vinklingarna som media ger oftast till demonstranternas fördel (man, 32 år).

Möjlig husrannsakan – hotet mot källskyddet?

Begreppet husrannsakan definieras som ”inom straffprocessen använt tvångsmedel som innebär rätt att om så krävs med våld ta sig in i hus, rum eller slutet förvaringsställe för att få tag i dels föremål som tagits i beslag eller som utgör spår eller bevis av betydelse i utredningen” (Nationalencyklopedin 1992). Utförligare beskrivningar av begreppet finns i kommentarerna till Polislagen (Berggren och Munck 1998). En intressant medie- och kommunikationsvetenskaplig fråga som uppstod en kort tid efter kravallerna var i vilken utsträckning som överåklagare och utredande polis skulle kunna få tillgång till mediernas dokumentation i form av bildmaterial. Det var en dag i augusti månad 2001 som överåklagare Björn Ericson i Stockholm lämnade in en begäran om husrannsakan mot medieföretag till tingsrätten. Denna begäran som var hemlighetsstämplad hos tingsrätten upptäcktes av ett ”misstag” av en journalist som besökte tingsrättens diarium i samband med en postgenomgång som sköttes på rutin. Journalisten fick plötsligt syn på en ärendelista där rubriken för ett ärende löd: ”Husrannsakan hos TV4 med flera” (Lindqvist 2001). Göteborgs Tingsrätt beslutade att inte ge åklagaren ett husrannsakanstillstånd. Under ett antal dagar fanns en stor oro bland de ansvariga inom de olika medieföretagen (men även journalister och fotografer) att det skulle finnas risk för att polisen plötsligt skulle kunna dyka upp och beslagta film- och bildmaterial på redaktionerna. Det är säkerligen heller inte osannolikt att anta att medieföretagen under den här tiden arbetade med att förebygga att polisen skulle kunna få åtkomst till ett eventuellt material. När så Göteborgs tingsrätt beslutade att avslå åklagarens begäran kom beslu-

tet som en lättnad för många journalister. Svenska Journalistförbundet hade under denna tid också gjort ett officiellt uttalande och värnat om den svenska grundlagen (Lindqvist 2001). Beslutet som tingsrätten fattade blev senare omdebatterat i medierna bland annat av överåklagaren som var besviken. I flera framträdanden bland annat i ett debattprogram i tv förklarade han för allmänheten att utredningsarbetet skulle kunna underlättas om medierna var mer samarbetsvilliga och utlämnade grundlagsskyddat material. Beslutet i tingsrätten kunde överklagas av åklagaren men han avstod från detta. I ett uttalande i medierna förklarade överåklagare Björn Ericson:

Husrannsakan bygger på att den kan förberedas i hemlighet. Annars blir den verkningslös. När Göteborgs tingsrätt röjde min ansökan var det i praktiken kört (Lönnaeus, Olle, Magnusson, Erik 2001).

Många journalister och fotografer upprördes av begäran om att få lov att genomföra husrannsakan. Debatter och diskussioner runtom i landet skapade upprörda känslor hos många. En del av diskussionerna fördes i journalisternas egen facktidning Journalisten. Nils Funcke som är kanslichef vid föreningen Grävande Journalister i Sverige skriver i en debattartikel att det också kan vara nödvändigt att vända på resonemanget. Funcke skriver:

Tänk om denna vägran att lämna ut material försvårar eller förhindrar rättvisans gång? Att polismän som begått tjänstefel och utsatt andra för livsfara aldrig kan dömas eller inte ens blir rannsakade. Eller att filmsekvenser som skulle fria alternativt visa förmildrande omständigheter för enskilda polismäns agerande aldrig läggs fram inför domstol. Vad händer då med allmänhetens förtroende för medierna och synen på dem som sanningssökare och bålverk mot övergrepp? Och vad händer med den egna självbilden? (Funcke 2001).

De frågor som Funcke ställer är intressanta ur flera perspektiv. Vad händer i en situation då en journalist och/eller fotograf på egen hand lämnar ut opublicerat material till polisen? Svaret på frågan

Kravallpoliser i medierna

ges i nästa avsnitt som handlar om just detta fenomen.

Kravallbilsaffärens uppgång och fall

Samtidigt som den mediekritiska debatten pågick under flera månader under hösten, fick mediekonsumenten läsa om en märklig händelse på en av landets större bildbyråer i Göteborg. Den så kallade **kravallbilsaffären** ägde rum i största möjliga hemlighet. Så här beskrevs affären i medierna. En bildbyrå som heter Kamerareportage som till hälften ägs av Göteborgs-Posten, genom söks av polis efter att en bildredaktör i hemlighet ska ha släppt in poliserna på redaktionen. Händelsen ägde rum en decemberdag. Först en månad efter händelsen berättar medierna om detta för allmänheten trots att detta borde ha varit känt hos ett stort antal journalister och fotografer i landet. Först med den avslöjande nyheten var affärstidningen Vision (Öhman 2002). Så här gick det till. En bildredaktör på bildbyrån kände enligt medierna en stark sympati för de poliser

som utredde kravallerna och som var på jakt efter bildmaterial. Då kom redaktören på idén att låta två polismän i hemlighet få se på ett okänt antal opublicerade bilder från kravallerna. Poliserna som var civilklädda kunde lätt ta sig in i lokalerna. Bildredaktören presenterade dem för sina arbetskamrater som lagledare från handbollsklubben Redbergslids IK (Vision 2002; Göteborgs-Posten 2002). De civilklädda poliserna avslöjades dock senare.

Det tog alltså lång tid, drygt en månad, innan allmänheten fick kännedom om den så kallade kravallbilsaffären. Hur kunde en sådan här affär ske och vad rapporterade medierna? På bildbyråns officiella webbplats på Internet i januari 2002 beskrevs händelsen i efterhand på ett kortfattat sätt:

En fråga som uppmärksammats i massmedia är att en bildredaktör utan företagsledningens vetskap visat bilder för poliserna.

Lika försiktiga uttalanden i form av texter och rubriker förekom dock inte i medierna vilket framgår i följande översikt.

Översikt. Kravallbilsaffären år 2002. Polisen fick i hemlighet ta del av opublicerade bilder från kravallerna på bildbyrån Kamerareportage i Göteborg. Rubriker från olika medier.

Medieföretag	Rubrik	Publiceringsdag
Vision	GP:s bildbyrå hjälpte polisen med kravallbilder	11 jan
TT	Redaktör lät polis se kravallbilder	12 jan
TT, GP	Poliser avslöjade på bildbyrå	12 jan
GT/Expressen	Polisen fick smyg-granska bilder från EU-kravallerna	12 jan
TT, GP	Bildredaktör fråntas ledarskap	15 jan
Vision	Sparkad vd: "Jag gick fram som enångvält"	16 jan
TT, GP	Bildbyråns vd får gå efter bråk	16 jan
GP	Polisvänlig redaktör omplaceras	16 jan
Expressen	Kamerareportage vd fick sparken	16 jan
Aftonbladet	Polisbesök kostade vd jobbet	16 jan
SvD	Kravallbilder blev bildbyråchefens fall	17 jan
TT, GP	Vd för bildbyrå får gå i kravallbilsaffär	17 jan
DN	Vd sparkas efter polissamarbete	17 jan
Pressens Tidning	Kamerareportage VD sparkad	17 jan
Journalisten	Sjukskrivna poliser ville se Kamerareportages kravallbilder	30 jan

Till bildbyråns kunder hör flera av de medieföretag som redovisas i översikten ovan. Flertalet av dessa medier beskrev händelsen på ett mediekritiskt sätt och granskade missförhållandena ingående. I tidningen Expressen kommenterade Rikspolisstyrelsens informationsdirektör Staffan Kellerborg saken på följande sätt:

Förutsättningen för att de ska kunna gå in och titta på bilder är att de har skäl att uppfatta att det sker med företagets tillstånd (Expressen 2002).

En talesman för bildbyrån Kamerareportage Jan-Olof Ekelund försäkrade i artikeln att poliserna inte fick med sig något material därifrån.

Den så kallade kravallbilsaffären var i medierna en otrolig historia. Men alla parter kom inte till tals i rapporteringen. Vare sig den utpekade bildredaktören eller de civilklädda poliserna i fråga blev tillfrågade av journalisterna som sedan kom att svara för rapporteringen i de olika medierna. Vad hade hänt med polis-medierelationen? De journalister som rapporterade om händelsen fokuserade på den faktiska händelsen att en bildredaktör i hemlighet släppt in poliser på redaktionen. Bildredaktören har i efterhand förklarat i tidningen Journalisten att förfarandet varit ett sätt för poliserna att få hjälp med att bearbeta traumatiska upplevelser från kravallerna. Bilder som föreställer dessa polisers utsatthet och agerande i kravallsituationer skulle kunna hjälpa deras bearbetning av traumat (Fahlgren 2002). Tidigare forskning inom olycks- och traumaområdet som belyser den fotografiska bilden och dess betydelse för bearbetning av traumatiska upplevelser, har visat att många anser det som värdefullt att ta del av bildmaterial (Lundälv 1998; Lundälv 2001). Psykologisk forskning om skillnader mellan känsloladdade respektive neutrala bildserier har också visat att traumatiska bilder som innehåller detaljinformation är mer resistent mot glömska än från neutrala händelser (Christianson 1994). Bildredaktören i kravallbilsaffären

framträdde endast i tidningen Journalisten och förklarade att han hade fått tillstånd från fotograferna att visa bilderna för poliserna (Fahlgren 2002). I intervjun med bildredaktören i samma tidning berättar han att han själv medverkat till att ha hög beredskap under hösten 2001 då det begärdes husrannsakan hos medieföretaget TV4 och Kamerareportage. Bildredaktören berättar:

När överåklagare Björn Ericsson ville göra husrannsakan hos TV4 och hos oss, då tömde jag våra datorer på kravallbilder och grävde ner negativ i skogen (Fahlgren 2002).

Meningarna om vad som egentligen hände i kravallbilsaffären går isär. Affären fick emellertid stor publicitet i medierna och diskussionerna om polis-medierelationer och hotet mot källskyddet kom åter upp på agendan.

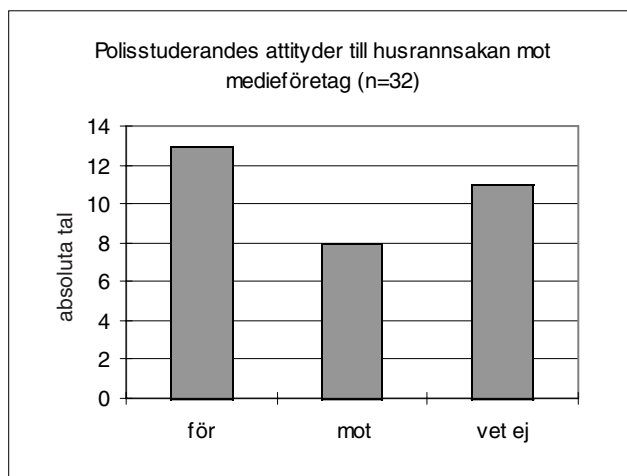
Låt oss nu lämna "kravallbilsaffären" och diskussionen om traumatiska upplevelser och bildens betydelse för traumabearbetning, och återgå till undersökningen av de polisstuderandes föreställningar och attityder till husrannsakan i den undersökning som genomförts. Verkligheten är varken svart eller vit och det handlar mycket om nyanser och hur begrepp definieras. Även om det i detta fall inte blev någon husrannsakan hos de olika medieföretagen så är det intressant att se i vilken utsträckning ett sådant beslut skulle kunna väcka gensvar hos den svenska poliskåren. För att få svar på en sådan fråga fick de polisstuderande besvara följande fråga i studien:

Borde åklagare/poliser få genomföra husrannsakan vid medieföretag i framtiden?

13 av respondenterna svarade jakande på frågan, d.v.s. de tyckte att det skulle vara väl motiverat att säkra bland annat bildbevis hos medieföretagen. Endast åtta studerande uppgav att det ej skulle vara rimligt att genomföra en husrannsakan hos medierna. 11 respondenter svarade att de ej hade någon egen uppfattning i sakfrågan.

Kravallpoliser i medierna

Diagram 3. Polisstuderandes attityder till husrannsakan mot medieföretag (absoluta värden).

Den livsviktiga bilden

Den fotografiska bilden kom såväl under som efter själva kravallerna att användas som bevismaterial ur både ett journalistiskt som ur ett polisiärt perspektiv. Press och tv samlade ett stort antal bilder och filmmaterial från kravallerna som man senare använde delar av. Redigerarna på redaktionerna valde och bearbetade det som de upplevde vara mest intressant och relevant ur ett journalistiskt och etiskt perspektiv. Polisen hade också civilklädda poliser som dokumenterade med film och stillbilder samtidigt som man hade personer som var infiltrerade i olika demonstrationsgrupperingar. Bilden blev livsviktig inte bara i polisens utredningsarbete utan även för själva bearbetningen av känslor o.s.v. hos de yrkesverksamma poliserna (Svantesson 2001). Polismyndigheten i Västra Götaland kom att använda sig av en helt ny metod, den s.k. identifieringsdokumentationen. Man inrättade ett särskilt bildvisningsrum vid Polismyndigheten i Göteborg där drygt 1 200 fotografier från kravallerna hade sammanställts. Under hösten 2001 besökte drygt 1 000 poliser detta rum för att ta del av bilder i bevishänseende men också för att få tillfälle att bearbeta sina egna upplevelser från de särskilda händelserna. Den identifie-

ringsdokumentation som kom att användas är dock inte detsamma som fotokonfrontation som används inom polisärksamhet (Svantesson 2001).

Av naturliga skäl fick medierna i sin ägo ett betydligt rikare bild- och filmmaterial än vad poliserna senare fått tillgång till. Detta beror helt enkelt på att det endast är de bild- och filmsekvenser som publicerats och sänts som är att betrakta som offentliga och därmed åtkomliga för åklagare och polis. Detta gäller emellertid ej fallet med bildredaktören vid bildbyrån i Göteborg som i hemlighet släppte in poliser på redaktionen.

Filmens och bildens roll under EU-toppmötet kom senare att bli temat för ett debattevenemang i september som anordnades av Göteborgs filmfestival, Högskolan för fotografi och film, Filmbar Atalante och Film i Väst (Olander 2001). Under rättegångarna mot misstänkta upploppsmakare och poliser som misstänkts för övervåld och övergrepp har åklagare använt bild- och filmmaterial som bevis vilket har lett till kritik från försvarsadvokater som hävdade att tilltron till bilden varit alltför stor. Kritiken har handlat om att man på en bild ej kan utläsa vad som händer utanför bilden och i vilket sammanhang som bilden

har tillkommit (Hansson 2001; Josefsson och Råstam 2001; Olander 2001; Sandelin 2001; Wasén 2001).

Medborgarvittnen eller internationell juridisk hjälp?

Inte sedan IB-affären i början av 1970-talet har en svensk åklagare begärt att få utföra en husrannsakan mot medieföretag. Svenska journalistförbundet, journalister och fotografer vid ett stort antal redaktioner reagerade kraftfullt mot att en åklagare begärde att få genomsöka redaktioner efter bevismaterial. Bland annat har man på nytt börjat diskutera om så kallade medborgarvittnen ska kunna få vara med när åklagare och polis genomför en husrannsakan mot en redaktion. Sedan år 2000 har länder som ingår i den europeiska unionen (EU) möjlighet att få internationellt juridiskt bistånd från varandra. Regler om internationell rättslig hjälp i brottmål återfinns i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål. Detta innebär att riksåklagaren i Sverige kan vända sig med en begäran om bistånd till ett annat lands riksåklagare. Det internationella juridiska biståndet innebär dock inte att de svenska grundlagarna kan åsidosättas. I april 2001 begärde Riksåklagaren i Litauen i en skrivelse till det svenska justitiedepartementet om att få rättslig hjälp sedan en litauisk parlamentsledamot misstänkts ha gjort antisemitiska uttalanden i Sveriges Television. I sitt beslut skriver den svenske riksåklagaren:

Bakom framställningen från riksåklagaren i Litauen torde såvitt kan förstås ligga en önskan att komma i besittning också av sådana delar av intervjun med parlamentsledamoten som inte har återgetts i Aktuellt-sändningen men som har tjänat som underlag för publiceringen av denna. Som framgått av YGL (Yttrandefrihetsgrundlagen) som jag redogjort för tidigare, bl.a. reglerna om meddelarfrihet och censurförbud, saknas emellertid lagliga möjligheter för mig att med stöd av YGL och rättgångsbalken infordra eller eljest sätta mig

i besittning av och granska de delar av intervjun som kan finnas inspelade men som inte har sänts. Reglerna om meddelarfrihet innebär ju i huvudsak att en meddelare är fri från ansvar oberoende av om de uppgifter som han lämnar publiceras eller inte och att ansvar utkrävs endast av den ansvarige utgivaren för ett visst program för vad som faktiskt publicerats däri. (Justitiekanslern 2001).

Dokumentationens renässans

Kommer framtidens moderna poliser att vara bättre rustade med bilddokumentation från kravallsituationer än de poliser som arbetat under de senaste decennierna? Kan det bli så att de dokumentationsgrupper som historiskt verkat inom polisen kommer att få en renässans? Under flera år har Rikspolisstyrelsen fått mindre medel från statsmakterna vilket resulterat i färre poliser. Mot bakgrund av resursknapphet skulle frågan kunna besvaras tämligen enkelt: det saknas således resurser för dokumentation. I samband med andra demonstrationshändelser i Sverige, till exempel vid demonstrationerna i Umeå år 1977 då drygt 3 000 demonstranter drabbade samman med kravallutrustad polis, skedde en noggrann dokumentation på plats. Ett antal poliser från polismyndighetens tekniska rotel i Umeå fotograferade från morgon till kväll för att säkra bevis, skildra förlopp av olika slag, skildra skadeutfall men även misstänkta fall av övervåld från polisens sida. Demonstrationshändelsen i Umeå 1977 dokumenterades endast med stillbilder eftersom videokameror ej fanns tillgängliga vid denna tid. Men idag finns helt andra möjligheter för poliser att dokumentera med ny digitalteknik. Det innebär både snabbhet och kostnadseffektivitet för poliserna i deras arbete.

Den här artikeln har försökt att problematisera bland annat polis-medierelationen vid särskilda händelser, i detta fall kravallsituationer. Polisstudenter får under sin utbildningstid såväl teoretiska som praktiska färdigheter inom det poli-

siära arbetet. Att öka kunskapen om polis-medierelationer är ett sådant viktigt moment som framtidens poliser bör lära sig mer om. Ett annat viktigt utbildningsmoment belyser särskilda händelser. Flera polisdistrikt i landet har framfört krav att yrkesverksamma poliser ska få en särskild kravallutbildning (Brefält 2002).

En undersökning av en grupp polisstudenters föreställningsvärldar om medierelationer som genomförts vid Umeå universitet i september 2001, har visat att det finns många uppfattningar om vilken uppgift medierna har i samhället, om dess medielogik, d.v.s. faktorer som begränsar respektive främjar journalistik och kommunikation samt förhållningssätt till andra yrkeskategorier. Medielogiken består av flera olika delar, bland annat begränsade resurser, begränsad kunskap hos journalister och fotografer om särskilda händelser, begränsat utrymme o.s.v. Precis som medielogiken formar mediernas möjligheter till utveckling så kan begreppet polislogik (knapphet i resurser, utbildning och fortbildning) forma förutsättningarna för en god polisiär insats. Poliserna kan liksom journalister ha begränsade resurser och begränsad tid till sitt förfogande för att genomföra en handling/bevakningsuppdrag. I efterdebatten till kravallerna har diskussionerna handlat mycket om olika typer av ageranden samt iakttagelser av bilddokumentationen (Hansson 2001; Josefsson och Råstam 2001; Olander 2001; Sandelin 2001; Wasén 2001).

I det följande ämnar jag diskutera möjligheter och problem med polisiär bilddokumentation. Det finns naturligtvis såväl brister som förtjänster med en tilltagande dokumentation av särskilda händelser. Om polisen i framtiden har möjlighet att utveckla egna dokumentationsgrupper, till exempel poliser (uniformerade eller civila) som fotograferar/filmar på en plats torde efterdiskussionerna inte bli så koncentrerade på jakten efter bildmaterial och komplicerade ägarfrågor

om såväl bild- som informationsmaterial. Exempelvis skulle polisen i större utsträckning än idag kunna utveckla den modell för direkt bildöverföring från en plats till en annan som på försök används inom den prehospitalla ambulanssjukvården i Sverige. Denna modell är hämtad och väl beprövad inom den amerikanska hälso- och sjukvården. Direkt polisiär bildöverföring (såväl stillbilder som rörliga bilder) från en kravallsituation och/eller en skadeplats till den polisiära operativa ledningsstaben skulle kunna medföra flera vinster. De största vinsterna skulle kunna bestå i att ledningsansvariga inom polisorganisationen kan ta del av bildmaterialet som en del av sitt beslutsunderlag.

Som det har varit under ett flertal år har det endast funnits tillgång till det journalistiskt redigerade materialet och därmed också nyhetsvinklade material som offentliggjorts i till exempel Sveriges Television samt i de kommersiella tv-kanalerna. En annan fördel med att polisen har en egen direkt bildöverföring från platsen är att Rikspolisstyrelsen och/eller den lokala polismyndigheten blir ägare till såväl bilder som information. Därmed skulle även medieföretagen och de journalister och fotografer som arbetar i dessa/åt dessa företag kunna känna trygghet. En åklagare som i framtiden kan komma att utreda eventuella misstänkta brott från en kravallsituation, skulle få ett bättre utredningsunderlag när han eller hon har tillgång till de polisiära dokumentationsgruppernas bildmaterial. Diskussioner om äganderätten till information och bilder/film skulle därmed minska och på så vis skulle också effektiviteten i såväl åklagarens som polisens arbete öka. Detta skulle i så fall minska eventuella skadeverkningar i form av psykiska påfrestningar på de personer som under lång tid står misstänkta för brott med en osäker bevisföring. En ökad kunskap om bilddokumentationen av misstänkta brott inom polisutbildningen skulle också kunna höja

kunskapen om mediernas funktion. Dessutom skulle framtidens poliser få mer kunskap om och förståelse för den utsatthet som många journalister och fotografer upplever när de är ute på dessa typer av bevakningsuppdrag. Men är då en sådan bildokumentation som beskrivits endast positiv? Finns det då inga faror med en tilltagande dokumentation och kan en sådan i sig innebära några skadeverkningar i demokratin? Det finns naturligtvis också en hel del invändningar som kan låta sig göras mot att polisen i framtiden dokumenterar minutiöst. En viktig invändning är att vi har yttrande- och demonstrationsfrihet och att en tilltagande bildokumentering inom det polisiära arbetet riskerar att åstadkomma en okontrollerbar registrering av demonstranter. Under kravallerna fanns det demonstranter som använde sig av maskeringar av olika slag, bland annat huvor och hjälmar. En uppenbar risk med en utvecklad bildokumentering av demonstrationer är naturligtvis att demonstranter väljer att i än högre grad skydda sin identitet genom en viss förklädnad.

Föreställningsvärldar i framtiden

Kapitlet har belyst hur polisstudenter uppfattat mediernas agerande och rapportering av kravallerna och därmed hur deras förebilder inom det polisiära arbetet framställts av journalister och fotografer. Det finns många intressanta fenomen som kan härledas från polisstudenternas tankar och essäsvår i den undersökning som här presenterats. För det första befinner de sig i ett utbildnings-skede där de ska utforma en egen professionell yrkesidentitet som poliser. För det andra kan också vårt moderna mediasystem te sig som något nytt och kanhända skapa osäkerhetskänslor och komplexitet. Hur framställs deras förebilder i medierna inför allmänheten som de ska

tjäna och ge ordning, säkerhet, trygghet och service åt? Hur kommer allmänheten att betrakta de moderna poliserna i framtiden? Detta har visat sig vara frågor som studenterna hade tiden efter kravallerna. I deras föreställningsvärldar finns många tankar om hur det polisiära arbetet kan komma att utformas då just särskilda händelser inträffar. Flera av dem berättar också i studien att mediernas granskning av polisens arbete kommer att fördjupas i framtiden mot en alltmer poliskritisk vinkel. Detta ställer naturligtvis också större krav på att den nya polisutbildningen också innehåller moment om hur dagens och morgondagens mediasystem är konstruerat. Undersökningen har visat att framtidens moderna poliser har många tankar om på vilket sätt och under vilka förhållanden nyheter av polisiärt arbete konstrueras. De yrkesverksamma polisernas upplevelser av medierapporteringen är naturligtvis också intressant och något som borde kunna bli föremål för fortsatt forskning ur olika perspektiv. Inom svensk polisverksamhet finns mycket erfarenhet av hur polis-medierelationer kan förbättras (Cassell 2000). Poliser som alla andra aktörer som deltagit på en kravallplats utsätts för extrema påfrestningar och många av dem kan betraktas som brottsoffer. Poliser har något att berätta och kan betecknas som talande offer (Lundälv 2001). Flera poliser har under och efter händelserna inom sin tjänst fått agera som talesmän. I dessa situationer är frågor som öppenhet och tillgänglighet viktiga ledord (Cassell 2000; Lundälv 2000). Från särskilda händelser oavsett om det gäller olyckor, katastrofer, kravaller o.s.v. finns det värdefulla erfarenheter att tillvarata för alla aktörer. För framtidens moderna poliser väntar stora utmaningar om hur de ska lyckas bemästra mediascenen och på ett enkelt sätt berätta om det goda polisiära arbetet – en form av socialt arbete i ett välfärdssamhälle där risker och utsatthet hör till arbetsvardagen.

Referenser

- Berggren, Nils-Olof, Munck, Johan (1998) *Polislagen. En kommentar*. Tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Borås tidning (2001) "Viktig gräns för lagens långa arm." *Borås tidning* den 30 augusti.
- Boström, Johan (2001) "Polisens radiotrafik sändes på internet." *Göteborgs-Posten* den 17 juni.
- Brefält, Jonas (2002) "Polisen kräver kravallutbildning." *Värmlands Folkblad* den 29 januari.
- Carlberg, Peter (2001) "Åklagaren fick inte se kravallbilder. Tingsrättens nej går att överklaga." *Svenska Dagbladet* den 30 augusti.
- Cassell, Claes (2000) *Polisen i pressen*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Christianson, Sven-Åke (1994) *Traumatiska minnen*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Engström, Emma (2001) "EU-toppmötet i fokus. Filmare uppmanas bidra med andra bilder." *Göteborgs-Posten* den 12 september.
- Ergon, Jens (2001) "Vad svensk polis får lära sig om Attac. Jens Ergon läser en häpnadsväckande samling fördomar och lögnery." *Aftonbladet* den 25 oktober.
- Estmer, Pia (2002) "Kamerareportages VD sparkad." *Pressens Tidning* nr 1 den 17 januari, s.2.
- Expressen (2001) "Grundlagen är hotad. Polisrazzior på redaktioner hör hemma i polisstater." *Expressen* den 30 augusti.
- Expressen, GT (2002) "Polisen fick smyggranska bilder från EU-kravallerna." *Expressen/GT* den 12 januari.
- Expressen (2002) "Kamerareportage vd fick sparken." *Expressen* den 16 januari.
- Fahlgren, Mats (2002) "Sjukskrivna poliser ville se Kamerareportages kravallbilder. 'Får man inte visa medkänsla?'" *Journalisten*. Journalistförbundets Tidning nr 3, 29 januari – 4 februari.
- Falu Kuriren (2001) "Ett lyckosamt misstag. Viktigt att uppgifter till pressen förblir hemliga." *Falu Kuriren* den 30 augusti.
- Funcke, Nils (2001) "Meddelarskyddet är inte heltäckande." *Expressen/GT/Kvällsposten* den 30 augusti.
- Funcke, Nils (2001) "Medierna skyddar polisen". *Expressen/GT/Kvällsposten* den 6 oktober.
- Funcke, Nils (2001) "Medierna bör efterleva domstolsbeslutet." *Journalisten*. Journalistförbundets Tidning nr 15.
- Göteborgs-Posten (2001) "Välmotiverat nej till husrannsakan." *Göteborgs-Posten* den 30 augusti.
- Göteborgs-Posten (2002) "Polisvänlig redaktör omplaceras." *Göteborgs-Posten* den 16 januari.
- Göteborgs-Posten (2002) "Poliser avslöjade på bildbyrå." *Göteborgs-Posten* den 12 januari.
- Hansson, Annika (2001) "440 poliser skadades under EU-toppmötet." *Aftonbladet* den 28 augusti.
- Hansson, Annika (2001) "Göteborgsåklagare vill ha tv-bilder." *Helsingborgs Dagblad* den 5 oktober.
- Hansson, Annika (2001) "Kravallfilm var ej redigerad." *Tidningarnas telegrambyrå och Göteborgs-Posten* den 6 december.
- Hellberg, Anders (2001) "Begäran om husrannsakan hos TV4. Ett hot mot demokratin'." *Dagens Nyheter* den 29 augusti.
- Ivarsson, Torkel (2001) "Militärens rätt att skjuta vid upplopp hölls hemlig." *Borås tidning* den 11 november.
- Johansson, J.A (2001) "Massmedia är ingen hjälpgumma åt polisen." *Skånska Dagbladet* den 1 september.
- Johansson, Lars (2002) "Vd sparkas efter polissamarbete." *Dagens Nyheter* den 17 januari.
- Josefsson, Janne, Råstam, Hannes (2001) "Uppdrag Granskning", SVT2. TV-program den 22 november.
- Justitiekanslern (2001) *Begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål*. Justitiekanslern, riksåklagaren, Dnr 2001/0307. Beslut 2001-04-04, Dnr 811-01-31.

- Kanger, Thomas, Gummesson, Jonas (1990) *Kommunistjägarna. Socialdemokraternas politiska spioneri mot svenska folket.* Stockholm: Ordfronts Förlag.
- Kvällsposten/Expressen (2001) "SVT lämnade film till polisen efter rån mot Sofiero." *Kvällsposten/Expressen* den 30 augusti.
- Lindqvist, Håkan (2001) "Rutinkoll avslöjade åklagarens begäran." *Journalisten. Journalistförbundets Tidning* den 3 september.
- Lindqvist, Håkan (2001) "Efter husrannsakanförsöket: Förbundet vill att lagen ändras." *Journalisten. Journalistförbundets Tidning* den 3 september.
- Lindqvist, Håkan (2001) "Medborgarskydd avgör när SVT lämnar ut material: Personbilder nej, ko-bilder ja." *Journalisten. Journalistförbundets Tidning* den 7 september.
- Lindqvist, Håkan (2001) "Efter försöket till husrannsakan på TV4 Göteborg: Lindblom Hultén vill införa medborgarvittnen." *Journalisten. Journalistförbundets Tidning* 2001;23:3-4.
- Lundälv, Jörgen (1998) *Förmåga till välfärd. Trafikskadades upplevelser och liv – ett drama om bemästring.* Helsingfors universitet, Socialpolitiska institutionen, doktorsavhandling i socialpolitik/socialt arbete. Stockholm: Bokförlaget T Fischer & Co.
- Lundälv, Jörgen (2000) *Talesmannen. Mediapraktika för hjälpare.* Gävle: Meyers förlag.
- Lundälv, Jörgen (2001) *Det talande offret. Journalistik vid olyckor och katastrofer.* Andra omarbetade och utökade upplagan. Gävle: Meyers förlag.
- Luthander, Per (2001) "En seger för källskyddet". *Dagens Nyheter* den 30 augusti.
- Lönnaeus, Olle, Magnusson, Erik (2001) "Åklagare ger upp om kravallfilmer." *Sydsvenska Dagbladet* den 15 september.
- Magnusson, Kerstin (2001) "Vi har ett våldsam samt redskap, men vår uppgift är att skydda". *Svensk Polis. En tidning från Rikspolisstyrelsen*, nr 7, Årgång 40, s.9-10.
- Nationalencyklopedin (1992) *Nationalencyklopedin. Nionde bandet.* Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Nationalencyklopedin (1993) *Nationalencyklopedin. Elfte bandet.* Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Nilsson, Börge (2001) "Riksåklagaren tar upp polisskotten i Göteborg." *Journalisten. Journalistförbundets Tidning* den 4 oktober.
- Nordin, Bengt, Tidningarnas Telegrambyrå (2002) "Kravallbilder blev bildbyråns fall." *Svenska Dagbladet* den 17 januari.
- Nordin, Bengt, Tidningarnas Telegrambyrå (2002) "Vd för bildbyrå får gå i kravallbildsaffär." *Göteborgs-Posten* den 17 januari.
- Nygren, Per (2001) "Andra förklaringar kan finnas." *Göteborgs-Posten* den 23 november.
- Nygren, Per, Linné, Peter (2001) "Polisen avvisar anklagelserna." *Göteborgs-Posten* den 23 november.
- Olander, K (2001) "Kravallfilmer får hård kritik. 'Bilderna kan manipuleras'. Åklagare försvarar användande i rättegång." *Västerbottens-Kuriren* den 1 oktober.
- Olofsson, Hans (2001) "Krav på att TV-material ska lämnas ut inget nytt". *Journalisten. Journalistförbundets Tidning* 2001;25:14-15. Debattartikel.
- Polisförbundet (2001) "KAOS" - om kommanderingen i Göteborg juni 2001. Utredning av Polisförbundet presenterad den 26 september.
- Polismyndigheten i Västra Götaland (2001) "EU-special." Specialutgåva av *Länsmannen* den 27 september 2001, nr 1.
- Rikspolisstyrelsen (2000) *Polisprogrammet – en ny grundutbildning för poliser.* Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Sandberg, Peter (2001) "Åklagaren ger upp tv-inslag." *Dagens Nyheter* den 19 september.
- Sandberg, Peter (2001) "TV4 slipper lämna ut film." *Dagens Nyheter* den 30 augusti.
- Sandelin, Magnus (2001) "Åklagarens bevis är manipulerade." *Göteborgs-Posten* den 23 november.
- Stenholm, Olle (2001) "Polisen måste tåla en hårdhänt granskning. Min åsikt - Gästtyckaren." *Svensk Polis. En tidning från Rikspolisstyrelsen*, nr 7, Årgång 40, s.25.

Kravallpoliser i medierna

- Strannegård, Jan (2001) "Span identifierar i Polismyndigheten i Västra Götaland" (2001) EU-special. Specialutgåva av *Länsmannen* den 27 september 2001, nr 1.
- Strömbom Grahn, Hanna (2001) "Kravaller, juridik och politik. Hanna Grahn Strömbom möter rådmannen och socialdemokraten Sven Martinger." Söndagsintervjun. *Borås tidning* den 25 november.
- Svantesson, Carin (2001) "Att möta Eu-händelserna i bild i Polismyndigheten i Västra Götaland" (2001) EU-special. Specialutgåva av *Länsmannen* den 27 september 2001, nr 1.
- Tedin, H (1987) "Professor kritiserar lagförslag om husrannsakan: Farligt steg mot ökad polismakt." *Sydsvenska Dagbladet* den 3 maj.
- Tidningarnas Telegrambyrå (2001) "Åklagare vill slå till mot nyhetsredaktionerna." *Expressen/GT* den 29 augusti.
- Tidningarnas Telegrambyrå (2001) "Tv-reportrars datorer stals." *Tidningarnas Telegrambyrå* den 30 september.
- Tidningarnas Telegrambyrå (2001) "En av hundra anmälda poliser åtalas." *Tidningarnas Telegrambyrå* den 19 november.
- Tidningarnas Telegrambyrå (2002) "Redaktör lät polis se kravallbilder." *Tidningarnas Telegrambyrå* den 12 januari.
- Tidningarnas Telegrambyrå, Göteborgs-Posten (2002) "Bildredaktör fråntas ledarskap." *Tidningarnas Telegrambyrå* och *Göteborgs-Posten* den 15 januari.
- Tidningarnas Telegrambyrå, Göteborgs-Posten (2002) "Bildbyråns vd får gå efter bråk." *Tidningarnas Telegrambyrå* och *Göteborgs-Posten* den 16 januari.
- Tidningarnas Telegrambyrå (2002) "Polisbesök kostade vd jobbet." *Aftonbladet* den 16 januari.
- Wahlberg, Stefan (2001) "Rätt av domstolen avslå husrannsakan". *Resumé* den 30 augusti.
- Vallgren, Christina (2001) "Polisen hotar slå till mot tv. De vill ha bilderna från kravallerna i Göteborg som bevis." *Aftonbladet* den 29 augusti.
- Wasén, Anders (2001) "Han avslöjade bluffen. Journalisten Janne Josefsson visade att polisens bevisvideo mot EU-demonstranter var manipulerad." *Borås tidning* den 22 november.
- Weiss, Lars (2001) "Sanningen på mediescenen." *Dagens Nyheter* den 5 september.
- Wennerberg, Jacob (2001) "Tingsrätten stoppade utlämnandet av kravallbilder." *GT/Expressen* den 30 augusti.
- Wettre, Karin, Eneroth, Joakim (2001) "Åklagare som väcker känslor. Nyhetsprofilen Björn Ericson." *Göteborgs-Posten* den 7 oktober.
- Wolters, Staffan (2001) "Barnporrfallet på Radio Östergötland. Polisen fick inte gå in i datorerna." *Journalisten*. Journalistförbundets Tidning den 18 mars 1999.
- Västerbottens-Kuriren (2001) "Husrannsakan stoppades." *Västerbottens-Kuriren* den 30 augusti.
- Öhman, Daniel (2002) "GP:s bildbyrå hjälpte polisen med kravallbilder." *Vision – Sveriges yngsta affärstidning* den 11 januari.
- Öhman, Daniel (2002) "Sparkad vd: 'Jag gick fram som en ångvält'." *Vision – Sveriges yngsta affärstidning* den 16 januari.

Jesper Enbom

”Vår stad har våldtagits”

Konstruktionen av ”folket” i tre dagstidningar i samband med Göteborgshändelserna

Att hävda att man utgör folket eller åtminstone har stöd av folket är vanligt i den offentliga debatten för att öka tyngden hos de åsikter som man för fram. Det kan ta sig uttryck i hänvisningar till opinionsmätningar, Internetomröstningar, tidningsinsändare eller helt enkelt samtal med människor. Denna artikel fokuserar på de aktörer som konstruerades i GP, GT och DN i samband med ”göteborgshändelserna” samt hur dessa förhåller sig till ”folket” och dess åsikter.

Dagen efter Melodifestivalen skriker kvällstidningens löpsedel ut: ”Fel låt vann”. Med utgångspunkt i ett telefonväkteri som tidningen hållit basunerat med krigsrubriker ut att ”folket” varit av en annan åsikt än den jury som röstat fram årets vinnarlåt.

”Nu är han mer hatad än Hitler – och mer fruktad än Saddam Hussein.” Detta citat är hämtat från Aftonbladet den 7:e januari 2002 och handlar om den vid tillfället terroranklagade Osama bin Ladin. Av samma artikel framgår bland annat att George W Bush är en av de mest populära politikerna medan Yasser Arafat är en av de minst populära. Artikeln hämtar sin information från en undersökning som vaxkabinettet Madame Tus-sauds’ låtit göra bland sina besökare.

I samband med EU-toppmötet i Göteborg 15-17 juni valde flera dagstidningar att upplåta plats på nyhetssidorna för extrainsatta läsarkommentarer till händelserna. Detta gjordes då det strömmat

in en mycket stor mängd brev och e-post till redaktionerna. Flera av tidningarna gav stor uppmärksamhet, i ett av fallen till och med på förstasidan, åt dessa läsarinlägg. Dessa läsarinlägg kom i flera fall att lyftas fram som uttryck för vad den allmänna opinionen, eller ”göteborgarna”, ansåg om de händelser som kommit att beskrivas som ”göteborgskravallerna”.

Dessa tre fenomen kan vid en första anblick tyckas sakna gemensamma nämnare. Dock finns det ett tema som går genom samtliga av dem. De berör frågan om vad ”den allmänna opinionen”, ”vanliga människor” eller kort och gott ”folket” anser i en aktuell fråga eller om en aktuell händelse samt medialiseringen av detta. Betydelsen av att i exempelvis en politisk debatt använda som argument att folkflertalet stödjer den egna ståndpunkten är praktiskt taget omöjlig att överskatta. Det kan kort och gott betraktas som det yppersta argumentet (Petersson; Holmberg, 1998: 11). Den brittiske his-

torikern Timothy Garton Ash (1990) beskriver i sin bok ”Folket, det är vi” hur medborgarna i det dåvarande DDR 1989 gick ut på gatorna och protesterade mot regimen. En av de mest centrala parollerna i denna kamp kom att bli ”Folket, det är vi”, detta för att markera att det var demonstranterna och inte maktbävarna som utgjorde ”folket”. En utgångspunkt för denna artikel är att det, liksom i exemplet ovan, i samband med göteborgshändelserna existerade en kamp om vilka som skulle ingå i kategorin ”folket” samt vad dessa kännetecknades av i fråga om åsikter och handlingar. Ytterligare en utgångspunkt är att olika aktörer delvis konstruerar sig själva men också i stor utsträckning konstrueras av andra aktörer. En av de starkaste aktörerna vad gäller konstruktionen av andra aktörer är massmedierna. Detta kommer sig inte minst av mediernas roll inte bara som arena för andra aktörer utan också som en självständig aktör med en roll i maktutövningen i samhället (Petersson; Carlberg, 1990: 35).

Syfte och frågeställningar

Denna artikels syfte är att visa på hur ”folket” kom att konstrueras som aktör i tre olika dagstidningar i samband med demonstrationerna 15-17 juni 2001. Frågeställningar som kommer att beröras är: Vilka är det som kommer att utgöra ”folket” i tidningsmaterialet? Hur tar sig detta uttryck rent konkret i texterna? Hur agerar eller reagerar de på händelserna dessa dagar i juni? Vilka ingår inte i kategorin ”folket” och vad kännetecknas dessa av? Hur tar sig en eventuell kamp kring vilka som ska få ingå i kategorin ”folket” uttryck i tidningarna? Går det att urskilja någon kamp om vad som egentligen kännetecknar ”folket” i fråga om handlingar eller åsikter? Som avslutning på denna artikel ligger en problematisering av medialiseringen av medborgarna och deras åsikter utifrån hur detta tog sig uttryck i det konkreta exemplet.

Massmedierna och den allmänna opinionen

Företeelsen att ”folket” och deras åsikter uppmärksammas i massmedierna har behandlats ur en rad perspektiv inom forskningen. Av dessa perspektiv finns det tre som varit särskilt framträdande. Det första perspektivet berör på vilka olika sätt medborgarna tillåts framträda i massmedierna. Det andra hur detta kan tänkas påverka opinionsläget framförallt i samband med valrörelser. Det tredje och sista perspektivet tar upp positiva respektive negativa aspekter av massmediernas stora intresse för opinionsmätningar som uttolkare av vad ”folket” anser i olika frågor.

Maktutredningen (Petersson; Carlberg, 1990) som fokuserar på hur medborgarna, allmänheten, kommer till tals i svenska massmedier utgör ett av de tydligaste exemplen på forskning utifrån det första perspektivet. Författarna menar att press, radio och television huvudsakligen låter medborgaren framträda i tre olika roller nämligen som *statistik*, som *fall* och som *påtryckare*.

Med att medborgaren förekommer som *statistik* menas de fall då opinionsmätningar och andra slag av statistiska undersökningar presenteras i medierna. Här kan inflikas att vi sedan Maktutredningen gjordes kunnat se en kraftig ökning av detta i form av nätomröstningar. Ett konkret exempel är när Aftonbladets hemsida (020109) under huvudrubriken ”Förtroendekris för Mona Sahlin” presenterar resultatet av sin egen nätfråga om förtroendet för ett statsråd efter uppgifter i medierna om obetalda skulder.

Den andra rollen, medborgaren som *fall*, innebär att medborgaren förekommer som på något sätt berörd av uppmärksammade händelser eller politiska utspel (Petersson; Carlberg, 1990: 221). Ett tänkbart exempel på detta är när en tidning intervjuar en barnfamilj i samband med att bristen på dagisplatser diskuteras eller när människor tillfrågas

om de äter mindre kött sedan det kommit rapporter om fall av ”galna ko-sjukan” i Finland.

Den tredje och sista huvudsakliga roll som medborgarna enligt Maktutredningens förekommer i är rollen som *påtryckare*. Här ligger fokus på dem som skrivit insändare eller artiklar till tidning eller tidskrift (Pettersson; Carlberg, 1990:224). Det bör tilläggas att denna definition nu drygt tio år senare även borde omfatta de som deltagit på offentliga chattsidor som exempelvis tillhandahålls av tidningar samt olika typer av muntliga åsiktsyttringar som till exempel telefonväkterier. Lars Nord (1997) pekar på en utveckling i riktning mot att människor får fler möjligheter att framföra åsikter samtidigt som det huvudsakligen handlar om kortfattade kommentarer till av redaktionerna valda ämnen. Ytterligare ett tillfälle där medborgaren kan sägas framträda som påtryckare är när journalisten ställer åsiktsfrågor som exempelvis om den tillfrågade anser att en politiker borde avgå efter att hon blivit fälld för rattfylleri.

Det andra forskningsperspektivet fokuserar på den betydelse som medieringen av den allmänna opinionen har på den allmänna opinionen, eller med andra ord: hur beskrivningen av vad ”folket” anser kan påverka vad ”folket” i slutändan anser. Den tyske opinionsforskaren Elisabeth Noelle-Neumann (1993) har med begreppet ”tystnadsspiralen” pekat på att det är vanligt att människor byter till den åsikt, till exempel partipreferens, som de uppfattar att majoriteten i samhället förfäktar. Detta kan ske trots att den åsikt som övergavs innan hade lika stort stöd bland allmänheten även om det inte framstod som så i den offentliga debatten. En mycket central aktör i detta fall är massmedierna även om de dock inte är den enda. Även hur människor agerar i vardagen, exempelvis vid fikabordet på arbetsplatsen är av betydelse. De som känner att de har allmänhetens stöd vågar allt mer öppet visa sina åsikter medan de som känner

sig som en minoritet tenderar att tystna (Noelle-Neumann, 1993: 2-8).

Det tredje centrala perspektivet inom forskningen berör positiva och negativa aspekter av den allmänna opinionens mediering har framförallt fokuserat på opinionsundersökningarnas betydelse. I *Opinionsmätningarna och demokratin* (1998) tar statsvetarna Olof Pettersson och Sören Holmberg bland annat upp hur opinionsundersökningarna används av politiker, intressegrupper och massmedier samt dess konsekvenser för samhällsdebatten. De pekar på att massmedierna ofta använder opinionsundersökningar som underlag för sin rapportering och i detta kombinerar rollen som beställare, spridare och kommentator. Vidare lyfter de fram exempel på hur resultaten i opinionsundersökningar påverkats genom val av svarsalternativ och ordval i dessa. Avslutningsvis konstaterar de att opinionsundersökningarna kan berika demokratin genom att låta medborgarna komma till tals men att det finns en överhängande risk att resursstarka grupper använder opinionsundersökningar för att skapa opinion. Jag menar att detta är något som i högsta grad är aktuellt för andra typer av försök av medierna att beskriva vad den allmänna opinionen är kring en viss fråga. En skillnad som kommer att framstå i denna artikel är dock att ”folkets” åsikt, förutom vad gäller tidningarnas Internetomröstningar, inte framträder som sifferform, vilket brukar anges som en viktig källa till legitimitet (Pettersson; Holmberg, 1998; 156-157).

Internetomröstningars roll som uttryck för folkopinionen har problematiserats av Lars Ilshammar och Ola Larsson (1999: 66). Författarna pekar på risken att av massmedierna uppmärksammade händelser som exempelvis spektakulära mord leder till snabba opinionsförändringar. Om en Internetomröstning dagarna efter skotten i Falun i mitten av 1990-talet visade på en majoritet för återinförandet av dödsstraff innebär det att detta

då ska ske? Ilshammar och Larsmo menar att det behövs en ”besinningens långsamhet” i den offentliga debatten och pekar på de krav informationstekniken ställer bland annat på massmedierna.

Material och metod

Denna artikel utgör en studie av de tre dagstidningarna Göteborgs-Posten, Göteborgs-Tidningen och Dagens Nyheter. Avgränsningen till dessa tre kommer sig av att de två förstnämnda utgör de två stora dagstidningarna i Göteborg medan Dagens Nyheter innehar positionen som Sveriges största morgontidning. I studien av materialet ligger fokus på hur ”folket” konstrueras och vad som kännetecknar de som ingår i ”folket”. Detta innebär dock att det blir nödvändigt att också beskriva de som i tidningarnas beskrivning inte är en del av ”folket” och vad som kännetecknar dessa. Jag har valt att ta med det som skrivits på ledar-, nyhets- respektive insändarplats då jag betraktar dessa som delar i den helhet som utgör tidningarnas beskrivning av de olika aktörerna. Det förekommer också i flera fall en manifest intertextualitet (Jørgensen Winther; Phillips, 2000:77) mellan de olika texterna, det vill säga det förekommer uttalade hänvisningar från en text till en annan. Studien fokuserar på upplagorna från 010616, då våld i samband med protesterna mot EU-toppmötet kommit att bli ett dominerande tema i tidningarnas rapportering, fram till 010622. Det sistnämnda datumet kommer av att händelserna då ebbat ut på ledar-, nyhets- och insändarplats. Detta sker av avgränsningsskäl och innebär inte att perioden innan den 16:e juni på något sätt är ointressant (se Häggqvists artikel).

I det aktuella materialet gav Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten och Göteborgs-Tidningen utrymme för medborgarna i rollen som, för att tala med Maktutredningens ord; fall respektive påtryckare. Det förstnämnda skedde i

form av intervjuer med människor som på olika sätt påverkats av arrangemangen kring toppmötet eller demonstrationerna i samband med det. I rollen som påtryckare framträder medborgarna dels som intervjuade personer med åsikter om det inträffade och dels som insändarskribenter på de reguljära insändarsidorna men också på de utökade insändarspalter som placerats på nyhetsplats i tidningarna. Ytterligare en kategori är det Dagens Nyheter satt under rubriken ”Enkät” (DN 010617) och Göteborgs-Tidningen kallar ”Frågan”. Där framträder personer med porträttbild, namn samt ålder och får kommentera händelserna. Slutligen förekommer även hänvisningar till vad ”den allmänna opinionen” anser framförda såväl av ledarskribenter (GP 010616) av nyhetsjournalister (DN 010618) som intervjuade (GP 010617).

Metoden som tidningsartiklarna analyseras utifrån är i stor utsträckning inspirerad av den kritiska diskursanalys som utvecklats av Norman Fairclough (1995). Han menar att språk är att betrakta som en socialt och historiskt specifik handling med ett dialektiskt förhållande med den övriga sociala verkligheten. Detta betyder att språket både påverkas av den sociala verkligheten men också påverkar densamma (Fairclough, 1995: 54-55).

I denna diskursanalys har jag valt att varken fokusera på de produktionsförhållanden som texterna varit underkastade eller hur mottagarna, det vill säga tidningsläsarna, tolkar dem. Fairclough understryker visserligen betydelsen av att även dessa aspekter inlemmas i analysen men jag har i detta fall av avgränsningsskäl valt att avstå från dessa. Detta förfarande är jag dock inte ensam om, till och med Fairclough själv tenderar att utelämma dessa i konkreta analyser (Jørgensen Winther; Phillips, 2000: 86). Denna analys kommer istället att ha en mer lingvistisk utgångspunkt. Texterna analyseras utifrån deras språkliga konstruktion. Här handlar det för det första om representation, det vill säga det sätt

som exempelvis ordval och kategoriseringar förekommer i texterna. För det andra analyseras vilka relationer, till exempel mellan demonstranter, polis och ”göteborgare” och identiteter som konstrueras och förekommer i texten.

Göteborgarna och de andra

I tre tidningars material om Göteborgshändelserna går det att urskilja ett flertal

Polisen

Jag vill också rosa polisen som kämpat oerhört för att skydda det som vi har i Göteborg. Hade jag varit polis hade jag öppnat eld för länge sedan.

Linda Pettersson, 28, Göteborg (GT 010617 GT:s läsare)

Beskrivningarna av polisen är inte entydiga i tidningsmaterialet. En beskrivning av dem är att de arbetat hårt och väl för att försvara ”civila” (GP 010616 Fria ord) och ”vår stad” (GT 010617 GT:s läsare). Detta arbete har skett med livet som insats. Kopplat till detta understryks ofta att poliserna som avlossade sina tjänstevapen gjorde helt rätt. Det sistnämnda förekommer dock uteslutande på tidningarnas insändarsidor.

Ett sätt att skildra polisen som skiljer sig från ovanstående är de fall då polisens framställs som ”i viss mån naiiv” (DN 010618) och som otillräckligt förberedd. Detta kan sägas höra ihop med

Demonstranterna

De fredliga

Tiotusen människor traskar och hoppar och demonstrerar. Gömda i detta folkhav finns ett par hundra våldsamma individer.

Maria (GP 010616 Fria ord)

När det gäller demonstranterna görs en uppdelning av dem i två olika grupper, fredliga och icke-fredliga, såväl på ledarplats som i artiklar och insändare. De

olika aktörer som i flera fall dock inte är oomstridda vare sig ifråga om vad de kännetecknas av, vilka som ingår i dem eller vilka relationer de har till övriga aktörer. De aktörer som kan urskiljas i materialet går att placera i fyra huvudsakliga grupper: *Polisen*, *Demonstranter*, *Politiker* och *Folket*. Flera av dessa fyra huvudkategorier innehåller ett antal olika underkategorier.

beskrivningar av polisen som underbemädd samt krav på större befogenheter, exempelvis i form av vattenkanoner och tårgas. Om detta rör sig om kritik mot polisen är ofta oklart, i vissa insändare uttrycks det i termer av att polisen varit alltför passiv medan det i andra fall sägs att polisen borde få tillgång till vattenkanoner (GP 010616 Fria ord).

En mer uttalad kritik mot polisen och dess agerande förekommer också, såväl i artiklar som i insändare. Bland annat kommer demonstranter till tals och kritiserar polisen för provokationer och övervåld i ett flertal artiklar (se exempelvis DN 010618: A6). I Dagens Nyheter (010616: A1) beskriver en journalist hur ”...poliserna provocerat slår ner ordföranden i ett politiskt ungdomsförbund.” Även på insändarplats förekommer inlägg som kritiserar polisen för provokationer och övervåld (se exempelvis GT 010618).

fredliga demonstranterna kännetecknas, förutom att de är just fredliga, av att de är ”seriösa” (GP 010616 ledare). Vidare understryks att de, till skillnad från de icke-fredliga, är i alla åldrar. Det sägs också att det är synd om dessa demonstranter, att de blivit ”grundlurade” (GP 010616: 39).

Det riktas också kritik mot gruppen fredliga demonstranter. Bland annat an-

”Vår stad har våldtagits”

klagas de för att ”inte förmått distansera sig tillräckligt från våldsverkarna” (GP 010616 ledare). Även på insändarplats förekommer kritik mot att de inte hjälpt polisen (se exempelvis GT 010617 GT:s läsare).

De icke-fredliga

För jävligt att de ska komma hit och förstöra vår stad

Kenneth Grönlund, 38, Göteborg.
(GT 010617 GT:s läsare)

Aktören icke-fredliga demonstranter kännetecknas, förutom av sin våldsamhet, av att de är unga, välorganiserade, kompromisslösa, svartklädda samt maskerade. De betecknas omväxlande som ”huliganer”, ”ligister” och ”terrorister”, på denna punkt finns ingen skillnad mellan ledarsidor (DN 010617: A2), artiklar (DN 010617: A6 Analys) och insändarsidor (GT 010617 GT:s läsare).

Ett av de tydligare kännetecknen på de icke-fredliga demonstranterna att de inte kommer från Göteborg. Dagens Nyheter (010617: A6) beskriver dem som ”...till stor del danskar, tyskar och holländare”. När polisen genomfört en husrannsakan uppges syftet att vara sökandet efter tre

beväpnade tyska medborgare (GP 010618: 1). Även på insändarsidor förekommer flitiga hänvisningar till ”hitresta terrorister” (GP 010616 Fria ord) och ”ligister” som inte borde släppas in i landet (GT 010617 GT:s läsare). Under läsarnas åsikter i DN (010618 A6) återfinns liknande åsikter: ”Gränserna är ju helt öppna, så det är ju bara för kreti och pleti att komma in.”

Det existerar dock några motsägelser till bilden av de icke-fredliga demonstranterna som tillresta. En GT-läsare (GT 010617) ifrågasätter hur ”man kan vara så dum att man förstör sin egen stad” efter att han sett en TV-intervju med en maskerad demonstrant som bodde i Göteborg. Ytterligare ett exempel är GT:s (010620) artikel om ”Martin” (Hannes Westberg) som blir skjuten av polisen och som är hemmahörande i Göteborg. I en artikel i DN (010617 Analys) beskriver journalisten följderna av ”göteborgshuliganernas framfart”. Det sistnämnda är dock en smula svårtolkat, det kan antingen syfta på icke-fredliga demonstranter från Göteborg eller helt enkelt på sådana som deltog i kravallerna under EU-toppmötet.

Politikerna

Persson glömde göteborgarna

Britt-Marie Mattson (GP 010617)

Till att börja med bör understrykas att hänvisningarna till politiker i samband med demonstrationerna är så pass få att det är tveksamt om de verkligen kan beskrivas som en huvudkategori. Jag menar ändå att så är fallet då de inte självklart går att inordna i någon av de andra huvudkategorierna.

När politikerna väl förekommer som aktör består de för det första av hänvisningar till statsministern och regeringen. Regeringen kritiserar för att försöken med dialog med demonstranter var en

”mindre lyckad insats” (DN 010617: A6 Analys). I samma tidning menar polismästare Håkan Jaldung att regeringen varit naiv. På insändarplats förekommer kritik mot att politikerna varit naiva och trott att ”dessa välorganiserade ligister skulle sköta sig...” (GP 010617 Fria ord), en kritik som påminner om den i nyhetsartiklarna. Vidare förekommer enstaka krav på att Göran Persson skall betala för skadegörelsen. I vissa insändare försvaras dock statsministern utifrån att det inte är han utan demonstranterna som bär ansvaret för det inträffade (DN 010618 Läsarnas åsikter).

Folket

Valet av rubriken Folket för denna huvudkategori kan tänkas kräva en ytterligare förklaring. Som det nedan kommer att framgå har de aktörer jag placerat under denna huvudkategori, göteborgarna, allmänheten, läsarna och affärsidkarna och deras personal, det gemensamt att de på olika sätt får representera den allmänna opinionen. De utgör alltså folket i den form det kom att konstrueras i de tre tidningarna dessa junidagar 2001.

Göteborgarna

Göteborgarna berömde polisens insatser, och det var inte bara vanliga människor som visade sitt stöd

(GP 010617: 38 Bildtext)

En av händelsernas mest omskrivna aktörer är lite oväntat göteborgarna. Dessa beskrivs ofta som skrämda och det berättas om hur ”göteborgare som i godan ro suttit och fikar på ett kafé fått fly hals över huvud...” (DN 010617 Ledarsidan). Vidare berättas att göteborgarna ”återtar sin stad” (DN 010618: A5). Liknande resonemang återfinns på Göteborgs-Postens förstasida från måndagen (010618). Där beskrivs hur göteborgarna dagen innan återigen ”vågade sig ut på stan”. De handlar om ”nyfikna, bestörta och förbannade människor som först igår kunde förstå att bilderna i TV och tidningar var sanna”.

Vanligt förekommande är också beskrivningar av göteborgarnas stöd till polisen och kritik mot demonstranterna. Exempelvis beskrivs hur polisen fått ”...välbehövliga klappar på ryggen och glada tillrop från göteborgarna” och hur kroggäster gått ut för att applådera poliserna (GT 010618: 11). Denna sympati för polisen bland göteborgarna uttrycks även på ledarsidor (GP 010616) samt utifrån intervjuer: ”Göteborgarna älskar sina poliser efter detta. De har skyddat oss mot kullerstenskastande ligister...” (GP 010617: 38). Det sistnämnda sagt av

en socialdemokratisk lokalpolitiker som ”var ute för att inspektera sina demolerade hemmakvarter”. I samma artikel skildras även hur ”en sur göteborgare hojtade” åt några demonstranter som skanderade ”för tomma öron”.

En variant på detta är när en boende nära Avenyn intervjuas:

Hela Göteborg känner sådan stolthet över landets poliskår. Jag tror att det är den rådande meningen i folkdjupet.

(DN 010618: A6)

Denna text talar inte om göteborgarna men väl ”hela Göteborg” vilket i detta fall kan tolkas som en synonym. Det framträder även en koppling mellan göteborgarna och ”den rådande meningen i folkdjupet”.

”Gudrun Schyman borde bett göteborgarna om ursäkt” är en åsikt som förs fram av den moderate partisekreteraren Johnny Magnusson när han blir intervjuad i en GT-artikel (010616 sid 18). Kravet motiveras med att Schyman ”umgås med” Antifascistisk aktion (AFA).

Det förekommer dock ett fåtal skildringar av göteborgare som markant skiljer sig från de som ovan redogjorts för. Ett sådant fall är när en av Göteborgs-aktionens talesmän uttrycker glädje över att ”göteborgarna trots gårdagens händelser slutit upp i så stor utsträckning” till demonstrationen på lördagen (DN 010617: A6). Till skillnad från ovan är det i denna utsaga möjligt att både vara göteborgare och demonstrant. Detsamma kan sägas om artikeln om ”Martin” (Hannes Westberg) – (GT 010620) som blivit skjuten av polisen samt insändaren som reagerat över att en göteborgare deltagit maskerad i en demonstration och ”förstört sin egen stad” (GT 010617 GT:s läsare). Polismästare Håkan Jaldung hävdar på en presskonferens att det finns ”göteborgare som svikit kommunens förtroende” genom att de har ”lierat sig med våldsmän”. Även denna syn

”Vår stad har våldtagits”

skiljer sig från den dominerande bilden genom att tala om göteborgare som deltagare i demonstrationerna. Dock sägs dessa göteborgare endast ”lierat sig med våldsmän” och sägs inte uttalat utgöra dessa.

Även polisen kan dock vara göteborgare. I Dagens Nyheter (010617: A5) intervjuas polismannen Stefan Meijerberg som berättar att han som infödd göteborgare är ”rasande över att hans vackra stad slagits i spillror”. Även bland insändarna uttrycks stöd för ”Göteborgspolisen” och ”Göteborgspoliserna” (GT 010617 GT:s läsare) vilket dock skulle kunna tolkas som stöd till alla poliser som befann sig staden under den aktuella helgen.

Vid ett tillfälle framträder också en politiker och beskriver sig själv som göteborgare. Det är när den socialdemokratiska lokalpolitikern Caterina Franceschi i Göteborgs-Posten motiverar varför göteborgarna nu tycker så bra om polisen:

De har skyddat oss mot kullerstenskastande ligister.

I detta fall verkar hon syfta på att polisen skyddat henne och övriga göteborgare, i denna text ”oss”. Det verkar inte troligt att hon med ”oss” endast syftar på politiker.

Allmänheten

Dagens ros...till allmänheten för det enorma stöd vi fick under EU-kommenderingen. Det värmdes.

Göteborgspolisen (GT 010622, Insändare)

Allmänheten kännetecknas i tidningsmaterialet av sitt starka stöd för polisen vilket inte minst lyfts fram av intervjuade poliser. I Göteborgs-Tidningen (010618: 11) berättar en polis från Stockholm att ”allmänhetens stöd varit helt fantastiskt”. När polismästare Håkan Jaldung intervjuas i GP ombeds han kommentera resultatet av en Internetomröstning:

– En undersökning på Aftonbladets internetsida, visar att över 90 procent av medborgarna stöttar polisen. Synpunkter?

– Jag är väldigt glad för att allmänheten sett under vilka förhållanden vi jobbar, och att man uppskattar oss

(GP 010617: 38)

I denna text jämför journalisten resultatet i Aftonbladets Internetundersökning med vad medborgarna anser. Länspolismästaren kompletterar detta med att i sin tur jämföra detta med allmänheten.

Ingen av dem reflekterar vidare över frågor som exempelvis hur Aftonbladets fråga formulerats eller undersökningens eventuella brister vad gäller dess representativitet.

Ytterligare ett exempel på hur poliser lyfter fram allmänhetens åsikt är när den ridande polisen Britt-Marie Wiman intervjuas i GP (010618: 8). Hon uttrycker där uppskattning över ”fint stöd och uppmuntran från allmänheten”. Även på insändarplats uttrycker poliser tacksamhet för allmänhetens stöd. Ett exempel är när Styrelsen för polisförbundet i Västra Götaland skriver och tackar för allmänhetens uppskattning som bland annat ska ha tagit formen av ”spontana applåder och hejarop” och generositet i form av att poliser ”bjuds på kaffe och tilltugg med mera” (GT 010617 GT:s läsare).

Ytterligare ett kännetecken för allmänheten är, enligt Dagens Nyheter ledarsida (010617), att deras reaktion är ”vred gentemot våldsverkarna, avsky över förstörelsen...”. I en artikel i Dagens Nyheter (010616: A6) beskrivs hur det ”...uppstår en spontan debatt mellan allmänhet och svart-, röd- och lilahåriga demonstranter”. Dessa exempel visar på att en fredlig demonstrant möjligtvis skulle kunna ingå i konstruktionen av allmänheten, förutsatt då att hon eller han inte har några av ovan beskrivna hårfärger.

I en av texterna i materialet förekommer dock något som kan tolkas som ett försök att säga att demonstranterna är en del av allmänheten, eller med detta ordval utgör medborgarna. Detta är när en demonstrerande Attacmedlem på hemväg till Hudiksvall intervjuas:

Om vi förlorar förtroendet för grupper som Antifascistisk Aktion, AFA, är det en sak. Värre är det om förtroendet för polisen minskar.

(DN 010618: A6)

I detta fall blir demonstranterna, åtminstone de som inte tillhör ”grupper som Antifascistisk Aktion”, del av allmänheten. Detta citat är dock ett undantag till bilden som helhet av allmänheten och dess åsikter.

Läsarna

GT:s läsare efter kravallerna: Polisen gjorde helt rätt

(GT 010617 GT:s läsare. Ingress)

Det som kännetecknar läsarna är deras åsikter om händelserna. Dessa återfinns både på insändarplats men också i de extrainsatta insändarspalterna på nyhetsplats. I inledningarna på dessa extrainsatta insändarsidorna sammanfattas också vad läsarna anser

*”Polisen är värd ett stort fång rosor”.
GT:s läsare rasar mot huliganerna som förstört deras stad. (GT 010617 GT:s läsare)*

I Göteborgs-Posten förekommer samma dag en liknande sammanfattning av läsarsåsikterna. Rubriken lyder kort och gott: ”Starkt stöd för polisen” (GP 010617: 38). Vidare anser de inte att poliserna använt överväld mot demonstranter utan att de ska ha heder då de gjort ett bra jobb. Samtidigt sägs att de ”rasar mot huliganerna som förstört deras stad” (GT 010617 Läsarnas GT). Även Dagens Nyheter (010618: A5) beskriver läsarnas reaktioner:

På insändarplats i stadens tidningar är opinionen emellertid klar: Polisen gjorde helt rätt förkunnar kvällstidningens GT:s läsare.

De insändare som är införda i de tre tidningarna innehåller alltså nästan uteslutande stöd för polisen. Ett fåtal riktar kritik mot polisen. I något enstaka fall uppges att en insändare skrivits av någon som deltagit i demonstrationerna, och då

av en uttalat fredlig demonstrant (010617 GT:s läsare), men det huvudsakliga intrycket blir att läsarna är några andra än demonstranterna, oavsett om dessa är fredliga eller icke-fredliga.

Affärsidkarna och deras personal

Därefter tog (restaurangchefen), personalen och en livrädd 80-årig stamgäst betäckning inne i restaurangen

GP 010617 sid 38

När affärsidkarna och deras personal skildras sker det uteslutande som offer, såväl ekonomiskt som känslomässigt, för de icke-fredliga demonstranternas agerande. I såväl artiklar som insändare tas ekonomiska kostnader för affärsidkarna upp, ofta kombinerat med krav på ekonomisk kompensation från regeringen (se exempelvis GT 010618: 10). I DN (010616 A6) intervjuas servitrisen Sofia som berättar att hon flera timmar efter händelserna fortfarande är rädd. I samma artikel går att läsa:

Chockad butikspersonal vid Avenyn lämnade på fredagsförmiddagen lokalerna vind för våg, öppna för plundring.

De ekonomiska förlusterna för affärsidkarna styrks också genom några konkreta exempel på affärer och andra affärsinrättningar som drabbats.

Som aktör skiljer sig affärsidkarna och personalen från övriga i huvudkategorin dels genom att de alltså framställs som särskilt drabbade dels för att det inte sätts något likhetstecken mellan framförallt näringsidkarna och allmänheten.

Vad (polisen) gjorde var att prioritera bort säkerheten för invånarna och affärsinnehavarna till förmån för deltagarna på Mässan.

(DN 010618: A6, Läsarnas åsikter)

Exemplet ovan är hämtat från en insändare och visar just på hur näringsidkarna, affärsinnehavarna skiljs ut från övriga allmänheten, vanligtvis just då skribenterna anser att de bör erhålla ekonomisk kompensation.

Slutsatser

De ovan angivna huvudsakliga aktörerna i Göteborgshändelserna har alltså olika relationer till varandra. Till att börja med kan konstateras att aktörerna Göteborgarna, Allmänheten och Läsarna ofta framställs som mer eller mindre identiska varför de också placerats i samma huvudkategori. Gemensamt för dem är att de stödjer polisen, att de upprörs av förstörelsen av Göteborg samt att de befinner sig i konflikt med demonstranterna. Denna konflikt kan till exempel ta sig uttryck i spontana debatter med eller hojtande åt demonstranter. Det är frapperande med den åtskillnad som görs mellan demonstranterna och folket. Med något enstaka undantag framstår det som mer eller mindre omöjligt att samtidigt vara demonstrant och göteborgare, läsare och del av allmänheten. Denna skillnad blir extra tydlig vad gäller gruppen icke-fredliga demonstranter som snarast framstår som folkets fiender. Det är också intressant att se att det i tidningsmaterialet endast förekommer enstaka försök från demonstranternas sida att beskriva sig som en del av folket eller åtminstone en aktör som stöds av folket. Orsakerna till den relativa frånvaron av uttryck för en sådan kamp kring konstruktionen av folket från demonstranternas sida ligger utanför syftet för denna artikel att utröna. Intressant i detta fall är istället konsekvenserna av åtskillnaden mellan demonstranterna och folket.

I alternativa nyhetsmedier har det framträtt en tydligare önskan om att demonstrationerna skall utgöra en ”folklig protest” där ”alla” kan vara med (se Gunnarssons artikel). Detta perspektiv är alltså så gott som helt frånvarande i dessa mer etablerade medier.

Inte heller polisen blir en del av folket i det analyserade tidningsmaterialet. De framstår huvudsakligen som en självständig aktör vilken dock har ett starkt stöd från folket. Läsarnas starka stöd dokumenteras på insändarsidor och extrainsatta sådana. Deras åsikter fram-

förs även genom hänvisningar till dem i såväl ledarartiklar som artiklar på nyhetsplats. Det konstateras vidare att göteborgarna efter det inträffade älskar sina poliser och allmänhetens starka stöd för dem upprepas vid flera tillfällen, inte minst när poliser intervjuas eller skriver in till insändarsidor.

Det sistnämnda leder till ytterligare en slutsats som kan dras utifrån denna analys. Det förekommer en kamp kring vilka som ingår i folket, eller närmare bestämt göteborgarna. Ännu tydligare är denna kamp kring vad folket har för åsikter. I ledar- och nyhetsartiklar upprepas att folket dels stödjer polisen och dels tar avstånd från demonstranterna. Det är tydligt att de tre studerade dagstidningarna är en del av denna kamp både som aktörer och som arena. Praktiskt taget i varje intervju där poliser framträder understryker dessa vilket stort stöd de kände från allmänheten och hur glada de var för detta. Även på insändarsidor förekommer det att poliser skrivit in för att tacka för allmänhetens stöd. Oavsett orsakerna bakom dessa texter så ingår de i en kamp: kampen om vilka folket är och vad folket anser.

Avslutande diskussion

Det är alltså en tämligen entydig bild av folket, oavsett om de beskrivs i termer av göteborgare, läsare eller allmänhet, som framträder i de tre tidningarna. Syftet med denna artikel är inte att besvara huruvida denna konstruktion är riktig eller felaktig utan snarast påminna om att det är just en konstruktion. Det är givetvis så att de frågor som läsarna uppmånats kommentera via telefon, brev eller Internet har en betydelse för de svar som strömmar in. Vidare är det inte självklart så att dessa läsare, eller för den delen göteborgare som intervjuas efter att de ”återtagit sin stad”, verkligen är att beteckna som allmänheten. Vad är det till exempel som säger att inte demonstranterna utgör allmänheten, att de utgör folket.

Det finns det också ett antal mer grundläggande frågor som denna studie ger upphov till. Vad är det egentligen som läsarna och de intervjuade kommenterar? Var har de hämtad den bild av verkligheten som utgör grundvalen för deras åsikter? Några av dem kan ha befunnit sig i händelsernas centrum och sett händelseförloppet med egna ögon eller åtminstone fått det återberättat av någon de känner som var där. Ett rimligt antagande är dock att de flesta som kommenterar händelserna i Göteborg dessa dagar i juni fått sin bild av dem via de

etablerade medierna. Detta innebär att dessa läsarkommentarer egentligen utgör en form av receptionsstudie där de i massmedierna svarar på vilken bild massmedierna givit av händelsen. Det som uppstår är en form av rundgång där massmedierna visar en bild av verkligheten, frågar läsarna vad de anser om denna samt slutligen lyfter fram dessa åsikter som en viktig del av nyhetsrapporteringen. Det är på detta sätt massmedierna har en central roll som både aktör och arena i konstruktionen av folket.

Litteraturförteckning

- Fairclough, Norman (1995) *Media Discourse*. London: Arnold.
- Garton Ash, Timothy (1990) *Folket, det är vi*. Stockholm: Bonniers.
- Ilshammar, Lars; Larsson, Ola (1999) *Net. Wars: kampen om nätet*. Stockholm: Atlas.
- Jørgensen Winther, Marianne; Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1993) *The Spiral of Silence. Public Opinion - Our Social Skin*. Chicago: The University of Chicago Press
- Nord, Lars (1997) *Spelet om opinionen. Möten mellan makthavare, medier och medborgare*. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, Olof; Carlberg, Ingrid (1990) *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons.
- Petersson, Olof; Holmberg, Sören (1998) *Opinionsmätningarna och demokratin*. Stockholm: SNS förlag.

Farhågor och förhoppningar

Göteborgs-Postens bild av protesterna mot EU-mötet sommaren 2001

...det som uppmärksammas är lagbrotten...politiska åsikter och budskap går förlorade. Diskussionen kom att handla mer om eventuella förbud mot maskering än om den politik EU driver. Avpolitiseringen av diskussionen märks också på att de politiska representanterna aldrig riktigt beskrivs som en motpart till demonstranterna, istället blir de utomstående bedömare som levererar avståndstaganden.

Det som hände i Göteborg ett par dagar i mitten av juni sommaren 2001 kom att lämna avtryck. I efterhand så har "Göteborgskravallerna" blivit en term som ofta dyker upp inom olika sakområden i den politiska debatten. Den dyker upp när det gäller unga människors politiska engagemang, EU, antirasistiska demonstrationer o.s.v. Ofta när termen används syftar den tillbaka på det som uppfattas som ett par dagar fyllda av våld och kaos, regisserat av våldsamma vänsteraktivister såsom AFA eller andra autonoma, svenska såväl som utländska, grupper. I andra sammanhang så kopplas dessa dagar i juni till en inkompetent polisledning och obefogat polisvåld vars yttersta uttryck togs i skottlossning mot flyende demonstranter. Polisens våld mot demonstranter ses ibland som själva anledningen till demonstranternas våld mot polis och egendom (se t.ex. Jenny Gunnarsson). Syftet med den här artikeln är inte att försöka utreda vilka som innehar sanningen i debatten om våldet i Göte-

borg, däremot att utreda vilken bild som ges av protesterna i en stor dagstidning, Göteborgs-Posten. Fokus ligger på hur aktörer skapas utifrån GP:s beskrivningar av skeenden under tidsperioden 010611-010618, och hur de olika aktörerna och skeendena sätts in i sammanhang.

Material och metod

Mitt material består av GP:s samtliga (58 st.) artiklar som behandlar aktioner, demonstrationer och protester i samband med EU-toppmötet under tidsperioden 010611-010618. Ett vanligt kriterium vid val av tidning vid undersökningar som denna är att välja den tidning som har störst geografisk och upplagemässig spridning. Jag valde att inte göra på det sättet av flera anledningar. För det första blir konsekvenserna av ett sådant förfarande att de enda tidningar som skulle komma att analyseras är Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och Aftonbladet,

vilket ger en begränsad bild av såväl de svenska massmedieförhållandena som dess innehåll. För det andra så var Göteborgskravallerna, samtidigt som de också var av internationell karaktär, en lokal händelse. Närheten till händelserna och satsningen på bevakning av aktiviteter kring toppmötet tillsammans med att GP också är den fjärde största dagstidningen i Sverige (www.ts.se) gjorde att jag valde denna tidning.

Den metod jag valt att arbeta är i mycket inspirerad av Norman Faircloughs (1995) kritiska diskursanalys. Med diskursbegreppet syftar jag på att språk och text ska ses som representationer av identiteter, tros- och kunskapssystem. Språk och text är inte heller bara uttryck för redan existerande identiteter, tros- och kunskapssystem, utan också någonting som skapar dessa. Språk är konstituerande för social och kulturell praktik (jfr. Fairclough 1989, 1995). För att analysera diskursen måste man alltså förstå texten utifrån det sammanhang, eller kontext, den tillkommit i. Fairclough menar vidare att vid en diskursanalys bör textens emottagande studeras vilket i det här fallet inte varit möjligt. Därför har jag valt att förutom Faircloughs modell för diskursanalys inspireras av Roger Fowlers (1991) analysmetod. Fowler menar i likhet med Fairclough att en text står i relation med dess kontext. Ord och beskrivningar av skeenden återspeglar föreställningar och värderingar. Därigenom blir det möjligt att genom studerandet av texter också studera samhället. En viktig del vid studerandet av diskurser som den här är att försöka förstå kampen som förs om vilken diskurs som ska dominera. En diskurs är ständigt i förändring och konstitueras utifrån de för tillfället rådande maktförhållandena.

Teoretiska utgångspunkter

Innan jag skrev den här artikeln mötte jag många människor som uttryckte en besvikelse över att så stor del av rapporteringen kring Göteborg upptagits av

våld, man menade att politiken hamnat i skuggan av ett mindre antal våldsamma aktivister.¹ Vid läsningen av de artiklar jag analyserat är det tydligt att våldet får stort utrymme och en del av förklaringen till detta kan finnas i vad som kallas nyhetsvärdering. En nyhet blir en nyhet till stor del av ekonomiska skäl. Det får inte kosta för mycket att ta fram den och den måste rendera i intäkter, den ska sälja (Hvitfeldt 1985:49). Nyheter som traditionellt säljer är sådana som väcker känslor, innehåller politik, ekonomi och/eller brottslighet samt gärna har negativa inslag. En händelse ska inte heller ligga på ett för stort tidsmässigt, geografiskt eller kulturellt avstånd (Hadenius & Weibull 1997). Att lönsamhetskravet främst gäller privata medieföretag behöver inte innebära att t ex SVT gör en annan nyhetsvärdering. Medieforskaren Håkan Hvitfeldt (1985) menar att journalister i likhet med andra yrkesgrupper präglas av en konformism som gör att ingen vill sticka ut och gå på tvären med rådande normer och traditioner inom yrket. Den traditionella nyhetsvärderingen lär sig journalisten både vid utbildningen och i det praktiska arbetet.

En annan viktig teoretisk utgångspunkt för den här studien är den mediediskurs som råder kring demonstrationer, och som det för GP var att antingen falla in i eller bryta mot. 1970 gav James Halloran med flera ut en fallstudie av en demonstration 1968 mot USA:s krig i Vietnam. I studien användes ett flertal metodologiska angreppssätt (deltagande observation, intervjuer med nyhetspublik både före och efter, och analys av såväl press som etermedier) och kortfattat kan resultaten sägas vara att bilden som gavs av medierna var negativ. De olika nyhetsredaktionerna skapade före demonstrationen förväntningar på våld och fokuse-

¹ Det här kan jämföras med hur poliser som tjänstgjorde under mötet och polisstuderande uppfattat medierapporteringen. Se Veronica Abnerssons resp. Jörgen Lundälvs artiklar.

rade sedan på det våld som förekom i samband med demonstrationen, trots att den till största delen avlöpte fredligt (Halloran m. fl. 1970).

Liknande resultat får Daniel Hallin (1986) fram i en studie. Han menar att protesterna mot Vietnamkriget ofta skildrades som våldsamma och att det politiska budskapet inte fick mycket utrymme. Om en demonstration kom att beskrivas som fredlig poängterade ofta journalisterna att det var en ovanlighet. Om det hållits flera demonstrationer på olika platser visades allt som oftast bilder från de platser där det förekommit våld.

Birgitta Löwander (1997) menar i sin avhandling att i rapporteringen kring de militanta antirasister som i början på 1990-talet blockerade vägen för demonstrerande rasister låg fokus på att de bröt mot lagen, inte deras åsikter. Att de antirasistiska demonstranterna skildrades negativt och utmålades som lagbrytare förklarar Löwander till viss del med att nyhetsredaktionerna kan sägas ha intagit rollen som ”ställföreträdande ordningsmakt”. Journalisterna tenderade att överta polisens definitioner av demonstranterna som bråkiga extremister vars åsikter är ointressanta, vilket i sin tur kan förklaras med att polisen ofta var den huvudsakliga källan. Polisens presskonferenser var både en lättillgänglig och effektiv källa för journalisterna.

En tredje viktig utgångspunkt är att det i diskurser finns en maktdimension. Eftersom diskurser skapar uppfattningar är det sätt varpå protesterna i Göteborg skildras relevant att studera utifrån ett maktperspektiv. En enkel fråga att ställa vid studier av det här slaget är vilka intressen som gynnas av en viss beskrivning. Jag menar inte att det bakom varje beskrivning finns en utstuderad plan anstiftad någon hemlig konspiration. I synen på makt sluter jag mig i vissa avseenden till Michel Foucaults (se t.ex. 1980) teori. Makt ska ses som någonting som finns för att det utövas och att makten är immanent i alla relationer. Samtidigt

som maktrelationer är målinriktade, och begripliga för att de syftar till ett mål, lyder de inte under ett individuellt subjekt. Maktutövningen sker också ojämnt från flera håll för att uppnå sinsemellan oförenliga mål.

Farhågor, förhoppningar och stolthet. De första dagarna på vecka 24

Under de första dagarna innan de större händelserna kring toppmötet händer så förbereder GP sina läsare på vad som sker och vad som komma skall. Toppmötet och händelser relaterade till detta får ett stort utrymme i tidningen. Läsarna får veta vilka gator som ska spärras av och hur polisens arbete med detta fortgår (GP 010611:7). I artiklarna framstår det också som att GP:s journalister inte riktigt vet vad som kan förväntas ske de närmaste dagarna och rapporteringen präglas av såväl farhågor som förhoppningar. Men det går också att utläsa en viss stolthet över Göteborgs stads förberedelser inför mötet och mottagandet av tillresta demonstranter. Den oro över att toppmötet kommer att leda till våldsamheter som GP ger uttryck för kan se ut så här:

Sven Lindhe, skräddarmästare, valde att igår spika igen affärsfönstren mot Sten Sturegatan. – Jag har inte råd med en molotovcocktail genom fönstret, bara för att nån har bestämt att det ska vara EU-toppmöte, säger Lindhe vars skrädleri ligger strax utanför avspärningarna och därför kan hålla öppet.

(GP 010611:7)

Genom citering av en näringsidkare som av rädsla för brandattentat i samband med toppmötet har spikat igen sina fönster, sprids och skapas förväntningar på våldsamheter. Sambandet mellan våld och toppmötet blir tydligt genom att den intervjuade personen själv understryker det. För honom är det tydligt att det inte går att utesluta våld och skadegörelse. En beskrivning som den här gör också

att det inte alls framstår som självklart att vare sig kontaktgrupper mellan poliser och demonstranter eller polisen själv kommer att kunna garantera ordningen. Skapandet av förväntningar på våld förstärks också genom en artikel på onsdagen, där läsaren får veta att polisen gripit fem unga danskar.

Fem danskar i 20-årsåldern anhölls igår, misstänkta för förberedelse till sabotage och misshandel under EU-toppmötet. Några av dem är kända av dansk polis sedan tidigare.

(GP 010613:28)

I samma artikel som ovanstående citat finns berörs också ett tillslag som dansk polis tidigare gjort mot Ungdomshuset i Köpenhamn där man bland annat fann molotovcocktails. Att de föremål, eller vapen, man fann i ungdomshuset var tänkta att användas i Göteborg är dock inte bekräftat, inte heller att de gripna danskarna skulle ha något samröre med ungdomshuset. Genom gripandet av danskarna konkretiseras det hot mot fredligheten som man i flera artiklar kan ana. Att det runt toppmöten av det här slaget finns en diskurs där våldsamheter är centralt tydliggörs också genom insändare² (t.ex. GP 010611:2) där skribenter påpekar att det vid toppmötena i Seattle, Prag och Nice har gått våldsamt till.

Ytterligare en del i skapandet av farhågor består i beskrivningar av vilka olika ”demonstranter” som väntas till Göteborg. Speciellt intresse ägnas åt den grupp som i efterhand ofta får skulden för kravallerna, AFA. Organisationens förhållande till våld som politisk arbetsmetod är överhuvudtaget något som ofta poängteras och anses självklart att ta upp och när AFA nämns påpekas det noggrant att det är en militant organisation. Den 12 juni får också GP:s läsare veta att ”Afa lockar utländska aktivister” via sin hemsida på Internet (rubrik GP

010612:6). I samma artikel skrivs också att AFA inte tycker att 3000 poliser är något att oroa sig för utan att det snarare är ett lågt antal i jämförelse med andra toppmöten. Genom att AFA inte tycker att polisen är något att oroa sig för på grund av deras, i jämförelse med andra möten, låga antal så blir det tydligt att AFA räknar med konfrontation.

Samtidigt som GP ger uttryck för farhågor så finns det i flera artiklar en slags förhoppning om att protesterna kommer att vara fredliga. GP beskriver hur samarbetet mellan representanter för polis och demonstranter i den så kallade kontaktgruppen har varit positivt (GP 010613: 29). I samma artikel uppmanar också kommunstyrelsens ordförande i Göteborg invånarna att besöka Fritt forum som han beskriver som ”fantastiskt”. Samma dag har också GP flera artiklar om det av aktivister anordnade tältläger vars tillstånd gått ut och därmed blivit olagligt. Polisen har rivit lägret och aktivisterna som använt sig av civil olydnad med icke-våld har låtit sig, under vad som förefaller vara trevliga former, bäras bort. Rubriken på en artikel är: ”Lugnet före stormen – eller blir det inte värre?” (GP 010613:31). Rubriken visar på hur det samtidigt som det finns stora farhågor för att mötet ska omringas av våld samtidigt också finns vissa förhoppningar om att det kanske inte behöver bli så. Det rivna tältlägret har också i artiklar tidigare i veckan beskrivits på ett positivt sätt och den lugna fredliga stämningen har betonats. När då sedan dessa aktivister, som gör en poäng av att gripas, nu blir omhändertagna så fortsätter GP med den inslagna linjen och om gripandet skrivs:

Även om ett frihetsberövande aldrig kan vara en bagatell vilade en sömnig frid över kaserngården. Demonstranter promenerade pratande in, en kvinnlig polis hade blommor i håret, och en äldre kommissarie stod och solade sig med pipan i mungipan.

(GP 010613:31)

Polisens tvångsåtgärd ifrågasätts inte men inte heller demonstranternas metod

² Se Jesper Enboms artikel för utförligare diskussion kring insändares betydelse för skapandet av diskurser.

och den lugna stämningen som verkar råda känns betryggande. Att bryta mot lagen på detta sätt framstår som ett helt legitimt politiskt arbetssätt. Om de lagöverträdelser som kan tänkas begås under de kommande dagarna kommer att följa samma mönster som denna leder de nog knappast till några problem. Omhändertagandet av de olagliga tältarna framstår mer som ett pikant inslag i det annars så allvarstygda och formella mötet.

Förutom att flera artiklar uppvisar förhoppningar om ett toppmöte inramat av fredlighet och intressanta seminarier så går det att läsa in en del stolthet. En stolthet över att Göteborg står som värd för ett viktigt möte med världens ögon riktade mot sig och en stolthet över hur organiseringen och planeringen inför detta ser ut. En medarbetare till GP "wallraffar" och utger sig för att vara en tillrest demonstrant för att testa Göteborgs mottagande och finner detta vara mycket bra.

Hjälp på vägen. GP:s demonstrerande medarbetare, som anlände med rygg- och sovsäck, hade stor hjälp av Turistinformationen i Östra Nordstan. Överallt han kom i Göteborg var människor vänliga. Plusbetyg för bemötandet, alltså.

(GP 010613:30)

Allvaret startar

På torsdagen den 14:e juni så börjar det som både demonstranter och poliser väntat på. USA:s president George Bush kommer till Göteborg och de första större demonstrationerna går av stapeln. Symptomatiskt för den oro och nervositet som råder inför hur allt ska avlöpa har GP på torsdagens förstasida rubriken "I dag hänger det på håret". Man har också en bild på två punkare inbegripna i vad som förefaller vara ett avspänt samtal med två glatt leende uniformerade poliser. Valet av bild kan förstås som att polisen och punkarna anses som huvudaktörer i de kommande händelserna. Punkarna ska nog egentligen inte heller

ses som punkare, utan snarare symbolisera aktivister i en vidare mening. De får i det här sammanhanget utgöra en bild av de nya sociala rörelserna. Bilden inger också förhoppning om att aktivister och ordningsmakt kommer att komma överens. I en artikel lite längre in i torsdagens tidning fortsätter GP att sprida förhoppningen om ett fredligt möte. Artikeln handlar om den på onsdagskvällen anordnade debatten mellan Göran Persson och representanter för de EU-kritiska nätverken. En debatt som enligt GP inte var särskilt konfrontativ utan mer hade formen av en dialog. Alla verkade efter debatten nöjda, och då särskilt Göteborgs kommunstyrelsens ordförande Göran Johansson som uttryckte det såhär: "Och ska man någon gång komma ifrån avspärrningarna så är det såna här debatter som måste till, det är när de uteblir som våldet och staketen växer." (GP 010614: 31).

Även om GP alltså i torsdagens tidning, precis som tidigare under veckan, på ett sätt ger bilden av ett toppmöte som kan tänkas förflyta lugnt så finns också lugnets motsats nära. Detta uttrycks genom att även ha med en kortare artikel om hur gasmaskförsäljningen i Göteborg slagit rekord.

EU-toppmötet i Göteborg är lukrativt för Kvibergs överskottslager. Butiken säljer gasmasker och så kallade rånarluvor som aldrig förr. Försäljningen av gasmasker och luvor har ökat markant de senaste två veckorna, enligt Daniel Andersson på överskottslagret.

(GP 010614:32)

Utöver denna artikel så fortsätter GP sin rapportering om de fem danska medborgare som gripits och anhållits misstänkta för förberedelse till grovt sabotage och grov misshandel. GP skriver också att minst en av danskarna är dömd sedan tidigare för brandattentat. (GP 010614)

Huvudrubriken i fredagens GP lyder så här: "Protester övergick i storbråk". Under denna rubrik finns en bild på kravallutrustad polis i rusning och en man som

är på väg att falla. De mindre rubrikerna talar om det stora antalet gripna vid polisens husrannsakan på Hvitfeldtska gymnasiet, men också om stora fredliga protester.

Om händelserna vid Hvitfeldtska har GP två artiklar. Den längsta har rubriken: "Våldsam vändning. Dialogen tog slut – polisen grep över 240 demonstranter", och den kortare: "Bråk hela dagen". GP är tydliga i att det förekommit våld från demonstranter mot polisen, både vid genombrytningsförsök i samband med demonstrationen mot Bush (men att största delen av den varit fredlig framgår också tydligt) men också vid Hvitfeldtska. Polisens agerande beskrivs som lite märkligt och framförallt grunden för ingripandet vid Hvitfeldtska ifrågasätts, men på ett avvaktande skeptiskt vis. Förklaringen till ingripandet fås genom ett citat av polismästare Håkan Jaldung.

– Vi har gjort allvarliga ingripanden idag. Det som hade kunnat hända om vi låtit bli hade varit mycket allvarligare, sa han.

– Vi har folk här som inte drar sig för någonting.

Vad polisens misstankar mer exakt gick ut på när ingripandena mot Hvitfeldtska inleddes förblev oklart. Jaldung uppgav dock att demonstranter, bland dem medlemmar i Antifascistisk aktion, burit in gatstenar i skolan. Gatstenar som sedan kastats mot polisen.

(GP 010615:34)

Att Jaldung är övertygad om att ha fattat rätt beslut övertygar inte helt GP:s journalist som inte tycker sig få några exakta besked om vilka misstankar som fanns mot de boende på Hvitfeldtska. GP uppvisar ett relativt kritiskt förhållningssätt till polisen vilket också stärks genom uttalanden av aktivister som känner sig orättvist behandlade. Kritik från Göteborgsaktionen mot polisens agerande ges också stort utrymme (GP 010615:35). Som ett slags motpol till kritiken har GP i fredagens tidning också med en bild från Hvitfeldtska på uppbrutna gatstenar med en hammare i förgrunden och mörkt

klädda, maskerade människor i bakgrunden. Bildtexten lyder:

Skolexempel i gatuvåld. Vid Hvitfeldtska gymnasiet fick gatustenarna inte ligga i fred. Demonstranterna hade ordnat "tag-det-självlager" för dem som ville vara utrustade för stenkastning. Hammaren fick i alla fall ligga kvar.

(GP 010615:36).

Händelserna vid Hvitfeldtska blir en brytpunkt. Efter dem så tar de våldsamma konfrontationerna mellan polis och demonstranter fart och därmed också rapporteringen om dessa. De våldsamma händelserna kommer att dominera rapporteringen de närmaste dagarna, även om det också rapporteras en hel del om de fredliga åsiktsyttringarna. På fredagen var det den största EU-kritiska demonstrationen i Sverige som hållits. Nyheten om denna demonstration hamnar inte på förstasidan i lördagens GP men väl längre in i tidningen får den rubriken: "Värdig demonstration" och i artikeln poängteras det stora antalet människor. Men att våldet ändå finns med som referens är också tydligt.

EU-motståndarnas stora möte blev så stort att det började innan alla demonstranter hade hunnit fram till Götaplatsen. Och det gick nästan helt lugnt till på vägen från Järntorget och under själva mötet.

(GP 010616:38)

Om ingen hade förväntat sig något annat än lugn skulle det inte ha varit någon poäng att nämna att den var just lugn. Men nu var inte förväntningarna så.

På lördagen var det också en demonstration som samlade väldigt mycket folk. Rubriken lyder: "Budskapen gick fram. Regnet öste ner, men stämningen var god i fredlig demonstration." (GP 010617:37). Men inte heller denna dag är våldet långt borta.

Olof Gardell stod väntande och höll en vit flagga med Attacs procentsymbol. – Det känns bra att gå med i en fredlig demonstration för att inte våldet ska få avsluta de här dagarna. Vi vanliga människor måste

Farhågor och förhoppningar

också sätta stopp, inte bara polisen. Men det är svårt att komma ifrån det oerhört trista med kravallerna, säger Olof Gardell.
(GP 010617:37)

Intervjupersonen kommenterar själv våldet och är nöjd med att avsluta med en stor fredlig demonstration. Kravallerna kallas för ”oerhört trista” och lösningen på dem finns i vanliga människors engagemang³. Vanliga människor ställs därmed i ett motsatsförhållande till kravallande människor. Att de som ställt till med allt bråk inte är vilka som helst blir också tydligt när GP utreder skuldfrågan. Som jag nämnt tidigare så hamnar mycket av skuldbördan på organisationen AFA.

Den extremistiska vänsterns mest våldsbenägna organisation Antifascistisk aktion – Afa – har öppet uppmanat till sabotage och våld under toppmötet. Trots det gavs Afa plats inom nätverket Göteborgsaktionen 2001.
(GP 010616:1)

AFA får för GP symbolisera någonting fruktansvärt och Göteborgsaktionen får kritik för att de låtit AFA medverka trots att de sägs haft för avsikt att ställa till kravaller. Talet om att det möjligen kunde vara polisen som genom sitt agerande provocerade fram våldet förkastas helt av en ledarskribent som också uttrycker stor förståelse för polisen.

De som förstörde Göteborg behövde ingen provokation. De kom hitresande för att förstöra... Ingen skugga ska falla över polisen. Den ställdes inför sin kanske svåraste uppgift hittills. Skärrade poliser bildade kedja för att driva bort demonstranterna från Avenyn – även poliser är människor, rädda för att bli skadade i tjänsten. Det är uppenbart att polisen har göteborgarnas sympati – det har vi fått många vittnesbörd om på GP.
(GP 010616:2)

³ Kan jämföras med önskan om ”folkliga protester”. Se Jenny Gunnarssons artikel.

Det slutliga fördömandet och samtidigt det kraftigaste förnekandet av att kravallerna skulle ha några politiska förklaringar kommer i söndagens GP.

Igår befann sig Göteborg i samma chocktillstånd som Seattle, Prag och Nice gjorde efter att ha fått sina stadskärnor sönderslagna av gästande vandaler som kommit för att hålla våldsparty.
(GP 010617:38)

Beskrivningar såsom ”vandaler” och ”våldsparty” står långt ifrån politisk medvetenhet, men också från ”vanliga människor”, och bidrar till bilden av AFA och andra militanta grupper som varandes opolitiska. Det förflyttar också diskussionen till att gälla kriminalitet istället för politik och demonstrationsrätt. Det omöjliggör en diskussion om varför våldet uppstår eftersom svaret står att finna hos de egenskaper som karakteriserar individer inom AFA och andra militanta grupper, de kom till Göteborg för att förstöra, punkt.

Den våldsamma utvecklingens förlopp

I lördagens och söndagens GP ges flera bidrag till beskrivningarna av händelseutvecklingen och ”vad som hände”, såväl hur kravallerna började på fredagen som varför polisen sköt skarpt. Fredagens kravaller behandlas också som fristående från de sammanstötningar som ägde rum under torsdagen kring Hvitfeldtska gymnasiet, vilket jag återkommer till längre fram. På första sidan i lördagens GP finns följande text att läsa:

Det var när en polisman attackerades och slogs till marken som hans närmsta kollega drog sitt tjänstevapen och avlossade ett antal skott... Kaoset i Göteborg tog sin början redan på förmiddagen. Autonoma grupper gick då bärsärkargång på Avenyn.
(GP 010616:1)

Längre in i tidningen återupprepas samma förklaring. Att det var nödvändigt skjuta framstår helt klart som nödvän-

dig, eftersom man menar att det förelåg livshotande fara. Sammanstötningarna tidigare under dagen beskrivs med rubriken: *"Den svarta fredagen. Kaos och skräck när polis och ligister drabbade samman."* (GP 010616:37). På samma sida finns också en bild på många maskerade personer som antingen har tillhyggen i händerna eller tycks kasta sten på polisen. Texten till bilden lyder:

Krigsskådeplats. Den maskerade svansen på förmiddagens demonstration startade kravallerna. Tusentals gatstenar ven genom luften och skadade både poliser och polishästar. Ett antal ungdomar som deltog i kravallerna fick också föras till sjukhus med bland annat hundbett.
(GP 010616:37)

Beskrivningen av vad som hände går till stor del ut på att det är den grupp som kallas för huliganer, vandaler, ligister eller, som ovan, "maskerade svansen" som står för kravallerna. Utöver att säga att det är den här gruppen som är ansvarig gör GP från och med lördag inga försök till att förklara varför kravallerna uppstått. Förklaringen står att finna i gruppens egenskaper snarare än att händelserna utvecklas dynamiskt tillsammans med det som sker runt den, gruppen får på så sätt råda allena över utvecklingen. Polisen blir den part som efter bästa förmåga får försöka svara mot och stävja oordningen. Själva arbetet polisen gör kommenteras också, ibland på ett kritiskt sätt och ibland på ett mer orefleterat. På söndagen beskrivs lördagens demonstration på Järntorget som olaglig vilket föranledde polisens ingripande. I artikeln (GP 010617:36) står visserligen att demonstrationen saknade tillstånd men rubriken lyder: *"Polisen avbröt olaglig demonstration på Järntorget."* En olaglig demonstration för tankarna till lagbrott vilket det är polisens uppgift att bekämpa och därigenom framstår ingripandet som nödvändigt. På samma sida finns dock också en kortare artikel där en kritik mot polisens arbets-sätt anas.

Operation gaturensning innebar att i stort sett vem som helst med ungdomligt utseende och svart, ledig klädsel riskerade att omhändertas. Överallt i centrala Göteborg fanns piketgrupper, ibland med hundunderstöd, utspridda. Syftet var alldeles uppenbart: Plocka in så många tänkbara bråk-stakar som möjligt.
(GP 010617:36)

GP uppvisar en viss skepsis. Att "vem som helst" riskerar att omhändertas påminner ju inte så mycket om en rättstat och betraktas nog av de flesta som något negativt. I sammanhanget får artikeln betydelsen att även om det varit mycket bråk och många som befinner sig i Göteborg har andra än fredliga avsikter så får inte polisen tillgripa vilka metoder som helst. Att "vem som helst" kan omhändertas på grund av klädsel och synbar ålder beskrivs av GP:s journalist som en tveksam arbetsmetod.

Uppsummeringen

På måndag 18/6 summerar GP ihop de senaste dagarnas händelser och avslutar så att säga en berättelse som egentligen inte är en utan flera berättelser, alla beroende på vilket perspektiv som anläggs. På sidan 8 finns två artiklar utifrån två perspektiv. Den ena har titeln *"Regn av gatsten mötte ridande poliserna Helena och Britt-Marie"* och handlar som rubriken anger om två poliser. Själva artikeln är en intervju med poliserna som får berätta om hur de senaste dagarna varit för dem. I linje med vad man som läsare kan förvänta sig så har det inte varit så trevliga dagar, dålig utrustning och kravaller var inte vad de hade väntat sig. Både de och hästarna har blivit utsatta för våld och det enda glädjeämnet är vad de upplever som ett stort stöd från allmänheten⁴. Bilden som illustrerar artikeln visar de båda poliserna tillsammans

⁴ Se Jesper Enboms artikel för utförligare diskussion om konstruerandet av "allmänheten".

med en häst som de klappar. De båda poliserna framstår som trevliga personer som verkligen inte förtjänar dålig utrustning eller gatustenar. Den andra artikeln har rubriken ”*Både glädje och sorg. Katarina och Teresa kluvna efter EU-demonstrationerna.*” och handlar om två medlemmar i Attac som i ett samtal med journalisten berättar om sina upplevelser de senaste dagarna. De tycker att våldet fått dominera för mycket i nyhetsrapporteringen och att det borde ha fokuserats mer på varför folk betar sig så våldsamt, underförstått, de politiska problemen i världen. Dock beskriver de flera av protesterna som mycket lyckade. Bilden är en närbild på de båda aktivisterna som man ser är målade i ansiktet.

Att på samma sida ha med en artikel om två poliser och en om två aktivister blir ett tydligt uttryck för ett slags rättvisetänkande där, vad GP anser och beskriver som, ”båda sidor” ska få komma till tals. Båda sidor mänskliggörs också och framstår inte som antingen hårda kravallpoliser eller militanta, maskerade aktivister utan som vanliga och trevliga människor.

Aktörerna

I den bild som GP ger av händelserna i Göteborg finns ett antal olika aktörer. Dessa aktörer konstrueras successivt under dagarna toppmötet och protesterna pågår. Med aktörer så syftar jag på att det i beskrivningarna av händelserna hela tiden refereras till olika människor på grund av de egenskaper de besitter och handlingar de sägs ha begått eller kan tänkas begå. Utifrån dessa skapas också bilden av dem som aktörer.

I mitt material kan främst tre olika aktörer sägas framträda. Den första är polisen. Polisen är ofta källan i artiklar och den mest framträdande representanten är Håkan Jaldung som på många sätt får agera polisens formella, yrkesmässiga, ansikte. Detta är också naturligt eftersom han är ansvarig för insatserna. Han sva-

rar på journalisternas frågor vid anordnade presskonferenser och som högsta ansvarige får han också ta kritiken mot polisens insatser. Ytterligare en dimension av polisen som aktör är de *enskilda poliserna*. När polisen får sympati, förståelse eller beröm så är det allt som oftast de enskilda poliserna som är i fokus. Om polisen har begått misstag så finns en förståelse eftersom de också är mänskliga och därigenom inte är befriade från känslor och trötthet. Att de ofta också betraktas som satta att hantera en uppgift de är dåligt rustade för bidrar till att skapa förståelse. Men den kanske viktigaste aspekten av polisen som aktör är att de betraktas som motståndaren till demonstranterna, de blir, för att tala i krigstermer, en stridande part. Det tydligaste exemplet på hur de enskilda poliserna mänskliggörs är när de på måndagen representeras av de intervjuade ”ridande poliserna Helena och Britt-Marie”. På samma sida blir det också tydligt hur poliserna på ett sätt ställs mot *demonstranterna* som mänskliggörs av Katarina och Teresa. De får dela på en sida och berätta sina respektive historier.

Det vore rimligt att tänka sig de politiska representanterna som den naturliga motparten vid protesterna eftersom protesterna faktiskt riktar sig mot toppmötet. I det material jag analyserat får dock politikerna mer rollen som betraktare av och domare i en konflikt mellan demonstranter och polis. Politikerna blir de som uttalar fördömanden av våldet och beklagar att det gick som det gick. I och för sig berömmar kommunstyrelsens ordförande Göran Johansson arrangementet tidigt i veckan men han gör det som betraktare. Den enda gång politikerna får vara part är vid den på onsdagskvällen anordnade debatten mellan de EU-kritiska nätverken och Göran Persson. En debatt som dessutom får bedömas av Göran Johansson.

Jag har redan nämnt att demonstranterna är en aktör som mänskliggörs, men detta gäller inte alla demonstranter. De

demonstranter som tar avstånd från våld, eller åtminstone inte har brukat våld, blir ofta citerade och deras erfarenheter och berättelser tillmäts betydelse. De har också namn. Detta till skillnad från de demonstranter som kallas allt från just demonstranter till ligister och vandaler. Denna grupp av människor framträder aldrig med namn eller ansikte, och inga intervjuer med dem presenteras. Likväl är de en aktör som får mycket uppmärksamhet. De hamnar ofta på bild och tillskrivs egenskaper varav få är positiva men desto fler negativa. Inte heller uttrycks någon förståelse för dem, och tanken på att det skulle finnas seriösa politiska åsikter bakom deras agerande förkastas. Denna grupp av demonstranter blir ett slags paria. Symptomatiskt för detta är att Göteborgsaktionens press talesman Max Andersson i söndagens GP (s.37) tvingas förklara varför AFA ”släpptes in” i Göteborgsaktionen. Att de hade skrivit under på plattformen räcker inte för att tillfredställa GP:s journalist, det gör inte Göteborgsaktionens avståndstaganden från våldet heller. Journalisten fortsätter istället att fråga om inte Göteborgsaktionen ”tar på sig något ansvar” eftersom de samarbetat med AFA. Sådana frågor blir möjliga genom att AFA, som representerar de icke-fredliga demonstranterna, gjorts till oberörbara. En organisation som ingen med heder värda avsikter bör ha några beröringspunkter med. Som en konsekvens av detta misstänkliggörs därmed även Göteborgsaktionen.

Avslutande diskussion

Under rubriken ”Teoretiska utgångspunkter” berördes tidigare studier av demonstrationer. I analysen av materialet är det tydligt hur GP på olika sätt förhåller sig till den tidigare etablerade demonstrationsdiskursen. GP kan sägas både falla in i och därigenom reproducera den diskursen i många av artiklarna. Samtidigt finns det också flera exempel

på hur GP inte gjort det. Innan mötets och protesternas början skapas förväntningar på våldsamheter, till exempel i artiklarna om de gripna danskarna, AFA:s uppmaningar till utländska aktivisterna och hur näringsidkare spikar för sina fönster. Parallellt har det också skapats förhoppningar om ett fredligt möte, civil olydnad med icke-våld har beskrivits som en fredlig aktivitet, kontaktgruppens arbete har verkat framgångsrikt och Fritt Forum har fått positiv uppmärksamhet. När sedan de större händelserna sker ägnas mycket utrymme åt våldet, bilder och rubriker talar om våld samt hur farliga de icke-fredliga demonstranterna är. Även de fredliga demonstrationerna skildras, men våldet är aldrig långt borta utan förväntningar på våld ingår som komponent i skildringarna. I början uttrycks en viss skepsis inför polisens arbetssätt och insatsen vid Hvitfeldtska framstår till viss del som tveksam. En vilja att förstå demonstranterna framgår tydligt då dessa får uttala sig kritiskt om polisen. Mot slutet av veckan ser det dock annorlunda ut. All tanke på att ens försöka förstå varför kravaller uppstod är som bortblåst. De icke-fredliga demonstranterna ”behövde ingen provokation”, de hade för avsikt att, i likhet med hur de betett sig vid andra toppmöten, förstöra redan från första början. Polisen granskas inte alls lika kritiskt (förutom då de visiterar ”vem som helst”) och utgångspunkten är att polisen inte gjort något fel. Att fokus hamnar på de icke-fredliga demonstranterna såsom AFA och att deras politiska budskap och åsikter betraktas som obefintliga, eller åtminstone ointressanta, ligger helt i linje med tidigare studier av demonstrationsrapportering. En förklaring till detta kan säkert vara nyhetsvärdering men också valet av källor. Många citat av Håkan Jaldung kan tyda på att polisen varit den huvudsakliga källan.

Även om GP noga skiljer mellan fredliga och icke-fredliga demonstranter så kommer inte de fredliga undan kritik. De

avkrävs på ansvar trots att de inte kan sägas vara ansvariga, det är ju inte de som varit våldsamma utan tvärtom har de ofta tagit avstånd från allt våld. I särskiljandet mellan de fredliga och icke-fredliga demonstranterna består skilljelinjen inte bara av våld. De fredliga är både en grupp, men också individer, och deras politiska åsikter kommer åtminstone i begränsad utsträckning fram. De icke-fredliga däremot blir aldrig individer utan är istället en anonym grupp, dold bakom rånarluvor och kravallskildringar. Jag tror inte att detta är resultatet av en medveten strategi från GP. En del av förklaringen till att de förblir anonyma finns hos gruppen själv. Av naturliga skäl vill inte AFA, eller någon annan representant, framträda med namn och ansikte. De begår brott och vill inte åka fast. Men oavsett detta så är jag ändå av

uppfattningen att ett försök till en förståelse som tränger djupare än ett konstaterande av typen "behövde ingen provokation" skulle kunna vara möjlig. Nu blir det istället så att det som uppmärksammas är lagbrotten i sig och alla politiska åsikter och budskap går förlorade. I sin tur leder detta till en diskussion som mer kommer att handla om eventuella förbud mot maskering än om den politik EU driver. Avpolitiseringen av diskussionen märks också på att de politiska representanterna aldrig riktigt beskrivs som en motpart till demonstranterna, istället blir de utomstående bedömare som levererar avståndstaganden. När AFA görs till oberörbara och en vilja att förstå dem betraktas som kontroversiellt blir också diskussionsutrymmet trängre. Och det är nog något som vi alla kan komma att lida av.

Källor och Litteratur

Elektroniska källor

TS Dagspress. Upplagor 2000. www.ts.se

Litteratur

Fairclough, Norman (1989) *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough, Norman (1995) *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

Fowler, Roger (1991) *Language in the news. Discourse and ideology in the Press*. London: Routledge.

Foucault, Michel (1980) *Sexualitetens historia 1. Viljan att veta. Södertälje: Gidlunds*.

Hadenius, Stig & Weibull, Lennart (1997) *Massmedier. Press, Radio & TV i förvandling*. 6: e upplagan. Falun: Bonnier Alba.

Hallin, Daniel C (1986) *The Uncensored War. The Media and Vietnam*. Berkeley: University of California Press.

Halloran, James D m. fl. (1970) *Demonstrations and Communication: A Case Study*. Harmondsworth: Penguin Books.

Hvitfeldt, Håkan (1985) *På första sidan. En studie i nyhetsvärdering*. Stockholm: Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.

Löwander, Birgitta (1997) *Rasism och anti-rasism på dagordningen. Studier av televisionens nyhetsrapportering i början av 1990-talet*. Umeå: Akademiska avhandlingar vid sociologiska institutionen nr. 6. Umeå universitet.

Jenny Gunnarsson

Svartluvor, poliser och fredliga demonstranter

Berättelser om våld i två alternativa nyhetsmedier

Alternativmediernas närhet till nya sociala rörelser menar jag ger dessa ett utrymme att göra sina röster hörda på ett annat sätt än i mainstreammedierna, där de inte sällan klassas som annorlunda och avvikande, snarare än som förmedlare av viktiga politiska budskap.

Berättelserna om händelserna i Göteborg sommaren 2001 är till mycket stor del berättelser om våld, vilket inte minst framgår av denna antologi. Genom berättelserna förs en kamp om vems version av verkligheten som är den sanna, den mest verklighetstrogn. Vad var det som *egentligen* hände? Den frågan ställs om och om igen – och många försöker besvara den. I beskrivningarna av våldsamheterna ligger ofta fokus på vem som orsakade våldet, vems ”fel” det var. Genom samtal om våldet skapas ständigt retroaktivt nya sanningar (jfr Zizek 1989/2001:66ff), och i den här texten kommer en del av dem att diskuteras.

Syfte och frågeställningar

Den här artikeln kommer inte att behandla mediebilderna av polisens och demonstranternas våld i allmänhet, utan istället rikta uppmärksamheten mot beskrivningarna i två mindre medier, *Stockholms Fria Tidning* (SFT) och *Motkrafts*

Nyhetsbrev (MN). Fokus kommer att ligga på deras beskrivningar av det våld av och mot poliser som förekom under dessa dagar. Frågeställningar som kommer att diskuteras är: Hur beskrivs våldet? Hur konstrueras bilder av offer och förövare i de undersökta texterna? Vilka kategoriseringar av olika aktörer görs? Vilka orsakssamband beskrivs? Hur kan dessa beskrivningar ses som en del i ett större medialt och samhällsligt samtal om makt och demokrati? Artikelns syfte är att visa på hur skildringar av våldet i Göteborg beskrivs på olika sätt beroende på i vilken kontext de förekommer.

Artikeln ger varken en heltäckande bild av vad som hände i Göteborg eller av det som rapporterats om det. Istället kommer den att ta upp ett fåtal beskrivningar och därigenom exemplifiera hur skildringar av våldet konstrueras. Jag har valt att fokusera på tre huvudteman; förberedelser för våld, avspärningarna av Hvitfeldtska gymnasiet och den kritik

som riktats mot mediernas bilder av händelserna.

Presentation av materialet

Materialet består av 48 artiklar från SFT och 33 från MN. Samtliga artiklar är publicerade under tidsperioden 010308-010921.

Motkraft beskriver sig själva på sin hemsida som "ett infocenter för den utomparlamentariska vänstern". Sedan oktober 1997 har Motkraft givit ut ett nyhetsbrev som under den undersökta perioden hade runt 6 000 prenumeranter. Motkrafts syfte var från början att starta en egen nyhetstjänst för den icke-partipolitiska vänstern, där organisationer, nätverk och aktionsgrupper själva kunde skriva och berätta om sin verksamhet. Internet har, enligt Motkrafts egen utsägo, kommit att spela en allt större roll för såväl organiserandet som informations-spridandet inom vänsterorienterade grupper. Samma text beskriver denna alternativa nyhetsförmedlings roll som ett alternativ till det de kallar borgerliga medier. En viktig del av deras verksamhet är att berätta händelseförlopp och/eller versioner av sådana som annars inte skulle komma fram. Förutom att förmedla detta till sina prenumeranter har nyhetsförmedlingen nått utanför den egna läsekretsen och tagits upp i andra medier. Under dagarna för EU-toppmötet – och demonstrationerna mot det – gavs nyhetsbrevet ut dagligen, och i den här artikeln fokuseras särskilt på hur de beskriver polisens och demonstranternas handlande under demonstrationerna.

Stockholms Fria Tidning har givits ut sedan 010504, och på tidningens hemsida på Internet kan man läsa att syftet med den är att lyfta upp nyheter, ämnen och perspektiv som utelämnas av andra medier. På samma ställe kan man läsa att tidningens målsättning är att bredda utrymmet för den offentliga debatten, bland annat genom att lyfta upp ämnen

som miljö, demokrati, djurrätt, fred, jämställdhet och ekonomiska förhållanden. Vidare beskriver sig SFT som den enda nyhetstidning som är helt fristående från externa maktintressen då tidningen ägs av de anställda. SFT kommer ut en gång i veckan, men strävar efter att komma ut oftare. Upplagan ligger på cirka 5 500, och tidningen har ungefär 2 500 prenumeranter. Till skillnad från MN beskriver SFT sin målgrupp som "en bredare allmänhet", och alltså inte enbart människor inom det som lite förenklat skulle kunna kallas vänsterrörelsen¹.

En likhet mellan dessa två medier är att de syftar till att förmedla nyheter som inte sprids i mainstreammedierna. Skillnaderna är flera. SFT liknar mer en traditionell dagstidning med olika avdelningar som ledarsida, inrikes- och utrikesnyheter, kultursidor och tv-tablåer. Innehållet publiceras i form av artiklar och reportage med rubrik, ingress och brödtext, ofta med illustrerande fotografier.

Utseendemässigt påminner MN inte alls, som SFT, om en dagstidning utan ges ut via e-post med ett minimum av layout och utan bilder. Förutom nyheterna förekommer även insänt material. Innehållet presenteras överst i nyhetsbrevet, där rubrikerna "nyheter" och "insänt" markerar textens kategoritillhörighet. Innehållet räknas sedan upp i rubriker, numrerade.

Mellan MN och SFT förekommer även en skillnad i målgrupp. Medan SFT strävar efter att konkurrera med redan befintliga nyhetsmedier, beskriver sig MN som ett informationscenter för människor med vänsterradikala åsikter. Denna skillnad har enligt min mening betydelse i analysen av dessa mediers berättelser om händelserna i Göteborg.

¹ I en förfrågan via e-post svarade Björn Danielsson 011212, representant för SFT, att målgruppen är läsare som tycker att Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet "inte återger 'rätt' frågor".

Alternativa offentligheter, alternativa berättelser?

En inflytelserik person inom medieforskningen är sociologen Jürgen Habermas, som introducerade tanken på en *offentlighet* där ett samhälles medborgare kan utbyta åsikter (Habermas 1962/1984)². Ett flertal teoretiker har i Habermas fotspår utvecklat teorier kring olika typer av offentligheter. Istället för att, som Habermas, utgå från en liberal modell där man föreställer sig att det finns en offentlighet där alla har lika stora möjligheter att komma till tals, menar man att det faktiskt finns en mängd offentligheter samt att det föreligger en snedfördelning mellan människors tillgång till offentliga sammanhang.³ Dessutom är det, menar jag, viktigt att ta hänsyn till att olika människors röster tillskrivs olika legitimitet i olika kontexter. En del kritik är baserad på att Habermas i sin teori inte tagit hänsyn till typer av kommunikation som inte syftar till att skapa konsensus, och ytterligare kritik har riktats mot honom för att han överbetonat den borgerliga offentligheten och inte tagit hänsyn till andra organisationsformer, som till exempel arbetarklassens organisationer och forum. Andra exem-

pel på företeelser som faller utanför Habermas offentlighetsmodell är alternativa nyhetsförmedlare, föreningspress, nyhetsbrev och fanziner⁴.

Peter Dahlgren delar analytiskt upp offentligheten i två och använder sig av termen *the Common Domain* för att beteckna både kommersiella och statligt finansierade medier och som vänder sig till en mer allmän publik. Dahlgren menar att ju mer centraliserad en medieföreteelse är, och ju större del av befolkningen den når, desto mer ”immun” är den mot påverkan av människor utanför mediasamhället, det vill säga den majoritet av befolkningen som brukar kallas allmänheten. Denna typ av medier existerar sida vid sida med medier tillhörande *the Advocacy Domain*. Dessa består delvis av tid eller plats som gjorts tillgänglig av dominerande medier, men också av texter och andra produktioner gjorda av politiska partier, sociala rörelser, organisationer och nätverk (1995: 155ff, jfr. även Camauër 2000: 52f). Göran Bolin har i sitt arbete översatt dessa termer till svenska, och kallar dem istället den ”gemensamma” sfären respektive den ”förespråkande” (Bolin 1998:46)⁵.

² Offentlighetsbegreppet kan sättas i relation till synen på medierna som en arena där olika aktörer strider om makten över tolkningsföreträdet (jfr Peterson, Carlberg 1990).

³ Habermas teoretiserande utgår från den liberala offentlighetsmodell som under 1700-talet uppstod i samband med uppkomsten av nationalstaten och det kapitalistiska ekonomiska systemet (Habermas 1962/1984, Bolin 1998:38). Modellen utgår från ett särskiljande mellan det privata och det offentliga, där det offentliga betraktas som en sfär där medborgare samlas för att diskutera och förmedla sina, och därmed samhällets, behov till staten. Enligt Craig Calhoun (1993:13) kännetecknas denna offentlighetsmodell av att 1. samtliga deltagare är jämbördiga i den bemärkelsen att varje medborgares yttrande är lika mycket värt,

2. att det argument som är mest rationellt ”vinner”,

3. att alla frågor som har med staten att göra är öppna för debatt och

4. att alla samhällsmedborgare har tillgång till offentligheten (jfr Bolin 1998:38).

⁴ Ett fanzine är en mindre icke-kommersiell tidning som oftast både produceras, publiceras och distribueras av samma person/er. (Duncombe 1997:6, jfr Gunnarsson, 2001)

⁵ Jag menar dock att dessa termer kan verka missvisande, då ordet ”gemensamma” kan skapa en föreställning om att de företräder ”alla” och därför verkar för ”allas bästa”, medan de ”förespråkande” inte gör det. Därför väljer jag här att istället benämna dessa två kategorier alternativa medier och mainstreammedier.

En liknande diskussion återfinns i boken *Radical Media. Rebellious Communication and Social Movements* av John D.H. Downing. Downing gör en uppdelning mellan kategorierna *mainstreammedier* och *radikala alternativa medier*.⁶ Downings begrepp radikala alternativa medier påminner till stor del om Dahlgrens ”förespråkande medier”, och Downing menar att den här typen av medier i forskningssammanhang inte tagits på tillräckligt stort allvar, och att man förbisett deras historiska betydelser och politiska potential. Trots att dessa medier idag, under 2000-talets början, är mer utbredda än tidigare har de även historiskt haft större betydelse för kultur och politik än de tillerkänts (2001:vi).

Vanligt inom radikala alternativa medier är att producenterna arbetar under snäva ekonomiska förhållanden. De är ofta småskaliga och ouppmärksammade, även om de vid vissa tillfällen uppmärksammas av en större allmänhet eller mainstreammedier (dock ibland endast för att göras till måltavlor för ilska eller åtlöje). Många av dessa medier är kortlivade, medan andra kan vara verksamma under längre tidsperioder (jfr Duncombe 1997). Ett drag som många av dessa medier delar är att de försöker vara mer demokratiska⁷ i sin struktur än mainstreammedierna, och en sak som kan sägas vara gemensam för dem alla är att de bryter någons regler, dock sällan i alla bemärkelser (Downing 2001:v-xi).

Både SFT och MN kan dock i den här diskussionen med fördel klassas som tillhörande kategorin radikala alternativa medier eller Dahlströms (1995:155ff) *the Advocacy Domain*, även om uppdelningen mellan det jag i fortsättningen

kommer att benämnas som mainstreammedier och alternativa medier snarare bör ses som ytterligheter på olika skalor än fasta avgränsade kategorier. Olika offentligheter samspelar och överlappar varandra samtidigt som de är i ständig förändring, varför kategoriseringarna bör användas med försiktighet.

Sociala rörelser och demokrati som samtal och konflikt

Downing påpekar att alternativa offentligheter och olika typer av sociala rörelser tenderar att hänga samman. I fallen MN och SFT stämmer detta väl överens, då MF beskriver sig som ett infocenter för den utomparlamentariska vänstern och de frågor SFT menar är osynliggjorda och önskar lyfta fram ofta är frågor som drivs av olika typer av sociala rörelser, som till exempel djurrättsrörelsen och miljörörelsen. Alternativa medier uppkommer ofta som en följd av en social rörelse, eller ger tvärtom upphov till en, samtidigt som sociala rörelser ofta använder sig av mainstreammedierna för att nå ut med sitt budskap. Detta samspel mellan rörelser och mainstreammedier kan vara olika typer av aktioner och demonstrationer som sedan uppmärksammas medialt, men kan även vara i form av debattartiklar, insändare eller andra slags publicerade texter (Hebert, Jacobsson 1999:23, jfr även Gunnarsson 1999, 2000, 2001).

Som ovan beskrivet har Habermas kritiserats för att betrakta den demokratiska processen som skapandet av konsensus (Bolin 1998:38), vilket kan sättas i kontrast till Ernesto Laclau och Chantal Mouffes teori bygge där *antagonism* är

⁶ Downing varnar för att göra en allt för strikt uppdelning mellan radikala alternativa medier och mainstreammedier. Att sätta dem i motsatsförhållande till varandra är göra en förenkling av verkligheten, och underskatta relationen mellan de olika medierna. En sådan uppdelning osynliggör dessutom hur olika typer av sociala rörelser använder sig av

så kallade mainstreammedier för att uppnå sina politiska mål.

⁷ Här påpekar dock Downing att just försöken till en icke-hierarkisk ordning i vissa fall kan bidra till att existerande hierarkier osynliggörs och därmed reproduceras (Downing 2001:71).

ett centralt begrepp för förståelse av politiska processer. Antagonismbegreppet är diskursteorins ord för *konflikt*, och begreppets funktion är att beskriva hur diskurser⁸ är i ständig förändring och hur mening endast fixeras tillfälligt för att sedan lösas upp. En diskurs är aldrig slutgiltigt fixerad, utan allt det som utslutits från den hotar hela tiden att lösa upp den. Antagonismer finner man där olika diskurser ”stöter ihop” och kommer i konflikt med varandra (Laclau 1990:17, Winther, Jørgensen Phillips 2000:55, se även Torfing:120ff). Mouffe argumenterar för att sådana konflikter spelar en grundläggande roll i strävan efter det hon kallar för radikal pluralistisk demokrati. Hon anser att synen på demokrati inte bör omfatta några föreställningar om att vi till slut kommer att nå en punkt i historien där konsensus uppnåtts och demokratin blivit fullkomlig (1993, se även Laclau, Mouffe 1985, Dahlgren 1995:4, 142ff).

I det här sammanhanget är det relevant att se hur olika offentligheter dels skapar olika diskurser, men även hur de förhåller sig till varandra och samverkar med varandra. I offentligheterna produceras olika kunskaper och sanningar, vissa som överensstämmer med varandra och andra som skiljer sig åt. I olika offentligheter kommer olika aktörer till tals, och olika ståndpunkter ses som legitima. Samtidigt är de alla en del av en större samhällsrelig kontext och kan därför sägas ingå i en maktkamp om tolkningsföreträde, där versionerna av hur verkligheten ser ut, eller bör se ut, är under ständig omförhandling.

⁸ Det finns en mängd olika definitioner av diskursbegreppet. Av utrymmesskäl är detta en diskussion som här inte kommer att fördjupas. Därför ansluter jag mig här till Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips definition: ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av den)” (2000:7).

Att förbereda sig för våldsamheter

I ett två helsidor långt reportage under rubriken *Icke-våld är att ingripa* kan man i STF läsa om en ickevåldskurs som arrangerats av Göteborgs ickevåldsnätverk. Ingressen lyder:

På ickevåldskurs arrangerad av Göteborgs ickevåldsnätverk får man pröva på hur det går till att lugna ner både poliser och demonstranter för att undvika våldsamheter. Icke-våld är inte att vara passiv utan att aktivt ingripa och arbeta mot våld, säger kursledaren Elisabet Ahlin. Nätverkets mål är att demonstrationer och andra aktiviteter under EU-toppmötet i Göteborg i juni ska gå fredligt till.

(SFT 010526)

Begreppet ickevåld är en term som används av förespråkare för den tradition av civil olydnad som är vanligt förekommande inom bland annat Plogbillsrörelsen⁹ (se t.ex. Herngren 1999:25-40), och i artikeln kan man läsa att en del av medlemmarna i Göteborgs ickevåldsnätverk kommer från just Plogbillsrörelsen. Därtill finns medlemmar från SAC, Miljöförbundet Jordens Vänner och Attac. Vidare får man veta i texten att nätverket uppstått i samband med oroligheterna vid IMF:s möte i Prag. Nätverket står, får man veta, på tre ”ben”; träning i form av ickevåldskurser, dialog mellan olika grupper och polisen samt en massaktion under EU-toppmötet. Tidigare erfarenheter hos de intervjuade tas upp som något de dragit lärdom av. Erfarenheterna består av andra demonstrationer där det förekommit våld, vilket man vill undvika i Göteborg.

⁹ Exakt vad termen ”icke-våld” betyder varierar dock mellan olika grupperingar, och blir på så sätt även föremål för diskussion mellan olika grupper. Detta exemplifieras bland annat i SFT (010526) genom att det i artikeln beskrivs hur ickevåldsnätverket från början tänkt samarbeta med Ya Basta! och Globalisering underifrån, men att samarbetet avbröts då gruppernas syn på innebörden av ickevåld skilt sig åt.

Svartluvor, poliser och fredliga demonstranter

– Vi vill att alla sorters människor ska gå med i tåget, gamla och folk med barnvagnar. Demonstrationerna ska handla om sakfrågorna, inte om att vilja slåss med poliserna och förstöra saker, säger Marika... – Icke våldsnätverket är en bra grund när man vill diskutera sakfrågorna... När vi så tydligt markerar att vi är emot våld blir det inte lika lätt för media och makthavare att avfärda oss som okunniga huliganer som bara vill bråka, som de annars så gärna gör med folk som protesterar, säger Sara.

(SFT 010526)

I texten ovan lyfts viljan till en ”folklig protest” fram. Alla ska kunna vara med i demonstrationen. I texten får gamla människor och människor med barn symbolisera det folkliga. De politiska sakfrågorna framhävs, samtidigt som de intervjuade markerar att det kan finnas vissa deltagare i demonstrationen som ”bara vill bråka och förstöra”. De intervjuade vill inte sammankopplas med en sådan inställning, eller bli avfärdade som ”huliganer”. Målet beskrivs istället som en fredlig och folklig demonstration där politiken är det viktiga.

Nätverkets intentioner är, enligt artikeln, inte enbart att uppmuntra demonstranterna till fredliga metoder. En annan viktig aspekt är att man även vill få polisen att undvika att använda sig av våld. Fokus ligger varken särskilt på poliser eller demonstranter. Istället inriktas resonemanget på hur ”båda parter” i pressade situationer kan tillgripa våld.

Ebba och Elisabet berättar om hur irrationellt och plötsligt våldsamt både poliser och demonstranter kan reagera, på grund av trötthet, rädsla eller inlärt förakt för ”motparten”.

(SFT 010526)

Samtidigt som man påpekar att såväl demonstranter som poliser bör undvika våld, beskrivs de som två intressekategorier med olikartade intressen. Vidare beskrivs i reportaget olika typer av våld, och man skiljer mellan eget våld, polisens våld och tillrest våld (jfr Enbom).

Det egna våldet är våld från demonstranternas sida, och beskrivs, liksom i citatet ovan, som oplanerat. För att undvika detta rekommenderas aktivister att äta och sova ordentligt innan demonstrationen, vilket ska minska risken att bli labil i en sådan situation. Polisens våld beskrivs som övervåld vid gripanden, bett av polishundar och bruk av tångas. Huruvida detta är planerat eller inte nämns inte i uppräkningsen av de olika våldstyperna, men enligt citatet ovan verkar även denna typ av agerande åtminstone delvis kunna vara oplanerat. Det tillresta våldet betraktas som planerat, då man menar att vissa av dessa grupper har våld som en del av sin ideologi eller som medel för att nå vissa politiska mål. Samtidigt betonas att de flesta som reser för att demonstrera inte har för avsikt att orsaka våldsmheter. Här blir de som kommer ”utifrån” de som får stå för det *planerade* våldet. I berättelserna om ickevåldskursen skapas tre kategorier av människor som på olika vis kommer att delta i demonstrationssituationen; poliser, fredliga demonstranter och demonstranter som planerar att bruka våld. Samtidigt uttrycks en önskan att ”vanliga” människor, till och med barn och gamla, ska kunna gå med i demonstrationståget. Detta i sin tur omöjliggörs, enligt dessa utsagor, om demonstrationen blir våldsamt.

I SFT 010602 kan man läsa om en så kallad *Reclaim the streets*-demonstration, där en specialgrupp inom polisen bevakat arrangemanget. Även denna artikel är inriktad på fredlighet, och frågan om hur det kommer att gå under EU-toppmötet löper som en röd tråd genom hela artikeln. Poliserna, som kallas supportpoliser, hade av demonstranter blivit inbjudna att delta i gatufesten/demonstrationen. De beskrivs som civilklädda, och de får utrymme att i artikeln berätta att de har kontakt med grupper som kommer att demonstrera i Göteborg och en av poliserna berättar att hon upplever sig ha fått ett förtroende bland demonstranterna. – Vi tror på det här, säger

hon. Artikeln avslutas med en kommentar om att gatufesten gått lugnt och fredligt till, och att man hoppas att demonstrationerna i Göteborg kommer att gå lika bra. Sammanfattningsvis beskriver SFT tydliga förhoppningar om ”ett fredligt Göteborg”, trots att även rädslan för våldet tydliggörs på många ställen i texterna. Rädslan för våld innebär också förväntningar på våld, vilket inte bara är förekommande i mitt material. I Häggqvists artikel framkommer att det även i GP skapas dessa farhågor och förväntningar under perioden innan händelserna.

I Motkrafts nummer beskrivs det försök till samtal mellan poliser och demonstranter man bland annat kan läsa om i SFT som falskspel:

...Polisen trappar nu upp inför EU-toppmötet i Göteborg. Utåt i media säger de att de söker dialog med demonstranter, men samtidigt bedriver de en kartläggning av protesterna och planerar för massgripanden.

(MN 010609)

Dialogen mellan poliser och demonstranter är enligt MN ett sätt att kartlägga demonstranterna, som enligt detta resonemang snarast blir lurade. I SFT (010602) finns en bild på en polis ur den specialgrupp som ska gå i dialog med demonstranterna. Polismannen på fotot är civilklädd i jeansjacka och jeans, och sitter på huk och samtalar med en ung man som sitter på gatan. Det enda som visar att denna polis inte är en av de demonstrerande är en armbindel som talar om hans yrkestillhörighet. I SFTs artikel säger en demonstrant att även om dessa civilklädda poliser är trevliga, så har han andra erfarenheter av att polisen annars ofta är aggressiv och har en negativ inställning vid demonstrationer. I nästa andetag framför han att ”det ger inget att använda våld”. De då närvarande poliserna beskrivs alltså som ”bra”, samtidigt som polisen i sin helhet av den intervjuade i högre grad uppfattas som våldsinriktad. Enligt MN utgör dock inte

specialgruppen någon särskild, trevlig, kategori av polisen.

En specialstyrka på sex personer har inrättats inom polisen för att söka kontakt med de organisationer som ska delta i protesterna. Kontaktgruppen försöker ta reda på hur olika organisationer ska bemöta ”maskerade” demonstranter och ringa in vilka som är ”samarbetsvilliga” och vilka som inte är det... När två ickevåldsaktivister greps utanför mässområdet där toppmötet ska hållas och häktades misstänkta för förberedelse till sabotage så deltog poliser från kontaktgruppen i förhören. Trots det fina talet om ”dialog”, så är det enbart kartläggning det handlar om. Dessa poliser har ingen makt att påverka hur polisingripandena ska utformas, de är bara ute efter att samla information.

(MN 010609)

Skillnaden mellan SFT och MN i framställningen av dessa poliser är betydande. Medan SFT publicerar en bild på polis och demonstrant i dialog och beskriver hur dessa poliser uppträtt på ett av aktivisterna godkänt och trevligt sätt, ger MN en bild av dessa poliser som ”infiltratörer”. Talet om dialog beskrivs som en strategi från polisens sida, en strategi som å ena sidan skapar en medial bild av polisen som en fredlig organisation och som å andra sidan underlättar polisens kartläggande och gripanden av demonstranter. Även om intervjupersonen i SFT uttrycker ett visst missnöje mot poliser han tidigare kommit i kontakt med, finns i deras berättelse om specialgruppen inga misstankar om dessa polisers eventuella falskspel.

Vad hände vid Hvitfeldtska?

Under rubriken *Hvitfeldtska gymnasiet stormat* kan man i MN läsa följande:

Torsdagen var tänkt att bli en lugn dag i Göteborg, men polisen gjorde allt för att förvandla den till kravaller. Hvitfeldtska gymnasiet, huvudskolan för Göteborgsaktionens infocentral och motkonferens, belägrades och stormades av polisen.... Insatschefen Håkan Jaldung förklarade att

Svartluvor, poliser och fredliga demonstranter

samtliga boende på skolan var misstänkta för förberedelse till skadegörelse och miss-handel. Anledningen tros vara att de vita overallerna/Ya Basta hade delar av sina skyddsutrustningar, d.v.s. hjälmar, skumgummi och ballonger på skolan för sin ickevåldsaktion... Polisen vägrade kategoriskt att förhandla med Göteborgsaktionen. Men pressen på dem både uppifrån och underifrån gjorde att poliskommenderingen under långa perioder kom av sig. Istället samlades aktivister från olika organisationer runt skolan för att visa sitt stöd.

(MN 010615)

Här skriver man alltså att kravallerna på torsdagen inte var planerade, utan att polisens agerande vid Hvitfeldtska bidrog till att skapa dem. Enligt texten var ”torsdagen tänkt att bli en lugn dag” och det var polisens agerande som orsakade kravaller. Genom att beskriva utrustningen som förvarades där som del av planeringen inför en ickevåldsaktion och betoningen av det man kallar polisens vägran att förhandla, uttrycker texten att aktivisternas *intention* inte var att skapa kravaller. Genom denna beskrivning konstrueras polisen i berättelsen som mer våldsbenägna än demonstranterna. I SFT beskrivs under rubriken *Brutal attack från polisen i Göteborg* händelsen på ett liknande sätt:

Inne i skolan fanns cirka 500 personer. Skolan hade hyrts av nätverket Göteborgsaktionen 2001 under hela veckan. Där fanns sovsalar och en mängd lokaler för seminarier, föredrag och debatter. Inne på skolan fanns alla sorters demonstranter. De flesta var där för att få en sovplats...

(SFT 010616)

I den här artikeln beskrivs syftet med lokalerna vara att tjäna som sovplatser och utrymmen för andra verksamheter än förberedelse för demonstrationer. Dessutom betonas att alla ”sorters” demonstranter fanns på skolan, samt att de flesta befann sig där för att få en sovplats. Vilka dessa olika typer av demonstranter skulle vara berättas inte, även om ”de vita overallernas” material omnämns i artikeln. Dessutom betonas att denna

utrustning har som syfte att skydda demonstranterna från polisvåld. Liksom i Motkrafts text beskrivs de kravaller som uppstått som självförsvar, medan polisens våld i större utsträckning beskrivs som planerat.

– Många av oss satt och åt en sen frukost när polisen slog till, berättar Johan, en av dem som bor på skolan, till mig på mobiltelefon samtidigt som skolan just omringats av kravallpoliser. Efter måltiden fanns inte längre mat på skolan men polisens omringningsaktion fortsatte... Polisen var påtagligt förberedd för ett våldsamt ingripande... Ett stort område runt skolan spärrades av samtidigt som poliserna innanför avspärrningarna förberedde själva stormningen av skolan.

(SFT 010616)

Här framhävs polisens agerande som en överraskning. Aktivisterna framställs som oförberedda på våldet, medan poliserna enligt artikeln var ”påtagligt förberedda”. Enligt samma artikel gav polisens agerande upphov till en stöddemonstration för de aktivister som hölls på skolan.

Strax efter polisens omringning började demonstranter samlas runt skolan för att stödja de som hölls instängda i skolan. Poliser ställde upp led med ridande poliser som förberedde bortjagning av stöddemonstrationen... När stöddemonstrationen tog sig runt på andra sidan skolan svarade polisen med att rida med polishästar genom demonstrationen och jaga bort demonstranterna med batonger och polishundar... – Polisens syfte har helt tydligt varit att förstöra förberedelserna inför morgondagens demonstrationer, sade en stöddemonstrant.

(SFT 010616)

I ovanstående berättelser beskrivs polisens våld som irrationellt och onödigt. De anledningar som polisen, enligt dessa texter, framfört för sin husrannsakan beskrivs som ogrundade. Enligt texterna fanns inga vapen på skolan. I citatet ovan menar en intervjuperson i SFT att polisens syfte med det som beskrivs som stormningen av skolan var att förstöra

demonstrationerna som skulle hållas dagen därpå. I texterna om Hvitfeldtska skolan definieras polisen som förövare och aktivisterna som oskyldigt anklagade offer. I MN betonas händelsen som orsak till kommande oroligheter. Ansvar för kravallerna läggs på så vis på polisen, medan demonstranternas beteende förklaras som en reaktion på det som skett på skolan. Beskrivningarna av att demonstranterna hålls instängda på skolan utan mat förstärker bilden av polisen som förövare. Demonstrationen utanför beskrivs som en stöddemonstration, som hålls för att visa sitt deltagande med aktivisterna inne på skolan.

När polisen ansåg att stöddemonstrationen riskerade att bli ett hot mot deras omringning av skolan sattes ridande polis in mot stöddemonstranterna, och poliser med batonger och hundar jagade sedan demonstranterna genom Vasaparken intill Hvitfeldtska gymnasiet... Några poliser skadades vid sammanstötningarna och även ett par polisbilar slogs sönder under tumultet.
(MN 010615)

Här framställs polisens beteende som planerat, då MN:s skribent uttrycker en orsak till varför polisen jagade bort demonstranterna. Att även några poliser skadades och att polisbilar förstördes beskrivs som bieffekter av händelsen, snarare än medvetna val från några av demonstranterna. Några diskussioner om vem eller vilka som kan ha orsakat personskadorna på poliserna och förstört polisbilarna finns inte i texten. Betoningen ligger istället på de skadade aktivisterna, vilket tydliggörs ytterligare i följande citat:

Polisen började kort därpå, strax efter klockan 18, att storma skolan och flera aktivister gav upp på skolgården. Ett hundratal aktivister valde dock att i stället dra sig in i skolan och barrikadera med skåp och bord. Deras krav var fri lejd, att medborgarvittnen skulle släppas in, att ingen skulle bli misshandlad, att de skulle få mat och vatten samt inte få sina saker förstörda.
(MN 010615)

Att aktivisternas krav alls framförs i texten antyder att de inte tillgodosetts tidigare, utan att aktivisterna misshandlats och hållits instängda utan vare sig mat eller vatten samt fått sina tillhörigheter förstörda av poliser. Kravet på medborgarvittnen låter läsaren förstå att det förekommit en avsaknad av insyn i händelserna på skolan, en avsaknad av insyn som man kanske till och med menar möjliggjort att de på så många ställen (jfr Liliequist och Lindfors) beskrivna trakasserier mot aktivisterna kunnat ske. I återgivningen av denna händelse konstrueras två tydliga kategorier, poliser och aktivister, med sinsemellan oförenliga intressen. I MN:s berättelser finns inga heterogena beskrivningar av dessa grupper, utan poliser och aktivister framställs som tillhörande två antagonistiska positioner. Till skillnad från SFT, som ju påpekar att det finns en mängd olika typer av aktivister, blir de i MN:s text en och samma grupp, åtminstone då situationen vid Hvitfeldtska beskrivs. I artikelns slutord uttrycker skribenterna att polisens agerande kommer att få följder under kommande dagar i Göteborg.

Det är bara att konstatera. Polisrepressionen har nått en ny nivå i Sverige som vi tidigare inte skådat. De vita overallerna planerade ickevåldsbaserade aktioner under EU-toppmötet. Nu har den dörren stängts och det troliga är att det nu snarare blir gatstenar som kommer att användas vid demonstrationerna i Göteborg.
(MN 010615)

Till skillnad från ovanstående berättelser om orsak och verkan, skiljer sig detta sista uttalande från dem genom att förutom att uttala sig om varför något hände, dessutom konstatera att något skulle komma att hända.

Berättelser om berättelser. Vems sanning är sannast?

Det här är ett första försök att teckna en övergripande bild. För det behövs en alternativ bild, med tanke på hur nattsvart de

Svartluvor, poliser och fredliga demonstranter

etablerade medias skildringar av protesterna varit. Återigen har det visat vikten av att ha oberoende media. För bilden i företagsägda media är klar: de värnar högre om egendomen än om människor. De blir mer upprörda om trasiga skyltfönster än övergrepp mot folkrörelser och skjutna demonstranter. De senaste dagarna har det inte funnits något utrymme för sociala rörelser att göra sina röster hörda och ge sin skildring. De flesta artiklar är av sådan kvalitet att de lika gärna kunnat trycka alla poliskommunikationer rakt av. Vi väntar fortfarande på att de första kritiska rösterna ska höjas.

(MN 010619)

Ovan citerade text är en i MN publicerad insändare från AFA. Utmärkande för denna kritik är att de anser att medierna i sin rapportering värderat egendom högre än de människor som kommit till skada. Genom att jämföra ett krossat skyltfönster med skjutna demonstranter framhålls ett tydligt ställningstagande som säger att människoliv är mer värt än egendom, en värdering man inte menar att medierna påvisat i sin rapportering. Med andra ord säger detta påståande att mainstreammedierna haft missriktat fokus. Man framhåller att de medier man kritiserar inte låter demonstranterna själva komma till tals, och låter detta bli ett argument för vikten av oberoende medier. Och med oberoende medier menar man främst medier som inte ägs av företag.

2 000 journalister satt bakom TV-skärmar på mässan och rapporterade vad som hände i Göteborg förra helgen. Vi på SFT var istället ute på gatorna och såg något helt annat än det som kunde läsas i mainstreammedia. Men trots att de flesta av oss på tidningen var nere i Göteborg så vet vi att vår bild inte är den totala bilden.

(SFT 010622)

I likhet med MN är SFT kritisk mot mainstreammedierna. I citatet ovan riktas en del av kritiken mot att så många av de för uppdraget utsända journalister inte infunnit sig på den plats där våld-

samheterna och demonstrationerna ägde rum. Detta menar man har påverkat rapporteringen i negativ bemärkelse. Om de deltagit i händelserna hade de fått en annan bild av det som hände, menar man, samtidigt som det i texten påpekas att inte heller SFT har en fullständig bild av det om hände ute på gatan.

Cirka en vecka efter Göteborgshändelserna publicerar SFT ett tjugotal artiklar om dem. Citatet ovan är hämtat från detta nummer, och kritiken mot mainstreammedia uttrycks där tydligt. Texten ovan inleder en rad artiklar med insända berättelser från demonstranter, samt pressmeddelanden från AFA och polisen. SFT kallar dessa bitar i ett pussel, och skriver å ena sidan att de själva inte har hela bilden, men antyder å andra sidan att de till skillnad från många andra journalister ju faktiskt befann sig på plats. På framsidan av samma nummer beskrivs en fredlig demonstration, med tillhörande fotografi föreställande fyra äldre damer med plakat i händerna. I sista meningen skriver man att medierna främst rapporterat om våldet och kravalerna, men att få av dem uppmärksammat polisens våld mot demonstranterna¹⁰. Här uttrycks en önskan om en annorlunda rapportering i medierna, något som förekommer på ett flertal ställen i materialet. I MN (010709) uttrycks missnöjet på ett starkare sätt.

En masspsykos lägrade sig över landet fredagen den 15 juni. Den unisona kören av lovsånger till polisens ära stämde upp: rubrikerna skrek ut att "polisen gjorde helt rätt" och "hyllas i Göteborg", ledarsidor förkunnade att "ingen skugga faller över polisen", polismästaren Håkan Jaldung förlänades idolporträtt och rikspolischefen Sten Heckscher betecknade den polisiära insatsen som "fantastisk". Den senare tiden har tonen nyanserats något, men psykosen sitter i. Insändarskribenter tävlar i svartmålning av aktivisterna... Allt detta

¹⁰ Denna uppfattning skiljer sig väsentligt från hur de polisstuderande i Lundälvs artikel uppfattat mediebilderna.

medan en ung man ligger på sin bädd och svävar mellan liv och död. Han sköts av polis mitt i magen. Med skarp ammunition. Helt rätt? Ingen skugga? Fantastiskt? Större befogenheter? Media – och därmed en stor del av allmänheten – tycks ha kapslat in sig i en hysteri och som totalt förlorat kontakten med verkligheten.

(MN 010709)

I återgivningar och diskussioner av materialets referenser till andra medier blir begreppet *intertextualitet* (se t.ex. Fairclough 1992:101-105, jfr även Kristeva 1986:39), relevant. Begreppet tydliggör hur en text har en historia i form av andra texter, men också en (potentiell) framtid. Texter refererar till varandra, argumenterar mot varandra och talar med varandra på olika sätt. I detta samtal om Göteborgshändelserna är det Fairclough (1992:101-105, 1995:75, jfr även Winther Jørgensen, Phillips 2000:77) kallar *manifest intertextualitet* mycket framträdande. Den manifesta intertextualiteten förstås här som texters uttryckliga refererande till andra texter, vilket i texten ovan inte minst tydliggörs i och med citaten som är hämtade från andra nyhetsmedier och kommentarerna till dem. Det man kan se här är att de alternativa nyhetsförmedlarna på flera sätt förhåller sig till mainstreammedierna. De kritiserar både deras berättelser, deras arbetssätt och det sätt på vilket finansieringen av dem sker. Samtidigt som de uttrycker en önskan om ett annorlunda medialt samtal, så blir kritiken av andra medier en av de saker som berättigar deras egen existens. För att ett medium ska kunna sägas vara alternativt måste det ju vara ett alternativ till något, och detta något utgörs i den här kontexten av mainstreammedierna. Relevant här är att de alternativa nyhetsförmedlarna i betydligt högre grad kommenterar mainstreammedierna, än tvärtom. De intertextuella kedjorna går med andra ord i större utsträckning "från" de etablerade medierna "till" de alternativa. Men är dessa bilder verkligen "alternativa"?

I så fall på vilket sätt? På vissa plan finns stora likheter mellan till exempel SFT och mainstreammedierna. Liksom i GP (jfr Häggqvist) skapas genom berättelserna de tre kategorierna "fredliga demonstranter", "svartluvor" och "polisser". Grupperna beskrivs inte sällan som homogena grupper med sinsemellan oförenliga intressen. En viktig aspekt här är dock hur SFT innan händelserna skriver om samarbetet mellan demonstranter och polisens specialgrupp. I berättelserna om samarbetet har de fredliga demonstranterna och dessa poliser det gemensamma målet att undvika våld. I senare publicerade texter – som skrevs när man med facit i hand sett att våldet uppstått trots förberedelserna – beskrivs polisen inte längre som en samarbetspartner.

Våldsspiralen accelererade ohyggligt snabbt i Göteborg. Kulmen nåddes då polisen sköt tre demonstranter. De stenkastande svarthuvornas målsättning och ansvar är lätt att peka ut och fördöma. Men vad var polisens syfte med sitt agerande och framförallt sitt våldsuppviglande? Förlorarna var många i Göteborg, men det fanns också vinnare. De svartluvadde och polisväsendet.

(SFT 010622)

Texten ovan finns att läsa på framsidan av SFT och här konstrueras återigen poliser och svartluvor som förövare och de fredliga demonstranterna som offer, eller i alla fall händelsernas enda förlorare. Genom att både poliser och svartluvor beskrivs som våldsuppviglare skapas även en bild av dem som "vinnare". Tendensen att skilja på svartluvor och fredliga demonstranter är inte på samma sätt närvarande i MN. Kanske beror detta på MN:s och SFT:s respektive målgrupper, men det kan också hänga samman med olikheter i grundläggande politiska värderingar. I en av AFA:s insändare till MN kritiseras just den så vanliga uppdelningen mellan "svartluvor" och fredliga eller seriösa demonstranter.

I media utmålas vi ofta som en svans till de "seriösa" protesterna. Återigen har

denna bild inget med verkligheten att göra. Vi har tagit stor del av organiserandet av aktiviteterna inför toppmötet, bland annat genom att delta aktivt i Göteborgsaktionen 2001. Göteborgsaktionen hade varit omöjlig utan den frihetliga vänsterns arbete. Våra aktiviteter har förknippats med kravallerna, våldet och maskerna. Ironiskt nog när vi sökte nya vägar för protesterna bortom gatukampen. Ya Basta utvecklade vita-overallkonceptet för att komma ur den återvändsgränd de såg den italienska autonoma rörelsen hade hamnat i.

(MN 010619)

Vidare beskriver AFA:s representant att de, inspirerade av Ya Basta!, hade planerat konfrontativa men fredliga aktioner med kroppsskydd. Dessa planer menar man gick i stöpet när polisens insatschef Håkan Jaldung i förväg förklarade att polisen skulle stoppa alla aktioner. Att dessa aktivister fråntagits sina kroppsskydd, förhindrats att hålla möten, gripits av poliser och fått sina övernattningsställen förstörda ses återigen som det som skapade våldet. Förutom detta orsakssamband beskriver sig AFA och Globalisering Underifrån som svikna och kränkta av politiker, polisväsende och medier. Detta är en annan bild av dessa aktivister än den gängse. Den här bilden skiljer sig även mycket från SFT:s beskrivning av svartlurvorna som vinnare och våldsuppviglare. Förutom diskussionen om orsak och verkan, offer och förövare, finns en lång förklaring till varför AFA är EU-kritiska. Sannolikheten för att AFA skulle få uttrycka sitt perspektiv på ett sådant stort utrymme är inte särskilt stor inom andra medier, varför MN är ett av de få forum som finns tillgängliga för denna grupp som så ofta annars kallas "politiska huliganer" eller andra namn som konnoterar allt annat än seriös politisk debatt.

Men vems sanning är sannast? Är de så kallade svartlurvorna en liten grupp som genom irrationellt våld förstör för en mer seriös vänsterrörelse, eller är denna bild så felaktig som ovan citerade text låter göra gällande? Vad hade hänt

om deras planer kunnat fullföljas? Hade våldet blivit mer omfattande och värre, eller hade det tvärtom blivit det fredliga Göteborg som ett flertal aktörer uttryckte en önskan för innan toppmötet? Hur lätt är det för en större allmänhet att få ta del av AFA:s egna beskrivningar av händelserna?

Mångfald och berättelser. En avslutande diskussion.

I den här analysen har fokuserats på två olika typer av alternativa nyhetsförmedlare. Dessa två medier är inte de enda som producerat berättelser om denna för många omskakande händelse. Den största delen berättelser – eller i alla fall för en större allmänhet tillgängliga sådana – har skapats av mainstreammedierna. Dessutom är även många alternativa medier utelämnade även från den här artikeln. I ett samhälle med en växande ägarkoncentration inom medierna menar jag att de alternativa medierna spelar en viktig roll (jfr Tjernström 1995). Ett demokratiskt samhälle är beroende av aktiva medborgare och fritt utbyte av åsikter, något som vissa menar Sverige lever upp till medan andra hävdar motsatsen. Den franska teoretikern och samhällsdebattören Pierre Bourdieu skriver i sin bok *Om televisionen* (1998) ett av de områden i vårt samhälle där "den fria marknaden" inte leder till mångfald och ett bättre utbud på marknaden. Istället, menar han, skapar den fria konkurrensen inom medierna likriktning vilket han menar beror på att det inom journalistiken råder en "brådskans diktatur". Vidare hävdar Bourdieu ett negativt samband mellan tankeverksamhet och brist på tid och utrymme. För att kunna avkoda ett budskap, menar han, måste man besitta de "koder" som krävs för att dechiffrera det, vilket leder till att man som mediekonsument har lättare att ta till sig och förstå tankegångar man redan känner till eller som redan är etablerade i det samhälle man lever i. På grund av plats- och tidsbristen finns heller inget utrymme att

förklara längre politiska resonemang, vilket lätt leder till att minoritetens ståndpunkter och livsstilar "läses med majoritetens koder". I termer av diskursteori kan detta förstås som de världsbilder som inte är hegemoniska, utan tvärtom hotar att upplösa den rådande hegemonin utsluts från det offentliga samtalet eller klassas som *annorlunda* (jfr Ristilammi 1994). Detta leder i förlängningen till att de åsikter som redan är legitima reproduceras, medan de inte accepterade åsikterna marginaliseras ytterligare. I medier som SFT och MN kan alternativa världsbilder komma till tals på andra villkor än i mainstreammedierna, vilket jag menar bidrar till mångfalden inom mediasamhället. Detta trots att deras respektive upplagor inte kan jämföra sig med mer etablerade medier. Downing menar, som sagt, att de alternativa medierna har större politisk betydelse än de brukar tillerkännas. Ett exempel han själv tar upp är alternativpressens betydelse i kärnkraftsfrågan (Downing 2001:vi).

Vilken betydelse de alternativa medierna har i frågan om Göteborgshändelserna är i nuläget svårt att svara på. Å ena sidan finns likheter mellan till exempel SFT:s och GP:s beskrivningar av demonstranterna som tillhörande två kategorier – svartluror och fredliga demonstranter (jfr Häggqvists artikel). Å andra sidan kritiserade både SFT och MN i ett tidigt stadium polisens tillvägagångssätt under dessa dagar, samtidigt som de förhöll sig minst sagt skeptiska till mainstreammediernas rapportering. Alternativmediernas närhet till nya sociala rörelser, menar

jag ger dessa ett utrymme att göra sina röster hörda på ett annat sätt än i mainstreammedierna, där de inte sällan klassas som annorlunda och avvikande snarare än förmedlare av viktiga politiska budskap (jfr Gunnarsson 1999, 2000). En röst som saknats på så många andra ställen, nämligen AFA:s, eller den mindre väl definierade gruppen "det svarta blocket" eller "svartlurvorna", fick i MN beskriva sin bild av det hela. Även om många människor, både politiskt vänsterorienterade och andra, inte håller med AFA om hur politik bör bedrivas menar jag att deras röst i ett demokratiskt samhälle bör vara tillgänglig, kanske särskilt i diskussionen kring en konflikt i vilken de i allra högsta grad är inblandade.

För att sätta detta i relation till Laclau och Mouffes (1985) syn på demokrati som en process som skapas genom konflikter snarare än konsensus blir därför de alternativa mediernas roll viktig. Dessa medier skapas delvis, i förhållande till majoriteten, i annorlunda kontexter och skapar på så sätt annan kunskap än den redan etablerade. En ensidig bild av en händelse kan aldrig vara demokratisk eftersom den omöjliggör en mängd olika tolkningar. Kanske har dessa två nyhetsförmedlare trots sin relativa litenhet påverkat den övriga mediedebatten. Kanske har de i efterhand producerade mediala granskningarna av våldsamheterna på något sätt påverkats av dessa berättelser. Kanske spelar dessa alternativa berättelser faktiskt någon roll i det nu pågående samhälleliga samtalet om vad som "egentligen" hände i Göteborg.

Litteraturlista

- Bolin, Göran 1998. *Filmbytare. Videovåld, kulturell produktion och unga män*. Umeå: Boréa.
- Bourdieu, Pierre 1998. *Om televisionen*. Stockholm: Brutus Östling.
- Calhoun, Craig (red.) 1993. *Habermas and the Public Sphere*. London: MIT Press.
- Camauër, Leonor 2000. *Feminism, Citizenship and the Media. An ethnographic study of identity processes within four women's association*. Doktorsavhandling, Stockholms universitet.
- Dahlgren, Peter, 1995. *Television and the Public Sphere. Citizenship, Democracy and the Media*. London: Sage.

Svartluvor, poliser och fredliga demonstranter

- Downing, John D.H. (red.), 2001. *Radical Media. Rebellious Communication and Social Movements*. London: Sage.
- Duncombe, Stephen 1997. *Notes from Underground. Zines and the Politics of Alternative Culture*. London: Verso.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman 1995. *Media Discourse*. London: Arnold.
- Gunnarsson, Jenny 1999. *Militanta veganer och makten över tanken. En diskursanalys av det mediala samtalet om veganism*. Opublicerad C-uppsats. Umeå: Umeå Universitet.
- Gunnarsson, Jenny 2000. *Varning för veganer! En diskursanalys av det mediala samtalet om veganism och djurrätt*. Opublicerad D-uppsats. Umeå: Umeå Universitet.
- Gunnarsson, Jenny 2001. *Bilder av sexualitet*. Opublicerat paper, presenterat vid konferensen Samhällets diskurser, Stockholms Universitet.
- Habermas, Jürgen, 1962/1984. *Borgerlig offentlighet. Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Lund: Arkiv.
- Hebert, Niels & Jacobsson, Kerstin 1999. *Olydiga medborgare. Om flyktinggömmare och djurrättsaktivister*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Herngren, Per 1999. *Civil olydnad. En dialog*. Göteborg: Lidelöws Förlag.
- Kristeva 1986:39. "Word, Dialog and novel" i: Moi, T. (ed.), *The Kristeva Reader*. Oxford: Blackwell.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal 1993. *The Return of the Political*. London: Verso.
- Ristilampi, Per-Markku 1994. *Rosengård och den svarta poesin. En studie av modern annorlundahet*. Stockholm: Brutus Östling.
- Smith, Anna Marie 1998. *Laclau and Mouffe. The radical democratic imaginary*. London: Routledge.
- Tjernström, Sune 1995. "Den amerikanska medieutvecklingen. Journalistiken i korstryck-et mellan teknik, politik och affärer." i: *Medie-Sverige 1995. Statistik och analys*. (red.) Carlsson, Ulla och Anshelm, Magnus. Göteborg: Nordicom Sverige.
- Torring, Jacob 1999. *New Theories of Discourse. Laclau, Mouffe and Zizek*. Oxford: Blackwell.
- Winther, Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Zizek, Slavoj 1989. *The Sublime Object of Ideology*. London: Verso.

Material

Stockholms Fria Tidning 010526 - 010825.
Motkrafts Nyhetsbrev 010308 - 010921.

Övriga källor

Frågelista till SFT via e-post. Besvarad av Björn Danielsson 011212.

www.motkraft.net

www.stockholmsfria.nu